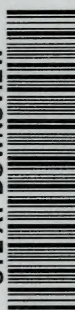
ספר
מנחת יעקב

לשבתות השנה, מועדים, חגים וזמנים שונים.

מאת
יעקב בלא"א מו"ה יהודא ליב נ"י גארדאן
החופ"ק טאראנטא (מדינת קענאדא)

נדפס
בעיה"ק צפת תובב"א
שנת תרע"ד לפ"ק

✡ דפוס „הגליל" צפת (א"י) ✡

כתבת המחבר
RABBI JACOB GORDON
54 WILLIAM ST.
Toronto Canada

ספר

מנחת יעקב

מאת

יעקב בלא"א מו"ה יהודה ליב נ"י גארדאן

החופ"ק טאראנטא יע"א

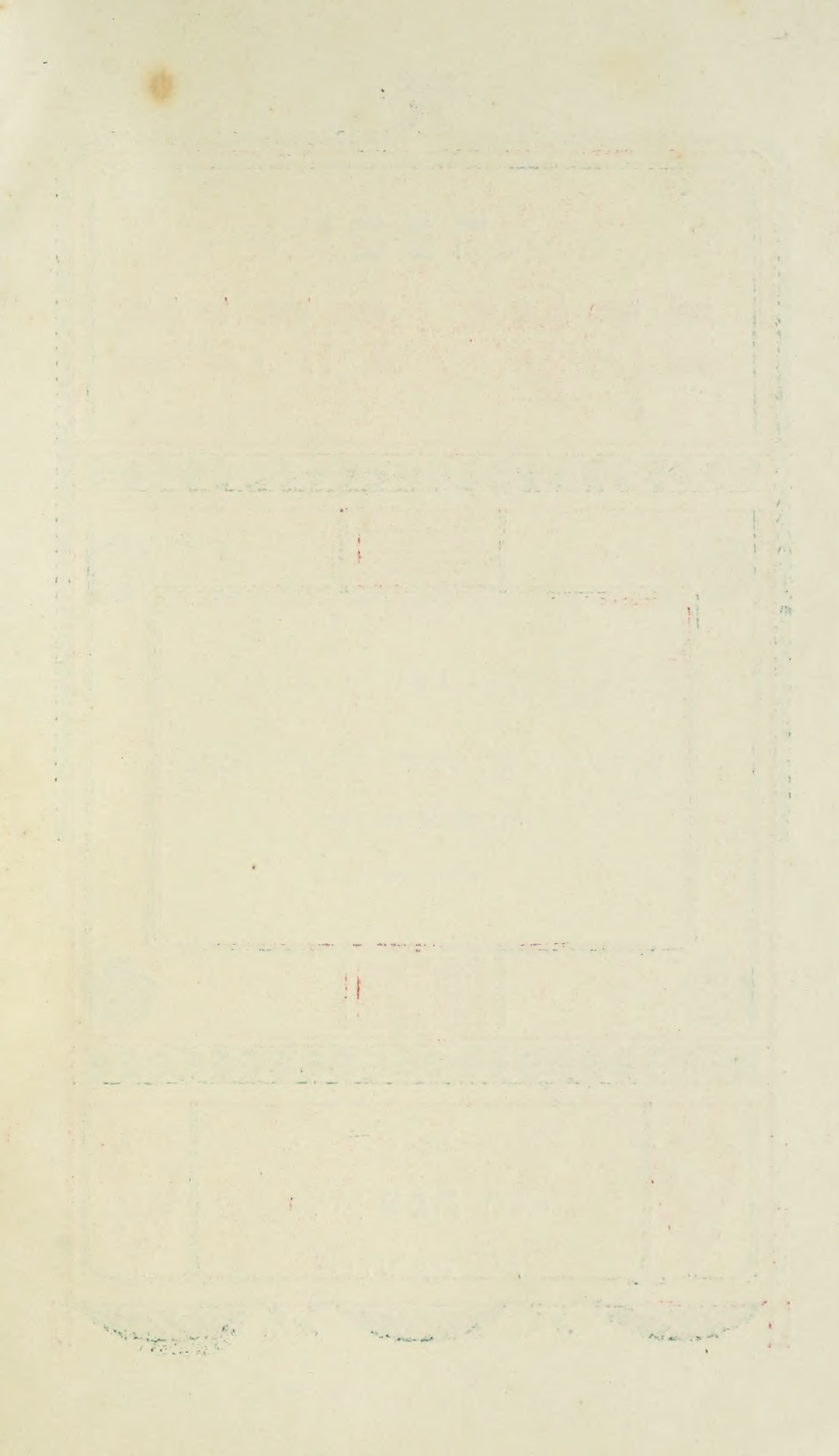
(מדינת קענאדא)

נדפס

בעיה"ק צפת תובב"א

שנת תרע"ד לפ"ק

דפוס „הגליל" צפת.

ספר
מנחת יעקב
לשבתות השנה, מועדים, חגים וזמנים שונים.

חובר מאתי

יעקב בלא"א מו"ה יהודא ליב נ"י גארדאן

החופ"ק טאראנטא (מדינת קענאדא)

נדפס

בעיה"ק צפת תובב"א

שנת תרע"ד לפ"ק

✡ דפוס, „הגליל" צפת (א"י) ✡

בעזה"י.

מכתב תהלה

ממעכ"ק אדמו"ר האדי החי הנשר הגדול רב האי גאון מאור סגולה מרא דארעא דישראל שר התורה אביר הרועים מופת הדור והדרו מרן רידב"ז זצוקלה"ה

לכבוד ידידי יקירי הרב הגאון המובהק מעוז ומגדול עטרת תפארת לבית ישראל כש"ת מוה"ר **יעקב גארדאן** שליט"א הגאב"ד בעי"ת **טאראנטא** יצ"ו.

אחדשה"ט וש"ת באהבה.

מה נמלצו לחכי אמרי שפר הגיוני רוחו ושיח שפתיו הנוטפות מור דברי פי חכם חן.

מה יקרה בעיני מנחתו הטהורה מנחת יעקב, אשר בגאון עוזו והדרו, הקריב על מזבח התורה מעדנים ומטעמים כאשר אותה נפשי לפני שולחן ד' תמיד.

מה גדלה שמחתי כי גם בארץ צי' ושממה נמצא עץ עושה פרי טוב למאכל, תאוה לעינים ונחמד להשכיל.

מה רב טוב הצפון באוצרו תורה ויר"ש עם כל סגולה יקרה ומדה טובה לגאון יעקב ולכבוד ישראל.

מה אומר ומה אדבר הלואי רבים יחכמו ללכת בדרך הטוב שבחר בה מעכ"ג אשר היא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם. אשרי העם שלו ככה.

ידידו ואוהבו המברכו בהרמת קרן,
ובברכת יה"ר שיהי' צאצאיו כמותו
כנפשו ונפש תדרשנו לטובה.

יום ג' לחדש אד"ש שנת תרע"ג. **יעקב דוד רידב"ז**

תוכן הדרושים

א) הקדמת-הספר [בסופה הבעת-תודה והכרת טובה לאלה שהטיבו עם המחבר] בה ימצא הקורא השקפה על גורל נביאי האמת לפנים ורבני הדת היום, ויתבאר לפניו דרכי הספר ותכונתו.

ב) הרבי וקשתי.

לראש השנה. נאמר על מעלת מיחדי בתי כנסיות לתפלה, רוממות אל בקהל עם, חובת התפלה וגדולתה, חנוך הבנים ואהבת היהדות גם בשעת טרדה. ומובא בו טעם למשפט השמים בראשון לתשרי, ות"מ על שמחת-עבירה בבתי הכנסת והקטרוג היוצא מזה בדין שמים ביום תהלת המעשים.

ג) סימני האומה.

לר"ה ב. נאמר על גדולת הצדקה וזכותה, הבושה, והחסד להחיים הנחשבים כמתים ולהמתים. ובו יבוא המקור לאמירת דברי כבושין לפני תק"ש ונעילה, ות"מ לעשירי דורנו, וטעם לקביעת קופות למגבת חכמי ארעא דישראל, ומוסר השכל היוצא משיחה אחת בין שתי כבשות.

ד) שבי פשע.

לשבת שובה. נאמר על כחה של תשובה בזמנה ושלא בזמנה, גדולתה ורפואתה. ועל גרי הצדק והשבים בחוצפה

ורמאות, בימי זקנה ועת צרה. ובו יבוא טעם לקביעת שבת-שובה בחודש שהעלים נושרים, וטעם למנהגי החסידים לסעוד סעודה שלישית בשבת בעשרה, טעם להענן בחופת מתן תורה ואמירת פרקי אבות ומזמורים עם השקיעה. ויבאר את הפסוק „חנוך לנער" וג' ומוכיח את ההורים שאינם חסים על יוצאי חלצם.

ה) כבוד הורים.

ליוה"כ. נאמר על השתלבות כבוד הורים עם הדרת זקנים ושכר כאו"א וטעם בשביל מה מתה רחל בלדתה, ומתבארים בו כמה מאמרי רז"ל בביאור יקר ונפלא, ויוצא מזה ת"מ להבועטים ברבם ובאביהם.

ו) פרי הבטן.

לסוכות. נאמר על אפשרות קדושת עור בהמה, עצים ואבנים, והדמיון שבין האדם להאילן, ותכלית קיום המצות בכל עצמותיו ואבריו. ובו יבואו טעמים למה נקרא יום הט"ו בתשרי יום א' ולמה לא נכתב בתורה וערבי עין נחל, ומקור למה שאומרים על הדיוט וגם השכל: „אינו נאפה כל צרכו" ומעורר את בני האדם לבקר את חולי הנפש ולעודדם בחלים

ז) נוטים ללון.

להכנסת אורחים, ולשבועות. נאמר על מעלת בקשת אורחים והכנסתם אל תוך הבית הפתוח לרוחה לפניהם בשדה ובדרכים. ובו יבואו טעמים למה נענש איוב ונמסר בידי השטן, למה נקרא אברהם עברי, למה הפליגו חכמי התורה בשבחה של הכנ"א, מפני מה נקראו נח ויוסף צדיקים, ולמה עשו שמעון ולוי דין בשכם, ולמה התרעם בנימין על משפט

בני הבליעל בגבעה, ולמה נמתחה מדת הדין על נעמי שנתיסרה ביסורי איוב. ומתבאר בו השתלשלות שעבוד השבטים ושאלת „הבה נתחכמה". ונאומי-היועצים בשאלה זו.

ח) אמת ליעקב.

נאמר על השפעת האשה לרעה על בחיר האבות שבטל רצונו מפני רצון אמו ועל יציר כפיו של המקום ששמע דברי אשתו ולא שמע דברי רבו ובוראו, על השקרים המוסכמים והאמת השחורה והבישא שאסור לאמרה, והקלקול הגדול שנמשך מהשפעת האשה על בעלה והאם על בנה עד היום ומתבאר בו מה שאמרה רבקה „עלי קללתך בני" ועוד פסוקים ומאמרים.

ט) זבובי מות

נאמר על תשוקת האדם ושאיפתו, והשתמרותם של אברהם יעקב ודניאל שלא יהיו נעבדים מבני האדם לא בחייהם ולא במותם. ומתבארים בו בביאורים נעלים ונפלאים למה נקראו ישראל בנים למקום, ולמה יצא יצרא דע"ז מבית קה"ק דוקא ומדבר בגנות הגוים, שבלעם, פרעה, נבוכדנצר חירם המן, וגם אנדריאנוס היו נעבדים מהם. ובגנות המסיתים הדומים לזבובים שנדחו ממחיצת ישראל בבגדים בעמם, שבאים להפיץ אמונת-שוא בין בני אל חי. ומתנגד לתהבולות שאין בהם ממש ושהן נגד רוח ישראל שאחזו בהם אחרים במלחמתם עם מסיתי ההמרה. ויורה שההדר והשפרת מעשי ההורים הם יכולים להבריח את מסיתי-השמד.

י) ארבע גליות

לחנוכה. נאמר על התגברות יצרא דעכו"ם בלבות הזקנים בבבל ועטרת היהדות שחזרה ליושנה ע"י צעירים מלומדים שדרכם ללכת אחרי יצרם הרע. על פריקת על המצות בטענת והשתיה כדת במדי, התראת מרדכי, קטרוג השטן והסרת הטבעת וקבלת התורה שלא בכפיה. על צרות היהדות וגלות השכינה בארץ יון, והשקפת היהודי על כלי נשק וישפך דמי אדם במלחמה, על נבואת יואל, פך השמן ורוח אל שנתלבש בחשמונאי ובניו. על גלות האחרונה ותפלת „ורוח תשימר" והשפעת רבי ובי"ה. ויש בו ת"מ להמסתכלים בהעבר לעשות כדורות המקולקלים שבו. וביאור בתשובת „שטנא נצח"! שהשיבו זקני הנגב לאלכסנדרוס מלכא.

יא) ארבע פרשיות.

לשקלים, זכור, פרה והחדש. נאמר על כלאי-הדת שיהודי וגוי אוכלים על שלחן אחד ומשתתפים במחול משתה והלולא ועל ההתרחקות מהרשעים ואפילו שלא ללמוד מהם שום מדה. ועל העונש המשונה והאיום שבא על מגדלי הכלאים בכרם הדת. על המילה שלא בזמנה והחתונה שלא עפ"י הדת. על ממשלת השקלים על עבדי השטן ועל המשתחוים למתכת הצהובה ונכרתים ע"י מעמם. על מדת האכזריות בישראל ובעמים, על מנין הלבנה ויסוד הבדלת היהודי מכל שכניו, ובו יבוא מוסר השכל יוצא מהפסוקים „העשיר לא ירבה" וג' וידוי מפורש מרב מתבולל, והגיון במימרא דרב אסי כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה, וטעם

למה הפסיד שאול ששמע בקול העם, ורחבעם שלא שמע לקול העם.

יב) יום גדול וקדוש.

לשה"ג. נאמר על שבת הימים ושבת השנים, על קריאת שמו"ת, אור פני היהודי ודרשות הרבנים, הצניעות וקדושת ישראל בחדר משכבו והצדקה שבגלוי שמחויב לפרסם ולהודיע מה שעשה ברבים. ובו יתבארו הטעמים למה נקרא שבת זו שבת הגדול, למה הקריב אפרים קרבן יחיד בשבת, למה נקרא הבית ע"ש דוד, למה נגלה אליהו לאלמנת התלמיד ששאלה „מפני מה מת בעלי בחצי ימיו" ומוכיח להיהודים הגוזרים גזרת „ואל יהיו נפישין בשבת" ומכריחים את הפועלים לחלל את היום שבו שבת אל מכל מלאכתו.

יג) עמודי־העולם.

לשה"ג ב. נאמר על עמוד התורה המתמוטט ואבד ערכו בעיני היהודי ההאידנא, שמתיחס לנושאי דגל התורה ורבני ישראל בשאט נפש, ורוצה לכבות את נר האלקים שהאיר מחשכי הלבבות, ושופט את השופטים שאינם צריכים להשפט, ופורץ גדר הדת בשביל שאין גדר נהדרה על בית"ק. על עמוד העבודה ואותות היהדות שחסרים בבגדי ופתחי המתרחקים משערי ה' כשהשעה משחקת להם. על שלחן היהודי והכשרות שנמסרה בידי מזהומים בזהומת נחש הקדמוני, והשפעת מאכלות אסורות על אוכליהן, על עמוד החסד שנשבה לבין הגוים מפני דרכי שלום, וגם פרורים קטנים וקצת חסד אינם עושים עשירנו עם עניי עמם, גם לאחר מיתה. על הערכאות שלהם שהיהודים נדונים שם, ועל הסתדרות הערים וההשתתפות בהקמת הדת.

וגם ישעי׳ נהרג ממנשה למיתה לבסוף. על שדבריו סותרים לתורת משה רבו — — — והנביא שידע כי הארי המשחית הזה רק עלילות מעליל עליו ואיננו צריך וגם איננו רוצה לשמוע שום תשובה על השאלות והנגודים שמצא בדבריו, לא אמר לו כלום, רק קים „אל תען כסיל כאולתו״ וברח מפניו; אבל אח״כ מצאו והרגו (עין יבמות מ״ט).

גם ירמיה סרב להיות נביא ואמר: „נער אנכי ולא אוכל דבר״, כי גם משה שהיה נחשב בעיני ישראל ע״י הנסים שעשה להם, לא רצה להוכיחם, משום שהתוכחה דומה לפעמים לאבן טובה ופעמים לגחלת בוערת (ד״ר א׳) „אבן טובה״ למקבלי מוסר „וגחלת בוערת״ לעומדים במרדם. גם היה ירמיה הנביא נרתע לאחוריו, כשראה את „המקל-השקד „והסיר-נפוח״ בשני חזיונותיו הראשונים. רתיעתו לאחוריו מפני המראות הללו היתה, לדעתי, מפני שב„המקל השקד״ ראה מקלו של אהרן, שפרח והנט וגמל שקדים, וכל ישראל נוכחו אז לדעת, כי משה אמת ותורתו אמת, ואהרן הוא בחיר ד׳, ובכ״ז לא הטיבו את דרכם הנועדים על ד׳ והסרבנים לא שנו את התיחסותם אל מנהיגיהם גם אח״כ, וכשמתה מרים, שהבאר היתה בזכותה, ולא היו מים לעדה, מיד נקהלו על משה ואהרן ורבו עמהם; וכשמת אהרן ופסקו ענני הכבוד שהיו בזכותו, וקצרה נפש העם בדרך, לא התרעמו על המרגלים, שבחטאם באה להם תלאות הדרך וקוצר נפש של ארבעים שנה, אך דברו באלקים ובמשה והתלוננו, עליהם שהוציאום מעבדות לחרות וכ׳ וכ׳ —וב„הסיר הנפוח״ ראה, לדעתי, סמל הקטטה וריבות בית המרי בישראל, שתלו תמיד אשמות וחטאי אחרים במנהיגיהם

גם אחרי פריחת משה אהרן, שלא היתה לאות לבני מרי ורבו במי מריבה; והתורה תספר לנו, כי גם משה אשר לא קם כמוהו נביא ואשר היה עניו מכל, קשה היה לו למשול ברוחו ואמר: „שמעו נא המורים" והכה את הסלע פעמים ונענש ע"ז שלא זכה להביא את הקהל, אשר כל כך סבל ממנו, אל המנוחה ואל הנחלה. ומשום זה נרתע ירמיה לאחוריו אלא רצה להיות נביא לגוים, לישראל שנוהגים מנהג גוים, עד שהבטיחו המקום, שיהיה עיר מבצר, עמוד ברזל וחומת נחשת, ונתנבא שלא בטובתו בגזרת המקום שאמר לו: „אל תאמר נער אנכי" וג׳, (שם א׳). והרבה מאד סבל הנביא הזה; וגם בני עירו ענתות חפשו תחבולות להפטר ממנו ואמרו: „אל נקשיבה אל כל דבריו" וכו׳, וכרו שוחה ללכדו ופחים טמנו לו ואימו עליו שימיתוהו אם ינבא. רבים מאד היו מבקשי נפשו מאנשים שאין נגה להם: יהויקים הרשע רצה להמיתו כמו שהמית את אוריה הנביא מקרית יערים, וגם בימי צדקיהו הצדיק לא הונח לו, כי השרים והכהנים מררו את חייו, הכו אותו ושמוהו בבית הכלא במקום היותר גרוע, השליכוהו לבור טיט עמוק ונטבע שם וראה פא"פ את מר המות, לולא נצל ע"י נכרי עבד הכושי שבא אל המלך להמליץ עליו ובקש ממנו שיעשה דבר מה להצלתו (שם א׳ י"ח ל"ה). ולאחר החרבן, כאשר ראו שנתקימה נבואת ירמיה, נגשו שרי החילים מהשארית שהיתה בארץ ואמרו לו שיגיד להם בשם ד׳ את הדרך ילכו בה והבטיחוהו לשמוע בקול ד׳ לטוב ולרע וכן יעשו; ואחרי שאמרו נעשה ונשמע, כאשר אמר להם הנביא נבואה שלא היתה לפי רוחם שלא ירדו מצרימה, אמרו לו הזדנים: „שקר אתה מדבר,

יט) נשבעים לשקר.

נאמר על חומר השבועה שנזהרים בה גם הגוים, הרשעים והשודדים, ועל חלול השבועה שמשביעין את האדם בצאתו לעולם, ועל חלול שבועת הר סיני, על הרבנים שמוכרים רבנותם, ועל השוב״ם ששכחו אומנתם ותלמודם, ועל השצ״ם שמכניסים מנהגי המתקנים לבתי כנסיות שלנו, ועל המלמדים שחוזרים על הפתחים עם בית ספרם, ועל כלי הקודש שהם ככלי הגולה המתמנים בקהלות ערי השדה, ולפעמים גם בערים מרובות באוכלסי ישראל, על העתונים יוצרי דעת הקהל שאומרים „שוא עובד אלקים״, ואינם מאמינים שהיהדות היא שתיל רענן לגדל שומרי מצוה בדור זה. ותשובה להאומרים שהחנוך הדתי, כתבי הקודש והתלמוד אינם משמשים תרים בפני ההתנונות, התבוללות והמרה. והקורא ימצא בו הניון בהפסוק וכל בניך וג׳ ובמאמר „אם אין קטנים אין גדולים״, ות״מ להרואים נגעי עצמם ומגרעותיהם ואינם רואים נגעי ומומי אחרים.

כ) דומה למלך.

נאמר על החתן שאינו שומע מה שהוא מדבר גם בשעת חופתו. על הבחורים שפורשים מן הצבור, על חובת הנשואים ועונש המבטלם גם בגולה וכשהדור פרוץ, על חובת קלוסי החתן ושבחי הכלה וזכות המשמחם. ויבואו בו באורים יקרים וערבים במאמרי רז״ל המדברים מזיווגו של האדם.

הקדמת הספר

ואשמע את קול ד׳ אומר את
מי אשלח ומי ילך לנו ואמר
הנני שלחני (ישעי׳ ו׳ ז׳).

כשאמר החוזה הגדול הזה: „הנני שלחני" א"ל הקב"ה ישעי׳, בני טרחנים וסרבנים, וכשהעם פרוע לשמצה סכנה לעמוד כנגדו, ובשעה כזו הרגו את חור, וגם אהרן היה בסכנה לולא עשה להם את העגל. התאחדו ההפכים לחלוק על משה ואהרן וגם חפצו לרגמם באבנים והיו מורים בם חצים; והם הטרחנין, האפקורסין והרוגניב, שחושבים את המוכיח ומדבר דברים קשים בתוכחתו לשונא ואויב בנפש. שמואל הסתתר משאול, שלא ישמע שמשח את דוד למלך וירא שלא יהרגהו, ואליהו ברח מאחאב שחפץ להמיתו, כמו שעשה לשאר נביאי הצדק. ואת מיכה הכו בשבט על הלחי (מיכה ה׳ י"ד.) ואת עמוס היו קוראים קטיעא-לישנא ופסילום, ואמציהו כהן בית אל אמר לו לברוח ארצה יהודה מסכנת מות, והלשין עליו לפני ירבעם ואמר: לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו, ישעי׳, אם מקבל אתה עליך להתבזות וללקות מבני אתה הולך בשליחותי ואם לאו אין אתה הולך בשליחותי (ויק"ר י׳, עמוס ז׳).

יד) שנאת אחים.

לפסח. נאמר על הקנאה ושטנא דשנאת חנם שירשנו משנאת האחים בני אב אחד שתוצאותיה היתה גלות מצרים שהיא רפואה ברוקה למחלה המוסרית זו. ויתבארו בו כמה ממאמרי רז״ל בטוטו״ד והקורא המעיין ימצא רצון בדרושי זה.

טו) גבורי־כח.

לשבועות. נאמר על כח היהודי, עוז רוחו ועקשנותו להגן על דתו גם כשהוא קטן ורך בשנים. על התינוקות שנשבו לקלון אחרי החרבן והשליכו עצמם הימה, והקונטוניסטים הפעוטות שנאנסו להמיר דתם ומסרו עצמם למיתה. על התיאטרון והזיון „שאנטקליר״; יצורת אדמון הצרפתי, והשקפת רז״ל על הנכנסים להתענג ולשמוח בתיארטיאות על טבעי בעלי החיים ומדותיהם הטובות והרעות, על התנגדות העמים לקבלת התורה. ועל המשתמשים בחכמת העולם להיות נגד ד׳. ובו ימצא הקורא שיחה בין אשה עניה ואשה עשירה, שילמד מזה שיהודי בגלותו הוא בן נאמן למוסר אביו ולתורת אמו. וטעם בשם הספרים למה חשש ר״ע שמא לא יעמד בנסיון נטילת נפשו. וביאור בפסוק אין חכמה וג׳ ובמספר האברים המכוונים למספר המצות.

טז) בתי־האומה.

לשבת חזון. על משכן העדות המתהפך למשכן העזות הגרועה, וביאת מחרפי אל לפני ולפנים. על הכהנים ונשי ישראל וחובתם להקטנים והגדולים. ובו יתבאר הפסוק יתומים היינו וג׳ והפסוקים אשה בכל אלה לא מצאתי. והוא

ימשל בה! שזוהו מדה יפה שבנשים. והרעה היוצאת מזה שהאשה עושה שלום עם השטן בכדי להסיר ממשלת האיש מעליהם. והקורא ימצא בדרושי זה השקפה שלמה מתכונות הנשים והשפעתם על בני האומה לטובה ולרעה. וביאור נכון במה שאמרו חטאו בכפלים וג׳.

יז) תנחומי נפש

לשבת נחמו, על חותם הדלות הטבוע על כבוד ישראל בגולה ואוהביו המדומים, ולגלוגי השרים והשכורים, והתלוצצות משחקי התיאטרון ממנהגי ישראל ומדרכי חייהם ודתם, על עריצי האומה שהתכו צואר ישראל לשנים והביטו על הנביא כעל בן בלי תרבות. ועל בני האדם שדומים-בהתיחסותם לישראל—להעצבים שבהיל. על הטפוסים הזרים וצורת היהדות הלא—נורמלית, על חסרי התקוה שאין להם מה לאבד. ועל התנחומים המתקבלים ושאינם מתקבלים, ויתבאר בו מאמר איכא סבא בבבל ועוד מאמרים באופן נעלה.

יח) קברי אבות.

לחורש אלול ולהספדים. נאמר על המתפרנסים שלא בצער ודומים לסוסים בטלים ממלאכה, שבועטים ושוכחים גם את בוראם שגמל להם טובה. ונשמתם שבויה בידי גאון רוחם וגופם המושל עליה, משרפות המתים וקבורתם כדין, והשפעת הקברים להחזיר את האדם למוטב, ועל התמונות בהמצבות ונרות השדה. ומבאר כמה פסוקים ומאמרי חז״ל ומדבר בגנות הכפויי טובה ששוכחים טובת מטיביהם. והקורא ימצא בזה הדרוש דברים שראוים לאמרם.

ברוך בן נריה מסית אותך בנו" (שם מ"ג), יחזקאל שידע שישראל היו „עם המרי בנים כחשים בנים לא אבו שמוע תורת ד'" בימי בן אמוץ, וכשצוה הנביא המקונן בין החיים. „שמעו דבר ד' בית יעקב" לא שמעו ולא הטו את אזנם, אז כשראה; שאלה אשר נשמה באפם חרשים הם לשמוע דבר ד', שם פניו אל שדה הרפאים וקברות המתים ושם צוה „עצמות היבשות שמעו דבר ד'" והם שמעו לו, והיו המתים משובחים מהחיים חזקי המצח, קשי הלב, סרבים סלונים ועקברים, (עיין תנחומא יתרו אמר שלמה ושבח אני את המתים וכ' וזה סותר למה שאמר: „כי לכלב חי הוא טוב וגו' והישוב ע"ז)

ובגורל הנביאים כן גורל מנהיגי ישראל ורבניהם בכל דור ודור; כשלבם יכאב עליהם בראותם את שויון-הנפש להדת ולכל קדשי ישראל ורוצים לעשות דבר מה בעד שארית הפליטה ומחפשים תחבולות להחזיר עטרת היהדות ליושנה, הם פוגשים מכשולים על דרכם ונרתעים לאחוריהם מפני הני בריוני, אשר תמיד דוקרים את רבם, אם לא בחרב וחנית, למצער בבטוים כמדקרת חרב. ביותר מר גורלם של הרבנים החרדים בזה"ז, כשרוצים לבקר את מעשי השוחים עם הזרם ומחקים את מעשי ומנהגי העמים, וחפצים לשחררם משעבודם הרוחני הזה אשר עד נפש תכלה.

ובשעה שהרבנים הדואגים רק לטובת עצמם, ומותרים על עניני הדת וקדושתה ומשתדלים למצוא חן בעיני התקיפים ונותנים צדק לפעלם, מתיראים לפגוע בהמון הפרוע, רק שוחים עמהם עם הזרם המוליך מעבר לגבול היהדות, רואים עולמם בחייהם ומתענגים על כל טוב כאחאב בשעתו, כי דברי מהתלות ובדחנות ודורשי חלקות ומה גם מתירי

אסורים המוכרים רבנותם בממון, הם תמיד רצויים ואהובים על העם. —

בו בעת רבני התורה החרדים הם בשפל המצב; עליהם לשמוע דברי ריבות בין איש לאיש, לדון ולהוכיח ולהורות וגם פעמים מוכרח להתערב בחיי המשפחה בבתי יחידים; לבקר מעשי הצבור ולשפר מדותיהם, ולפעמים מוכרחים להשתמש בדברים כבושים, וכל זאת כמובן לא ירבו להם אוהבים, וכמה פעמים נרדפים ומעונים ותזנח משלום נפשם. פוגשים מבטי־זעם מאלה שהשעה משחקת להם ושבעי קלון מהמון העם שנגרר אחרי התקיפים ומחקה כקוף מעשיהם.—

להיות רב דתי פירושו: פרשה ארוכה של פגעים, אבני נגף ומכשולים שונים על דרכו בקודש, והתערבותו בחנוך, תפלה, כשרות, צדקה, הגנתו על הדת וכ׳ ידריכוהו מנוחתו וישללו ממנו בריאותו. —

בדורנו זה רואים אנו עולם הפוך בעולמנו היהודי אין בודקים אחרי המעשים לעשותם עיקר—כפי שאמרו: „לא המדרש עיקר אלא המעשה"—והעיקר הוא להיות נאה דורש, והדור הגיע לכך, ביותר בארצות הברית ובכל מדינות אמעריקא, שפוגשים אנו רבנים בקהלות המכנים א"ע בשם נאורים, אשר דורסים ברגל גאוה על היהדות העתיקה והמסורתית, במחשבה ובמעשה יבוזו לכל הנקדש לנו, ומעל גבוה יביטו על רבני התורה, החרדים על דבר ד׳; וכל זאת מפני שכחם בפיהם, מפני שהם נאה דורשים.— יודעים הם להשתמש בחכמת ה ORATORIA הטובה עליהם, אשר זאת היה עיקר למודם להטות את לב ההמון על צדם, והעם ההולך חשכים מוחא כף, והחנפים יובילו לו שי. הרבנות הנאורית היא מלאכה שמחיה את בעליה. —

לא כן הרבנים החרדים, אשר אין כל חנף לפניהם, עולמם חשך בעדם כי כנאורים כן חרדים למחצה לשליש ולרביע אינם חפצים שהרב יבקר את מעשיהם, אלא שישמיעם תהלות ותשבחות וירים את מעשיהם על נס, ואם הרב איננו עבד נרצע לרצונם, ילעגו לו ולפעמים רבות גם יורדים לחייו ומקפחים את פרנסתו, אשר בלי זאת היא מצומצמת מאד,—[גרועים הם סרחוני-הקהל וחטאיהם מסרחוני וחטאי הכהנים וגדולי העם וגורמים הסתלקות הקדושה מישראל (עין זבחים מ"א מפני מה נאמר פרכת הקודש בפר כהן משיח)]

חזון מכאיב לב הוא לראות, כי רבים מהדרשנים אינם מכירים את מקומם ודורשים את דרשותיהם שלא במקומם הראוי, למשל בבתי התפלה לחסידים עומדים ומכריזים על מעלת עיון-תפלה והשכמת בית-המדרש וטהרת הנשמה, בשעה שהבאים בתוכם להתפלל תברי גזיזי דברדא ונחתי וטבלי ומשכימים לבית תפלתם לפני אור הבוקר ושוהים שם עד שליש היום ומתפללים בכובד ראש ובעיון גדול. וכנגדם בבתי התפלה לנאורים עומדים ומרצים דברים על מעלת גמילות חסדים למתים ולחיים הנחשבים כמתים, על בק"ח הכנסת אורחים וכלה; אחדות ושלום אמת, בשעה ששומעיהם אינם נזקקים להם ולדרשותיהם, כי בלאו-הכי נותנים וחוזרים ונותנים ולבם ער לכל דבר שבצדקה, ואחוה ורעות שוררת בקהלתם, כי בבתי התפלה שהבאים בתוכם הם רשעים רעים (קדושין מ׳) ואינם נותנים גם צדקה לעניני ישראל, שם נעולה הבימה לפני הדרשנים. דרשנים כאלה מוגי-לב המה, כי יפחדו לפגוע בהשומעים ולהגיד מה שיחסר להם, פן יזיקו לעצמם, אבל בוחרים להגיד להם ממה שיש להם במדה גדושה. דומים הם לאותו הש"ץ

שהתפלל על הגשם בנגון של „טל תן" ושר ה„נרות הללו" בנגון של „שושנת יעקב" מפני שהמקהלה שלו הכינה את עצמה רק לזה, וירא שאם ינגן אחרת תקלקל המקהלה את ההרמוניה, כן הם הדרשנים הללו! דורשים דרשות לא מעלות ולא מורידות, דרשות אשר ידעו למפרע, כי העם יניע למו בראשם לאות רצון, כמנהג אוהבי-חנף, אבל היטב עשו ובמקום הראוי לו, הוכיחו את הנאורים על שאינם מניחים תפילין ומבטלים תפלה ואינם מתעטפים בציצית ובאים לביהכ"נ רק בימים הנוראים וביא"צ, ואת החרדים והחסידים על מה שחסר להם.

הספר הזה אשר אני נותן לפניכם היום נתחבר מאלה הדברים שדרשתי לפני הקהל, נאומי מוסר ודברי כבושין והרצאות שהרציתי בשבתות ובמועדים ובעתות שונות, וסהדי במרומים כי לא הכינותי את לבי לתנאי המקום והזמן להיות נסחף עם הזרם, כי אם לפשעי האנשים ועותתם נתתי מבטי; בקרתי מעשיהם אף שסבלתי מזה הרבה מאוד, כידוע לכל מכירי בעמדי על הבימה לדרוש השתדלתי בכל האפשר לשחרר את מוחי מנטיות לתועלתי ושיהא לבי פנוי מאהבת עצמי, עד כמה שאפשר לבשר ודם לשחרור עצמו מאנכיות —מי לנו גדול ממחוקקנו משה ששלח לקרוא לדתן ולאבירם להשקיט את המריבה; אבל כל זאת עשה רק בתנאי שיסכימו על כל מה שצוה אלקים, ולא עשה להם פשרות בדת, שטלית שכולה תכלת יהי' פטור מן הציצית וג'.

בספרי הנוכחי נקבצו ובאו דברים של טעם על בתי הכנסת ובתי למוד תורה, על בנינם והנהלתם, על העמלים עם הצבור ומתעסקים בצרכיו, על החוזרים בתשובה, ועל אלה השוגים באולתם ומתיאשים מן הגאולה, על אלה

הבושים בזה שנולדו יהודים בעולם, על המסיתים ומפיצי שקר בארץ, על כבוד הורים והדור זקנים, אהבת אחים וגרים ודלים; על טהרת הנשמה, על טהרת המשפחה ומוסר וצניעות, ועל תכלית האדם בזה ובבא. על השבת והמנוחה במועדי אל, על תכלית ישראל בגולה ותקותו לעתיד על השלום ועבודת האומה ועל כל פרטי היהדות, אשר ברובם אינם נזהרים בהם בני דורנו בכלל ויושבי חצי הכדור החדש נכשלים במו ביחוד.—

וכמו ששונים הם השלשה דברים להצלת-חטא שאמר רבי להסתכל בהם (אבות פ״ב) מהשלשה דברים שאמר בן מהללאל להסתכל בהם (שם פ״ג) ומה שאמר זה לא אמר זה, הגם שמטרת שניהם היתה להציל את האדם מעברה, כן שונים הן הדברים שאומרים ושנכתבים היום לעצור בעד הרעה מהדברים שנאמרו לפנים, הגם שמטרה אחת להם, אבל הדרכים שונים; ומה גם בארצות הללו שכולם עובדים וטרודים ואוחזים תמיד השעון בידם ומסתכלים בו ושוקלים את השעות ואת הרגעים, כי עבודת הכלכלה עמוסה עליהם, ורגילים הם ג״כ להביט על השעון בעת שמעם דרשת רב או מוכיח, ואין מקום רק לדברים פשוטים ומובנים ומתקבלים בנקל לאוזן השומעת ולא לדרשות של פלפולא דאורייתא ומו״מ בפסקי דינים ולירד לעומקה של ההלכה, כי אין חפץ לאבני שהם בשוק של ירקות.—

וכל מה שאמרתי, דנתי ובקרתי, קרבתי והמלצתי או הרחקתי ויצאתי במחאה כנגדו, בכלל כל דבר שאמרתי בספר הזה, כולם בנוים על דברי גדולי התורה או יש להם מקור בש״ס ופוסקים וספרי בעלי תריסין, לא הייתי נשען

על בנתי לאמור, כל מה שנולד ברעיוני הוא טוב, עד שמצאתי ראיה לדברי בספרי קדמונינו.—

ומחשבה אחת ורעיון יסודי אחד הוא הבריח התיכון בכל חלקי הספר, והרוח החיה בו היא רוח היהדות: הכרת עצמנו מבלי הרכנת ראש והסברת פנים להרבים הנוטים מני דרך; דעת אל, אהבת התורה הכתובה והמסורה וכבוד עוסקיה ולומדיה, התרחקות ממחשבות ודעות הדשות נפסדות וזרות לרוח ישראל, נטיות זרות ומשונות אשר כרקבון המה בבית ישראל.—

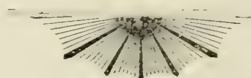
והנני חותם בתפילתי, מי יתן ותתעורר תקות ישראל לתשועת עולמים וירדפו לדעת את התורה ושפת הנביאים ויהיו שומרי דת ולאומים ויצפו לגאולה שלמה לגוף ולנפש, כה תחזנה עינינו, אמן!

המדבר לכבוד התורה והאומה והמצר בצרת עמו.

המחבר

מנהג רבנן הוא להכיר טובה ולהביע תודה וברכה בכתב, לתומכיהם ועוזריהם. לכן אברך ואזכיר לטובה את שני בתי הכנסת הגדולים „גואל צדק" ברחוב יוניווערסיטי עוועׂ. ו„בהמ"ד הגדול" ברחוב מעקקאל יתברכו מיחדיהם הישרים והתמימים והבאים בתוכם להתפלל, וכל חברי בתי הכנסת האחרים שבעיר הגדולה זו [שיש בה לערך שלש רבבות יהודים כן ירבו שמספר הבהמות השחוטות מרשה לנו לשער מנין זה] ושבערי השדה הסמוכות לעירנו, שתמכו בידי והחזיקו בימיני, ולא נתנו לעריצי הקהלה להתנקש בכבודי ובפרנסתי, וזה שמונה שנים אשר אנכי יושב בתוכם, וזכיתי ב"ה לראות שדברי לא שבו ריקם, והעיר רכשה לה בית תלמוד תורה שמאלפים בו תורה לשלש מאות נערים, ובית נהדר למוסדות צדקה שונים, שנכללו בהשתדלותי תחת הנהגה אחת, ויש לקוות שהבית הזה יעשה גדולות על שדה הצדקה והחסד, ותהיה למופת לאחיותיה ערי קענאדא, יתן עליון שנשכן לבטח בארץ זו וימהר לנו שמחת עולם וששון נצח. ואברך בכל

לבבי את אבי המופלג, המדקדק במצוה וי״א מו״ה **יהודא ליב** הי״ו ואת אמי הכבודה והצנועה מרת **גיטא בריינא** תחי׳ ברך ד׳ חילם ויזכו לראות בני בנים עוסקים בתורה מתוך עושר והרחבה. ומעמקי לבי אברך לאשתי הכבודה, עדינה וחשובה מרת **ליוושא** תחי׳ שלא הלכה אחרי הבחורים העשירים אדירי התגרנות, ונשאת לאיש העובד עבודת המוח, שצריכה לשחד מבחה בעדו בכדי שיוכל ללמוד ולעסוק בעניני דצבורא באין מפריע (כדרשת הפסוק ארץ הנגב שופטים א׳), ישלם ד׳ פעלה ותהי משכרתה שלמה מעם אדון הברכות; שנזכה לגדל את בנינו ובנותינו [ה״ה בתי לאה נולדה בסמארגאן, ביום ד׳ ה׳ אדר התרס״ג. בתי פייגא תחי׳ נולדה פה אור ליום ב׳ ב׳ אלול התרס״ז. בני זאב נולד פה, ביום ד׳ י״ז מנ״א התרס״ט, בני דניאל נולד פה מוצש״ק י״ד מרחשון שנת תער״ב] לתורה ולחופה ולמע״ט. ויתברכו בכל מילי דמיטב, הורי אשתי; חותני הנכבד מופלג ויקר הערך מוה״ר **אברהם שלמה סאבאל** נ״י, וחותנתי הצנועה והשובה מרת **שרה עטיל** תחי׳ שכל חפצם היה להשיא את בתם לת״ח. שעלה להם בממון הרבה, ושעבדו עצמם להחזקת הזו״ג על שלחנם. יאריך ד׳ ימיהם ושנותם בנעימים.

מעשה בר׳ חייא שעשה נדבה בבית המדרש הגדול שבטבריא, ופסק אדם אחד ליטרא של זהב, נטלו ר״ח והושיבו אצלו, וקרא עליו: מתן אדם ירחיב לו (ד״ר פ״ד)

מהמעשה הזה; נלמד להושיב בראש, בכותל המזרח כלפי העם, ולכבד בכבודים חשובים ובעליות מעולות, להמנדבים ומנדרים ופוסקים צדקה ברבים, להחזקת בית המדרש הגדול שבעירנו, ואשרי חלקו של הנותן מכספו למקום קבוע לתפלה.

כי גדולה היא זכות מתן־דמים (דמים תרתי משמע) למקדש, וזהב המשכן כפר על זהב העגל, וכשנקהלו העם על אהרן שיעשה להם העגל, הבין כי מוטב לו שישמע להם, בכדי שלא יעשו לו, כמו שעשו לחור ולהזקנים שהתנגדו לחפצם והרגום (סנהדרין ז׳ במד״ר פ״ו). בעת ההיא דאג אהרן על אשר יש להם די־זהב, וברכת העושר נהפכה להם לקללה. ורק אז חזרה לברכה בעת שהביאו נדבתם למשכן, ונתנו מזהבם וכספם לחצרות בית אלקים, אז נשא את כפיו ויברכם ב״כ וא״ל: יברכך בעושר וישמרך שתעשה מצות (מ״ר נש י״א) משום שראה שהדמים המצלצלים, מביאים חיים להנשמה, כהדמים הנוזלים, להגוף.

והמעות הללו שנתתם להבית הגדול הזה שבו אנו עומדים למשפט היום יבקשו רחמים עליכם להתברך בעושר ובכל מה שנאמר בברכתו של אהרן.

היום הזה נתקדש ליום משפט; משום שבו נוצר האדם ונכנס לג״ע ועל שחטא נטרד משם, אבל לא מת ונטרד מן העולם, כפי מדת דינו הקשה, שביום שיאכל מה שאסור לו מות ימות, ונכנס לדין ויצא בדימוס, וזה היה סימן לבניו שגם הם יכנסו לדין ביום הזה, וכשידעו לרצות את בוראן בתרועה, יצאו בדימוס. ויגזרו עליהם גז״ד של חסד. (ויק״ר פ׳ כ״ט).

ודרכי המשפט שוים בשמים ובארץ (ברכות נ״ח), וכמו הבא בן התם עומדים פרקליטים ומקטרגים זה כנגד זה, ועדים באים ומעידים, וגם האלמים הדוממים אצלנו באים ומדברים ומספרים במשפט השמים, את כל אשר ראו ואת כל אשר שמעו, ואבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנא׳ (חבקוק ב׳) כי אבן מקיר תזעק וכפים מעין יעננה (תענית י״א)

וכמו שמעידים לרעה כך מעידים לטובה, ונצייר כי במשפטנו אנו היום, עומד בית המדרש הגדול שלנו ומגיד עדותו עלינו, וזה נוסח עדותו.

„שלש מאות איש יהדוני לבית תפלה, וקראו את שמי בישראל „בית המדרש הגדול" שם נאה ויפה, וממעל לפתחי כתבו באותיות גדולות של זהב את שמי, בכדי שההולכים להתפלל יראוני מרחוק וידעו את מקומי.

הנני מקושט ובנוי לתלפיות ובגבולי מקומות־לשבת בעד אלף וחמש מאות איש ואשה, ארון הקודש נהדר בתפארה, והספרי תורה שבו מקושטים בכסף וזהב ומעילים יקרים, ושס"ים וספרים שונים מונחים בארגזים מבריקים ומגוהצים, לפני התיבה יעבור ש"ץ עם להקת משוררים, והרב משמיע דברותיו בטוב טעם מעל הבימה, ויושבים על כרים רכים, ומתחת להרגלים פרוש אטון יקר כמו בהיכל מלך, ולילה כיום יאיר מאור החשמל המפיץ אורה גדולה בכל פנות הבית, ומשנה לשנה מתרבים החברים, התורמים תרומה לד' ומנדבים ונותנים והוזרים ונותנים להוצאה הגדולה הדרושה להחזקתי, ומתאספים בכל חדש לטכס עצה להגדיל הכנסותי ולפארני ולרוממני, ויש משלמים בעד עליה אחת יותר מכפי כחם וחביבות הן המצות על מיהדי ורבים קופצים עליהם לקנותן ומרבים במחירן".

הפרקליטים חטפו כל הגה שיצא מפי העד שהמליץ טוב עלינו ושמחו כי יש להם במה ללמד סניגוריא על בני עדתנו ולהשיג בעדנו דימוס ופתקא טובה ומאושרה.

אבל הקטיגוריה ששמעה דברי העד הטוב על מיהדיו, שלחה את משטיניה לאיים על העד על אשר כבש עדותו, ואינו מגיד כל אשר ידע, וישאלים ממנו שאלות, שתשובתן היא הקטרוג היותר גדול, למשל, כמה פעמים ביום באים אוהביך ומיהדך להתפלל בכל ימי המעשה? כמה ימים הם ימי המעשה והמלאכה אצלם? מדוע מכוסים ספרים הנדפסים באבק? מדוע נראה האטון כחדש גם לאחר שעברו עליו כמה שנים? למה נסתלקה השכינה ממך ולא תשרה עליך?

והעד משיב כי ימי המעשה נמשכים למיהדיו עד אחר השבת, והם טרודים בעבודתם, ואינם יכולים לשבת אצלו בכל יום, אבל משתדלים לשבות ממלאכתן בשעת התפלה בשבת, ונזהרים לבקרו בימי אבלם כל י"ב חודש, ביום המיתה בכל שנה, וביום שמזכירים נשמות ברגל, ובע"פ

כשיש להם בן בכור שלא הגיע לבר מצוה, וכשמתפלל חזן־אורח ומפורסם ובימים נוראים.

והמשטינים מתחילים להשטין וללמד חובה על מיחדי בתי כנסיות בארצנו ומערערים על השמות הגדולים שקוראים לבתי המדרש והכנסת שלהם, שהם לדעתם רק בתי אבנים גדולים משום שאין קובעים שם עתים לתורה, והספרים אינם נפתחים ללמוד בהם, והמנינים ובתי התפלה היותר קטנים, בא״י ובשאר ארצות, שהמיחדים בתי כנסיות לתפלה באים בתוכם גם להתפלל גדולים מהם בתורה, תפלה, ורוב עם, וראויים הם להקרא בשם מקדש מעט, מפני שהם דומים לבית המקדש שנקרא לבנון, ע״ש שהלבין עונותיהם של ישראל, וכל הלבבות שמחו בו, ועיני ולבי אל היו שם (ויקר״ה) ונקרא חדר הורתי משום שמשם נצטוו בהוראה (שה״ש ג׳)

אבל בתי המדרש הגדולים רק בשמם ותפארתם, מרבים עונות ונוהגים בהם קלות ראש, וכל הלבבות שמחים בהם שמחה של עבירה, כי עושים שמה חופת חתנים, ומראים חבה לעריות. ומרבים בשחוק, התול ודברי לצון במקום המק״מ שאסור לנשק אפילו בניו הקטנים. איש כי יש לו טינא בלבו על חבירו, יבחר את ביהמ״ד לנקום שם את נקמתו, ואין משגיחים בהוראה ודיני התורה, ובהלכם להתפלל מחללים את השבת, בהוצאת הטלית מרשות לרשות, ועושים מקנה־וקנין עם כרטיסי הכניסה עד שעה מאוחרת גם בליל ראש השנה, אחרי קטרוג נורא כזה נשארה הסניגוריה עגומה, מצטערת וידיה על ראשה.

בניתי לי בתים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, נטעתי לי כרמים אלו שורות של ת״ח, שהם יושבים שורות שורות ככרם, עשיתי לי גנים ופרדסים אלו משניות, ונטעתי בהם עץ כל פרי זה התלמוד, עשיתי לי ברכות מים רבי חייא רבה אמר אלו הדרשנין: להשקות מהן יער צומח עצים אלו התינוקות (מ״ר קהלת ב׳)

זאת היתה תכונת בית הכנסת, בימי התנא ר״ח, שמעשיו היו גדולים, והיה מתעסק הרבה בלימוד תינוקות (כתובות ק״ג) ואף שישראל נגלו ונתפזרו בארצות אויביהם והצרות התגברו עליהם בימיו, בכל זאת לא היו בתי הכנסת בלא שורות ת״ח, ובלא חברות למשנה ולתלמוד, ולהרוות צמאון

האנשים הפשוטים לדבר ה׳, היו דרשנים ממונים מתנהגת בתי הכנסת שדרשו באגדה ובהלכה לפניהם. (עיין יומן פ״ו), ומקומות מיוחדים היו להתינוקות לעמוד שם בשעת התפלה, להתחנך בסדרן של תפלות וקבלת עול מלכות שמים, ואביי שהיה כהן לא עלה לפרוס כפיו עם אחיו הכהנים רק בעיוה״כ, והיה עוסק עם תלמידיו בשעה שהצבור נאספים לביהכ״נ והם היו טורדים אותו מלישא כפיו (חולין קל״ג) ובתבונה זו החזיקו כל ישראל בכל עת ולא היה בית תפלה בלא חברות ותלמידים.

אבל בתי המדרש דידן ובתי הכנסת שבהם תכנית אבלות טבועה עליהם ברוב ימי השנה, וכמו בליל ת״ב שיושבים לארץ, ואין מדליקין נרות, כי אם נר אחד לאמר לאורו קינות ואיכה, (או״ח תקנ״ט) והנר היחידי הזה, להקהל הגדול הוא אות להורבן ואבל, כן בלילי שבתות ויו״ט שמדליקין נרות רבים והאומרים לאורם מזמורים ותפלות, הם קהל קטן, הם ג״כ אות להורבן הדת והיהדות

אש דת הנהו דת ישראל והאש נמצא בעצים, אבנים, עפר ורעפים ובמים (ביצה ל״ג), אבל אינו יוצא מעצמו, וצריך האדם להוציאו מהם. והוצאת האש מן המים דורשת טרחה יתירה, לתת את המים בכלי זכוכית לבנה, ונותנו בחמה כשהשמש חם מאד, והזכוכית מוציאה שלהבת, ומביאים נעורת ומגיעים בזכוכית והיא בוערת (עס בנס״י מפירוס ספר יצירה), ואם חיסר אחת מכל הפעולות לא יצא האש לאור. וכן הוא באש־הדת המאיר עיני העברי ומהמם לבו אינו יוצא אלא במקום ששמשה של היהדות חם מאוד, והוא בבתי הכנסיות שמתנהגים לפי רוח חכמי־אוריתא ושם נאחז האור הרוחני בנר אלהים וממנו ידליק את נר אלקים שבחדרי בטנו (משלי כ׳) כי ישראל אינם נקראים עדת אל אלא בשעה שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין ק״ש (ב״ר פמ״ח), ואהלי התורה מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות (ברכות פ״ז).

ולדאבון לבנו הנר הקדוש הזה נכבה, ואינו מאיר גם בהמקומות המיוחדים לתפלה, ורגשי תוגה ימלאו את לב היהודי החם, בכניסתו לבי כנישתא; וימצא שמה עדה מצומצמת, שאין בה אלא עשרה זקנים, וירוקים שריה מים המלוחים נודף מהם, והם נפזרים בכל פנות הבנין הגדול, עד שעשרה נראים כאחד, ואין זכר לכרמים, גנים ופרדסים, ברכות מים ויער עצים.

והילדים שהם דומים ליער צומח עצים, הם מתרחקים מבית הכנסת לגמרי.

התפלות מתמידין גמרו; תפלת השחר, מתמיד של שחר, תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים (ירושלמי ברכות פ״ד) התמיד היה דוחה גם את הטומאה, (פסחים ע״ז) והיה בא מהמובחר ומיוחד שבעדר (מגילה כ״ח) בין בחול ובין בשבת, ובמועדים לא הסתפקו בהקרבנות שצותה התורה להקריבם, והקריבו גם את התמיד שהוא קרבן חובת היום, וכשהשקוהו היה הכוס של זהב (תמיד כ״ט ג״ח), ובהקרבתו עמדו המעמדות והיתה ברב עם ופאר, וכן צריכים היו להתנהג עם התפלות בכל יום, אבל הכל תלוי במזל ואפי׳ ס״ת שבהיכל (זהר-נשא קנ״ד) ויש מצוה שמזלה מאיר, וחביבה היא על הצבור, וזלזולה וביטולה חמירא להו, ויש מצוה שמזלה כהה, וקלה היא בעיני הקהל ודשים עליה ומבטלים אותה, ואינו דומה מזלן של תפלות המוספים, בימים הנוראים וברגלים, לתפלות של כל השנה, שהקב״ה בא לביהכ״נ ואינו מוצא עשרה וכועס מיד (ברכות).

מביאי־בכורים מחייבים את הטרודים בעבודתם, שמתנצלים שטרדתם מעכבתם מתפלה בצבור, בבית הכנסת. כי אין לך טרודים יותר מהעומדים על הקרקע, מעצרת ועד החנוכה, ובכל זאת עזבו שדותיהם וכרמיהם ושהו זמן הרבה בדרכם, שהלכו להביא הבכורים, ואחד מהשבעה דברים שטעונין הבכורים, הוא „לינה״. ולא היתה לו רשות גם לאחר שהקריב שלמיו, לצאת באותו היום מירושלים, ולן שם ולמחר חזר לביתו (ר״ס פ״ג מהב״כ), ומדאוריתא אין שיעור לבכורים ובתאנה שבכרה, או אשכל שביכר, או רמון שביכר יוצא חובת המצוה, ולא עלתה לבעלים בדמים מרובים, וגם שיעור דרבנן לתרומת־היד, שהוא אחד מששים לכל מין, אינו הרבה כ״כ. ובכל זאת עשו אותה בפרסום גדול ובהתהדרות בהתכנסות העיירות ובהמון חוגג, משום שהיתה כאן הקרבת העת שהיא שוה ממון ומעות רב, בזמן עשית מלאכה בשדה, בגן ובכרם.

והשבח הגדול שנשתבחו עולי רגלים, כדרשת רבא עה״פ, מה יפו פעמיך בנעלים: כמה נאים רגליהון בשעה שעולין לרגל, (חגיגה ג׳) הוא לא בשביל הקרבן שהביאו, כי הראיון (עולת ראיה) אין לו שיעור דכתיב ולא יראו פני ריקם אפי׳ כל שהוא, (ירושלמי פאה פ״א ה״א) אלא בשביל שהקריבו מזמנם הצריך להם לקציר חטים, ולקציר שעורים, ולאסיפת התבואה אל הבית מפני

הגשמים, והלכו לקבל את פני השכינה בירושלים, וכשחזרו אחרי חג הסכות לביתם, כבר היו הדרכים מקולקלים ורגליהון טבעו בבצתם, וגם מצות מע״ש עיקרה, היא הזמן שעומד במקום שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, עד שיאכל מעשר שני שלו, ומתוך כך מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה (תוס׳ ב״ב ד״ה כי מציון).

וגם אם יתן איש את כל הון־ביתו באהבה בוז יבוזו לו, (שיר השירים ח׳) ר״ל יתרים תבואותיו בעין יפה, ויעשר פירותיו כמה פעמים, ויניח פאת לעניים ויתנם ללקוט בשדהו, ויפתח ידו לצדקה, וילוה כספו בלא נשך, וכל מה שאפשר לעשות בהון ועושר לאהבת התורה יעשה, אבל בלבו ובנפשו לא יעשה כלום לאהבת אלקים, בוז יבוזו לו כי יהדות כזו שמחבבים אותה רק בממון אין לה תקומה, כי מה יעשו אלה שאין להם הון־בית, מה יקריבו הם על מזבח אהבת צורם? והתורה אמרה: ואהבת את ד׳ אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו׳), ואהבתו לאל במאדו היא האחרונה והגרועה שבהם, ולא נכתבה אלא מפני הקמצנים שממונם חביב להם מגופם (ברכות ס״א), ואוהבי ד׳ האמתים נותנים לא רק הון ביתם בלבד, כי אם גם את ביתם ועצמם יתנו לזה, כמו שעשו העוקד ועקוד וכל גבורי־הרוח בכל דור ודור כחשמונאי ובניו, שעשו יותר מכחם ומסרו נפשם על הצלת הדת והשתחררות השכינה מגלותה.

והאדם שאינו נכנס למקום קדושה ואינו רואה גדולים, וטובים ומעולים ממנו, נעשה שפל, רע וגרוע, עד שגם טובתו רעה לצדיקים ולמוסדות רוחנים משום שרוצה שכולם יהיו כמוהו בכדי שלא יהיה יוצא מן הכלל ופורש מדרכי הצבור, ומחמת שמתרשל להיות כהכלל וללכת בדרכיהם משתדל הוא בכספו שיהיו הם כמוהו, והם הם המציעים שיפתחו דלתות בתי התפלה רק בזמנים ידועים בשנה אבל לא בכל יום תמיד.

כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו (ירמיה ט׳), לא העצים ואבנים שבציון בוכים, כי אין אבנים ועצים בוכים, אלא המשרה שכינתו שם הוא בוכה ומשמיע קול נהי על גורלם של ישראל השדודים ונכלמים, על אשר חטאו ועזבו ארץ, זו א״י, דכתיב ארץ אשר ד׳ וגו׳ (דברים י״א) והשליכו המשכנות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות (פתיחתא איכה ה׳),

הטיבו מצב עמנו השסוי, בזה, שתתנו לבכם לחבב על לבות הקפואים, את שני קניני האומה היותר יסודיים, ולא תפרידו בין יהודים ליהדות, ארץ ישראל ובית המקדש, נטעו גנים ויערי־עצים אצל בתי המקדש מעט, והעמידו נוטרים לנטור כרם ד׳ צבאות, מהמחבלים המחריבים כשאין עושים שום פעולה להבריחם, והאירו באש הדת את השבת העס־ארציות וההדיוטות שנתפשטה בעולמנו, ואז תהיה עדות בית המדרש עליכם רק לטובה, ולא ישמע עוד קול נהי מהשוכן בציון, ולא יהיה שרוי בכעס בבואו לביהכנ״ס, שיהיה מלא אנשים מפה אל פה ערב ובוקר בכל יום תמיד.

עד כה דברתי להוכיח עותת השכנים־רעים, שיש ביהכנ״ס בעירם ואינם נכנסים להתפלל בו ברבים, (ברכות ח׳) ועתה אדבר מה„טרדה״ שיש בה ביטול תפלה וטרדת היהודי מיהדותו.

כי חלק גדול מהעומדים כאן, לא התפללו גם בביתם כל השנה, לא בשחרית, ולא בערבית, לא בחול ולא בשבת ויו״ט. ולא יחסרו הטפוסים זרים בתוכנו, שבראותם באמצע השנה יהודי מיסב פניו אל הקיר ומתפלל שואלים אותו, או את העומדים שם, האם ר״ה היום? משום ששכחו, או לא ידעו מעולם, שחובת התפלה היא ג׳ פעמים ביום כנגד השלש פעמים שהיום משתנה, וחושבים שחובתה היא רק שלש פעמים בחודש אחד בשנה.

חרבו וקשתו של יעקב וכל כלי זינו, אינם של ברזל כחרבו של עשו ובקשתו של ישמעאל, אלא של תפלה, בקשה והכמה, (ב״ב קכ״ג) וגם בשיצא עשו וארבע מאות איש עמו לקראתו, וכבר היה מוכן למלחמה בנשק, להגן עליו ועל נפשות ביתו, מאחיו שהתנהג עמו ברשע ועמד בשנאתו (ב״ר ע״ח), עמד להתפלל ואמר: „הצילני נא מיד אחי מיד עשו״, ונענה בתפלתו. ובכלי המלחמה הללו תפסו משה, דוד, חזקיה בחליו, יונה במעי הדג, חנניה מישאל ועזריה בכבשן האש, וחבקוק בדורו על התלמידי חכמים שילמדו מתוך הרחבה (סוטה מ״ט), והנה במרת נפשה על בן ששקול כמשה ואהרן, וכל הצדיקים ובני האומה היתה רוממות אל בגרונם, העניים לא התנצלו בטרדת מזונותיהם, והעשירים בטרדת נכסיהם, וסמוך למטתם קודם כל המעשים עמדו והתפללו, ובדור הזה שאין לנו נביא, מלך וכהן אלא התפלה (ויק״ר ל׳), נעקרה התפלה ונתבטלה מהרבה בתי ישראל, בשביל החפזה והתשוקה לפרנסה הגורמת עצלות ורפיון־רוח לקניני הדת.

שאלתי את פי איש שהלך לאכול סמוך למטתו בבקר ולא התפלל, מדוע השלכת את בוראך אחרי גווך ולא התפללת? השיב לי השעה קבועה לכניסת האומנים לבית האומן, ואם יאחרו רגע אחד ימצאו הדלת סגורה לפניהם, ויפסידו פרנסת חצי היום. ולא אחד הוא הפועל הזה שיחשוב שתשובתו פוטרתו מק״ש ותפלה, ורבים הם שחושבים כמוהו.

אבל לכולם נשאל למה לא ישכימו לקום ממטתם חצי שעה קודם, בכדי שיהיה להם זמן קצר לקבלת עול מלכות שמים ולעבודתו? למה מאחרים בנשף בשחצנות, שתית יין ומשחקים שונים, ויתיב ומשתעי כל יומא ולא לעי וקאים למצלאה ולעי (תכ״ר פ״ג)?, וכל עברי נאמן לאמונתו כשבא לארץ הזאת שהפרנסה מצויה בה, ובנקל לו לאדם למצוא לחמו, ולעתים קרובות גם עושר ונכסים, בכ״ז יאמר תפלתו של אברהם אבינו: כשהיה מהלך בארם נהרים וראה אותם אוכלים ושותים ופוחזים, אמר „הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת" (ב״ר ל״ט), משום שבני ארצנו הם ג״כ רק אוכלים ושותים ופוחזים, ומדברים רק מסעודות, אבל לא מתפלות, וסגירת בית־האומן, תמנעם מק״ש, אבל לא מפת־שחרית.

א״ר אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במע״ט יותר ממשה רבנו, ואעפ״כ לא נענה—לראות הארץ מראש הפסגה—אלא בתפלה, (ברכות ל״ב), המאמר הזה מטפח על פני האנשים שמאמינים שיוצאים ידי חובתם לאל עליון, בהשתתפותם בצערן של הדלים, החולים, הגלמודים והנדכאים, ויוצאים לעזרתם תמיד, אבל האם גדולים הם במעשיהם הטובים ממשה רבנו ע״ה, שהשתתף בצערם של אחיו, והניח דרגון שלו ונתן כתיפיו לסייע לכל אחד ובכה ואמר: „חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם"! (ב״ר ה׳), ולבו היה מלא רחמים גם על בע״ח, וכל גדי עיף וצמא נשא על זרועותיו (שם ב׳), מודה על האמת מציל, לוחם ומושיע גם את בנות מדין מיד הרועים, שבאו לעשות עמהן דבר ערוה והשליכון למים כשלא שמעו להם. (מ״ר שם)?

חכמי התורה הרבו במעלות התפלה ואמרו שמהפכת מדת אכזריות למדת רחמנות (סוכה י״ד), והיא יפה בין קודם גז״ד ובין לאחר גז״ד (ר״ה ט״ז), וכל המאמין עצמו בתפלה למטה, אין לו צרים מלמעלה, והיא גדולה מן הקרבנות.

אל תשמעו להמתפארים במעש״ט שלהם, ואינם מתפללים, והניחו את הנשק הקדוש מידיהם, הוו זהירים במצוה זו, ובזכותה תזכו לשנה טובה אמן.

שלשה סימנים יש באומת ישראל, רחמנים ביישנים, גומלי חסדים ביישנים—דכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו׳ (יבמות ע״ט).

מנהג ישן הוא בישראל לאמר „דברים כבושין״,—שפירושם הוא, דברים המגלים סתרי המעשים, ודוחקין את הלב לעשות תשובה,—ונאמרים ע״י זקן והכם, וכשאין זקן־חכם יאמרם זקן בלבד, או חכם בלבד, או סתם איש נכבד ומובחר שבעדה, בשעה שיש מקום להאמין באפשרות שנוי לטובה ע״י התוכחה כמו בתענית שהתכנסות הצבור העידה עליהם שלא תמה יראת ה׳ בלבם, ורוצים להשתהרר מהשחתתם. (תענית ט״ז).

וכן בר״ה ובצום יוה״כ, שבאים להתיצב לדין שמים, וקונים כרטיסי כניסה לשמוע תק״ש ולהתפלל בצבור,—גם אלה שלא שמעו קריאת המגילה, ולא הדליקו נר חנוכה, ולא קוננו בת״ב, ולא התענו על צרות האומה, ולא התפללו בכל השנה גם ביחידות,—אות הוא הדבר שזיק היהדות עוד בוער בלבם ולא ימאסו בתוכחה ומוסר שדי. לכן גם החסידים שהתנגדו לדרשנות ואמרי־מוסר מעל הבימה, נהגו לעורר את הצבור בדברים־כבושים לפני תקיעות, קודם כל־נדרי, וקודם נעילת שערים. והמנהג הזה נשתמר בכל תפוצות ישראל, מבית הכנסת היותר גדול עד בית התפלה היותר קטן.

וגדולי הדור ידעו להשתמש בהעתים המוכשרות הללו, להלהיב הלבבות לרכבם ולהכניס בהם דבר טוב מה, ובשעות הסכנות וגזרות רעות הכניסו בהם נחומים, להרגיעם מרגזם ודאבונם, ובשעות האושר וישועות, הורו להם סגולת התורה כי היא בלולה מכל החכמות, והכניסו אהבתה בלבם, שלא יבעטו במצותיה מחמת הונם וממונם.

ובספרי־קמאי אנו מוצאים תוכחות מוסר, על יראת שמים ובטול בית המדרש, על החסד וחובת האדם לאדם, ועל כל מה שמוכיחים חכמי־המוסר בימינו, ורק הבדל אחד מבדיל אותנו מהם, שהם הוכיחו על „כדבעי למיעבד ולא עביד״ שעושים מעשיהם הטובים לכבוד עצמם, או פחות מכשיעור, ואנו מוכיחים על „דלא עבדי כלל״. באחד מספרי הדרוש העתיקים, מצאתי התעוררת לצדקה וזה תוכנה: „נקדימון בן גוריון מעשירי ירושלים היה מקיים השכמת ביהמ״ד וצדקה לעניים בבת אחת, וכשיצא מביתו, לביהמ״ד, כלי מילת היו

מציעין תחתיו, ובאים עניים ומקפלין אותם מאחריו, ועל שלא עשה כפי הראוי לו לפי ממונו, שהיה הרבה מאוד ונתן מליון דינרי זהב לבתו להכניס לבית בעלה—או על שעשה לכבודו להראות עשרו שהולך לביהמ״ד על מצעות של משי, נענש שלא היה קיום להונו, ונחסר ממנו ומבניו, ובתו הלכה ללקוט שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, והושפלה ממושבה בתוך נדיבים לאשפות ולבין טלפי־בהמות. אם תחפצו בעושר קים ואינו נפסד להנחילו לבניכם, העצה לזה היא, „שהעשיר ירבה והדל לא ימעט״, ובל תתנו להלביש ערומים, בנדים ישנים, מה שכבר נדרסו מתחת רגליכם (כתובות ס״ו במהרש״א גם ת״מ על פשטים שעבר סלה בתמונה ומגדים ממנו בשביל ברכת מי־שבירך.)

והיום אם נבוא לבקר ולגלות על התיחסות רוב עשירנו לבהמ״ד עלינו להוכיחם כן. נקדימון אחד מאילי הכסף שבירושלים, הלך להסתופף בחצרות אל גם בחול, [כי כבכת לה היו מליעין ומקלפין] ומשום חבת בית המדרש הציע כלי מילת בדרך הלוכו, אבל אילי הכסף שלנו בושים ללכת לבית המדרש גם בשבת ויו״ט (גלה דרב הקדם) וחלק גדול מהם אינם עושים צדקה כלל.

עם הספר הנהו גם עם הסימן, ומדקדק הוא בסימני כל דבר, מעלת גרה ופרסות סדוקות נתפרשו בתורה, לסימני טהרה בבהמה וחיה. וסנפיר וקשקשת לסימני הגים טהורים. וסימני עוף נמסרים מאיש לאיש. והחכמים פירשו סימני ביצים, והרגלים הכרעים והכנפים הם סימני הגבים. (חולין ס״ט. ס״ד) והפרצוף והחוטם הם סימני האדם. (יבמות ק״ב). והבושה, רחמנות והחסד הם סימני האומה: המודיעים לכל אחד שהם בני האבות. וכל הרוצה בטהרת האומה וקדושתה ויחוסה, צריך להשגיח עליהם שלא ינטלו ממנה.

כי רואים אנו בכל מקום, יהודים בלא סימנים, ומתרבים הם מזמן לזמן א) סימן הבושה, שמביא לידי יראת חטא, ויפה הוא לאדם, ומעיד עליו שאבותיו עמדו על הר סיני (נדרים כ׳). והאיש שאין בו הסימן הזה נכשל בעבירה והגשמים נעצרים בשבילו, ומותר לקרותו רשע ולשנאתו. (תענית ז׳), ואין לך משוקץ ומתועב יותר ממי שאין בו חוש הבושה והמוסר (יבמות ס״ג). ומפני שהסימן הזה היה באחז המלך לא נמנה בין המלכים שאין להם חלק לעוה״ב (סנהדרין ק״ד). הסימן הקדוש הלז נפסד ונטשטש לגמרי, ואוי לעינים שכך רואות, איך שנפלו בנופלים וגם הכלם לא ידעו, ובוש לא יבושו, לחלל כל קודש, בפרהסיא, והטמא יעבר בכל אבריו של היהודי בעברו ברחוב כזה

שכל הדרים שם הם יהודים, והחניות, פתוחות, והקונים והמוכרים ששניהם יהודים מחללים את השבת ברבים מבלי צל כיסופא על פניהם. לפנים כשהחזיק יהודי חנות פתוחה בשבת, היתה לפחות ברחוב הגוים, במקום שלא תבא רגל עברי, והיום מחללים שבת גם בעליות בתי כנסיות, ויוצאים בעזות ורמות־רוח ומעשנים בשבת לעיני רבים, והביישנות הולכות ומתנדפת מקרבנו.

ג) רחמים זו צדקה (כ"ג ח'.) גם הסימן הזה אינו ניכר ומעיד עלינו ורבים הם השבעים שאינם מאמינים להרעבים, ונפוזרים הם בכל חלקי העיר, ומגדלים הם כלבים רעים ששומרים את הפתח, וההולך על ארבע הזה, שנקרא בלשון יון „למס", מפיל אימה על הערוי בצער לגשת אל דלת בית איש כזה. ועוזבים יראת שדי ואין מזוזה בפתחיהם, (עיין בבא ס"ג יעמה־ברא"ה בכם), ואי אפשר להכיר דירת־ישראל, וטרודים בצבורת ממון במקום שהיד שולטת, לעצמם, ואינם משלמים דמי־חבר למוסדות של צדקה, לבתי למוד תורה ולבתי הכנסת, ומעלימים עיניהם מצרכי הצבור.

יושבים אנו ב"ה בארץ ברוכה, ארץ דגן ותירוש ופירות שונים עשתרות צאן ומקנה בקר, עופות ודגים, מכרות ויערות, וכל טוב החיים, והיושבים על אדמתם במדינתנו מאושר חלקם, והגם שהעברי אינו עומד על הקרקע, בכ"ז יהנה גם הוא מברכת־הגורן, ובשנה טובה כשהאכרים מלאים ברכת ד', אז לא יפסידו גם יושבי־כרכים והתגרנים כי בית־האומן והשדה, החניות והערוגות, המחט והמהריעה, יונקים זמ"ז, והבאים הנה ריקם מבלי אגורה ושמלה לעורם, מתעשרים ויחיו חיים שיש בהם הרחבת דעת ופזרנות, ובבתיהם עומדים כלים יקרים, והם מקושטים ביופי גדול, בזכוכית למושה, בכסף וזהב ובאטון־משי, ומתעצלים ומתהוללים, אוכלים ושותים ומטיילים ומתענגים מרוב טובה.

העליזים הללו מוחקים סימני היהדות מעליהם ונעשים רשעים כפולים והם רעים למקום ורעים לבריות, (קדושין מ') ותעבור שנה שלימה עד שיצאו ממחבואם ובאים בחברת יהודים ומתפללים עמהם, וגם זה לא בביהכ"נ קבוע כי אם באיזה אולם שהיה בית־משחק בכל הימים, ונהפך לבית המדרש לשלשה ימים.

פזור מעות לעניים נקרא חפצי שמים, ור"ט שהיה עשיר גדול לא עשה חפצי שמים הללו כראוי לו, ור"ע שהיה פרנס וגזבר עניים (כ"מ י"ח) עשה

תחבולה לתקן הסרון זה, וכשמצא את ר"ט הציע לפניו שיקנה בעדו עיר אחת או שתים, ולקח ממנו ארבעת אלפים דינרי זהב וחלקם לעניים, וכשתבעו ר"ט וא"ל: „היכן העיירות שלקחת לי"? הביאו לביהמ"ד וקרא עמו בספר תהלים עד שהגיע לפסוק: פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד (תהלים קי"ב). והבין ר"ט כי לאיש עשיר כמוהו, שמפזר כספו על מותרות וחיי עשירות בביתו, נהוין לפזר כסף גם לצדקה, ועמד ונשקו וקראו לו „רבי אלופי" והוסיף לו ממון לבזבז (מסכתא כלה).

מהעובדא דנא צריכים גזברי־עניים שלנו לקחת לקח לעשות תחבולות שיתנו העשירים מתנות־לדלים לפי ערכם, ושלא יהיו משתמטים ממשא־הקהל וחובות האדם לזולתו, כי במקום שבעלי רכוש אינם נותנים, תרפינה ידי הבינונים ואינם נותנים גם הם, כי דרכם של בני אדם להסתכל במעשי הגדולים מהם והצדקה מתמעטת.

אבל רחוקים הם פרנסי־הצדקה שלנו מר"ע, ומתרשלים הם בהתמנותם ואינם עושים שום פעולה להגדיל הכנסת חברת הצדקה, לכן מוטל עלי בשביל טובת הנצרכים והעניים, ובשביל טובת עצמי, להשתדל בגביית הצדקה, כי בעיר שאין בה קופה של צדקה אין ת"ח רשאי לדור בה (סנהדרין י"ז) משום שכל מר נפש, פושט יד, יורד מנכסיו, חולה וגר, יפנה תהלה אל הרב, וכל הטענות נופלים עליו, וכולם מחייבים אותו על שלא השתדל „במיהן עניין", ועתה כשהמקום (ביהמ"ד), והזמן (יוה הדין) מסייעים לי לפתוח סגור לבכם הקשה כברזל בכל השנה, אחשוב כי דברי לא ישובו ריקם ויביאו פרי ברכה למעשה הצדקה והחסד בעירנו.

דבירנא במסעי לאמעריקא בקיין התרס"ד נשתנה לטובה אדם אכזר וקמצן אחד, אחרי אשר סבל צער ובלבול הדעת מזעפו של הים ונתן מכספו לשני צעירים שברחו משדה־קטל, וחששו פן לא יתנום ליכנס לארצות הברית בלא ממון, ובני ארצו שידעו קמצנותו, תמהו עליו איך נהפך לאיש אחר ונעשה חסיד שנותן ורוצה שיתנו אחרים! (אבות פ"ה) ואנכי בארתי להם שאין כאן פלא, כי האדם הנוסע במים־רבים, ורואה את הים הגדול ורחב ידים עם שאון גליו, וסכנת הנסיעה בו, משתבר לבו ונעשה בריה חדשה, ומשליך חטאיו במצולותיו. והספנים רובן חסידים (קדושין פ"ב), משום שפורשין למקום סכנה ותמיד הם ברעדה ורואים נפלאות אל במצולה, ולכן

הולכים אל הנהר בר"ה לאמר פסוק: ותשליך במצולות ים כל חטאתם (או"ח תקפ"ג), מחמת שמסוגלים הם המים לעורר חשבון הנפש. וכן אנו כולנו הננו חלים ורועדים מאימת הדין, ומהסכנה האורבת לנו במשפטנו הכמוס מאתנו, עלינו להטיב מעשינו ולשפרם.

דעו כי מצב הפושט יד ופושט רגל רע מאוד, אבל מצב הפושט־לשון רע במאוד מאוד, ורבים הם פושטי לשונם מרעב וחולשה, משום ששניהם שבתו מלעיסת מזון מבריא ומספיק זמן ארוך, ויש בעהבי"ם חשובים שהיו נותנים לאחרים ועתה חזר עליהם הגלגל ,נזקקים למתנת בו"ד, ועד כמה קשה הרעב יכול כל אחד לראות בגמר התפלה, בימים נוראים שמאחרים להתפלל, איך שדוחפים איש את רעהו ונבהלים לצאת מביהכ"נ, וממהרים ללכת אל השלחן לסעוד את הלב החלש, וביוה"כ מחכים על צאת הכוכבים בכליון עינים, ובכל רגע מביטים ונושאים עיניהם למרום, אולי כבר באה השעה לאכול, ומתפללים ערבית בחפזון, משום שאי אפשר לבני אדם לסבול העדר המזון וכחם יכלה גם מחסרון סעודה אחת. ואם אתם שאכלתם לשובע, מיני מזון היותר מובחרים לפני התענית ותמצאו יין ושכר, תרנגולות מפוטמות ומיני מגדים ערוכים על שלחנכם גם לאחר התענית, לא תוכלו לעמוד על רגליכם מחולשת התענית, אף כי אותם הדלים שמתענים בכל יום, ומאכלם הוא רק פת הרבה פחותה מכדי שביעה, ואינם יודעים מתי יצאו הכוכבים על שמי חייהם להאיר להם השבת מצבם המר שכשל כח סבלנותם?.

שימו אל לבכם תענית־הילדים והתינוקות ששואלים „אבא פתא"! בשעה שאין פרוטה בבית, במה לקנות פרוסת לחם, והתמלאו רחמים על תענית היונקים משדי אמם הצומקות, ואינם מוצאים בהן מאומה, ונשארים דלי פנים והסרי־אונים ע"י רעב וכפנא שסובלים מטל ילדותם. ומבואר ע"י הנביא תכלית ענות אדם נפשו, ומתי נקרא הצם יום רצון לד': הלוא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכסיתו, ומבשרך אל תתעלם. (ישעי' נ"ח) ונותנים להעני לא רק לחם ובגד ודירה, אלא גם סוס לרכוב עליו, ואם אינו יודע לרכוב נותנים לו עבד להנהיגו בקרון, (כתובות ס"ז) וכל דבר שהוא לש"ש יהיה מהטוב והיפה, הבית תפלה, נאה מבית ישיבתו ומאכיל להרעב מהטוב והמתוק שבשולחנו, ומכסה את הערום מהיפה שבכסותו, ומקדיש מהיפה שבנכסיו, וכן הוא אומר: כל חלב לד' (יו"ד רמ"ח), ואין תורמין אלא

מן המובחר (ספרי שופטים), ואגרא דתעניתא צדקתא, (ברכות ו׳) ולאחר התענית היו מחלקים לחם ותמרים לעניים, (סנהדרין ל״ה).

הנשים העדינות שמלאכתן נעשית ע״י משרתים ומשרתות, ומחמת השעמום משחקים בכלבים דקים, זרזירי־מתנים, עופות מדברים ושחוק נדרשיר (כתובות ס״א ע״ב), ומוציאים ממון הרבה על טיפולם וגידולם. מוטב היה להם לטפל בבני עניים ובהוריהם האביונים להשיבם לאיתנם, לבריאותם ולתואר פניהם, בכדי שלא ילכו בני אדם בצללים, המזרים מגור מסביב להביט על עיניהם האדומות ושפתותיהם החורות.

בתיה בת פרעה לא שמה אל לבה רעת גזירת: „כל הבן״, ולא בקשה מאביה לחמול על ילדי העברים ולבטלה, עד אשר ראתה בעינה, ושמעה מעצמה קול נער מילדי העברים בוכה בסוף, אז נכמרו רחמיה עליו, ושכרה לו מינקת ויהי לה לבן, ורחצה א״ע מגלולי בית אביה, שגזר לטבוע את הבנים ועברה על גזרתו; כן לוא ראו המתעננות שלנו, את ילדי העברים הבוכים בזרועות אמם שאין לה כח לדבר, כי אז רחצו עצמן מלכלוכי ההוללות וגלולי הבטלה שלהם, ולא היו יותר שבויות אפס־עבודה ושעמום, ומצאו להן עבודה על שדי הצדקה, החמלה ואהבת ישראל, ומניעת חלול כבוד שמים בזה שמקבלים צדקה מן הנכרים ומן המומרים המדיחים את המקבל מדת אבותיו (סנהדרין כ״ז), כי העין והלב שהם סרסורי דעבירה הם גם סרסורי דמצוה, ותועלת הסרסרות בצדקה היא כמו במסחר.

הנותן צדקה נקרא „זורע״, (הושע י׳) או „לוקח״. (שמות כ״ה) משום שכמו שמשתכרים בעבודת אדמה ובמסחר, כן משתכרים בצדקה שעושים עם העני, ויותר ממה שבעה״ב עושה עם העני, עושה העני עם בעה״ב; (ויק״ר פל״ד) אבל יצר לב האדם הרע קורא לו „מחסר נכסים״, ובשמחבב בלבו לעשות מצוה, אומר לו: מה לך לעשות מצוה ומחסר נכסיך, עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך!. יצר טוב אומר לו תן למצוה, ראה מה כתיב כי נר מצוה מה הנר הזה כשהוא דולק אפילו אלף אלפים נרות מדליקין ממנו, אורו במקומו, כך כל מי שיתן למצוה אינו מחסר את נכסיו. (ש״ר ל״ו) ובכדי שלא ינצח יצר הרע, את רצונו הטוב של המחבב לעשות צדקה, היו מכין וכופין ויורדין גם לנכסי הנותן פחות מהראוי לו, (ר״מ פ׳ מת״ע) וממשכנים על הצדקה אפילו בע״ש, שיש פתחון פה לבעה״ב, לאמר טרוד אני. וגם אם הוא רק

אמוד לבעל ממון ולא עשיר ברור. (ב"ב י"ז) משום שכופין על מדת סדום, כי המקבל נהנה והנותן לא חסר.

בילדותי בשנכנסתי לבתי עשירים ומצאתי קופות קבועות למגבת חכמים ולתמיכת א"י, לא הבנתי למה הן באות, והשבתי, בשלמא עניים שיכול היות שביום שיבא השד"ר לגבות מהם לא יהיה להם כסף לתת לו בבת אחת, לכן קובעים קופות בביתם ונותנים שם פרוטות פרוטות, אבל בעלי ממון ועסקים, שהכסף מצוי אצלם, מה להם להשליך פרוטות הרבה עד שתצטרפנה לשקל שלם? ולמה לא יתנו ישר מידם ליד הגובה? והיום הנני מבין כי גדולה היא תקנת האלשיך והשל"ה ז"ל, שתקנו לקבוע קופות למגבת צדקה באה"ק. ויש בזה תחבולת מלחמה עם היצר שקורא לצדקה „חיסור נכסים". כי לא יכול לקרוא „מחסר נכסים" למי שנותן פרוטותיו, מכיס אל תוך הקופה התלויה בביתו, משום שעדים נתנם לאחרים ועוד לא יצאו מרשותו; רק אח"כ יבא השד"ר ויקח את הכסף הנקבץ, ואינו נזקק ליד נותנת כלל. ובכדי שיזכו כל ישראל בתרומת המשכן, השתמשו ג"כ בתחבולה זו ובכתוב נאמר ויקחו לי תרומה [ר"ל הגבאים יקחו בעצמם הלק מכספם ויקראו לו תרומה] מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי [כלומר אתם הגבאים תקחו מה שהופרש כבר לשמי והוא תרומתי].

החורף ממשמש ובא, והדלים באים לבקש פתחים. האמינו לצערם וליגונם בישבם בבית־קר, ובשבת כשתאמרו להאי־יהודי להסיק התנור להחם מעונכם, בהיתרא שהכל חולים אצל הצינה (או"ח רע"ו), תדעו כי גם העניים אינם בריאים לסבול קור, ושמעו לקול יצרכם הטוב להאיר ולהחם ולגרש הקור והצללים גם מבתי העניים.

הצדקה נקראת „גלגל החוזר", והיא כמו אופן מתגלגל, ועל האדם לבקש רחמים על מדה זו, שאם הוא לא בא, בא בנו, ואם בנו לא בא, בא בן בנו (שבת קנ"א), ורכוש האדם נקרא נכסים ע"ש שנכנסים מזה ונגלים לזה, וכן השמות זוזין, ממון ומעות, מורים שאין לו להאדם חזקת ממון לו ולבניו עד סוף כל הדורות. (במדב"ר כ"ב) ורכוש ממון בלא נתינת צדקה הוא כלחם ותבשיל בלא מלח, וכמו שהמקמץ את המלח מפסיד סעודתו כן המקמץ צדקה מפסיד רכושו, בימיו או בימי בניו וכדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר. (כתובות ס"ו ע"ב עי' מהרש"א).

הנלוה אל ישראל ובא להתגייר, כמו שמודיעים לו עונשן של חלב שבת ומצות כן מודיעים לו עון לקט, שכחה ופאה ומעשר עני, (יבמות מ"ז). כי לא להכנס תחת כנפי השכינה להיות נקרא בליעל, רשע וחוטא; שהם שמות להמעלים עיניו מן הצדקה. (כתובות ס"ח) ואנשי־מעשה היו שמחים כשבאה לידם לקיים מצות שכחה בשדה (תוספתא פאה), כי זהו רצון אלקי ישראל שברואיו יהיו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה משובחת (חנוך ס"ט). והעיד הרמב"ם על מציאת תכונת החסד בישראל וכתב: מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה (ר"ס פ"ט מת"ע) ולולא נתגדפה הבושה מבעלי היכלות הקמצנים שלנו, כי אז אמרנו להם בושו אחים,! הנכם גרועים מהמתדבקים בדתנו, להם תועיל ההודעה והאמירה ולכם לא.

דרכם של הבינונים בעמים שאינם נושאים בעול הצדקה, ועול הצדקה לכלכל צרכי החברות שלהם מוטל אך על הממשלה והעשירים הגדולים, ואצלנו כולם מחויבים לבזבז ממון ממון לצדקה, אין לי אלא מתנה מרובה (כנדבת אחי הכסף) מתנה מועטת מנין, ת"ל נתן תתן מ"מ (ב"מ ל"א), ונדבת העני הקטנה שיש בה כונה נבונה לשמים שוה לנדבת העשיר שנותן לפי ממונו (סוף מנחות) ואם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכש"כ כשהן מרובים (גיטין ז', ולענין חובת עניים גמורים לצדקה עין בב"ך יו"ד רמ"ח)

והעושה צדקה אינו נקרא מחסר־נכסים כשם יצרו, אלא נקרא „גוזז נכסים", ונמשלו ישראל באגוזה, מה האגוזה נגזזת ונחלפת לטובתה היא נגזזת, למה שהיא מחלפת כשער הזה, שנגזז ונחלף, וכצפרנים הללו שנגזזים ונחלפים, כך כל מה שישראל נגזזים מעמלם ונותנים לעמלי תורה בעוה"ז, לטובתן הן נגזזים ונחלפים להם ומרבים להם עושר בעוה"ז ושכר טוב לעוה"ב (בה"ב פ"ו).

וכבשה אחת טעונה צמר הרבה, לעגה מחברתה הערומה והגזוזה, וקראה לה „שוטה" על אשר מוסרת גופה לגוזזים ותתפארה, כי תמיד היא בורחת ובועטת בהרוצים לגוז צמרה, ועוד לא עלה מספרים עליה, ולא עשתה מעולם טפשות זו למסור לאחרים מה שיש בו צרך לעצמה. ותען לה הכבשה הגזוזה, אין לך אולת גדולה מאולתך בזה שתחזיקי צמר צואי, מלא אבק ולכלוך על בשרך, והנך שנואה לבני אדם המטפלים בגידולך; כמו החזיר

שאין נהנים ממנו כשהוא בחיים אפילו שערה אחת. מוטב לי להחליף צמרי הצואי והמאובק בצמר רך, נקי וחדש, אשר יחם את גופי בחורף יותר מצמרך שנולדת בו, כי כן טבע הצמר, הצפרנים והשער כל מה שגוזזים אותם יותר, גדלים ונוצצים יותר, ואני אינני נותנת כלום אלא הנני מחלפת ישן בחדש ורע בטוב, ובקיץ בזמן המרעה ברטיבא שהצמר מתטנף שם, ארחצנו במעט מים והוא נקי כבתחלה, ויכולה אני לרוץ בין ברקנים ולברוח מהר מחיתו טרף, ובטוח אני כי בעלי יקבלני בחבה ויתן לי דירה ומזון. אבל כבשה כסילה כמוך, לא תוכל לברוח מחיות רעות דרך קוצים, כי צמרך יסתבך באחד מהם ולא תזוז ממקומך, והן תבאנה ויטרפוך, וגם לא תעבר את הנהר כמוני, ומסובבת את לטבוע במים ע"י הצמר הרב שיכביד עליך והגוזז מנכסיו, (ר"ל מנכסיו ממש ולא מהרוח) ועושה מהם צדקה ניצול מדינה של גיהנם, משל לשתי רחלות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה (גיטין ס"ז), ויעקב שדומה לרחל גזוזה נקרא איש חלק שאינו מחכה לעשות צדקה בממונו בשומות ועושה צדקה בחייו ועשו שדומה לרחל שאינה גזוזה, נקרא איש שעיר שדומה להחיה הבזויה שמירטים שערותיה בשמתה ולא תוכל לצעוק. ושני האחים הללו משולים לקוץ וקרח שעומדים על שפת הגהר ועלה המין בקוץ ונסתבך בשערו, ועלה המין בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו (ילק"ש כ"ז כ"ח). ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה, והצדקה דוחה את הגזרות הקשות, וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית (יו"ד רמ"ז).

נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה יש בו אגוזי פרך, אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנים (כעשי קליפה קשה ואוכל כהם מעט) כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן, ויש שאם אתה תובען והם נותנין [הם הקדושים שיש להם מדת הבושה ויש להם ממון, ואין להם רצון, אבל כשנתבעים יתנו משום כיסופא (חולין ז')] ויש שאתה תובען ואינן נותנין (שה"ש י'), אבל היום שטנא גבר ואגוזי פרך שקליפתם רכה ואוכלם מרובה נתמעטו, ונתרבו האגוזים הקשים שאי אפשר לפצעם, וסבות הצדקה בימינו אינם רגשי חמלה והשתתפות בצערם של האומללים, אלא גאוה, כבוד ותועלת פרנסה, ונכשלים בחטא הגדול לענות קשות לאלה שצריכים לפייסם בדברים, ובשהרה אף

יעקב ברחל על אשר אמרה לו „הבה לי בנים" וא"ל „התחת אלקים אנכי", א"ל הקב"ה כך עונים את המעיקות, חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה ויאמר התחת אלקים אנכי, והוא לא ידבר עמהם קשות, (ב"ר פ' ע"א).

והנם שנדבת הנשיאים למשכן היתה יקרה מנדבת העם, כי הנשיאים נתנו את האבנים הטובות לאפוד ולחושן, בכ"ז הקדימה התורה נדבת העם לנדבתם, ובכתוב קא חשיב תחלה את הכסף והזהב והנחשת העורות והעצים השש והשמן והבשמים ואח"כ את אבני השהם ואבני מלאים, (שמות כ"ה) מחמת כי אבן יקרה אינה העיקר בצדקה וטובה נדבת מטבע של ברזל, ופרוטה של נחושת מלב־בשר, מנדבת יהלם וישפה מלב אבן, ועיקרה של צדקה הוא זריזות ואהבה ורגשי רחמנות על המצטרך, מה שחסר לחלק גדול מהנצבים היום בבית הכנסת, ורבים הם שכבר קצו בתענוגים ואינם יכולים לקבל רוב טובה, ובכ"ז לא תמכו בכספם גם לעניים מבני משפחתם.

ג) גמילות־חסדים, המדה הגדולה זו, שאלמלא היא לא היה העולם נברא (ב"ר פ"ח) וכוללת את החסד להחיים ולהמתים, בראה המון חברות צדקה שונות, שמתקימות בערי אמעריקא, ולכל אחת מהן פנקס, חותם וגבאים וסימני הגבאים לפעמים הם אבזרים, עזי פנים וגומלים זל"ז, אבל לא למבקשי כסף.

והגבאים הקדושים שיש להם כסף להוציא על סעודות ומשתאות אין להם כסף להוצאת הלוית מת־עני, שאין לו קרובים שקבורתו מוטלת עליהם אף שכל אדם מישראל שנכנס בבריתו של אאע"ה ונשפך דמו ונתקדש בו הרי הוא ככלי קודש שטעון גניזה וכל מאן דאתגזר אקרי צדיק הגם שאינו חסיד ובעל מע"ט, ויש לו חלק בירושת הארץ, (זוהר והגה׳ כ״ג) וכשעשה מצות הרבה והוא אדם כשר וחכם אין מתעצלין בהספדו, והכל חולצין מברין, וקורעין עליו משום שנעשה קרע בעירו ובעדתו, ובוכין על גוף שנתקדש שנעתק עתה ממציאות אל ההעדר, ונוהגים כבוד באדם שמת, ובאים ללותו ועומדים עליו בשורה, ומצוה לאמר עליו דברים המשברים לבו של אדם, אבל אין משלשים אותו אל הקבר כדבר שאין בו חפץ ולדאבוננו אין נוהגים היום כך עם עני שמת מתוך דחקות ודלות.

לפנים כשנהגו עם מתי ישראל, כבני יעקב עם אביהם שנשאו את מטתו ממצרים לא"י. כי כן בקש „ונשאתני ממצרים" ובכל ערי ישראל היתה

חברת נושאי־המטה, שהתעסקו בגופם וגמלו חסד עם הנפטרים וראוים היו להיות נקראים קדושים, ובעסקם במצוה היו עומדים מפניהם (תג"א כלל קנ"ה), לא הבדילו ביום המות בין עני לעשיר, ומשום כבוד עניים היו מכסים פני העשירים ובטלו את הדרגש, ור"ג נהג קלות בעצמו לצאת בכלי פשתן (מו"ק כ"ז): והיום כשהסוסים הם נושאי המת מבדילים בין מת למת, ונקלה הוא האביון בחייו ונבזה במותו ואין גם עשרה בני אדם לסתום עליו את הגולל ולהתפלל לעלוי נשמתו במנין, ואלה שיש להם פנאי להתענג אין להם פנאי ללות אדם עני מישראל לבית עולמו—הגם שהוא חבר קדוש בחברתו־כנבל איש מעון שהתעצל בהספדו של שמואל, ובו ביום שנקבצו כל ישראל למספדו עשה הוא משתה לשמוה, ולא גמל חסד גם לדוד ואנשיו החיים, שכל הכופר בגמ"ח כאילו כופר בעיקר, ואמר נבל בלבו אין אלקים (קה"ר פ"ז ..ז.)

נקוה כי תשתדלו להגן על עמנו ועל כבודו, שלא יהיה פגום. ותהיו מסומנים, בהסימנים שנשתבחו בהם ישראל, שמעידים עלינו כי אבותינו עמדו על הר סיני ופסקו זהומתם, כי מי שיש בו עזות פנים, אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו וראוי להתרחק ממנו, ומשפחתו פגומה (אה"ע סי' ב'), ותהיו בכל ימי השנה כמו שהנכם היום בימי הדין, שהיהדות טבועה על הכל, נר של יו"ט מאיר את הבית, השלחן הוא כהמזבח במקדש, והיושבים מסביב לו רחצו וברכו על הלחם בראשונה ובאחרונה, שמרו קדושת היום ולא חללוהו במו"מ ובמלאכה, והשנה החדשה שמחה מגורלה הנעים, ומתעלזה לראות את בני ישראל עוסקים בתורה ובמצות. ונגמר בברכה לשנה החדשה ונאמר לה „הלואי ותהי שמחה בשמחת זו כל ימיך"

ובזכות שנקבל להטיב דרכנו נזכה לשנה טובה אמן.

כי בא השמש. רבנן אמרי כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצנעה, משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים אמר המלך כבו הנרות, כבו הפנסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצנעה. כך השקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצנעה. (ב"ר ס"ח. ועיין שם ג"כ משל על מה שמדבר עם נביאי אוה"ע בטמטומיות בשעה שבנ"א ישנים, ובשבת כ"ע בשביל מה מבין הלב.)

שבת זה שאנו קוראים בו הפטרת „שובה ישראל" שונה הוא מכל השבתות שונה הוא ג"כ מהשבתות המיוחסות שבכל השנה „כשבת־חזון" „שבת נחמו" „שבת חנוכה" „שבת הגדול„ והשבתות שבחודש אדר ולפניו, שגם בהן טבעו הפטרותיהן את התכן המיוחד ועל שמותן הן נקראות. בשבתות הללו מפטירים מובחרות מאורעותינו של ימים עברו ונבואת העתיד וזכרון חרבן האומה וגאולה ותנחומים לימים יבואו; לא כן השבת הזה „שבת שובה" איננו מקושר עם התמול והמחר שלאחר זמן, הוא „שבת של עכשיו" של חרטה ותשובת מעשים, לשוב מרע ולקחת טוב ולשוב אל הפודה משחת.

בשבת הזאת בחרו רז"ל להפטיר בדברי תוכחת־מוסר המעוררת והמזהירי תשובה, ועל הרב להאריך בדבריו בשבת זו יותר משבתות אחרות, שהדין הוא לקבוע אחרי סעודת שחרית מדרש, לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, (או"ח ר"צ) ועל הרב להודיע את משמרתו לדבר דברים כבושים ולהכניס בלבות השומעים מוסר־השכל ויראת הרוממות.

ומה הבינו רז"ל בקבעם את השבת שובה בתקופת תשרי, הבין הערבים של השנה, בעת אשר יפעת כל הטבע והדרה נוטות להעריב,—לא קבעוהו בחודש זיו או בחדשי האביב והקיץ, עת ירק־דשא תכסה את הארץ והפרחים ישכרו אותנו בריחם, עת הזמיר וצפצופי הצפרים המטיבות נגן; עת אשר כל היקום יחדש נעוריו והשמים הטהורים וקרני השמש הנוצצים יקסמו את לב האדם ויטו אותו לשמוח בהדר הטבע ולהנות מלא חפנים. העת הזאת אינה מסוגלת ליושבי בעמק הבכא להתרוממות הרוח הטהורה ולחשבון הנפש.

אבל קבעוהו בחודש תשרי, בירח שהעלים נושרים בו וכחה של חמה,

הולכת ותשש מט"ו באב ואילך (ב"ב קכ"א). השמים והארץ, הגן והשדה העשבים והאילנות, היער וכל אשר בו מעוררים [את האדם לתשובה: הם מספרים לו, כי לא לעולם חוסן, וכי אין להתגאות בפרחים שנוצצים היום ונובלים, נקמלים ונושרים למחר.

בעת תרדמת החושים יקוצו המחשבות ויטהרו הרעיונות; בעת השקיעה ובין השמשות יתרהב רוחו של אדם ודעתו משום שהצניעות באה לעולם וחלה עליו אימת מלך ולבו נשבר בקרבו (ברכות ל"ז תליף מלך דמלי בקקתא, וברב"י) ולכן הנהיגו קדמונינו ז"ל ללמוד פרקי אבות בימות הקיץ ולומר ברכי נפשי ומזמורים בין מנחה למעריב עם השקיעה, (או"ח רצ"ב) מפני שהעת הזאת עת רצון ומסוגלת להכות שרש בלב ולהכנים בו מהמדות הנעלות של פרקי אבות ולהביא את האדם לידי השתפכות הנפש ע"י המזמורים של נעים זמרות ישראל.

הפרקים והמזמורים, שאומרים עם השקיעה בביהכ"נ או בתוך סעודה שלישית בבית, מלאים הם רזי נפש וסודי יה והם ממלאים את הנשמה בהרגשות מתוקים וקדושים אשר יביאו לידי התפשטות הגשמיות—החסידים ואנשי מעשה אוכלים סעודה שלישית בצבור, מזמרים ומנגנים ברוב עם ומאחרים תפלת ערבית עד שעה מאוחרת בלילה, ואינם מרשים להדליק נר, מפני שהצניעות יקרה וחשובה מאוד לחרות הרוח ופרנסת הנשמה; הם משבחים ומרננים בהתלהבות עוז ודבקות נפלאה, ובזה הם מעכבים את יציאת הנשמה היתרה, [מאשר עת יציאת הנשמה היתרה היא זמן הסעודה השלישית, לכן מתקבצים יחד וראוי לדקדק שיהיה מנין אצל השלחן, כמו בשעת יציאת והסתלקות הנשמה (כבס הנעמ"ס)].

קדמונינו נתנו את הסומא לחוזה ומשורה, [על שתם העין ת"א גברא דשפיר חזא] מסוגל היא לדעתם לעמקות פנימיות וצמצום המחשבה מאשר היש הראות שלו לא יוכל להפריעו; לסומא צוחין: „סגיא נהורא"(ירושלמי פאה פ"ח).

ומטעם זה מעצמים העינים בקריאת שמע; ומצמצמים את הרעיון לקבלת עול מלכות שמים, והמתפלל יתן עיניו למטה, (יבמות ק"ה.) והרוצה להגדיל מדורת האהבה עושה כמו הרובה—יורה שסוגר עין אחת ומביט (פר"כ ז. ט.) ובכדי שישעבדו ישראל את לבם למתן תורה ויעמקו מחשבתם בה, נגלה עליהם הקב"ה בעב הענן וערפל. (שמות י"ט).

כן החודש הזה שאנו עומדים בו היום, הוא ה„בין־ השמשות" של השנה, היום מתמעט והולך, והארץ ומלואה יתחילו להכין א"ע לרדם את תרדמתם וירמזו לנו כי קרין בא לכל נברא; בעת כזאת יתרכבו הלבבות ויזדכבו הרעיונות, ואקוה כי גם אחי ורעי השומעים יצמצמו את מחשבתם בעת רצון כזה, לכל מה שאומר בדבר החוזרים בתשובה והשבים מפשע, ואבטח בחסדי המוחל עונות, כי קולי לא יהיה כקול קורא במדבר, רק יתדבקו דברי היטיב בלוח לבבכם וימצאו מסלה אל רוחכם פנימה, ואם אחד מכם הוא מהנכשלים או מהנחשלים אחרי בית ישראל ישוב אל ד' וירחמהו.

ויהי דבר ד' אל אליהו התשבי לאמור הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו (מ"א כ"א)

אחאב ההולך בעצת אשתו הצידונית מדחי אל דחי, וכתב על דלתות שמרון: „אחאב אין לו חלק באלקי ישראל", והעמיד צלמים על כל תלמי א"י (סנהדרין ק"ב) והעמיק לטבוע בטיט היון, והקים מזמות לבו ברצה אדם, ואהבתו לעבו"ם גדולה כאהבת אב לבנו, בערו עוד בלבו רשפים עוממים לאהבת שמים (הגם בכתב שלין נו הנק כלנקיס) וכבד את התורה מעט, והיה שונה פ"ה פנים בת"ב, והתיחסותו אל אל; היתה בהתיחסות אח לאחיו. והיה אב־לע"ז ואח־לשמים (שם ק"ג).

כי כן היו בני דורו של אחאב, פוסחים על שתי הסעיפים ומחלקים אמונתם ואהבתם לאלקים ולבעל, וקראו להתורה מחמד עינים והשתחו לעצבים.

ומהשריד המובחר שהיה כולו לשמים ולא פסח על שתי הסעיפים, היה נבות בן אחי אביו של אחאב, ולו היה כרם אצל היכל המלך ביזרעאל, וידבר אחאב אליו שיתן לו את כרמו לגן ירק כי קרוב הוא אצל ביתו, או בחליפין כרם טוב ממנו, או במחיר כסף. אז מצא נבות היהודי השלם מקום לדבר אל אחאב דברים הנוקבים עד חדרי בטן, וליסרו על עזבו ירושת אבות והרבה חגרי המחשבה בישראל. ואמר לו „חלילה לי מד' מתתי את נחלת

אבותי לך". והזכירו כי לאיש נלבב יקר הדבר שירש מאבותיו ולא ימכרנו גם אם ירבו במחירו, והוכיחו בזה על שעזב אלקי אבותיו שהוא הנהלה היותר יקר מנחלת שדה וכרם שהם רק להיים הזמניים. ורמז לו כי אחר שיעמיד על הגן את ההבל והבעל. לא יתן לו ירושת־אביו להלל עליה נחלת־אבותיו הנפשית שבטחו בד' והאמינו בו.

תוכחת נבות ודבריו הדוקרים, נגעו עד לבו; שהיתה בו אהוה לשמים, ונתפעל מהם עד שסרה רוחו ממנו, ושכב על מטתו ולא אכל לחם. אבל לא רצה שאשתו המרשעת תדע שעוד יש בלבו מקום לחרטה ותוכחת מוסר ומרדות, ואמר לה כששאלה ממנו „מה זה רוחך סרה ואינך אוכל להם"?, משום שרצה לקנות או להחליף הכרם של בן משפחתו נבות ולא השיגו, והיא לעגה עליו ועל רפיון רוחו, ותאמר: „אני אתן לך כרם נבות היזרעאלי", ועפ"י הפצה שפטו הזקנים והשופטים מוגי הלב את נבות בתור „מברך אלקים ומלך", כפי שהעידו בני הבליעל, ויצא דינו להסקל הוא ובניו עמו ונכסיו יהיו למלך (סנהדרין מ"ח). וכשנקטל בן דוד בעלה, רצה ובשרה לאחאב, „אין נבות חי כי אם מת". כשמוע אחאב כי מוכיחו ומגלה על עונו מת, חזר לאולתו, ולא נשאר בלבו שום רושם מהדברים הנוקבים ויורדים עד חדרי הבטן, „ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו". ואז היה דבר ד' אל אליהו המקנא לצדק, לקום ולרדת אל אחאב, שהנהו בעת בכרם נבות הנרצח, „ודברת אליו לאמר כה אמר ד' הרצחת וגם ירשת ודברת אליו לאמר כה אמר ד' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה". ואחאב בשמעו דברי הנביא הנוראים, נכנע לבו וקרע בגדיו, התענה ושם שק על בשרו והלך יחף.

אבל הנביא לא האמין בתשובת אחאב שהשבו להרשעים שאינם חוזרים אפי' על פתחי של גיהנם, (עירובין י"ט) עד שהעיד עליו הבוחן כליות, כי נכנע הוא מגדולת הרוממות וחזר על פשעיו, והתשובה הביאה לו רפואה ולא בא קץ ביתו בימיו.

כשלא היתה בעולם רפואה למסוכנים, התפלל אלישע על רפואתם. (ב"מ פ"ז) ונענה שהרפואה מצויה בעולם גם לזקן, הלש, מסוכן, ומי שחלה כמה פעמים בחייו, ועי"ז מתישב העולם, והאדם מיהל לרפואה גם בשעה שתקיף ליה עלמא ומסתכן הרבה עד שמצוה להלל עליו את השבת (כת ק"ס),

ובן יש תשובה לחולי הנפש השקועים בעון כבן עמרי שבימיו חטאיו, וברגעיו פשעיו, ורפואת הנפש ועונשה הם מהדברים שנבראו קודם לעולם, משום שבהם תלוים קיומו ותכליתו. ולולא אימת התפתה ודין גיהנם נתרבו כבדי עון, ולולא רפואת התשובה נאבדו מן העולם, והכליה היתה באה לברואי תבל, כי מי הוא אשר יאמר חף אני מפשע !.

קין הרוצח הראשון היה השב מפשע הראשון בתבל, והקב"ה עשאו אות לבע"ת, והיה אות לכחה של תשובה לאביו, שעמד ואמר ע"ז מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד׳. (והמודה ועוזב ירוחם), ובכח התשובה האריך ימים והוליד בנים ובנות (ב"ר כ"ב). ונקרא חסיד גדול (עירובין י"ח), ותרח הסבא ונכדו ישמעאל עשו תשובה וזכו לעוה"ב (ב"ר פ"ז).

וראובן המבלבל יצועי אביו ע"י שהתענה ושם שק על בשרו נקרא פותח"בתשובה". וממנו יצא הושע שהורה לבנ"א לפתוח בתשובה: ואמר שובה ישראל עד ד׳ אלקיך (ב"ר פ"ד). ועם המרי במדבר אשר המיר כבוד אלקים בתבנית שור באליל ואין, כשהתאבלו התחרטו ושבו וסרה הרעה ועונש הכליון מעליהם. ובימי שמואל כשחזרו לסרחונם והיו נמשכים אחרי ד׳ ועובדים גם לאלקי נכר ולעשתרות, כאבותיהם במדבר שאיוו לאלקות הרבה (סנהדרין ס"ג). כאשר נקבצו במצפה ושפכו לבם כמים, צמו והודו על חטאתם, שפטם שמואל לזכות, ולבש חלוקן של כל ישראל ואמר: "רבון העולמים כלום אתה דן את האדם, אלא על שלא אומר חטאתי, וכתיב "הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי" ואלו אומרים לפניך חטאנו". (ירושלמי תענית פ"ב) ובכח התשובה יצאו זכאים בדינם.

ונינוה העיר הגדולה, שהיתה מעותדת להיות נהפכת כסדום, משום שחטאה כסדום, וגזלו וחמסו ועשו כה הרע בעיני ד׳, כששבו הם ומלכם מדרכם הנלוזה, והמלך ירד מכסאו לשבת על האפר והעביר אדרתו ושם שק תחתיו, וגזרו תענית על האדם והבהמה, והתכסו בשקים וקראו אל אלקים בחזקה, ונינוה נהפכה מעיר של חמס וגזל לעיר של תשובה ותפלה, אז נהפכה גם מדת הדין למדת הרחמים ולא נתקימה בהם נבואת המהפכה.

ואדונינו דוד המלך שחטא הרבה, וישראל מליזין אחריו ואומרים: "אפשר שעבה את הכבשה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה" ע"י שעשה תשובה במשך עשרים ושתים שנה (מדה"ג פ"ב), העביר

ד׳ חטאתו ולא מת, ומהכבשה הזאת נולד לו בן לרפואתו, שישב על כסאו ובנה את בית הבחירה (ירו״ש כס פ״ג). ופני כל שונאיו ומבחישי ישועתו נהפכו כשולי קדרה, כשלא נפתחו שערי קה״ק אלא בזכותו (שבת ל׳). ולע״ל תרבה ותעלה ותגדל מעלתו על האבות (פסחים קי״ט).

והקב״ה תפש בבגדו של ירבעם החוטא, מחטיא ומשחית, וא״ל „חזור בך״, והבא רפואה לנפשך החולה, ותטייל עם בן ישי השב מפשע בג״ע, ונטרד מעולמו רק ע״י שהיתה בו גסות רוח ורצה להיות בראש השבים מפשע, ושיהא מקומו בג״ע גבוה ממקום דוד שהקים עולה של תשובה (סנהדרין ק״ב). ואלישע הלך להחזיר בתשובה, גם את גיחזי שמנע רבנן מישיבתו וקראו בשמו, חמד ממון והוד נשים, נשבע לשקר ותלה אבן שואבת לחטאת ירבעם, והעמידה בין השמים והארץ, והטעה בזה את ההמון הגס. [שאינו יודע שפעולת אבן השואבת היא בת הטבע ובחותיו], להאמין שיש בה ממש ולוא סמך על דברי רבו וחזר בתשובה נתכפרו עונותיו המרובים. ור״מ השתדל להכניס במקום עזוב״רשע, גם את אלישע בן אבויה, היוצא לתרבות רעה ומקצץ בנטיעות, שהרג וזינה ואמר לו „חזור בך״. (חגיגה ט״ו).

ומנשה המציג פסל בקודש, שהיה משאוי אלף בני אדם ובכל יום היה הורג את כולם, [כי מרם שהיו להם מכונות וקיטור להגבהת משאות] ובא על אחותו, ועבר על השלש עבירות היותר המורות בישראל, והרג את הנביא וקדר האזכרות, ודרש הרשות של דופי, בכ״ז כששב אל ד׳ בכל לבו ונפשו, עשה לו הקב״ה כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדה״ד שקטרגה עליו (סנהדרין ק״ג.)

ואלעזר בן דרדיא שביבו ממונו לזימה וחמדת נשים, ועבר שבעה נהרות אל זונה אחת, שלקחה כיס דינרין בשכרה, [כמו שעושים היום עליזי התענוג, שעוברים ארחות ימים לשמוע בקול אשה משחקת.] ובשעת הרגל דבר אמרה לו אשה זו, שלא יקבלו אותו בתשובה, והוא חולה גדול שאין לו רפואה ומרפא, הדברים האלה החרידהו, ועשו בו שנוי לטובה, ואמר: „אין הדבר תלוי אלא בי״, והתנחם על אולתו, בכה ונתדבק ביוצרו וקנה עולמו בשעה אחת. ונשתנה מאלעזר בן דרדיא המזנה, לרבי אלעזר בן דרדיא המזומן לחיי העוה״ב (ע״ז י״ז) והוא המתחרט על חטאיו ביומו האחרון, תנחו

ההפך מיוחנן כה"ג שאבד עולמו והתחרט על צדקותיו, סמוך ליומו האחרון, (ברכות כ"ט.)

והזונה העשירה מכרכי הים, שהציעה מטות בכסף וזהב למזניה, והכשילה הרבה בנ"א, ושגרו לה בשכרה ת' זהובים. כשהרהרה בתשובה וחלקה נכסיה נכנסה בדת ישראל, ונתגיירה בבית מדרשו של ר' חייא, ונשאת לאדם זהיר במצות ציצית. (מנחות מ"ד.) ורחב שהחלה לזנות כשהיתה קטנה בת עשר שנים, ונגידי ושרי א"י באו אליה מפני הבושה בסתר, דרך החלון בחבלי פשתן, והפקירה עצמה ארבעים שנה, עד אשר השתמשה בהחבל, חומה וחלון להצפנת והצלת פנחס וכלב, ואמרה: „ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", והתפללה שימחול לה כל פשעיה, ונחמה עליהם וחזרה בתשובה, ונשאת ליהושע וילדה בנות שנישאו לכהנים, ויצאו ממנה ח' נביאים וח' כהנים. (זבחים קט"ז. מגילה י"ד.)

ור"ש בן לקיש שהיה הוא ושני רעיו שודדים וליסטים, כשהטיב מעשיו וחזר מרשעתו, נעשה גדול בדורו, ומאן דהוה משתעי בהדי רשב"ל בשוקא יהבו ליה עסקא בלא סהדי. (ילקוט ירמי' י"ז יומא פ'.) וגם „קלסטרא" אחד, שהיה ממונה להמית בני אדם וליסרם, ונשרשה בלבו מדת הרצחנות והאכזריות, כשהקל צערו של רחב"ת, והוד נשמתו התעורר בו לדאוג לאחריתו, יצתה ב"ק ואמרה: „רחב"ת וקלסטירו מזומנים לחיי העוה"ב" (ע"ז י"ח). וכשברח נירון קיסר והתגייר זכה ויצא ממנו ר"מ (גיטין נ"ו). וגם נבוזרדן שהרבה לשפוך דמי אדם, כשהרהר בתשובה נכנס תחת כנפי השכינה ונקרא גר צדק, ובני בניהם של הרשעים המצירים לישראל סיסרא, סנחרב והמן היו מלמדים תורה ברבים. ועונות אבותם לא היו להם לשטן ולמכשול, להתקבל ולהתחבר עם ישראל. והקב"ה בקש להכניס תחת בנפי השכינה, גם מבני בניו של נבוכדנצר הרשע; לולא טענות מלה"ש החזקות, שטענו שאין ראוי לרפואה, זה שהחריב את הבית ושרף את ההיכל. (סנהדרין נ"ו).

כי חביבים לנו גרי אמת; כאברהם ויתרו, ואונקלס, שרה צפרה ורות ועונותיהם שהיו טועים כל השנים קודם שקבלו דת ישראל הם כטל, ומה הטל פורח אף עונותיהם פורחים. (ב"ר ל"ט) וקשים לנו רק אלה הגרים שחוזרים בשביל איזה דבר, ומטעין את ישראל כמו שהטעה האספסוף את ישראל בצאתם ממצרים. (רמב"ם פי"ג מאיסורי ביאה) ואין מקבלים גרים שבאים להתגייר בשביל

פניות, כבוד אריות ועריות וחלומות. (יבמות כ״ה.) דוד המלך הקדיש אחד משיריו לבעלי התשובה שלא מזרע ישראל הנותנים ידם לד׳, ומשבח את הגר צדק שאוכל יגיע כפיו. ר״ל מעצמו הכיר את בוראו ואין לו זכות אבות. ומברכו בשני העולמים. ומבטיחו שגם אשתו שנתגיירה עמו ונוהגת בעצמה דת יהודית והיא צנועה בירכתי הבית, הרי היא חשובה „כגפן פוריה״. ר״ל באחת מבנות ישראל המשולות לגפן. ובניו יהיו כשתילי זיתים. שמספיקים זיתים לאבילה. ליבש ולשמן. ועליהם אינם נושרים. לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. כך יהיו מבניו בעלי מקרא. בעלי משנה בעלי משא ומתן. חכמים ונבונים ויודעי דבר בעתו. והם יהיו זרע קיים לעולם סביב לשלחנו. ר״ל הבנים יזכו למעלות גדולות בזכות אביהם הגר. וישיא את בנותיו לכהונה ותלדנה בנים שהם בני בניו. שיכנסו למקדש ויברכו את ישראל בשם המפורש ובשלום. (תהלים קכ״ח. במד״ר ח׳)

מכל אשר הראיתי עתה יכול כל אחד מחולי הנפש למצוא מופת לעצמו בל יתיאש מרפואה. וע״י הטבת מעשיו ותשובתו תסור חליו ממנו. והתקנה שביחא יכולים לרבים וליחיד. לבן ברית ולאינו בן ברית. לחוטא בגופו ולחוטא במוחו. למי שחטא הרבה ולמי שחטא מעט, ומעשה העגל ומעשה דוד נותנים פתחון פה לבעלי תשובה. ואם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד. ואם חטאו צבור אומרים להם לכו אצל צבור (ע״ז ד׳) ומשום הכי נתקבלה תפלתו של דוד ומחלו לו על השגיאות. נסתרות ודרים. אבל לא נתקבלה. על מה שביקש שלא ידרשו בחטאתו חכמי התורה וימתקו סרחונו. בכדי שיהיו מופת להופכי בתשובה. (סנהדרין ק״ז עד נמאס ע״ז).

כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. ר׳ נתן בר אחא בשם ר׳ סימון אמר, אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. עינים רמות והיו לטוטפת בין עיניך. לשון שקר ולמדתם אותם את בניכם. ידים שופכות דם נקי וקשרתם לאות על ידך. לב חורש מחשבות און והיו הדברים האלה, רגלים ממהרות לרוץ לרעה הוי רץ אחרי מילה שהיא בין ברכים. יפיח כזבים עד חמס ואתם עדי נאם ד׳. ומשלח מדנים בין אחים בקש שלום ורדפהו (ויק״ר כ״א) עץ חיים היא למחזיקים בה, רב הונא אמר אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים. מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים. ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים. ואם אינו למוד לקרות

ולשנות מה יעשה ויחיה. ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה והוא חי. (פס כ"ח)

ובשמחת בית השואבה אמרו החסידים ואנשי מעשה אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו. (עיין סוכה נ"ג) ולדעת ר' אבוה עדיף השב מפשע מצדיק גמור ובמקום שהרחוק ונתקרב עומד אין הקרוב מעיקרא עומד (ברכות ל"ד) וקרבן המתכפר נקרא קדשי קדשים ועולה בקדושתו על התודה והשלמים, הפסח והמעשר שהם רק „קדשים קלים", וגר שהניח משפחתו ובית אביו והניח אומתו וכל או"ה (כי מי מהעמים אשר לא יביט בעיני זעם על הגולה ומתדבק בישראל?) ובא אצלנו; משול הוא לצבי שהניח כל המדבר הרחב הגדול במקום כל החיות, ובא ועמד בחצר והיה יוצא ונכנס בכל יום ויום עם הצאן, ובעל הצאן החזיק לו טובה, והיה מזהיר להרועים עליו, והיה אוהבו הרבה, ע"י שעזב את המרעים, ובא לו בחברת מביאים תועלת לבעליהם, ובכל מקום מקיש הקב"ה את הגרים בישראל והוא אוהבם שומרם ומכבדם. (במדבר ר. ח.) ובע"ת נקראים בנים למקום, ותשובתם מגעת עד כסא הכבוד, ועוקרת את העון מתחלתו, ומהפכת הזדונות לזכיות, ומארכת ימיהם ושנותיהם, ומקרבת את הגאולה וקורעת גזר דינו של האדם. (יומא פ"ו.) ואמר רשב"י אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו (קדושין מ') ור' זירא היה מקרב גם להבריונים ובקש רחמים עליהם שיחזרו בתשובה (סנהדרין ל"ז.) ועד שיתפלל האדם על רשעים שימותו מוטב שיתפלל עליהם שישובו מרשעתם ובתפלתו כולל גם א"ע ואומר והחזירנו בתשובה שלימה (ברכות י. ע"א) כמו שבקש משה רחמים על תשובת פושעי ישראל (סוטה י"ד). ומקבלים קרבנות מהם כבדי שיחזרו בתשובה (חולין ה). וידו של הקב"ה פרושה תחת כנפי החיות לקבלם מפני מדה"ד (פסחים קי"ט).

והנם שגדולה תשובה ואפילו. של רמאות וחוצפה, כתשובת בירת אשור שהחזירו רק החמס שבגלוי, אבל לא מה שהיה בשידה, תיבה ומגדול, והתאבלו על הבהמה ואמרו: „אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים עליהם". וחוצפתם הועילה להם כלפי שמיא (תענית ט"ז ע"ב) ורצויה היא גם התשובה הבאה ע"י החיפה מבחוץ וסמוך למיתה, כתשובת אדם ובנו ששבו לאחר שנתיסרו ונטרדו, וכתרח שעזב דרכו הרעה לאחר שראה הצלת בנו מן האש, וכישמעאל שחזר בתשובה לאחר שנתגרש מבית אביו ותעה במדבר, או

כהכנעתו של אחאב שבאה ע"י השפעת הנבואה, והכנעתו של מנשה שבאה מתוך צרה, וכתשובת אלעזר בן דרדיא וכל שאר המתים מתוך תשובה וקונים עולמם בשעה אחת, וישראל נמשלו לזית, וכמו הזית מגרגרים אותו בראש האילן, חובטין אותו במקלות, טוענין אותו בבית הבד, ונותנין עליו אבנים ואח"כ נותן שמנו: כך ישראל באין אוה"ע וחובטין אותן ממקומם וכובשין אותן ונותנין אותן בקלוריך, ואח"כ נותנין אורן, (ש"ר ל"ו) ומלך קשה כהמן מחזירן למוטב.

אבל גרועות הן טהרת החטאים, עזיבת הרשע והטבת המעשים שהן בנות תשובת־השמן והזקנה, והתשובה המשובחת היא תשובתו של ראובן, שפתח את לבו בעצמו, והתעורר לתקן עותתו ועונו מבלי שקדמו עונש, קללה ומוסר. ומשום זה נקרא „בכור לתשובה", (ב"ר פ"ב), מחמת שהוא היה הראשון מיום שנברא העולם ששב בתשובה מעולה, שלמה וגמורה כתשובתו.

יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב (אבות פ"ד), ר"ל דוקא אותה תשובה שיעשה האדם בהיותו בריא, חסון ושלם באבריו, ועומד באמצע ימיו ופורש מן החטא וכובש יצרו המתגבר עליו, וכנגד המעשים שעשה יעשה מעשים טובים, אבל לית שבחא ליה לבר־נש כ"כ כד איהו סיב ולא יכול למהוי ביש לקים קיומא טבא בעלמא, אלא שבחיה כד איהו בתוקפא ואיהו טב, והתורה אמרה מפני שיבה תקום [אם נכשלת בעון עליך לקום ולשוב אל ד' עד שלא יבואו ימי הזקנה], ושלמה מלכא צווח ואמר (משלי כ') גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו כגוונא דא כתיב (קהלת י"ב) וזכור את בוראך בימי בחורותך (זוהר קדושים פ"ז). ועד שהנר דולק תן לו שמן כבה הנר אין השמן מועיל כלום.

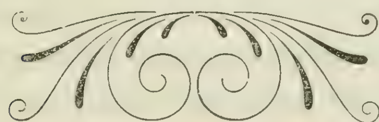
התשובה צריך שיעשנה האדם בעצמו ולא ע"י שלוחו ובא בהו, אבל אם מאחר לשוב עד סוף ימיו, או עד שתקפין עליו חולשה מתלאה ויסורין אז נעשית התשובה ע"י אחר ולא ע"י החוטא בעצמו, כי מי שחטא היה בעל קומה זקופה, אמיץ אונים עם פנים צוהלים ואדומים ושערות שחורות, והחוזר בתשובה הוא כפוף קומה, חלש ורועד; עם פנים נקמטים וחורים ושערות־תלגא, וכשהלך לעבירה הלך ברגליו וכשילך למצוה ילך במקלו. (עיין ע"ז י"ט)

ותשובת־המקל דנא תועיל רק לו להחזירו להיהדות שנתחנך

בה בנערותו, אבל לא תהיה לו השפעה להחזיר למוטב את בניו ונכדיו שבאשמתו נתחנכו חנוך זר, ואם ינסה לברר להם כי טעה בדרך שוא כל ימיו, לא ישמעו לו וילעגו מדעותיו, דאגותיו ודבריו. ועון האבות שנשרש בלבות בניהם נפקד עליהם ועל צאצאיהם עד סוף כל הדורות, ואמר החכם מכל האדם, חנוך לנער עפ״י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. (מִשלי כ״ב) ר״ל אם גם יקרה שיסור ממנה משך ידוע בחייו, אבל לכשיזקין יהרהר בתשובה וישוב לחנוכו ודרכו. אבל בניו גם לפני פטירתם לא יהרהרו אחרת משום שאינם יודעים מה להרהר אחרי אשר פעולתם ישרה בעיניהם ואותה ראו בבית הוריהם בילדותם.

ופשעי האדם שמשפיעים על הילדים המורים הם, עד שתקצר גם יד התשובה לסלחם, לעקרם ולמחותם והם דומים לחצי מות שכבר ירו בהם ומתחרטים אח״כ האם תועיל החרטה להפסיקם מפעולתם?

בחרו בתשובה המובחרת ושובו אל המרבה לסלוח, ואז ישוב אלינו ויחיש לנו פדות ותשועת עולמים אמן.

בא וראה מצות כבוד אב ואם, כמה חביבה לפני הקב״ה, שאין הקב״ה מקפח שכרו בין צדיק בין רשע, מנלן מעשו על שכבד את אביו נתן לו הקב״ה את כל הכבוד הזה, ר״א אומר שלש דמעות הזיל עשו הרשע אחד מעינו של ימין ואחד מעינו של שמאל השלישית נקשרה בעיניו ולא ירדה, אימתי בשעה שברך יצחק את יעקב שנאמר: וישא עשו קולו ויבך. (בראשית כ״ז). בוא וראה כמה שלוה נתן לו הקב״ה וגו׳ ומה אם רשע זה על שכבד את אביו, מה פרע לו הקב״ה; המכבד את אבותיו ועושה מצות אחרות עאכו״כ. (תנחומא קדושים).

מפני שאין לו להשטן רשות לקטרג ביום הכפורים (יומא כ׳), לכן ראוי הוא היום הקדוש הזה, לבקר בו מעשי בני אדם; להוכיחם על קלקולים והנהגתם הרעה. ולא יהיה מהם פתחון פה להמשטין ללמד חובה עלינו.

יום כפרת פשע וסליחת עון, הוא היום הזה. אבל אינו מכפר על העבירות שבין האדם לחבירו, וגם עבירת זלזול כבוד־הורים אינה מתכפרת בקדושת היום, ומי שחטא כנגדם מחויב לרצותם ולפייסם תחלה. והנני להעיר על החטא החמור הזה שהרבה מהעומדים פה נכשלו בו,

הדור הצעיר משדד אב ומבריה אם ומתפארים עליהם בשכלם וידיעתם. ולפנים כשדבר אחד דברי־שטות אמרו לו „הנך מדבר כמו ילד" והיום יאמרו לו „הנך מדבר כמו זקן". ולא יאמרו יותר לעין „אבי אתה". אלא אומרים להאב „עצי ומקלי אתה". וערכם של הסבא וסבתא בבית הוא כערך עין תלוש בחצר. והבן מיסב בראש ומקום האב הוא אצל הדלת.

ובנים דלי שכל והדיוטים גסים. לועגים ומלגלגים על הנהגת הוריהם ובושים ללכת עמהם ברחוב. ובועטים בכבודם ואמרים: כי רק יצרם ותאות לבם הניעו אותם להוציא אל היש את פרי בטנם. ונוהגים כבוד רק בהאבות המעניקים טובה ומכלכלים צרכי הבנים בפזרנות יתרה. בני העשירים הללו יפחדו לחלל כבוד האב והאם ולהקניטם פן יפסידו ירושתם וחלקם בנחלת אביהם, אבל אוי לו להאב הסמוך על שלחן בנו ומתהפך מנותן למקבל וממפרנס למתפרנס.

משתמשים בהכלל "חייך קודמים" להקדים תכשיטין, נוצות חסידה, אבני חפץ, בגדי בוין־פלוסין ומשי לנשיהם ובנותיהם, ובזבוז ממון לצורך עצמם למותרות ותענוגים שונים; על הלחם, ראשי צרכי האדם ופרנסת הוריהם המצומצמת, ומניחים אותם להתפרנס בדחקות מקופת הצדקה. באיזה עירה קטנה ודלה ברוסיא, במקום שגם הנותנים שם צדקה־לעניים אינם טועמים בשר, אלא משבת לשבת בימות החורף, ומרגל לרגל בימות הקיץ, ואין שותים יין אלא בפסח, וגם כשיקרה שישלחו מעט כסף להאבות העניים אינם שולחים ממון עצמם אלא ממון הקדש וכסף גבוה, כי משחררים עצמם מכל דבר שבצדקה, ומשיבים לגבאי הצדקה: "לא נוכל לתת על הכל. עלינו ליתן קודם להורינו הזקנים", ונשארים בהקדמתם זו של אין אחריה דפים ופרקים של צדקה.

הנני פונה אליכם, בנים; בעלי לבבות נעולים לכבוד הורים ולאהבת־אבות בשאלתי, הזה הוא הגמול שתשלמו להורים־זקנים שסבלו מכם צער יגון ודאגה בילדותכם! האם עשו גם הם כן לפטור עצמם מצרכי צבור ופרנסת עניים דעלמא, בשביל שהיה עליהם לכלכל אתכם! האם לא תזכרו כי מסביב לשלחן אביכם ישבו עניים מרודים, אורחים ובני הישיבה, וגבאי הצדקה לא יצאו ריקם מבית? שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והקב"ה. (נדה ל"א) ומי שאינו חושש לכבוד שני השותפים, וכשיתדבק באשתו יעזב את אביו ואמו [מלשון עזב תעזב] ואהבתו שיכת רק לאשתו ובניו, זה לא יחוש גם לכבוד השותף השלישי הנותן חיים ודעת להאדם כי לוא השתחררו האבות מחובת הצדקה והחסד "בטענת יש לנו אשה ובנים", כי אז לא היה ממי לגבות צדקה לצרכי שמים ולצרכי בני אדם מלבד מאלה שאין להם בנים והם החשוכי בנים התנצלו שנצרכים לשמור כספם לרעתם ר"ל כשיהיו חלושי כח ולא יוכלו להשתכר, ומוסדות הדת וקנין ספרים החמלה ועזרת נדכאים בטלה מן העולם.

שכר כבוד אב ואם הוא אריכת ימים כפי מדתו של הקב"ה למדוד ולשלם לכל אחד לפי מדתו ומעשיו, לבן אם אביו עשיר ומכבדו ואינו מצפה מתי ימות וינחל כספו; ואינו להוט ונבהל למעות ירושה שלא יגע בהם ואין בהם ברכה, ואף כי לפני זמנה (ערכין כ"ה) ורוצה שאביו יחיה הרבה וישבע ימים, מתברך גם הוא באורך ימים, ואם אביו הוא עני מפרנסו ומכבדו; ואינו מכין בעדו נר נשמה, ומצפה מתי ידליקו ויפטר מההוצאה היתירה המוטלת עליו כשאביו חי, ויבטח בה' שיקציב לו פרנסה גם על חלקו של אביו, וישמח באביו כשהוא בריא

ודואג ומצטער ועוסק ברפואתו כשהוא חולה, מאריכין לו בשכרו ימיו ושנותיו.

מצות כבוד אב ואם שלובה עם הצווים „מפני שיבה תקום", „והדרת פני זקן" וגורמים אריכת ימי עמנו ויחסנו העתיק.

כי העם המזלזל בכבוד אבות העם וזקניו, עובר הגבול שגבלו ראשונים, בונה במות חדשות אשר תתאימנה עם הרוחות המנשבות בחוץ, עם כזה אינו יכול להאריך ימים ועלול הוא לרגלי איזה רוח שאינה מצויה, לנתק כליל את חוט יחוסו.

עם ישראל האריך ימים באשר שיר הערש שלו היה „אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם". הרגשת כבוד זו להדורות הקודמים ולבוני האומה היתה לו תריס ומגן בפני זרמי הזמן שחפצו למחוק צורתו הקבועה והמיוחדה. כיון שהראשונים כמלאכים אין האחרונים רשאים להלוק עליהם ולשנות מהמטבע שטבעו ואם הדת והחיים באו בהתנגשות ואין מקום לנטות ימין ושמאל, לא דחו דבר מהדת בשביל תביעות הזמן, רק חפשו ומצאו עצות איך להתיר ולפתור את שאלות החיים עפ"י דרך התורה והמצוה כמו היתר עסקא. היתר אמירה לגוי מענינים המותרים, מכירת חמץ ובהמה מבכרת, קנין שביתה ועוד.

עד אברהם לא הוי זקנה וכ' אתא אברהם ובעי זקנה (ב"מ פ"ז) ר"ל לא יכלו אז לקום מפני בעלי שיבה שלהם ולהדר את הזקנים שעבדו לאלילים. הראשונים בזמן לא היו ראשונים במעלה והדורות שקדמו לאברהם היו מכעיסים ליוצרם, ואמר לו הקב"ה: לך אני פוטרך מכבוד אב ואם (ב"ר ל"ט) „בא אברהם והתפלל על הזקנה, ר"ל שהאבות יהיו ראשונים גם במעלתם; והורים כשרים שיודעים את אביהם שבשמים. ואז יהיו הבנים מחויבים לציותם ולכבדם וישכילו להוסיף טבעות בשלשלת הדורות של הגוי הגדול שהבטיחו אלקים לעשותו.

וכשפגע רחבעם בהדרת הזקנה ובכבוד הורים [ועזב עצת הזקנים וקבל עצת הילדים, שיעצהו לאמר, להעם, שהוא עולה במעלתו על אביו החכם מכל אדם „קטני עבה ממתני אבי"] פשעו ישראל בבית דוד ונקרעה המלוכה לשנים.

לעת זקנת שמואל כשלא הלכו בניו בדרכיו, כתובה תיבת „ויהי" שהיא סימן לצרה מחמת שאין לך צרה גדולה מזו שהבנים מבקשים להם דרכים חדשים ומוציאים ישן מפני חדש (במד"ר י') כי התורה לא הבדילה בין זקן ונער וכולם מחויבים לשמרה ולקימה ואזהרת „פאת זקנם לא יגלחו" אינה

דווקא על זקן כזה ששערותיו לבנות.

כבוד הורים עושה סדרים נכוחים במנהגי הבית אשר הם היסוד למערכת חברת המדינה, להניחה על מכונתה לבל תמוט עולם ועד, ולבל תכנע תחת ידי עם אחר להיותם אלופים לראשה (רלב״ג)

כיון שנתקו שיניו של אדם, מחמת זקנה ,נתמעטו מזונותיו. ונקיון השנים עם חוסר הלחם באים כאחד. (נדה ס״ה) לכן על האדם לקום גם מפני שיבות עצמו, ולהדר ימי זקנתו. מבלי למסור כל נכסיו לבניו בחייו, ולהיות אח״כ צועק ואינו נענה מהאדונים שקנה לעצמו. (ב״מ ע״ה) כי רגילים הם הבנים לקחת אבל לא לתת, וכשיבא אבא בתביעות וצועק למי אפנה, אם לא לבני היורש מאדי בחיי ?. משיב לו הבן: „הצדק אתך אבי, ואני מחויב לכלכל שיבתך, אבל מה אעשה עם אשתי שהיא זרה לך ולא תתפוין להכניסך בביתנו, ולשלם בעדך דמי דירה בבית איש אחר אין ידי משגת״. וכשיפנה אל אחת מבנותיו־שהרבה להן מהר להשיאן לעשירים־ויבקשה שתכניסהו אל ביתה, תשיב לו „סלה לי אבי!, לא אוכל לעשות כרצונך משום שבעלי אכזר גדול ולא יסכים לזה״.

אמת הוא הדבר; שאין ראוי להרגיל קטטה עם האשה; או האשה עם בעלה. אבל מעטים הם הבתים שאין בהם תגרה ומתגרים גם בעד דברים שאין בהם ממש מבלי לחוש לשביתת שלום הבית, רק כשבא לתמוך הורים ולדאוג בעדם אז יפחד האיש מחמת אשתו, והאשה תגור מכעס בעלה. אשה המקללת את אבי בעלה בפניו דינה לצאת בלא כתובה, (כתובות ע״ב) משום שאין מבטלים מצות כיבוד אב ואם שהוקשה לכבוד המקום בשביל הבאת שלום בין איש לאשתו, ואשה שלבה הומה לאהבת אביה ואמה ורוצה לכבדם במאכל, משקה וכסות, ויש לה הזכות על שליש אחד; ד״מ אם נתת לאביך שלשה שקלים תן לאביה שקל אחד, (עיין בפ״ת יו״ד רנ״א) אבל חלילה לעברי שומר מצוה לעכב את אשתו מכבוד הוריה. ורחל מתה בלדתה בשביל צערא־דאבוה שגרמה לו בגניבת התרפים, הגם שכונתה היתה לעקור ע״ז ממנו. (זוה״ק ויצא) וכשתזכו לשיבה ינהגו בניכם עמכם כמו שנהגתם עם אבותיכם, וידחו גם אתכם בשתי ידיהם, כי גם בניכם לא ישאו אחיותיהם לנשים, ובנותיכם תנשאנה לאחרים. וגם להם תהא ההתנצלות הידועה „בעלי לא יתפוין״! „אשתי לא תרצה״!

הנביאים התנאים וחכמי התורה בכל דור בראותם שבני דורם נכשלים בעון ואינם נזהרים באיזה מצוה, שהגוים מדקדקים בה יותר מישרא׳. לקחו להם את הגוים הללו לדוגמא לישראל, ליסרם ולהוכיחם שהם גרועים מהעמים שעושים הגם שאינם מוזהרים ועומדים. ירמיה הנביא לקח לו למופת את העמים כתיים וקדר העובדים ללא אלקים וע״י הראה לו לעמו רעותיהם ועונותיהם. יחזקא׳ הוכיח את עמו על שהם גרועים משכניהם המתוקנים ואינם עושים כמשפטי הגוים אשר סביבותם, (ירמיה ב׳ יחזקא׳ ה׳) ויונה כבש נבואתו ולא רצה לנבא על נינוה משום שהעכו״ם קרובי׳ תשובה, ובתשובתם יחייבו את ישרא׳ שאין שומעים לנביאים כי אין לך חוב וקטרוג גדול מזה שעובדי אלילים עולים במעלתם על מקבלי התורה

כששאלו מרב עולא „עד היכן כבוד אב ואם?״ א״ל להסתכל מה שעשה נכרי אחד באשקלון לאביו שהפסיד שכר ששים רבוא דנרי זהב, ולא רצה להקיצו משנתו ולצערו. וכששאלו לרבי אליעזר על כבוד הורים, השיב גם הוא לשואליו שיצאו לראות מה שעשה דמא בן נתינה באשקלון לאביו, ואיך שהיה זהיר בכבודו ולא חס על הררא דממונא. והוסיף לספר להם כי לשנה אחרת נולדה „פרה אדומה״ בעדרו, וחכמי ישראל נכנסו אצלו לקנותה, ולקח בעדה כל מה שהפסיד משום כבוד אביו, וכששמעו חכמים בדבר אמרו „ומה מי שאינו מצווה כך מצווה ועושה על אחת כמה וכמה.״ (קדושין ל״א כפי הוספת מבע״י) ר״ל כששמעו החכמים שרב עולא אינו מביא ראיה לכבוד אב ואם, מן הכתוב בתורה ובכתבי הקודש, ואינו אומר להם לצאת ולראות מה שעשה יוסף הצדיק לאביו, ששמע בקולו והלך לראות שלום אחיו הגם שידע כי מתנכלים הם להמיתו, ומה שעשה נדעין לאביו יואש, שנכנס לחבוט חטים תחתיו, מחשש שמא יתנפלו המדינים עליו ולא יהיה בו כח לנוס מהם ובזכות זה זכה ונגאלו ישראל (ילקוט שופטים) אלא אומר להם ללמוד מצוה זו מנכרי אחד שהי בזמן שעשו את הפרה אמרו וביארו כונת עולא בזה; שהיא להוכיח את ישראל שנצטוו על כבוד אב ואם עוד בהיותם במדבר, במקום שהתפרנסו בלחם אבירים שירד בעד כל נפש ונפש ולא היו נזקקים להוריהם לשום דבר, שהם גרועים מהאשקלוני, שמקים מצות כבוד אב, הגם שלא נצטוה עליה, ולא נהנה מאביו כלום. והפרה אדומה שנולדה בעדרו; יש בה רמז כי כל מצוה שמטהרת את הגוים מטמאה את ישראל אם הם אינם נזהרים בה.

ובפעם אחרת כשדבר ר״א ממעלת מצות כבוד אב וגודל שכרה, בחר

לו גם כן „אינו מצווה אחד" שהיה זהיר בה וממנו הוכיח חביבותה של מצות כבוד הורים גם כשהאב נזקק לתמיכת בנו, והציג לו למופת את עשו הרשע שהיה אדום מדמי אדם ששפך, (ב"ר ס"ג) שהיה משמש את אביו בגדי מלכות ונהג בו כבוד מלכים (ד"ר פא), וצד ציד והאכיל לאביו בכל יום: (ב"ר מ"ו) והקפיד על כבודו הרבה, שלא לגרום לו צער ועגמ"נ:

כי עני הוא האדם בסבלנות. ולא יכול לשאת משא הכעס. וכשיגיע החרון־אף למדרגה ידועה, והלב מתרגז ורותח וחמתו בוערת בו, אז ישפכנה על אויבו ומקניטו ולא יעלה על דעתו מה שיכול להיות מההתרגזות והכעס בלא גבול, אלא יפול על שונאיו ויכנו וכשיגבר הכעס יותר ירצחנו נפש ואם יבא אחד ויאמר לו כי לא עשה היטב יהרג גם לו (נדרים כ"ב) ושאול בכעסו הטיל חנות על חתנו דוד,

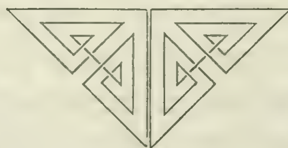
רק חלושי־הכח שאין ביכלתם להכות ולעשות פצעים באחרים, ולהשקיט חמית רוחם בשפיכת חמתם על זולתם, הם אוחזים באמצעים אחרים להרגיע רוחם המתרגז, בזה שימרטו שערותיהם ויחבלו את גופם, וישברו כליהם יפזרו ממונם ויקרעו בגדיהם (שבת ק"ה. ברכות נ"ח.), יבכו ויצעקו מרה. ועפ"י הרוב עושים כן הנשים והתינוקת שהנשק שלהם הן דמעותיהן. אבל הגברים ומלומדי מלחמת החיים על הרבם, ומגינים על עצמם בגבורת ימינם, הם בושים להשקיט חמית רוחם בבכי, ולתפוס מדת הקטנים והנשים בידם, ונקל להם להאדים עצמם מדמי נקיים, מלהרטיב עיניהם ברסיסי דמע, וזה עשו ההורג נפשות העומדת לו לשטן בדרכו, ובעד דבר מועט, יתגעש ויתקצף, ויוציא חרבו מנרתיקה ויתקענה בלב אדם, נהפך לכבשה תמה, ובשמעו כי אחיו בא במרמה ולקח ברכתו, לא חרק שניו ולא התרגז, לא בעט ברגליו ולא רץ לנקום מאחיו ולשפוך חמתו עליו. כי אם התאפק משום כבוד אביו, ולא עשה דבר לאחיו בחייו, ואמר: „יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את אחי." ובבדי שלא יסתכן ותבקע בטנו מכעסו ורתחנותו שבקרבו צעק, בכה והזיל דמעות ועל שמשל ברוחו וכבש נקמתו ועבד נחת רוח לאביו, נתן לו הקב"ה שלוה וגדולה בעוה"ז (מגילה ו') וגם ערפה אשת זנונים שהפכה ערפה לדת אמת, בשכר שכבדה את חמותה, והורידה עליה ארבע דמעות זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים (סוטה מ"ב).

עד היום נמשך הקטרוג מהעמים עלינו, משום שעמדתם בהתיחסותם

למולידיהם גבוה משלנו, וגם הסינים ושארי העמים החשוכים יודעים להוקיר, לכבד ולהדר את אבותיהם, בחייהם ובמותם, והמזלזל בכבודם הרי הוא נזוף אצלם וקוראים לו בשמות של בוז ומנוד־ראש. ובן עני שעלה לגדולה ונתפרסם למורם מעם ע"י כשרנותיו בהכמה תגרנות ואמנות נשאר באהבתו להוריו, ואינו מתגאה עליהם, כאשר יעשו בנינו העולים לגדולה. ומרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה—שהאדם מלומד ובעל מדעים—תשובה ומע"ט, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו, או ברבו, או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר ראשית חכמה יראת ד'. (ברכות י"ז) ומאשר הראשית זו חסרה לנו, לכן תחסר גם התכלית, ובועטים באבות ובגדולים, גם בנים הדיוטים שלא קראו ולא שנו; כחם בן נח, וכאבשלום בן דוד, ואין בית שאין בו תרבות־רעה הרואה רק ערות־אבות.

והגם שנתרבו תלמידי הגוים בינינו, שמחקים מעשיהם ומנהגיהם, אבל רק מעשיהם הרעים והגרועים, ועושים כהמקולקלים שבהם, אבל לא כהמתוקנים שבהם, וילמדו ממישע מלך מואב להקריב בנים לאלילים, ולא מעגלון מלך מואב לקום מעל הכסא לשמוע דבר ד'. (סנהדרין ל"ט) יקחו לקח מרבם „עשו" לשטום ולארוב לדם אחים, להגור חרב, ולצוד נשים מתחת ידי בעליהן, לבזות עניני הנפש ולכפור בדין של מעלה, ולבטוח בשהשגי מתברך ברוב דגן ותירוש. אבל לא ילמדו ממנו לבשל, להכין מטעמים, לשרת ולכבד להוריהם.

הבאים לדפוק בדלתות השמים ושערי רחמים, אין מפתח בידם במה לפתחם, והם נעולים לפניהם וגם מצות כאו"א, המצוה הגדולה הלז, שהגיים המתוקנים וגם הלא מתוקנים מדקדקים בה, מעליבים ומזלזלים אותה בני ישראל ששמעו על הר סיני את הדבור: „כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך", קבלו עליכם לשמרה ותזכו לארך ימים ושנות חיים.

ר׳ מני פתח (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ד׳ מי כמוך. לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב. השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם, ההדס דומה לעין, וערבה דומה לפה, והאתרוג דומה ללב. אמר דוד אין בכל האברים גדול מאלו שהן שקולין כנגד כל הגוף הוי כל עצמותי וגו׳ (ויק״ר ל׳).

הלב הוא האבר היותר חשוב באדם; שבו מקור החיים וחמו, ולולא כנפי הריאה המנשבות עליו כי אז אוקיד לכולא גופא. בשפת המקובלים נקרא הלב „נקודה אמצעיתא", „מדור לשכינה" „קדש קדשים" וספר תורה. וכנפי הריאה נקראות „כרובים פורשי כנפים למעלה", וכיס הלב נקרא ארונא דס״ת (זוהר פ׳ פנח ותיקונים). אשרי האיש שלבו לב טהור ונקרא בשמות הללו, ואוי לו להאיש שלבו לב טמא ונקרא בשמות של קלון.

אבל במה קדושת הספר תורה כליו ובגדיו, לא שיהיה כתוב בקלף והתוס מבלי שילמדו בו, אלא שיקראו ויקימו את כל הכתוב בו. וכן קדושת הלב היא רק אז בשעה שמוציא האדם מחשבתו הטובה לאור, ומשנן לבניו הדברים הכתובים על הספר שבקרבו, ומשמיעם לאחרים ומחבר פיו ולבו וכל עצמותיו לעשות בהם פעולה שלמה בהשתתפות הדבור, המחשבה והמעשה, ויהיה נאה דורש ונאה מקים.

המחבל ומשחית כל מדה נכונה בעולם, הוא פרוד האדם עם נפשו שאין שלום אצלו בין הרעיון והמחשבה, ובין הפה והלב ואברי המעשה. וכורע ומשתחוה וזוקף קומתו בתפלה, ובלבו אינו מאמין בה. ומגנה ומתלוצץ ממנה בשאין בחברתו מעריצי תפלה, ואיש המדון עם עצמו הרי הוא טמא גמור. כמו החיה הטמאה ששמה „דבר אחר", שמראת סימן טהרה, ומבלטת את פרסותיה הסדוקות להטעות את המסתכלים בה לחשבה לטהורה הם „הצבועים", שאי אתה יודע להזהר מהם ולא תכירם בצביונם ותכונתם כמו שהם הם באמת, אלא אחרי משך ידוע. ואז עליך להתרחק מהם, ולא לשא ולתן עמהם כלל. משום שהאחד מהם, הוא כמה בני אדם שונים ומ״ז. ומעשיו בשחרית סותרים לדבריו בצהרים ושניהם לשעיפיו בלילה, והוא נבל שפל וטפש. שמתטפש כאחשורש לעשות ברצון איש ואיש (עין הס״ר מזהי דבר בסי׳ תפכ)

ולא פחות מהצבוע הזה, משפיל ערכו האיש „החשבן", שרוצה לצאת ידי חובתו ליוצרו רק במחשבת לבו. ואומר: "רחמנא לבא בעי" ר"ל די לו בעבודה שבלב ואינו דורש מהאדם עבודת האברים. לתקוע בשופר, לענות בצם נפשו, לישב בסוכה ולברך על הלולב, וטוען: שהאל שאינו נתפס גם במחשבה, אין לו צרך בבתים מיוחדים לתפלה, במקואות ובאיטלז מוכר בשר שחוטה, ואינו מבדיל בין מקום למקום ובין מזון למזון והמנאין ד׳ הוא רק החמסן, הרמאי והגנב והמיצר לבריות. אבל לא הקרקפתא דלא מניח תפלין והאוכל בשר טמא ומפיר ברית.

„החשבנים" בעלי הלבבות הללו הוו פגומים ולא רצו להתחתן עמהם ונתבטלו שדוכים־גם כשהיה הכל מוכן לסעודת נשואים—אם רק נודע שהחתן או אביו הוא „חשבן", שאבריו נחוצים לו רק למעשי־בהמה, אבל לא לקיום מצות המעשה שבדת מחמת שאיש כזה הגם שיתגאה בצור מחצבתו ויהיו לאומי ויתפאר בזה שנולד על ברכי העם העתיק־שהאיר מחשכי העולם והפיץ חכמה, דעת ומדות משובחות בתוך העמים, בכל זה סופו שישכח יהדותו ולא ירצה לגלות ולאמר גם בתוך ביתו—אם תהיה שם שפחה נכרית־שמרע ישראל יצא, ואם יאמרו לבניו כי הם יהודים, ישאלו בתמהון, לבם „האם גם אנו יהודים"?! כמו ששאלו בני גולי מאסקאווא, ושארי הערים שמחוץ לתחום, הנועד לישראל ברוסיא, בשנות השמונים ואחת—ושתים, במאה העברה למספר הנהוג, משום שמאביהם לא ראו יותר מעשה ופעולה דתית, שאפשר לה להעיד עליו שהוא יהודי, כי רק המעשים נקלטים במוח הבנים ונבלעים בדמם, והם סגולה בדוקה לה[illegible]ים את עמם ולמסור נפשם בעד קיומו בתבל, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה תמיד, ורעיוניו וכל עשתנותיו נתפשות אחרי פועל ידיו, אם טוב ואם רע. וע"כ כשרצה המקום לזכות את עמו ישראל אשר בחר, הרבה להם מצות להיות נפשם מתפעלת מהם לטובה תמיד כל היום. (חנוך מצוה סכ"ד)

התורה אמרה: „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם." כלומר, הגם שאשכן בתוך לבבם פנימה, ויש לי מדור בחדרי נפשם, בכל זאת למען להמשיך שכינתי בתוכם ממש, עליהם לעשות בשבילי מדור של עצים ואבנים וקדושתי תהיה עליו. לבוא בו להתפלל, לכרוע, להלל, לזבוח ולהקטיר לפני תמיד, כי אם לא יעשה האדם כן או „אין־אלקים כל מזמותיו" והיודע מחשבות שנקרא

„מקום", ע"ש שהוא מקומו של עולם, אין לו מקום בלבו של בעל המחשבות הזה.

אם ישאל איש איך אפשר הדבר, לקרוא „מקדש" לבית בנוי, מלבנים, סיד וטיט, עצים, אבנים ומתכיות, שבונים מהם גם מרחצאות ובתי כביסה, ואיך יתקדש הספר תורה שנעשה מעור בהמה, שעושים ממנו גם מנעלים לרגלי האדם, להיות קדוש שמחויבים לקשטו להדרו ולנשקו? יהיה הוא בעצמו התשובה על שאלתו, ומבשרו יחזה אל והשראת שכינתו בבתי ארזים ובאהלים שנעשו בידי אדם. כי כמו שתשכן נשמת שדי בתוך בנין־האדם שהוא מורכב מגידים ועצמות, בשר, מוח ודם ועל ידה יש לו היתרון על בנין האדם המת, ועל בניני הברואים שאינם מדברים, שגם הם מורכבים מבשר ודם. כן תשרה שכינת עוזו, בבנין של עץ ואבן ובקלף שנעבדה מעור בהמה, כי במה הם גרועים מהאדם המלא דומן ואדמה, שנר אלקים דולק ומאיר בחדרי בטנו ומתעלה על הדומים לו בהרכבה ובבנין!, ויהיה סוף הפסוק ביאורו והבנתו של תחלתו במובן זה: ועשו לי מקדש־והאות כי אפשר לו להתקדש־ושכנתי בתוכם־מה שאני שוכן בתוך האברים.

מרובים הם צרכי האדם לגופו. זקוק הוא למאכל, משתה דירה והלבשה, משתמש הוא באבריו למלאות נפשו כי ירעב. ומהשדה עד חדר המזון עליו לעמול ולהזיע. בנורן, ברחיים ובבית המבשלות, וכמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא פת לאכול. חרש וזרע וקצר, ועמר וברר וטחן והרקידו ולש ואפה. (ברכות נ"ח) ועמד בלא מאכל רק שמנה ימים רצופים (ע"ז ח' ובס"ת שם). אבל התענית של ק"ל שנה שהתענה לאחר שנקנסה מיתה ע"י, לא היו רצופים (עירובין י"ח). ובדורותנו אי אפשר לו לאדם לחיות בלא מזון אלא שבעה ימים (רמב"ם ה' שבועות פ"ה כ'). והחטה אינה יכולה לזון יותר מי"ב יום, גם לחיה רבת אונים כהכפיר (סנהדרין ק"ח) ויש סכנה לאדם חלש להתענות שני ימים בזה אחר זה. (עין ביאורי הגר"א לענין העושים שני ימים יוה"כ. או"ח תרכ"ד, ומה שדרז"ל על תענית אסתר). וכמה יגעות יגע אדה"ר עד שמצא בגד ללבוש, גזז ולבן ונפץ וטוה וארג, וגם כשהעלה זרוי־תאנים על בשרו, היה עליו לתפרם תחלה. ולא די לו להאדם בסעודה אחת לזמן ידוע, אלא אוכל כמה פעמים ביום אחד, ובכל פעם אינו מסתפק במין אחד, אלא מרבה סעודתו במיני מאכלים שונים, ויעלה על שלחנו בשר דגים יין, פירות מבושלים צלוים, שלוקים, ומטוגנים. ובגדיו הם מעור, שער, צמר פשתן וגידולי קרקע

שונים. וא"ר יצחק קלקלת עובדך סב חוט וחיט (ת"ל י"ט) ועליו לתפור בגדים שונים הכל לפי האדם והתקופה. (עיין שבת ק"ב ר"י אומר י"ח כלים וג' והגור שבמתניו וכובע שבראשו וסודר שבצוארו ולפעמים ילבש בגד שנעשה בו כגולם עין שם ע"ז גלימא. גולתא).

ואין גם אחד—מלבד המשוגעים וחסרי דעה" שיחלק על צרך האדם למזון ומלבוש, כי עולמנו השפל איננו כולו טוב, ויש בו אכילה ושתיה וכל צרכי החומר, ובלעדם אי אפשר לו להתקים. ובזה שיהרהר בלבו ממאכל ומשתה כסות ושמלה לא ישלם חובת קיבתו הרעבה ולא יכסה מערומיו בדברים שבלב.

וכן בצרכי האדם לנפשו, זקוק הוא להתורה המשולה למים, יין, חלב, דבש, שמן ועוד מיני מזון שונים (ויק"ר פ"ל) ולמדות, הדומות למיני בגדים שונים כמו לבוש וכסות ועוד (ישעי' נ"ט יכל"ט) ומחויב לשמרן לקימן ולעשותן, ואם אינו עושה כן, אז נשמתו עלובה ושבולה, מבלי געגועים של קדושה וטהרה גם לחסד, אהבת אדם וכל מדה נכונה, משום שהשופר והסוכה, נרות חנוכה, נט"י, תפילין, ציצית, מזוזה, ארבעה כוסות וארבע המינים, הם הגימין המקשרים את האדם לאצילות הנפש ולמעשים טובים, (עיין בסימני התומה מגלה הכרמלי) וזאת תלמדנו מצות „נטילת לולב", שעל האדם לעבוד ליוצרו בכל עצמותיו, ולא כה„צבועים" שנוטלים רק שלשה מינים בלא האתרוג היותר חשוב, ולא כה„חשבנים" שנוטלים רק את האתרוג בלבד בלא השלשה מינים האחרים. כי בכל העת שיש מציאות בעולם לבית־מזון, יש מקום בו לבית־תפלה, וכשם שנכנסים אל הבית הראשון לאכול ולסעוד, כן נכנסים אל הבית השני לשפוך שיח ולהתפלל, וכשם שימות גופו אם לא יאכל כן תמות נפשו אם לא יעשה מצות.

אותות המחלה רבים הם כמו תוספת־חום, נשימה נחפזה, חולשה, שנוי בדופק ואי בוסף־לאכילה, וכשתבוא אל בית רעך שאשתו אומרת לו: „כבר הגיע זמן ארוחת היום, לך אל השלחן" והוא אינו זז ממקומו, רק ישאלה במה נסעד היום בבשר עגל או בבשר עוף? ומרבה בדברים יותר ממה שיאכל, כי אין לו תיאבון למזון, ולולא אשתו, כי אז לא אכל גם פעם אחת ביום, אות וסימן מובהק הוא, כי גופו איננו בריא ומחלתו תגדל מיום אל יום, כי הבריא אינו מחכה בסעודתו עד אשר תזכירנו בתו, אמו או אשתו

ואוכל כל מאכל, ושותה כל משקה, שלש פעמים ויותר בכל יום, ואינו בא לכלל שביעה בפחות מכשיעור, או בלא כלום כהמתענים מחלים, שעליהם אמר דוד: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות (תהלים ק"ז). כן אם תקרא לאחד להתפלל במנין עשרה ולא ישמע לך, תבקש ממנו צדקה ויקפץ ידה, ואין לו תיאבון לכל המצות, רק לאיזה מהם הגדולות והמורות בעיניו משום שנקל לו לקימה, אז תדע כי נשמת האיש הזה היא בחולשה גדולה כי הנשמה־הבריאה תואבת ונכספת לכל המצות, ונזהרת במצוה קלה כבחמורה, כי מי שנשמתו טהורה מתפלל בבקר על הסדר מן „מודה אני" עד גמר „עלינו", ואומר הי"ג עיקרים והשש זכירות, תהלים ומעמדות, יוצא מביהכ"נ לביהמ"ד לקבוע עתים לתורה, אף אם סבור שירויה הרבה, אם יהיה בבית מסחרו, והולך מחיל אל חיל (תה"ל ק"ז). וכשיעסק בעסקיו מתעורר בו הרעבון והצמאון למצות שנית, ויריץ לביהכ"נ לפני תפלת המנחה, ושוהה שם עד לאחר ערבית, וגם מצוה שיש בה חסרון כיס מקימה בתשוקה גדולה, והנאה מרובה, שמחה יתרה והבה נפלאה, כמו הבריא בגופו שאוכל כל מה שמושיטים לו ואינו מבדיל בין בשר בהמה גסה לבין בשר בהמה דקה ועוף, ואדרבה נהנה יותר ממאכלים גסים מאשר יהנה ממאכלים קלים נוחי־העיכול, ומתחיל להיות רעב אחרי שש שעות, הגם שאכל לשובע בארוחתו הקודמת.

אבל לדאבון לבנו נתרבו חולי־הנפש בעמנו, שאינם מרגישים טעם בפקודי־הדת, וקיבתם הרוחנית לא תוכל עוד לפעול פעולתה, ומטעמי היהדות מרים לה ותקיאם, ורבים כבר התגברה מחלתם עליהם עד אין מרפא, וביניהם נוטלי האתרג בלבד בלא המינים האחרים. רבים הם למודי המוסר בהמינים שנוטלים בחג, להאדם ותעודתו בתבל יש בהם רמזים גדולים לתוכחה, תקוה, אחוה, זכות ונצחון (ויק"ר ל') ומלמדים ומרמזים לנוטליהם בעלי־האברים המדברים [שלשה בעלי אברים הם בעולם האדם, החי והצומח ושונים הם מהדומם שכל חלקיו שוים ואין בו שרש, גזע וענפים, ראש, בטן ושדרה] שהאדם דומה לפרי־אדמה, כמו שכתוב בתורה „ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך" ומקדים את הדגן, תירוש ויצהר לשגר האלפים ועשתרות הצאן (דברים ז' י"ח). ולמה הוא מקיש פרי הבטן לפרי האדמה? אמר הקב"ה „מה פרי אדמתך סוגים אף פרי בטנך סוגים" (ד"ר פ"ג).

האדם איננו כפרי הבהמה שצער הריונם, לידתם וגידולם קטן. מיד בצאתם לעולם מדלגים וקופצים ויודעים להזהר מנזק, וגדי וטלה כיון שהוא רואה את הבאר הוא חוזר לאחוריו. (תהר"ג פט"ז) וכבש, פלגס, נוקד, פרכדיגמא ואיל בכלל בהמה דקה הם, ועגל קטן נקרא בהמה גסה, (פסחים ג"ג). ושור בן יומו קרוי שור לענין פרכוס ודרסה (יו"ד י"ז, וג"ז). וגם טרחת העומדות על האבוס, הצאן והעופות הקטנים שטיפולם מרובה, אינה קשה כטרחת טיפולם של הבנים, שמתחלת מיום גיחו מבטן אמו עד אשר יעבר משך ידוע מחייו, ועד אשר יגדל והיה לאיש צריך שמירה מעולה והשגחה יתרה על כל תנועותיו ומעשיו, ובזה הוא דומה לפרי העץ והאדמה, שגם טרחת טיפולם מרובה, ורבות הן המלאכות שעל העומד על הקרקע לעשותן, יסקל, יזבל ישדד יהרש, יפתח ויזרע אדמתו, ואח"כ ישקה את בית הבעל והגידולים הצמאים למים, וינכש בערוגות, יקצר ויעמר, ידוש, יטחן ועוד, עד אשר ימצא סלת מנופה. ועיני בעל הגן פקוחות על עצי פרי הנטועים בתוך גנו, ומסתכל על הרבים שבו שלא יתעקרו ע"י רוח, שלא יתעקמו וירקבו ע"י תולעים, קור ועוד סבות, ומחתלם ומלפפם בתבן או בצמר גפן, מעדרם מזבלם ומושבן בביה, או בשאר מיני משיחה, להבריח הכנימה והרמה מהם וקוצץ הענפים היבשים והרעים, וגם הפרי שנגמר באילן, צריך תקון והכשר, לקלפו ולהסיר סיגיו מתוכו ולרככו באש, או ליבשו, למלחו, לטגנו ולשלקו הכל לפי טבע הפרי

כן הוא האדם מלא סיגים, וטרחתו וטיפולו רבה מאוד ונוח לו לאדם לגדל לגיון אחד משל זיתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בא"י (ב"ר כ') והאדם שמדמה פרי בטנו לפרי בהמתו, מבלי שימת לב עליהם, לגדלם, לחנכם ולהכמם, מיום שנולדו, יהיו כפרי־הבהמה, וסיגי־נפשם ישארו בקרבם וקליפתם תכסם, (עיין קדושין ל' רבה בר רב הונא לא טעם אומצא עד דמייתי לינוקא לבי מדרשא. רבי חייא בר אבא לא טעם בצפרא כלום טרם שקרא וחזר עם בניו הפסוקים שלמדו ולמד עמהם פסוק חדש. ריב"ל רין בלא עטיפה להביא לינוקא לבי כנישתא)

מרגלא בפומי' דאינשי לאמר על האדם ששכלו לא התפתח בקרבו שהוא „איננו אפוי כל צרכו", ושרש מימרא זו הוא מעובדא דר"ע שהשיב לטורנוסרפוס על שאלתו,—אם הקב"ה חפץ במילה למה אין הולד נולד

מהול?—בהבאת לחם וחטים; והוכיח לו כי האדם הוא כהלחם שצריך תק, ועבודת ידי האדם, וגם אם נעשו בו כל המלאכות ורק לא נאפה כל צרכו מזיק הוא לאוכליו, כן מזיק הוא הבן שלא נתחנך כל צרכו, להוריו ולחברת בני האדם. כי זה הוא רצון יוצרו שבעצמו יבדיל הערלה מגופו והרע מנפשו כמו שמבדיל התבן מן הבר. (תנחומא תזריע ג׳)

התמרים, עץ האתרוג ועץ ההדס נזכרים בתורה, אבל עץ הנחל אינו נזכר, ואינו כתוב „וערבי עץ נחל", כמו שכתוב פרי עץ הדר וענף עץ עבות (ויקרא כ"ג) מטעם שמגדל רב קנים אדומים ועלים משוכים ואין בו טעם וריח. וכן אינו נזכר לברכה, האב שמגדל בנים הדומים לבהמה ולאילני סרק, ואינו משתדל להדריכם בדרך ישרה, להסיר סיגם ולצרפם. כי האדם שסיגיו בקרבו גרוע גם מהבהמה, כתוכחת הנביא: ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועמי לא ידע ישראל לא יתבונן. (ישעי׳ א׳) ובשבניו הם גרועים. נקרא הוא אב־עני הגם שיש לו גנזי־ממון. כדוד מלך ישראל שקרא עצמו עני כשראה בנים רשעים יוצאים ממנו, ואמר „תפלה לעני כי יעטוף":

יום החמשה עשר, בחודש שאנו עומדים בו, נקרא בתורה יום ראשון. מפני שהגדולים מתענים בערב ר"ה, היחידים מתענים מר"ה ועד יוה"כ, וכולם מתענים ביוה"כ, ומיום הכפורים ועד החג עסוקים במצות סוכה ולולב וביו"ט יעמדו כל ישראל עם אתרוגיהן ולולביהן לשמו של הקב"ה. א"ל: „מה דאזל אזל מן הכא נחיל הושבנא". והמינים מודיעים שישראל יצאו זכאים ומנצחים בדין והיום הזה הוא ראשון לחשבון עונות. (ויק"ר ל׳.) כי רבים הם המהדרים אחרי אתרוג נאה ומהודר, ומשלמים בעדו מחיר גבוה ששום פרי בעולם—גם היותר טוב למאכל ונחמד למראה—לא זכה לזה. וגם העני שבישראל משלם איזה פרוטות בעד בדי הערבות לחבטן על הקרקע בהושענא רבה. וכולם מפרנסים נפשם במזון רוחני ובכלכלה מוסרית בכל ימי החודש הזה. ובצדק הוא מה שאומרים שהחודש הזה ראוי לשם תשרי. „מפני שבו נושרים העלים מהאילנות והחטאים מבני אדם".

אבל היום, מסופקני אם ראוי הוא היום להיות ראשון לחשבון עונות, ואם העלים נושרים מהאילן, אבל החטאים נשארים בבני אדם ואדרבה מוסיפים עון בחודש זה, כי כמו שמסוגל הוא החודש הלז למצות, כך הוא מסוגל לעונות חמורים שיש בהם כרת, ויכול לכלך נפשו בחטאים ובבטול

רצון שמים בימים הנוראים הללו, הרבה יותר מאשר בימים ובזמנים אחרים. כי גם ביוה"כ מתענים רק אלה שהתענו לפנים גם בימי הסליחות ובין כסא־לעשור, ורבים הם שחוטאים במאכל ובמשתה בעצומו של יום הקדוש. וכמה עלובה מצות סוכה, המצוה שמקפת את האדם הנכנס בתוכה ונעשה מובלע בה ממש, מי יעסוק בה ומי יושב בה?. ומה שיעשו אוה"ע לע"ל במטללתא דנא, עושים בה רבים מישראל היום (עין ע"ז ג׳) והעשירים המתענגים ומפזרים ממון לבנות מדורים בעד הולכי על ארבע ודואגים בעד דירות הסוסים, הלמסים והחתולים שלהם, אינם דואגים לנשמתם, לבנות בעדה סוכה ודירת ארעאי לימי החג, ומתחכמים לבעוט בה שלא לעשותה כלל.

אין מניחים את החולה למות מחליו, אלא משתדלים ברפואתו, והרופא המונע עצמו מלרפאות את החולה, הגם שיש לו מי שירפאנו הרי זה שופך דמים. והשבת אבדת הגוף גדולה ערכה בעיני הצבור, ובשבילה יבנו בתי חולים לרפאות שם עניים בחלים ולהעלות ארוכה להם, והולכים לבקרם בשעה מוכשרת ונזהרים לספר לפניהם דברים שיכולים להטריף דעתם ולשבור לבם ולהכביד מחלתם (במחות נדרים ל"ט), ומתפללים עליהם בביהמ"ד ומשתטחים בתפלה על קברי קרוביהם.

עוד יותר יגדל החיוב להשתדל בהשבת אבדת הנפש ממש, ובמועד ורגל— העת המסוגלת למצות ועבירות—הזמן שנהגו מכבר לעשות בו דבר מה לההזקת הדת, (תו"ח תקכ"ט) על הטובים שבנו להתקבץ ולהתיעץ עם היהודים רופאי־הנפש, המבינים את הסכנה המרחפת על ראש האומה וקיומה. אל יתחבאו בסתר אהליהם ואל יסתפקו בהבנת המצב לבד, כי אם יגשו למפעלים ממשיים, לגרש צללי מות מבית ישראל, ולבאר לאלה שאין מגדלים בניהם לתורה ולמע"ט, כי תכלית פרי־האדם אינה רק, שיהיו „חוטרא לידא" לכלכל זקנת אביהם בלחם ומזון, „ומרא לקבורה" שיקנו לו קבר ויציבו עליו אבן־יקרה, אלא שיהיו בנים מנחמים [בשם „מנחם תקרא כל אם כשרה לבניה] ומשיבי־נפשות אבותם בחייהם ובמותם. ויצאו במחאות והתנגדות על ההתחדשות והתקנות המסובנות ומקולקלות, וירחיקו את המתערבים המביאים אנדרלומסיא בעולם לפחות מבית הכנסת. ובשבחו של שבט לוי נאמר „יורו משפטיך ליעקב" „ורבים השיב מעון". וזהו שבח גדול שנכון להשתדל

להשתבח בו. ומה גם בדור פרוץ ואי־בריא בנשמתו זה.

קבלו עליכם נוטלי־המינים לבקר חולי הנפש ולרפאותם ובזכות מצות בק"ח, תזכו לגמר חתימה טובה והשי"ת יסיר מכם כל־מחלה אמן.

איוב עשה ארבעה פתחים לביתו, כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית וג׳. וכשבאו עליו היסורים טען לפני הקב״ה „רבש״ע לא הייתי מאכיל רעבים משקה צמאים ומלביש ערומים?״. והשיב לו הקב״ה „איוב עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם״. אתה שוהה בתוך ביתך ואורחים נכנסים אצלך ותכין מזון לכל אחד כפי דרכו, ולא תתן בשר למי שרגיל בפת־במלה, ולא תשקה יין למי שרגיל במים. אבל אברהם מהדר בעולם אחרי אורחים, להכניסם לביתו ומאכילם יותר מדרכם. ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים, והניח בהם מאכל ומשקה וג׳, וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו (אדר״נ פ״ז).

איוב התם והישר, שמדת הצדקה היתה דבוקה בו מנעוריו, מצב הדלים היתומים והגלמודות נגע עד לבו ולא מנע חפצם. דלתות דירתו היו פתוחות להעיר לב אנשים לסור אל ביתו, הושיע להאובד ולא העלים עיניו מהאביון, והגרים והאורחים לא לנו בחוץ, ולא אכל פתו לבדו, לא מאס משפט הנכנעים תחתיו והשבם לאחים שאינם גרועים ממנו, (איוב ל״א) בכל זאת לא יצא ידי חובת הצדקה כדבעי, משום שלא די הוא שהאדם „מכניס אורחים״, אלא צריך להיות גם „מבקש אורחים״ ולהדר אחריהם גם בדרכים ובישימון, ולהשביעם לא בלחם יבש בלבד כי אם בכל טוב שאפשר,

כי כל החיים הם אורחים נוטים ללון בעולם, והתבל ומלואה, כמו אכסניה ואכסנאים, שיוצאים מפה לשם, ועוברים מהבא להתם, כמו העובר ושב, שמתאכסן היום בפונדק זה ומחר בפונדק אחר. ודאגת העני ושמחתו, הם, כשמצא מקום להניח עליו ראשו, שעה קלה הוא מלא שמחה, נשאר ללון בחוץ תחת כפת השמים, על אדמה קרה ולחה, הוא מלא רגז ומתרעם־וצועק שהעולם אינו מסודר בעין רואה והשגחה—מדוע נבדלתי מפלוני שהוא ישן על מטתו ואני ישן כאן, פלוני ישן בביתו ואני כאן ואם עמדת אתה ונתת לו צרכיו, אומר הקב״ה חייך שאני מעלה עליך כאלו עשית שלום ביני לבינו וגדרת את הפרצה שהיה עלי לגודרה, (ויק״ר, ל״ד) ולכן הפליגו בשבחה של מצוה זו ואמרו גדולה הכנ״א יותר מקבלת פני השכינה (שבת קכ״ז) משום שע״י מרבה כבוד

שמים בעולם וגם עושה חסד עם בריותיו. ונח ויוסף נקראו צדיקים בשביל שזינו את הבריות (מ"ת נ"ח)

ובמצוה זו החזיק אברהם גם בשהיה חולה. והיה מכבד לאורחיו וקראם „אדונים", והפצירם שיסורו אל אהלו, ואמר להם מעט ועשה עבורם הרבה, גם לעוברים ושבים שנדמו לו אחד בדמות סדקי (מוכר פת) ואחד בדמות נווטי (ספן) ואחד בדמות ערבי, שרובם אינם מפונקים ואין דרכם בעוגות, חמאה, חלב ולשונות של בקר בחרדל, ולאחר שחרבה סדום ופסקו עוברים ושבים נטע אהלו בגרר, בכדי שיבאו עניים לתוך ביתו. והיה זהיר גם בבקשת־אורחים, וחזר אחריהם לחפשם בנתיבות, ורץ לקראתם, יען שרבים הם המתביישים לדפוק על דלתי אחרים, ומוטב להם לסבול חרפת רעב מלהצטרך למתנת חבירם. ולאחר שנתברך בכל, והיה כבד מאוד בכסף וזהב וברכוש גדול, בנה פונדקאות לעוברים ושבים גם מחוץ לביתו.—כי בשעה שאכל בעצמו בהקפה והרעב התגבר בארץ וגלה למצרים לא בנה פלטרין ובתי מלון לאורחים—(עין ב"מ פ"ו, פ"ז, ובמ"ר בהלכות מ"ה וג"ב).

אבל איוב הגדול מכל בני קדם, שכבר היה משוחרר מדאגת עצמו, ועבדיו עשו מלאכתו בבית ובשדה, ובהמות שונות העניקו לו מכחם, חלבם, צמרם ובשרם. והונו נתרבה מיום אל יום, היה עליו להקדיש זמנו הפנוי להפק לרעב נפשו, ולהשביע נפש נענה התועה בדרך, בלב מלא יגון ובעינים מלאות אגלי־דמע, ולבנות ארמונות על הדרכים, ולהניח בהם מאכל ומשקה כאברהם בשעתו. ועל שלא עשה כן, לכן בעת צרתו לא עמדה לו חסדו שעשה להנצל מעוני ויסורים.

בצאת ישראל ממצרים השתיק הקב"ה את השטן ובטל קטרוגו שהם כהמצרים ואינם ראוים לגאולה ומסר לו אז את איוב שהיה מיועצי פרעה, דכתיב בו „איש תם וישר" וא"ל: „הנו בידך". (ב"ר נ"ח) ר"ל אשמת ישראל שנוהגים כהגוים שהתערבו עמהם, תלויה בו. כי בידו היתה האפשרות לבטל עצת המתחכמים לשעבד את ישראל בחומר ורוח.

וכצרי שאלת היהודים במצרים, מצאו התנגדות גדולה לשאלתם מאת המלך, שזכר את חסדי יוסף, וכל הטובה שבאה לרגלי אביו שבשבילו פסק הרעב בארץ חמש שנים קודם. (ב"ר פ"ט) וקראם „שוטים" על שרוצים להזדווג לישראל אבל הם לא נחו ולא שקטו, ותבעו עלבונם מאת המלך, והורידוהו

מכסאו שלשה חדשים. עד שבא ואמר: „כל מה שאתם רוצים הריני עמכם". והושיבו אותו למלכותו. ומני אז והלאה היה הוא המתחיל בכל עצה והזמין את העם להתחכם ולהתיעץ בדבר העם העצום והמתרבה, העלול להתחבר עם שונאי המדינה.

העם שמע לקול מלכו, ושלח נבחרים לבית המחוקקים. לשא ולתן בשאלת היהודים, ובהסכנה הגדולה הצפויה מהם להארץ. בלעם, יתרו ואיוב היו יועצי־פרעה, וראשי המפלגות השונות שהיו שם, ואף הם בעצתם היו רוח החי' באופני הנהגת מצרים כולה.

כאשר נאספו הנבחרים תחת נשיאותו של המלך בעצמו, לדון בהשאלה החמורה הלזו, בקש היועץ בלעם, רשות־הדבור ונתנה לו, והיה הוא הנואם־הראשון, וכפי שאפשר לשער היה נאומו מלא רעל ושטנה על כל ישראל.

עם־העברי—אמר הנואם בלע־עם שרצה לבער את ישראל,—הוא עם ערום, נבון והכם מכל העמים. המשתמש בערמתו להביא אסון על אחרים, ובונה א"ע מחורבנם של הנכבשים תחתיו. בשעת חירום יתן ידו לשונאינו, וארצנו הדומה לגן אלקים תפול בידו ואנו נהיה עבדים לו, כי יכוף ויכריח אותנו להתיהד ולמול ולהתדבק בדתו, כמו שעשה יוסף לתושבי הארץ, כשבאו אליו לבקש לחם, דבר אליהם דברים־ריקים ואמר „אלקי אינו זן את הערלים לכו ומולו עצמכם". יודע הוא לכשף ולגזור על תבואה שתרקב ועל האדם שיהרג (ב"ר נ"א). ויחשב את כל יושבי תבל לתועי־רוח ומועים בהנהגתם, כאביו הראשון שאמר „אין יראת־אלקים בגרר", ולמד את אשתו לאמר שקר, וע"י זה היה יכול להביא לחטאה גדולה את מלך פלשתים, כאשר כן עשה בעברו דרך ארצנו.

היה איש מדון, והתפרד מלוט בן אחיו, ולא רצה לשבת עמו יחדו. ומן השמים כעסו עליו על אשר אינו מדבק באחיו, (דעת ר' יודה ב"ר מ"א. ח.) ומשום שהרחיקו ממנו, נעשה להוט אחרי בולמוס של עריות, ונקלט בו ריחו של סדום. גרש את אשתו ובנה הנולד לה ממנו, רק עם לחם וחמת מים, ולא הרכיבם על החמור, הגם שהיה כבד־במקנה. והתאכזר גם על בנו השני האהוב לו, ורצה לשחטו. ובזה הקריב קץ ימי אשתו. ובני יצחק היו רעים, אחד רמאי והשני רוצח. והוא בעצמו למד לאשתו לדבר שקר ולכזב. והתעצם בעושר ונכסים מדמי הפלשתים.

יעקב אביהם, בא אל ביתו של לבן עני וגלמוד בברחו מחמת אחיו, ומצא שם מחסה, והתעשר, ושכח את כל הטוב והחסד שעשה לו מיטיבו ומקרבו, וגנב את לבו וברח ממנו ולא הגיד לו דבר, ועוד גנב ממנו את תרפיו וקדשיו, ונשבע לשוא וכפר שאינו יודע מזה.

בניו הרגו גם להגרים שקבלו אמונתם, והקריבו דמם על מזבח דתם החדשה, ושללו רכושם ונסעו משם. השליכו את אחיהם הבורה ומכרוהו למדינים ורימו [את אביהם שנטרף ולא נשאר רק כתנתו. והבכור שבהם בלבל יצועי אביו, והגבור ושליט שבהם, נטה מן הדרך ונתן ערבון לכלתו, ויוסף הנטרף כשבא הנה נתן עיניו באשת אדוניו. בכל זאת לא עמדה לו חטאתו לשטן בדרך, ולא הועילה מחאת־איצטגניני פרעה להתמנותו וגדולתו, העבד הזה שלקחו רבו בעשרים כסף, נעשה אדון לבית פרעה ומושל בכל ארץ מצרים. משום שידע להגיד מה שלא ידעו החרטומים. (סוטה ל״ו)

הנם שרחוקים אנו מהם, וחרפה לנו לאכול עמהם לחם. בכ״ז כבשו את הארץ, ונוטלים חלק בראש בכל מקצעות החיים, ואינם יותר כלואים בארץ גושן, כי אם נפוצו בכל חלקי המדינה. יפרקו הרים, ישברו סלעים ויפרצו גדרים, ובאים בכל מקום, ויורו אונאה ותרמות וערמה לפקידי המלוכה ומשחדים אותם בממון ובדברים, ומעורים עיניהם שלא להביט על מעשיהם הנלוזים, ומהפכים את הישרים לנוכלים, וכספם ימשל גם על הממשלה.

הם הגנבים־שגנבו גביע הכסף מהשלחן שאכלו עליו—הבדאים והגרועים שבעולם: הפצים שידם תהיה על העליונה, ואדוני הארץ יהיו כפופים תחתיהם. ובכן עצתי לקדם את הרעה בעוד מועד, לגרש את היהודים מן הארץ, או להשים עליהם שרים, שוטרים ונוגשים ולשעבדם בחומר ובלבנים ובכל עבודה המפרכת את הגוף, ולהתיר להעם השליט להשתמש בכל האמצעים בכדי להחליש השפעת העברים מעליהם.

אחרי השונא הגדול הזה דבר היועץ יתרו, שהיה אוהב ישראל ו״ לצרה. והיתה בו מדת אברהם העברי [נקרא בשם הזה ע״ש שכל הע כולו היה מעבר אחד, והוא היה מעבר השני (ב״ר מ״ב ח׳)] להציל עש ולפדות שבוים מידי עושקיהם ושוללי חופשתם, גם כשהם המרובים. נתפעל מזה שבלעם וסיעתו הם מפלגה חזקה וגדולה שגם המלך ועם הארץ תו בימינה, והוא ומפלגתו, נחשבים בעיני המלך והעם כבנים חורגים שו

ברעת ארצם. ודבר קשות גם נגד פרעה בעצמו, שהחליף דעתו לרעה על ישראל, בשביל טובתו וגדולתו. והתנגד להגזרות המתחדשות מהמלך הישן, שרצה להפוך את ארץ מצרים לארץ הדמים.

התרה בהם ואמר: „כל הבא להזדווג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם" וזכרה ע"י שמשכה פרעה לילה אחת לקה הוא וביתו בנגעים. (ב"ר מ"א) ואבימלך שמשכה אל ביתו היה מת, ועצר ד' בעד כל רחם ואפילו תרנגולת לא הטילה ביצה, לולא תפלתו של אברהם. (עין ב"ק נ"ב) ומה בשביל אשה אחת כך, בשביל בניה הרבים עאכו"כ שיפרע הקב"ה וינקם נקמת דמם השפוך (ב"ר פ"ו י"ד). ומי ששלח חמשה מלאכים להגר המצרית ולהציל את לוט אף כי שישלחם להציל את ישראל (ב"ר ג') ועצת בלעם היא עצת אבדון למצרים.

זכרו את אברהם צור מחצבתם,—אמר היועץ האוהב במחאתו—שהיה מפרנס גם את „המשתחוים לאבק שברגליהם", זוללים, הוללים ופוחזים והשתדל להפכם לאנשי דת ובעלי מדות תרומיות. היה מנהיג העולם והתעלה על בני דורו, ורפא את החולים במרגלית שבצוארו (ב"ב פ"ז), והדריך את בניו ולמדם לשמור דרך ה' לעשות משפט וצדקה, וכשנפטר מן העולם עמדו עליו גדולי הדור בשורה, ובמספדו אמרו „אוי לספינה שאבדה קברניטה"! (סם נ"א)

בל תשכחו את יצחק אביהם, שבכניסתו לארצו החדשה, חפר בארות במקום סלעים, וזרע בשדות הפקר, והפך מדברות לגני־חמד. מה שלא עלה על דעת שום פלשתי לעשות כן. ואת יעקב אביהם שבזכותו עלה הנילוס וכלה הרעב ובא השובע,

יוסף לקט כל כסף וזהב שבעולם והביאם מצרימה. (פסחים קי"ט) ובכל מקום שבא באה הברכה לרגלו, ולולא הוא כי אז גוענו ברעב. הם תגרנים ישרים, ורוח החיה באופני המסחר, ובכשרונם הגדול מפתחים את כל ענפי התעשיה, מ"מ ועבודת האדמה בכל מקום שהם. וכל המדינות שישראל יחסו בצלן, ראויות להקרא „אשור" „ונינוה". ע"ש שמתעשרות ומתנאות מישראל (ב"ר פ'). ואוי לה להמדינה שאין בה מבני האבות! ופרעה בעצמו אמר ליוסף „ואם ידעת ויש בהם אנשי־חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי" כי בגלל יעקב שהיה שר למקנה אחי־אמו לבן, באה הברכה בבית דודו ונתברך הרבה.

גדורים הם מערוה, ויוסף עמד בצדקתו גם בארץ נכריה. והם כחבית

צלולה, וכשנתעברה ע"י שכם, ועשה נבלה בבת יעקב חרגו חרבם ותבעו עלבונה, ועשו שפטים־בערמה—עם יושבי שכם. על אשר לא עשו דין עם חמור ההולך אחרי עיניו וממיט קלון על משפחה חשובה, כפי שמוזהרים ועומדים לעשות דין ולשפוט להעושה נבלות. וכשנתכנסו העמים לעשות עמהם מלחמה נפלה עליהם חתת אלקים, (ב"ר פ' פ"א) משום שד' שומרם ומצילם.

אין אנו רשאים לדון מן הפרט על הכלל, ולהאשים אומה שלימה בשביל הטאי יחידים מבניה, שגם הם, היו רוב מעשיהם טובים ומתוקנים. לכן נקרא יעקב בחיר שבאבות משום שלא נמצא פסול בזרעו, כי יהודה לא ידע את תמר עד שאמרה לו גיורת, פנויה וטהורה אני (סוטה י'). ראובן חטא ועשה תשובה. ועבירתם של השבטים שמכרו את אחיהם היתה זכות ותקוה לעולם. וע"י הצביר יוסף במצרים מזון ובר וכלכל את יושבי תבל, ונתגלגלה זכות זאת ע"י הזכאים הללו שבונתם היתה לש"ש. (ב"ר פ"ד)

עלינו לחדול מהשיטה המפסדת „מצרים־למצרים", בל להכניס גרים בארצינו, כאנשי סדום יוצרי השיטה, שנמחו מן העולם. כי רצון בורא העולם הוא, שתהיה חקה אחת לגר ולאזרה, באין יתרון לאחד על השני בשביל טענת „הארץ שלי היא". והחובה מוטלת על כל איש להתנגד להצעת בלעם העושה מעשי אישות עם בהמתו. (סנהדרין ק"ה). ומחפש חטאים על אחרים שלא חטאו, העברים הם הרוצים ומצוינים ונאמנים למלכם לארצם ולמיטיביהם וימסרו נפשם ויגינו על הארץ שבה הם יושבים. וחלילה להם להסתפח אל שונאי הארץ, כדבת שונאיהם המעלילים עלילות שוא עליהם להמיט אסון על התפתחות הארץ לטובה.

אחרי אשר גמר יתרו את דבריו, שיצאו מעמקי לבו הטהור. ואת ראיותיו ומופתיו על הצרה הגדולה שמביאה מצרים עליה, אם תצייה לבלעם וסיעתו. נפלה תגרה גדולה, ומלחמת דברים בין המחוקקים. השפעת בלעם הוחלשה והיו הנבחרים נוטים אחרי יתרו כמו שהיו נוטים אחרי בלעם. ועמדו למנין ונמצאו מחצה על מחצה. לו עמד בעת ההיא איוב שהיה עשיר מפורסם תם וישר ובעל השפעה גדולה בארץ, ועמד לימין „יתרו", אז היה פתרון שאלת היהודים לטובה.

אבל איוב שלא היתה בו מדת אברהם לבקש־אורחים, לא היתה בו גם מדתו לבקש־רחמים, כמו שבקש אברהם גם על אנשי סדום [שנא לחייב

את הבריות וקראו עליו: אהבת צדק ותשנא רשע (ויק"ר י') לא התערב בשאלה זו כלל, לא הביע דעתו לא לטובה ולא לרעה ושתק. אז נתקבלה הצעת בלעם, עפ"י הכרעת המלך, ושמו עול הגלות הקשה על ישראל, והיו נבדלים לרעה, מכל השבעים אומות שהיו במצרים, ולא היו משעבדין אלא בהם, ולאחר שהיו עושין מלאכתן בטיט ובלבנים ובאין לנוח בערב לבתיהן, בא המצרי, וא"ל: צא לקוט לי ירק מן הגנה. בקע לי את העץ הזה. מלא לי חבית זו מן המים. והיו נותנים עבודת האיש על האשה, ועבודת האשה על האיש, אומר לאיש: קום לוש ואפה, אומר לאשה מלאי חבית זו, בקעי העץ הזה, לכי לגינה הביאי ירקות. (תנחומא ויגש ס') המיתו, טבעו ושחטו את בניהם ונתנום בבנין וסגרו לפניהם שערי הארץ בכדי שלא יוכלו לצאת לארץ אחרת. לכן התערבו עם עמי־מצרים ולמדו ממעשיהם לעבוד לבעל צפון, לגדל בלורית וללבוש שעטנז ולהפר ברית ויצרא דעבירה בער בלבם. משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות, המבוי עשה שלו. האומנות עשתה שלה, הנער כבחור עשה שלו; יצא לתרבות רעה ונתפס עם זונות. (ב"ר מ"ג ויק"ר כ"ג).

מדת המקום היא לשלם לכל אחד לפי מדתו, לכן היתה מדת פרעה שהתחיל בעצה תחלה ללקות תחלה, שנאמר ובכה ובעמך יעלו הצפרדעים (סוטה י"א). ומדתו של בלעם, שחפץ בקרנים לנגח בהם את ישראל, היתה שיתהכו ממנו גם את אזניו, ונהרג ונטרד מן העולם. ומדתו של איוב, הגם שלא עקם שפתיו לדבר סרה על ניני נשיא האלקים, רק שם מחסום לפיו בעוד רשע לנגדו, ושמע איך שבלעם מהפך תהלות ותשבחות, לנאצות, גדופים ובלבולים, ולא מיחה בו, ולא שם אל לבו יסורי־ישראל ועקת נפשב. מדדו לו במדתו הוא ונתיסר ביסוריו האיומים, וצדקתו שהיתה פעוטה לגבי מצבו ורוב עשרו לא הגינה עליו ולא עמדה לו בעת צרתו. ונמסר בידי סמאל, שהלשין והשטין על ישראל שנעשו רעים בשכניהם, ליסרו, על אש־ר לא עצר בעד הרעה בתחלתה ולא התחבר ליתרו.

אבל מדתו של יתרו היתה אהבת־האמת, ויקרה בעיניו מכל, ואותה אהב מעצמו, הוא דבר דברים גלוים וקשים נגד זדון העריצים שרצו לקעקע ביצתן של ישראל, והוכיחם על עותתם. וכשראה שיד השקר גברה, והשפעת בלעם לא שבה ריקם, לא רצה לשבת בארץ מצירה ומעיקה זו וברח למדין. ובארצו החדשה החזיק במדת אברהם להכניס

ולבקש אורחים אל תוך ביתו, ובשהיה משה גר בארצו אמר אל בנותיו: קראן לו ויאכל לחם, והקפיד עליהן על אשר עזבוהו ולא בקשוהו לסור אל ביתם מיד. זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית בירושלים. (עין סנהדרין ק"ג ק"ה ג' הין במותה עלה בלעם יתרו ואיוב.)

בני האדם שנהפך עליהם הגלגל, נתרוקן הםלא, אבדו רכושם ונפשות ביתם, היו היים רעים ומרים ונפלו משמי רום עד שאול תחתית, הם איוב מהגברים, ונעמי מהנשים. (עין מ"ר רות ב"ב נ"א)

כי בעלה אלימלך אמר: „אלי—תבוא—המלוכה". והתעתד למלוך על ישראל, משום שהיה משבט יהודה ממשפחת נחשון נשיא השבט. בניה היו „בני־פלטין", אפרתים חשובים ומכובדים. היתה רגילה בצבים בפרדים ובכל התענוגים שאפשר להאדם להשיגם. מעשיה היו נאים ונעימים. והיתה האשה היותר מאושרה בארצה שעמדה על המדרגה העליונה בהצלחת החיים. ולבסוף ענה בה מדת הדין, ואבדה את בעלה ובניה ושבה ריקה, יהפה, עניה וגלמודה גם מבלי אמצעים להתפרנס משלה, והתפרנסה מלקט שבלים בשדה בועז, והכל היו תמהים עליה ואמרו הזיתם נעמי שיצאה מארין לחו"ל מה עלתה לה ואיך שבאו עליה צרות איוב ויסוריו? [ובאבלות דרבים ודיחיד שמותר לקרות בדברים רעים ובפסוקי צער, (יו"ד בפ"ד או"ח תקנ"ט) מותר לקרות גם מחורבן ביתו של אלימלך.]

וסבת העונש הגדול הזה שבא עליה, היא מה שבעלה לא היה כאברהם, להמציא מאכל ומשקה לרעבים, אלא כשבאו שני רעבון אמר: „עכשו כל ישראל מסבבים פתחי זה בקופתו וזה בקופתו עמד וברח מפניהם", ויצא מארין ישראל שאוירה מחכים, לשדה מואב שאוירה מטפש, ובנותיה יוצאות ערומות ועוסקות בדברי שטות. ועבירה זו של קפיצת־היד מעניי עמו, גררה אחריה עוד כמה וכמה עברות. כי בחששם להנאתם ולטובת עצמם, בחרו להם בארין מואב לשבת בעיירות־פרוצות, משום שבהכרכים היתה החקות במים. ובשבתם בסביבה זרה והצופתא כזו נשאו מואביות, נתיאשו מן הגאולה ונתחייבו כליה ושרפה למקום, [כי זה הוא גורלם של אלה שקובעים דירתם בשביל פרנסה בעיר שכולה גוים ורחוקה מערי־ישראל; שמתחתנים עם בנותיהם, ובניהם מתרחקים מעמם ומתיאשים ממנו ומגאולתו.]

גבעת בנימין היתה כאחת מערי סדום, לא הכניסו שמה את העובר

ושב אל תוך הבית: בכדי שיהיה נשמר מנזק ומבני בליעל. הוצותיה היו בחזקת סכנה כבשדה, מדבר ויער. והיו כילים וצרי־עין וממונם היה חביב להם גם מחיי אחרים. והלוי שהחזיר פלגשו מבית אביה, בשרפה היום הציע לו נערו, לסור לעיר היבוסי ללון שם, אבל הוא לא רצה לסור אל עיר אשר לא מבני ישראל, ועבר עד גבעה, ולבו היה בטוח כי בתוך בני עמו ימצא מקום להתאכסן לילה אחד, אחרי אשר יש לו מזון ומספא. ונודע לו טעותו, בשבתו ברחוב העיר, ולא נמצא מתושבי העיר אחד שיכניסנו אל ביתו. עד שמצא בן־מקומו זקן אחד, והוא שאל בשלומו ונתן לו בית מלון, ועי״ז קרה המעשה הנורא הזה, ונעשית הנבלה שלא נהיתה ולא נראתה מעולם בישראל בפרסום ובשאט נפש. שהתקנאו עליה כל ישראל בהסכמה אחת ושפטו את עושי הנבלה למיתה, אבל שבט בנימין התרעם על שהתערבו אחרים לשפוט מה שצריך ב״ד־שבטו לשפוט [בית דין מיתה היה לכל שבט, סנהדרין ט״ז] ובשבקשו שלוחי ישראל את האנשים בני בליעל להמיתם ולבערם לא אבו בני בנימין ויצאו למלחמה עם ישראל והיה קרוב הדבר שיפקד ויגדע שבט אחד מישראל הכל בשביל „ואין איש מאסף אותם הביתה ללון״ (שופטים י״ט).

ועמון ומואב שבעורקיהם נזלו דמי אמם הזקנה שאמרה לבעלה לוט כשאמר לה „תני מעט מלח להאורחים״, שבא להנהיג מנהג רע בסדום (ב״ר פ״נ), לא קדמו את ישראל בלחם ומים ונתרחקו עד עולם. ובשביל שגגת יהונתן בזה שלא נתן שתי ככרות לחם לדוד נהרגה נוב עיר הכהנים, נטרד דואג המלשין ונהרג שאול ושלשת בניו.

אבל הזהירים במדת הכנסת אורחים, הגם שהם עושי רשעה וראוים לעונש קשה, אין משלמים להם כדרכם הרעה. והקב״ה אומר למלה״ש שבקשו לדחוף את מיכה—הגנב ומערב עשן פסלו שהעמידו בגרב, עם עשן המערכה שבשילה הסמוכות זו לזו—הניחו לו „שפתו מצויה לעוברי דרכים״. והשרה שכינתו על אמציה כהן בית־אל בזכות שהאכיל לנביא־אמת ונתן לו מפתו. (סנהדרין ק״ד)

רב הונא כי הוה כריך רפתא, הוה פתח לדשא, ואמר „כל מאן דצריך ליתי וליכול״ (תענית כ׳). משום שתרעא דלא פתוח למצותא יהא פתוח לאסיא. (בהמ״ר י׳) והאורחים ששהו שבת או חודש (תלמי), או העוברים ושבים (פרחי) מצאו פונדק בכל בית ישראל ועשו לכבודם אם היו אנשים הגונים ארוחות

גדולות. [אורח טוב אמר שטרחו בשבילו ואורח רע אמר שבעה״ב טרח בשביל עצמו.] ומנהג גדול היה בירושלים לפרוס מפה על גבי הפתח לאות שמבקשים אורחים. ולא היו בתי אבל ובתי מלון בשכר בירושלים והעולי רגלים התאכסנו בכל בית שרצו. רק משום אורח ארעא שבקו האכסנאים גולפא—קנקן יין שהורק—ומשכא—עור בהמה ששחט—לבעה״ב. (יומא י״ב מגילה כ״ה). אבל העניים היו כבני הבית וכל מחסוריהם והצטרכותם היו על מכניסיהם, והיתה חרפה לשבת אל השלחן בלא אורח, בנו חדר מיוחד לאורחים גם כשצמצמו והקטינו דירתם בזה, כהשונמית שאמרה לבעלה „נעשה עלית קיר קטנה״. (עיין ברכות, י׳ מהלוקה רב)

אבל היום פסקו אחינו להיות מסורים למדה זו, לקימה בעצמם ובביתם, אינם נותנים דריסת הרגל להעובר ממקום למקום בדירותיהם, ואזנם אטומה משמוע צלצול הפעמון אם איש שנעליו אינם מגוהצים מושכו ומצלצל בו. רק עושים מצוה זו בממונם וכל אחד ישלם סכום ידוע לשנה, לחודש או לשבוע להחזקת בית מיוחד לאורחים.

אשר לא כן בהרבה מערי ארצנו אינם עושים מצוה זו כלל, ואין בהן בית־מלון לעוברים ושבים בחנם, ומי שאין לו לשלם שכר לינה, עליו ללון בחוץ, או לפנות אל הגוים. אם יקרה שיכנים מפני הבושה, את בן ארצו, או את בן משפחתו לביתו, תצעק עליו אשתו, והבנים מתרגזים על העולה והחטא שהטא, בזה שאסף אל תוך ארמון בנוי כמו רמים, איש עני שבצת הדרך וריח מים המלוחים נודף הימנו, ללכלך ולטנף את הבית. לא איכפת להו בצער האיש הזה שעפ״י הרוב עולה הוא במדותיו עליהם, מבזים חכמתו ונשאר בבית המבשלות ורואה מיני מזון שונים ואינו טועם ונעשה כאסקופה שהכל דורסים עליה. (עין ויקר ל״ד סמנה סמות נקראו לעני.)

בסדום ובביתו של אברהם עסקו בשתים „בהוצאה״ „והכנסה״ וההבדל ביניהם הוא, שבסדום עסקו בהוצאת־אורחים, ובהכנסת־ממון לאסוף כסף ולצבור הון, ובבית אברהם עסקו בהוצאת־ממון על בניני פונדקאות, ובהכנסת אורחים להאכילם ולהשקותם.

התדבקו במדת אברהם. הוו זהירים באהבת אדם; להכניסם אל הבית ולהראות להם פנים נעימים, ואם הכנסת אורחים בקבלת השכינה אז תהיה הוצאת־אורחים כהוצאת השכינה וסילוקה, שבשניהן אתם נכשלים, ובביתכם

אין מקום לא להאביון ולא להעומד לימינו. קבלו עליכם להרבות כבוד שמים בעולם, והתעודדו לקים מצות קבלת־השכינה והכנסת אורחים לפי תכונת ישראל. אז יזרח בחושך אור־ישראל ויתברך בכל הברכות הכתובות (ישעי׳ נ״ח) להמפיק לרעב נפשו.

אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע: כמת וכתועה וכעכו"ם, והבאתי עלי קללה וגו׳: אפילו ברכה אחת שהוא עתיד ליתן בסוף אינו נותנה לי, ותאמר לו אמו עלי קללתך בני: רבי אבא בר כהנא אמר אדם שחטא לא אמו נתקללה שנא׳: ארורה האדמה בעבורך [אב אדה"ר היתה האדמה שממנה לוקח] אף אתה: עלי קללתך בני, א"ר יצחק עלי ליכנס ולומר לאביך: יעקב צדיק ועשו רשע. וילך ויקח ויבא לאמו אנוס כפוף ובוכה (ב"ר ס"ה)

שתי נשים, והן, "חוה אם כל חי" "ורבקה אם יעקב ועשו". גרמו והביאו בהשפעתן זו על בעלה, וזו על בנה, מהפכה גדולה בעולם. הראשונה בעולם הכללי והשניה בעולמנו אנו.

חוה לאחר שאכלה מפרי העין הטוב, היפה והמוסיף חכמה, היתה חכמתה להשפיע על בעלה שיאכל גם הוא, סחטה ענבים ונתנה לבעלה, וכשלא רצה לקחת באה עליו בישוב הדעת ואמרה לו: אם לא יאכל מפרי העין לא יהיה הוא בעל תאוה ובן־מות כמותה וחברתם לא תהיה חברת איש ואשה, כי אם חברת מלאך ואדם. "אין כל הדש תחת השמש", ומי שברא אותך לא יברא בעדך אשה חדשה (כי דעה מיתרת במדרש כח"ל נבראה שתי פעמים ובנבראה היה אחרת ב"ר י"ז ז', כ"ב ז'.) אם אמות תשב לבדך, בדד וגלמוד מבלי עזר, ולא טוב להאדם לשרות בלא אשה ולשבת לבדו. "לא לתהו בראה לשבת יצרה" איש בלא אשה ובנים דומה לסומא, מצורע ועני והשוב כמת (נדרים ס"ד), מוטב לך לאכול ולהיות הי־ומת משלא לאכול ולהיות אינו־חי ואינו־מת, וכשלא נכנסו דבריה בלבו ולא שמע לה, התחילה מיללת עליו בקולה ודמעותיה פתחו את סגור לבו, אז שמע לקול אשתו ואכל גם הוא, ובערמתה והשפעתה הביאה קללה בעולם עד סוף כל הדורות (עיין ב"ר י"ט).

לו נתקלל הנחש רק בזה שירד מגדולתו שלא יהא מלך, שילך על גחונו, שיאכל עפר ולא מה שצומח בו [ואחרי היה גם מהדברים שאוכלי הזבובים היונקים מיץ פרחים] לא הגיע לבני האדם שום נזק מזה כמו שאין להם נזק ממה שהפילים אוכלים זמורות והצבאים אוכלים חצובות והנעמיות אוכלות זכוכית והזיקתא אוכלת תולעים (ב"ר כ' ה', סנהדרין ק"ח, סוטה ט') אבל נתקלל במשטמת־נצח

בין זרעו ובין זרע האשה וזאת הקללה מרבה חללים ומסובנים בעולם.

פירות האילן ודלועים שניקר בהם הנחש, מים, יין וחלב שהטיל בהם ארסו, אסורים משום סכנה; אפילו לבהמה, לרחיצה ולגבל בהם הטיט. ובמקומות שהנחשים מצוים, אין עושים נעלים מעור בהמה מתה, משום סכנת ארס נחש. (תרומות פ"ח, יוגין נ"ד) ורבים הם נשובי־נחשים, ששבקו חיים לכל חי לפני עתם, ועזבו לאנחות את נשיהם ובניהם.

נתארה האדמה ומעלה דברים ארורים, כגון יתושים, פרעושים וזבובי־מות שונים, שעוקצים וממיתים את האדם. אלמלי נתנה לעין רשות לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד, מפני המזיקים שמביאים עיפות ועצלות על האדם, ומבלים בגדיו גם כשאינו עושה מלאכה. (ברכות ו׳) והאדם אבד טובתו, נתמעטה קומתו ואור עיניו ויצא משלחנו של מקום, [מעשה בעדו ע"י מלה"מ, כהספיקו לו כמה לוגי יין מתוק, והכניעו לו הכל בנה שנה.] לרשות עצמו, לעמול ולהזיע ולהתעצב על מזונותיו שקשים כפלים כיולדה. והאשה מצטערת מצער וסתה, עיבורה, הריונה ולידתה וגידול בניה, ולפעמים מתרבה עצבונה ע"י שמתעברת ותלד בשעה שעסוקה לגדל בניה הקטנים, לטפחם ולרבותם, וסובלת צער כפול מגידול בניה והריונה בבת אחת. [בזה מדייק לשון הכתוב הרבה בפסוק, ודרשת רז"ל ע"ז, בשם הגר"ח מוואלאזין זצ"ל]

רבים מכאובים לאדם מיום גיחו מבטן אמו עד שובו לעפרו, ומצוים בעולם מיני חולשה וחולי שונים, המקצרים ימי האדם ושנותיו. ו"קר"—שחפת—ו"חם"—קדחת—אינם שובתים, וחוטפים קרבנות לאלפים ולרבבות. (בהסכמות הללו נקראים שתי המחלות כמו׳ ילמדנו ברכבית.)

הקללות הן כהנחש שבשבילו באו לעולם, וכל מה שמזקינין מוסיפין גבורה (שבת ע"ז). מומים, יסורים וחלים רעים, מתחדשים בארץ, אשר לא ידוע מהם מיום שנברא העולם. וכח האדם פוחת והולך מדור לדור, כי דור המבול היו גבורים וענקים, התינוק ביום שנולד היה מרקד, מדליק את הנר ונלחם עם המזיק כנער, לא היו מתיסרים ביסורים ומחלות, ראו לעצמם בנים ובני בנים חמשה וששה דורות ולא מתו; היו זורעים שנה אחת והיה להם מזון מספיק למ׳ שנה, וכשבא קצם לא ידעו מיסורי גסיסה ומיתה ונחתו שאול כרגע. וסדום היתה כגן אלקים ויושביה היו מאושרים ומושפעים בכל טובה, וכל הרעות הגיעו להעולם רק בשביל אשמת האשה שלא חפצה שיהא

הקולר תלוי אך בצוארה, והשתדלה בניבי שפתיה ובילולותיה לתלותו גם בצואר בעלה, ושמעה לקול הנחש להנות מפירות אסורים.

והיום שתי דרכים הם לפני האדם, אחת של קללה ואחת של ברכה. אם ילך בראשונה אוי לו, ואם ילך בשניה אשרי לו, וידרך על שחל ופתן וירמס כפיר ותנין, ומוראו יהיה על חית השדה; כמו דור המדבר שחסה תחת כנפי השכינה, היה מוקף בענני הכבוד, וענן אחד הלך לפניהם והכה את הנחשים והעקרבים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, וברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים עמו: זו הנחש, ויכרך על העקב ואינו נושך, וכרך עצמו על המנעול ושמר פתחו של העולה לרגל. (ירוש׳ ברכות פ״ה, ב״ר נ״ח, פסח ג״ח), ונשוכי נחשים השרפים במדבר בהביטם על נחש הנחושת נתרפאו, משום שאין ארס נחש ממית למי שמשעבד לבו לאביו שבשמים (ר״ה כ״ט). נשים צדקניות אינן בפתקא של חוה ובשטר הגזירות שלה, והורתן ולידתן הם שלא בצער, ומשולות הן כחיות. (סוטה י״ב) והמתות בשעת לידתן, הוא על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. (עין ב״ר פי״ז שלשה הן מתקנן בשעת לידתן) ואמר רב אמי „אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון" [מה שאיתובה מתיבתא שלא חטאו ומתו בעטיו של נחש, תיובתא דלא פליגי רק על מיתה בזמנה, אבל המות המקדים לקצוץ את האדם בחצי ימיו, זהו בלא עון]. ודין הוא שיתפרנס האדם שלא בצער כמו שמתפרנסים בעה״ח שנבראו לשמשו, אלא עונותיו מקפחים פרנסתו. (שבת נ״ה, וסוף קדושין)

אבל האסון הוא בזה, שמשעה שקלקלה חוה בחדרי בטנה, והנחש הטיל בה זוהמה, כבתה נרו של אדם והולך בחושך, ותמיד יכנס בו רוח שטות, ויעבר עבירות, וקשה לו להתגבר על יצרו שמתחדש עליו ומנעים לו את הלחם שבסתר, וממתיק לו המים הגנובים, ומטעים לו את המאכלות האסורות, בכדי שיהא להוט ושטוף במה שאסרה התורה, ורובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל באבק לה״ר. (ב״ב קס״ד) וזהומה זו שפסקה מישראל בעמדם על הר סיני וחזרה להם שנית, גם היא כהנחש שהטילה, וכל מה שמזקנת מוסיפה גבורה ומתגברת על האדם להכשילו ולאבדו, ובימינו שהזוהמה הזקינה ועברו עליה רוב שנותיה, (שתא אלפי הוי עלמא) גדול כחה הרבה מאוד ואבד חסיד מן הארץ, והאדם שהשחור שבעינו הוא מאמו (זהר ג״ה) משתמש בו כאמו הראשונה להביט על הטוב למראה ונחמד לעין, הגם שמתחתיו כרוך המות, ומשתדל לשתף גם אחרים עמדו.

רבקה שהכירה את בנה יותר מבעלה, כשראתה את בנה הגדול עולה ברמאותו על אחיה לבן, בגנבו גם דעת אביו, ומרמהו בשאלותיו איך מתקנים המלח? איך מעשרים התבן? כופר בתחיה ומגלה ערוה והורג בני אדם. היה עליה לבוא אל בעלה, ולספר לו כל מה שתדע מבנה היודע־ציד, ומבנה היושב באהלי־שם. ולהשתדל ביחד עם יצחק להשפיע על עשו, שישנה מעשיו וישפרם, להיות איש תם וישר, לעשות מצות הרבה, גם מלבד מצות כבוד־אב שהיה זהיר בה. אבל לא ללמד ליעקב שיהיה רמאי אפילו לשעה כאחיו, להחריד לאביו ולקחת ממנו הברכות בערמה.

הן אמת שיש היתר לעשות תחבולות להצפין האמת ולכסותה, לשנות ולשקר מפני השלום ענוה, צניעות, צדקה, תגרנות וכיסופא, הסרות נזק וסכנה, כשהיה שמואל בעולם האמת, אמר לשאול בדברים מפורשים שמלכותו נתנה לדוד, וכשהיה חי בעולם השקר, אמר לו דברים דמשתמעים לתרי אנפין ומלין־דשקרין, וטעה שאול בהם וחשב „שהרע־הטוב ממנו" שאמר שמואל, יהיה בנו יהונתן ולא אויב נפשו התנו דוד, משום שירא שמואל פן יהרגנו, אם יאמר לו שנמשח דוד למלך על ישראל. אבל כששר מוראו ממנו אמר לו מלין־דקשוט שעליו לקבל מדה"ד (ויק"ר כ"ו), רבי הוציא את ר"ח רבה מלפניו בזה שאמר לו „צא וראה מי צריך לך בחוץ" הגם שלא היה שם שום איש (ירוש' כלאים פ"ט) ורב נחמן רצה לקום מפני אשת רב הונא שבאת לדון לפניו, [מטעם לכת יבמ כתבת] והשש שמא בראות בעל דינה את כבודה, יסתתמו טענותיו עשה תחבולה לגנוב דעתו ולהצפין כונתו ואמר למשרתו: להפריח עליו אוז ויעמה, והבע"ד יחשב שעמד מפני האוז שפרח ובא עליו. (שבועות ל'), מותר גם לצורבא מרבנן לאמר „עבדא דנורא אנא לא יהיבנא כרגא". משום שהם סוברים שהוא עבד לכומר עובד אש, והוא לבו למקום שנקרא נורא ואש אוכלה. (עין נדרים ס"ב וכי"ד), ר"מ רימה רודפיו, בזה שטבל אחת מאצבעותיו במאכלי נכרים ומצץ אצבעו השניה והם חשבו שהוא נכרי. (ע"ז י"ח) חנוני אחד מישראל עשה בשעת השמד סחורה בדברים אסורים כדי שלא ירגישו בו שהוא יהודי (במ"ר כ') שמעון בן שטח אינה את ינאי מלכא אחי אשתו ואמר לו: באו שלש מאות נזירים־עניים שצריכים תשע מאות קרבנות, אני אתן חצי ואתה תן חצי, והוא לא נתן כלום רק מצא להם פתח להתיר נזירותם. (ירושלמי ברכות פ"ז).

בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני בדיבוריהו במסכתא—משום ענוה—בפוריא—משום צניעות—ובאושפיזא—משום הסרת נזק—(עין ב"מ פ"ג ובמפרשים) בשעת־רקוד, מרקדים לפני הכלה, ואומרים עליה, „כלה נאה וחסודה". גם אם היא בעלת מום נראה, כחגרת וסומא. ודרך התגרנים בשוק לשבח מקחם, ולקרוא לנחשת קלל זהב טהור, ולאמר על דבר שאין בו טעם, שהוא מתוק כדבש. ודעתו של אדם מעורבת עם הבריות, לעשות רצונם גם אם משתמש עם השקר, כי מותר לשנות מפני השלום, ולדעת ר' נתן מצוה לשנות מפני השלום, ואף הקב"ה שינה מפני השלום. (כתובות י"ז, יבמות ס"ה). שרה אמרה על בעלה „אחי הוא", ויצחק אמר על אשתו „אחותי היא". והשבטים העלימו משפט יוסף מאביהם, ואמרו שנטרף ומצאו כתנתו. [החרימו ושתפו להקב"ה בהלותו החרם לכן לא גילה ליעקב מזה ואף יצחק לא גילה לו, תנחומא וישב ב']. ולהשליט במצרים אמרו „אחינו מת", ואמרו ליוסף שאביהם צוה לפני מותו שישא חטאתם, הגם שלא אמר דבר מזה, ומבקשים להנכנס אל הבית שיסעוד עמהם, הגם שיודעים שלא יסב אל השלחן ולא יתרצה לאכול, מפני הרואים, שלא יאמרו כי אין מכבדים לאדם זה. (סמ"ע רס"ה תו"מ), וחכמים התירו נדרי זרזין, משום דמשתעי תגרי הכי בכדי לזרז חבירו שלא יעמד בדעתו. (נדרים כ')

„והתירו להטעות פועלים שחזרו במקום שאין מוצא אחרים, להבטיחם יותר ולתת להם אח"כ כפי שפסק בתחלה. (ב"מ ע"ו) ומרחיבים את הדרך ללסטים ולעכו"ם ומרמים אותם. (ע"ז כ"ו) ומי שהקיז דם בדלותו, התירו לו להערים ולעמוד על המקח של יין בכסף רע, עד דטעים שיעור רביעתא בשבע הנויות. (שבת קכ"ט) ור"י שחלה במחלת „צפידנא", ונכרית אחת מסרה לו רפואתה, בתנאי שלא יגלנה לאחרים, נשבע לה בהערמה, באופן שיצא אח"כ ודרשה ברבים; בכדי שידעו כולם להתרפאות ממחלה זו המסוכנת ביותר (יומא פ"ד).

כשהקפיד ר"ג על העולה שלא ברשות לעליתו אמר שמואל הקטן על עצמו שהוא עלה שלא ברשות הגם שהעולה מעצמו בלא הזמנה היה איש אחר. וכשהקפיד רבי בדרשתו כשהריח ריח שום ואמר „מי שאכל שום יצא". עמד רבי חייא ויצא הגם שהוא לא אכל בכדי להציל את האוכל מהלבנת פנים. (סנהדרין י"א)

כי שקר מוסכם מבני אדם, הוא שקר־לבן שנוהגים בו היתר משום ישוב העולם ושלומו, והחסד שאמר: „יברא האדם שהוא גומל חסדים" נצח

את האמת „שאמרה אל יברא האדם שכולו שקרים", משום שאי אפשר ואין מקום לשלום וחסד בתבל בלא „אמת־ארצי". ר"ל אמת שהנהו בידי יושבי הארץ להסכים עליו. [„שקר־לבן" הוא „אמת הלבן" כזה, והוא גם נוסח היהודים אומר בתפלתו ומתודה על מה שלא חטא, הלואי והתאמת העברי רק בשקר זה לאמור אשמנו, בגדנו, גזלנו, וכו' ולא תהיה עליו שום אשמה בגידה ושוד?.] ומוטב לו לאדם לאמר „שקר־לבן" מלאמר „אמת שחורה"; כהאמת של המרגלים ושל המגלה סוד והולך רכיל, שאומרים אמת בתחילה; בכדי שיתקבל השקר בסוף (סוטה מ"ב), ואי אפשר לבני אדם להיות כבני זיפים; המזייפים דבריהם ומשקרים והולכים רכיל (שם מ"ב), וגם לא כאנשי־קושטא שהמשנה מפני דרכי שלום נקרא אצלם גורם מיתה (סנהדרין צ"ז). ומטיב השיר כזבו, וגם התורה, הנביאים והחכמים השתמשו בגוזמאות ודברו בלשון הבאי, כמו ערים גדולות ובצורות בשמים (ד"א), ותבקע הארץ לקולם (מ"א א'). וכלב אמר עלה נעלה אפי' בשמים כדרך המחוקים את דבריהם בהפרזה וגוזמא להלהיב את לבות השומעים.

(עין חולין צ', וירושלמי ברכות פ', כדאיתא שם, וכדאיתא ביבמ.)

אבל כאן לא היה שום צרך לבוא במרמה ולהשתמש בשקר ואונאה, כי לוא בא יעקב אל אביו בלא התחפשות; טרם שבא עשו, ואמר לו: אבא חביבי! ברכני בלחם לשובע, ברוב טוב בעבדים ובכל צרכי העולם, ובברכת אביך שהבטיח לו הקב"ה לברכו בממון, (ב"ר ס"ו) כי בלא ממון אי אפשר לקים מצות התורה לפאר בית־אלקים ולקשט משכנו, לקבוע אבנים טובות בחושן ואפוד לשלם כל ממון שמבקשים בער פרה אדומה אחת, להתנאות במצות נאות, טלית נאה, ספר תורה נאה ועוד, לעשות פרקמטיא לת"ח ולהחזיקם, לפזר לצדקה ולכל דבר שבקדושה, לענג את השבת ולשמוח במועדי־אל.

אולי יש בדעתך, לסדר שאחי עשו יהיה גבירי ומפרנסני בדגן ותירוש וכל צרכי הגוף, בכדי שאהיה חפשי מטרדה, למען שאוכל להפיץ חכמת אמת בעולם. ויהיה „הקמח" בחלקו של אחי ו„התורה" בחלקי אני; אז יהיה העולם שמם בלא תורה. כי אחי כבר בז להבכורה ומכרה בנזיד עדשים, ועניני הרוח אינם נחשבים בעיניו לכלום, כי כפרן גמור הוא. אעפ"י שהי' יצחק מתעצב מזה שבנו הגדול הפסיד גדולתו, אבל היה שמח מבנו השני שמבקש משמני הארץ וטובת העולם, למען יוכל להרחיב ולהרבות תורה ומשפט בין באי

עולם, והיה מברכו בכל לשון של ברכה והשפעת טובה.

להשקר השחור הזה התנגד יעקב שהיה הולך תמים, פועל צדק ודובר אמת. אמר לאמו: אם הביבה! לא אחפין במסוה על ידי ועל חלקת צוארי, רע עלי להתלבש בבגדי הריב,—גם אם הם חמודות—ולהיות גבר שידין ואיש שעיר, ולהתהפך מיעקב לעשו גם על רגעים קטנים, לא אוכל להחליף דבורי, לגנוב דעת אבי ולהחרידו, לעשות תחבולות של זייפנות, רמאות ושקר בשביל טובת עולם עובר. בבית מדרשו של שם ועבר ששם הלכת לדרוש את אלקים בימי הריונך, למדתי להיות איש־אמת, מתגאה בשמו ומתרחק מ„נמרד הכושי" ו„מעשו האדמוני". לא אשנה את שמי שקרא לי יוצרי ולא אמיתנו מן העולם.

והייתי בעיני כמתעתע „כמת" „וכתועה" „וכעכו"ם". כי מתחלה היו לאבא שני בנים בשני גופים, ועתה יהיה אחד בשני גופים, כי יכול היות לאחר שאלביש את בגדי אחרים, לא אחפוץ להפשיטם, ועי"ז אהיה נדחה ממחיצת אהלי שם וגם ממחיצת אהלי ההוללים, הראשונים ידחוני בשביל הפשותי, והאחרונים ידחוני בשביל יהדותי; ולכשיתגלה לפעמים חלקת־צוארי ידרבוני מנוהה, ואהיה כתועה שסר מדרך אחת ולא הגיע לדרך שניה. עד אשר לבסוף לא יהיה שם שמים שגור על שפתי יותר, ואמיר דתי לגמרי להיות עכו"ם־גמור. כי קשה הוא גורל האדם לעמוד מבולבל בין פרשת דרכים, ומשתדל הוא לעלות על הדרך. אבל לא יסור אל הדרך שממנה נטה, אלא ירוץ להדרך שאליה מוליכים אותו בגדיו, דבריו ושמו החדש, ושם יעשה מעשים תעתועים. (סנהדרין נ"ג) „והבאתי עלי קללה ולא ברכה", כי ברכת קהל עמים, וברכת אברהם להיות זרע מברך וגוי גדול יורש הארץ, אי אפשר ליתן למתחפש ומסתיר שמו ובמיטו קלון על עצמו וחרדה גדולה על מברכו. משום שזרעו יהיו גרועים ממנו, כדרך כל בני־האבות שממירים תעודתם בדגן תירוש ועדשים. ואבי בידעו כי אנכי אהיה גורם ומסבב שבני בניו יהיו נתונים לעם־אחר, יחרד למאד ורטט יעבר בכל גופו ויקללני. (עיין במ״ר ס״ז, בא לקללו א״ל הקב״ה הזהר בהם אתה מקללו לנפשך הוא מקללו דאמרת אורריך ארור.)

אבל רבקה באה עליו בדברים ואמרה לו, „אהובי בני" שמע נא לכל אשר אצוך, מבני הגדול נואשתי לשנותו לטובה ולהחזירו למוטב, להניח הדבר שיברכו אביו בהתאמצות, אדנות ושלטון עליך זוהי רעה נמשכת עד

בלי ירח. לבוא אל אביך לאמר לו; „עשו„ מפשיט־טלפיו, והוא רשע, טמא, ואינו ראוי להיות גביר לאחיו ומתברך, יכעס עליו ויתלה קללתו ורשעתו בי, „עלי קללתך בני״, ר״ל הקללה שתחיש לה פן ואולי [כידוע שאבק למאורך] יקללך תחול עלי בלא שום ספק, וכמו שנתקללה אם אדם הראשון בשביל חטאיו, כן אתקלל בשביל חטאי בני עשו [תעלומות יש במתק דבקה שלא יקללו הבריות הכתם שלא ממני שני] לכן לטובתי ולטובתך, עלינו להבל תחבולות שתתברך מאביך מבלי שידע מי אתה. מדותיו של הקב״ה הן ימדוד לכל אחד כפי מדתו ואתה תחפוץ להתדבק במדותיו, על כן, כמו שיקח הוא לב אביך במרמה, כן תקח אתה את ברכותיו במרמה, עם העקש והעקום התעקש והתפתל, ואל תתנהג בתמימות עם הנוכל ורמאי. ובטוח אני בצדקתך כי גם בבגדי נמרד־עשו לא יתנדף ממך ריח גן עדן, והשתדלה עליו בטענות, מופתים ודברים, עד שהלך, לקח ובא אל אמו, למרות חפצו, כשהוא אנוס, כפוף ונבוה, ועשה מה שצותה עליו, והתלבש במלבוש נכרי ודבר מרמה, והשיב על שאלת אביו „מי אתה בני״? „אנכי עשו בכרך״. [הגם שניכר הבדלי ותמר אולי היה המבטא קל, ועתה היה ככה] וכשלא הכירו בטביעת עינא דידא, והתפלא על קולו שהיה שונה מידיו שמשש בהן, ושאלו שנית אם הוא, „עשו״ אמר „אני״.

זאת גרמה לו לנוד אל הארץ אשר מאס בה אברהם אבי אביו; וצוה לאליעזר ואמר לו „השמר לך פן תשוב את בני שמה״. וגר עם לבן שבתו בעצמה העידה עליו שהוא רמאי, כי לצורך תכלית אומרים האמת שיש בה גנאי לאביה, ומודיעים לו עותתו כמו יהונתן שאמר לשאול „אל יחטא המלך בעבדו בדוד, למה תחטא בדם נקי להמית את דוד חנם״ והוכיחו עד כדי הכאה (ש״א י״ט, ערכין ט״ז). והבא בחברתו צריך להיות נזהר ממנו [כאן מצד יעקב מה שלמדה לו אמו כי האדם מתנהג עם זולתו לפי מה שהוא, עם חסיד מתחסדים ועם עקש מתעקשים.] אמר לרחל אחיו אנא ברמאות (מגילה י״ג). אבל רחוק הוא הדבר שיעקב איש האמת יתחרה ברמאות עם לבן הרמאי המפורסם, שכל דבריו ומעשיו הם רק לטובתו, כשחשב שעבד אברהם יתן לו דורנות יקרים קרא לו ברוך ד׳, וקפץ להשיב לפני אביו שמסבים הוא על השידוך ולא ידברו רע או טוב, ואמרו „הנה רבקה לפניך קח ולך״. וכשנתן לו רק מגדנות, אז רצה לאחר הדבר ולהמשיך את השידוך לעשרה או שנים עשר חודש. רץ לקראת יעקב לחבקו, לנשקו ולהביאו אל תוך ביתו, כסבור טמון

הוא טען, זהובים טמונים בחיקו ומרגליות הביא בפיו והוא עשיר. אבל כשספר לו שבא בידים ריקניות, כי אליפז נטל כל מה שבידו, אז השתדל להוציא תועלת מיעקב בעצמו והיה רועה צאנו ולא נטפל בו אף חודש אחד בחנם. ונסיונו היה קשה לעמוד בצדקתו במגורו החדש. [כפי מהתנהגו עם לבן נראה יתרו"ן מדות במרמה, כי כדבר ניקל אין מתפתחים.]

כשרצה ברחל אהובתו, התנה עם אביה תנאי־גמור, בסימנים הרבה, שיעבדנו שבע שנים, דוקא „ברחל, בתו הקטנה" ובכל זאת לא הועיל לו כלום ונתן לו את לאה בתו, שלמדה לשונה לדבר שקר. וכשקרא יעקב האת זאת רחל? ענתה „אני". כשנודע לו בבקר רמאותו של לבן ובתו, אמר ללאה „מה רמייתא בת רמאה לאו בליליא הוה קרינא רחל ואת ענית לי", א"ל אית ספר דלית ליה תלמידים לא כך היה צווח לך אבוך עשו ואת ענית ליה, (ב"ר פ"ג), כמו שכזבת באביך משום כבוד אמך ורצונה, כן כזבתי אני כך בשביל כבוד אבי ורצונו. כשתבע מלבן טענת „למה רמיתני"? א"ל דברים עוקצים חדים ודוקרים „לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה", ר"ל לא לך לתבוע על אשר לא עשינו כמוך להקדים את הצעיר לפני הבכור, ולדבר במרמה לשנות אורח ארעא.

הפרוד הפנימי והשנאה השוררת בין בני לאה לבני רחל מימי יוסף עד ימינו, המשטמה ואיבת עולם שבין בני אב אחד, ומלחמת יהודה ואפרים, וקלקלה השורה וההתיחסות שבין הבכור ראשית און יעקב והבכור השני ראשית מחשבת יעקב, היתה סבה לגלותנו ולסבלותנו באדמת בני חם.

ומשום שלא היה זהיר בדבריו, למדו בניו מתוכם לשקר, ודברו עם שכם ועם חמור אביו במרמה, ותפסו מדתו של עשו באביהם יעקב בדברו עם יצחק, ינתן מקום בזה לבני־עשו ללכת בחוצות העיר, ולקרוא למי שדיוקנו חקוק תחת כסא הכבוד „זייפנא". (ע"ז י"ז להיות המרגל זייפנא) הוא בשנותו את ידיו ובגדיו עד שאביו לא הכירו וקרא עצמו בשם נכרי, היה לפחות באונס ובכפיה, והתמרמר על זה שידיו הם כידי עשו, אבל צאצאי צאצאיו בדורות המאוחרים שינו בגדיהם ושמותיהם והתמרמרו גם הם, אבל לא מזה שאי אפשר להכירם בטביעת עינא דקלא שהם בני יעקב, [מפני כשמדבר העברי בזמן הטעמים לבושו סכות וכו']. שהם בני יעקב עפ"י בגדיהם—אלא מזה שעוד אפשר להכירם.

בשושן ובשארי מדינות אחשורש היו רבים שהתחפשו והתנכרו והתלבשו

בבגדי־עשו, בכדי להנות מסעודתו של המלך, ותלו עצמם באילן גדול [ילקו׳ פנ״א] ואמרו: „אם הוא רשאי אנו לא כל שכן", ולא השליכו אותם הורה מעליהם עד שעמד המן והחזירם למוטב, וזעקה אחת הזעיק יעקב לעשו וגו׳ ונפרע לו בשושן הבירה שנאמר „ויזעק זעקה גדולה ומרה (ב״ר פ״ז), ר״ל פעולת רבקה ובנה שגרמה צעקת עשו על ששלח יעקב ידו במה ששייך לו, היא גרמה גם צעקת מרדכי בימי האגגי שנתחייבו ישראל או כליה על היותם מתעתעים.

אין לו רשות להאדם לאמר לינוקא אתן לך דבר מה, ואינו נותן לו שמא ילמדנו לשקר (ילקוט ירמי׳ פ׳ ש״פ נמדי נבונס) אף כי ללמדו שקר—הגם שמכון בזה לשם שמים, — בודאי שאין לו רשות על זה. ואם יעקב ועשו תוכיחו; כי אין שומעים גם לאם־אוהבת ומשתדלת לטובת בניה, היכן שתלמד להשתמש בערמה, זיוף, אונאת דברים, גניבת דעת וכזבנות, ולוא ולוּ דחה יעקב כבוד שמים בשביל כבוד־אמו, כי אז לא היתה על אמו דאגת „למה אשכל", ולא היתה מבקשת את בנה שאהבתו בערה בלבה והתגדלה מיום אל יום לברוח הרנה. ו„הספטרנורא" (בפירושו בגלה מגיגה ביגה עקב וגומר. ירוש׳ פ״ז פ״ה ה״ב) מעשו ליעקב לא היתה בעולם, וטובה אבוריותה של שרה, מאהבת רבקה לבנה וחבת חוה לבעלה שחמדה הפרית והסיתה אותו לעבור על דברי־הרב. והלואי ולא דחה אדה״ר דברי־הרב בשביל טענות ויללות אשתו, כי אז לא היתה יללה, אנחה ותוגה בארץ, ושומע דברי־התלמיד הזה היה שומע ונפסד וההפסד עוד לא נפסק.

והנה ד׳ נצב עליו: א״ר אבוה משל „לבן־מלכים״(לא אמר לבן מלך) שהיה ישן על גבי עריסה והיו זבובים שוכבים עליו, וכיון שבאת מניקתו, שחה עליו מניקתו וברחו מעליו. כך בתחלה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו [המלאכים היו מלאכי זעם, דוחקים, בועטים ומקטרגים, מגלי מסטורין וגדוס ממחיצתם.] כיון שנתגלה עליו הקב״ה ברחו מעליו. (ב״ר ס״ח וס״ט).

בתוך הדברים שהאדם משתוקק להם ויחפצם, היא תשוקתו להתנשא ולהתרומם על בני־עולם, ולהתפאר עליהם שהוא בוראם יוצרם ומנהיגם. ובהבטחת „והייתם באלקים״ נפלה חוה ברשתו של הנחש (עיין פרב״י). ובעת הבערות היתה אפשרות לפי מדרגת מעט, מושל, מנצח מצליח ופרוץ, למצוא מאמינים ומעריצים את אלקותו.

כל המלכים כשראו נצחונו—הבלתי רגיל—של אברהם עליהם, התכנסו עם העכו״ם בעמק־שוה והשוו עצמם לדעה אחת לעשות את אברהם לאל. קיצצו ארזים, עשו בימה גדולה והושיבוהו למעלה ממנה והיו מקלסין ואומרים „שמענו אדוני נשיא־אלקים אתה בתוכנו״. א״ל „מלך, נשיא, אלוה אתה עלינו. אברהם הוכיח להם משגיתם ואולתם הגדולה להאמין שבן חלוף יבול להיות מלך העולם ואלקים שלו, א״ל אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר העולם אלוה והכניסם תחת כנפי אל־אמת, (ב״ר מ״ג.) ואחד מהטעמים שבקש יעקב שלא יקברוהו במצרים, הוא, מה שחשש שמא יעשוהו המצרים לאלוה, אחרי אשר ראו בו וברת־גדולה שמימי גלות נתברכו בשבילו. [כי בקברו לא יכול לבדר להם משגתם כלבבתם.], כשראו בדניאל ענין יוצא מדרך הטבע שעלה בחכמתו על כל חכמי־בבל וידע לפתור חלום נבוכדנצר, חפץ המלך לעבדו עבודת אלקית, נפל על אפיו והשתחוה ואמר להקריב מנחה ולנסך לדניאל לולא שהתנגד לזה וביאר להם כי הנביא הוא חי ומת ונולד מאב ואם ככל בני האדם ואין לו יתרון על שאר בני מינו, אלא בזה שנוהג בשורה ויודע לרצות את בוראו ולעבדו באמת ומגלים לו רזי שחקים ומה שיהיה באחרית הימים, כי זרע אברהם ובני האבות המיוחסים אחריהם ועושים כמעשיהם והולכים בדרכיהם

אינם עובדים בלתי לה׳ לבדו, וש״ש מתקיים עליהם. ומשתדלים שלא יהיו נעבדים מאחרים, משום שבשם שנפרעים מן העובד כך נפרעים מן הנעבד. (עין ב״ר פ״ו נ״ו.)

אבל יושבי תבל שאינם מתיחסים אחרי המלמד אחדות־השגחה בעולם —אברהם—, מאמינים ברבוי רשויות ובשתוף. ודמי דורו של אנוש נוזלים בעורקיהם לעשות עצמם לעכו״ם, ולקרוא בשם ה׳ ליורדי דומה ולאלילים. (מס פ״ט) פרעה בנה לו פלטרין בתוך המים, סתם מי נילוס שלא ירדו לתוך הים, והמים התגברו ותלו הפלטרין ונשאוהו למעלה, ואמר: „אני אדון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס״. נבוכדנצר עשה עצמו אלוה ואמר: „אדמה לעליון״, חירם מלך צור גבה לבו ואמר „אל אני ובמושב זקנים ישבתי״. (יחזקאל כ״ח)

אנדריאנוס לאחר שנצח במלחמותיו וכבש עמים רבים תחתיו, בא בבקשה לבני פלטרין שלו ברומי לעשותו אלוה. הם שהיו חכמי־אמת השכילו להוציאו מטעותו זו וא״ל: „עדין לא שלטת בעירו ובביתו של המקום״. אבל הספיק בידו והחריב בית המקדש והגלה את ישראל וחזר בבקשתו לרומי שנית, א״ל „כבר החרבתי ביתו, שרפתי היכלו, הגליתי את עמו ושלטתי במקומו עשו אותי אלוה״. אז נטפלו לו שלשה חכמים ואשתו והם הסירו שטותו זו מלבו. אחד אמר לו שאין מורדים במלך תוך פלטרין שלו אלא חוצה לו, והשמים והארץ הם פלטרין של הקב״ה ואם רוצה למרוד בו עליו למצוא עולם אחר שאינו לא בשמים ולא בארץ. השני אמר לו כי כבר נתפרסם שמי שאינו בורא אינו אלקים ואם רוצה להיות אל צריך לברוא דבר מה. השלישי בקש ממנו שישלח מעט רוח להציל ספינתו המטורפת בים, במקום האניות והלגיונות שישלח לשם, ולעג ממנו ואמר „מי שאינו יכול לשגר מעט רוח מבקש אלקות״. ואשתו אמרה לו שטרם שיעשוהו אלוה צריך למסור נפשו שהיא פקדון תחת ידו לבעל הפקדון, בכדי שלא ימצא אצלו כלום ממה שאינו שלו, א״ל „אם תצא נפשי מה אעשה?״ אז לעגה גם היא ממנו ואמרה לו: „אדם שאין לו שלטון ביום המות, בלה וחד אל ירבתו בור, מבקש להיות שליט התבל ובונת ואלוה שלה״. (תנחומא בראשית, ילקוט, משפטים, ב״ר ח׳) והמן עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו, והמלך צוה שיהו כורעים ומשתחוים לו וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לעכו״ם. (אס״ר ז׳.)

או״ה הקדישו גם את בלעם הקוסם שבא על בהמתו, והעריצוהו ואמרו

עליו שהוא מדבר פא״פ עם אלקים ונאמן הוא בכל ביתו כמשה עבד ד׳. כדז״ל עה״פ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה: בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם (ספרי) ר״ל גם הטמא, המכשף והרובע הזה שיכול להיות מופת רק לרעה, נחשב בעיניהם לקדוש עליון שדומה בנבואתו למשה שהנהו מופת לטובה לכל ילוד אשה להתהפך מרע לטוב ולעלות ממדרגת „איש מצרי" למדרגת „איש־האלקים" היפך מנח שירד ממדרגת „איש צדיק" למדרגת „איש אדמה". (כ״ל ל״ו תבי״ע מבה מגה.)

אבל כל המתנשאים לכל לראש שיצאו מהעמים נמשכה השפעתם, שלטונם, מעוזם ואלקותם רק עד אשר באו גדולים מהם ועשו בהם שפטים והשליכום לראוה, חרפה וקלון וירדה אלקותם עמהם שאולה ולא נזכרה עוד בין החיים: ומישראל הגם שנמצאו מהם נצמדים לאלילים,ורצים אחרי ההבל ועובדי עכו״ם; באשר תעידנה תוכחות הנביאים, וגם תחת חיפת הר־חורב שגו בתהו ובאליל אלם. אבל נעבדים מישראל שקראו עצמם בשמו של צור העולמים ויחסו לנפשם אלקות, היו רק שנים. אחד לפני חרבן בית ראשון, והשני לפני חרבן בית־שני, והשפעתם לא פסקה גם לאחר שמתו ונגררת מדור לדור וממדינה למדינה ומתפשטת בכל העולם ועושה שמות וחרבנות גדולים בכל מקום שתנעין צפרניה.

יואש מלך יהודה עשה הישר בעיני ד׳ כל ימי יהוידע הכהן, בעזרת אשתו יהושבע אחות אבי יואש, שמר את הנטע נעמן היחידי שנשאר לפלטה מגזע מלכות בית דוד. כשהשקתה עתליה בת איזבל את כל בני המלך בסם מות, בדרך הנשים הרוצחות לבחור באמצעי של תרעלה במקום חנית וחרב והצים, גנבה יהושבע את יואש שהיה בעת ההיא יונק־שדים מתוך בני המלך המומתים, ותסתירהו עם מניקתו בחדר המטות בעליית בית קודש הקדשים ושהה שם שש שנים. במשך הזמן הזה דבר יהוידע עם הרצים, הכרים, ראשי האבות והלוים ומצאם נאמנים למלכות בן ישי, וגלה להם הסוד הכמוס הזה שבהיכל ד׳ נמצא חטר מגזע הקדוש הלז, והם המיתו את עתליה בחרב והמליכו עליהם את יואש.

כשנודע לשרי יהודה הסוד הזה, שבמקום הקדוש שהנכנס לשעה אחת מסובן למות, היה המלך נחבא שש שנים רצופות ויצא משם חי וקים למלוך על ישראל, אמרו איננו אדם כמונו אלא אלוה, אבל הוא לא קבל על עצמו

להיות נעבד משרי יהודה כל הימים אשר הורהו יהוידע, אבל כשמת באו שרי יהודה והשתחוו לו ועשו אותו לאל והוא שמע אליהם. (עין תנחומא יתרו יואש שמע והפסידו, יתרו שמע ונשכר, שהיה כומר לע"ז ובא ונדבק לשכינה, וזה יצא מתחת כנפי השכינה ונעשה בעצמו ע"ז.]

כשראה זכריה בן יהוידע את המראה הנורא הזה בישראל בפעם הראשונה, איך שיהודי נעשה ע"ז ואחיו משתחוים לו, התלבש ברוח אלקים ועמד "מעל לעם", ר"ל היה בטוח במעלתו יחוסו וערכו הגדול שהוא גבוה מכל העם, שמחאתו תועיל להחליש פעולת יצרא דע"ז, בתוכחתו שיאמר להם:" למה אתם עוברים את מצות ד, ולא תצליחו: כי עזבתם את ד' ויעזב אתכם", והם יתחרטו על עותתם זו, וכמו שהתנגד המלך לרצון השרים בחיי אביו, כן יתנגד גם עתה; ויצוה לכל הבאים לעשותו אלוה, שלא יוסיפו לחטוא בהחטא החמור הזה שנהרגים ואינם עוברים עליו.

אבל טעה האדם הגבוה הזה, ברוחו של המלך וברוחם של הנוהים אחרי הפולחן הזר והחדש הזה בישראל, כי עשו עליו קשר ורגמוהו אבן במצות המלך, על אשר העיז להטיח דברים נגד האל המקובל גם משרי" השבט, ולא נשאו לו פנים שהוא נביא, כהן, חתן המלך יהיה עומד בחצר בית ד' ביוה"כ, ובשעה שהאבנים שיש בהם כדי להמית נזרקו על ראשו ורגליו היו האחרונים בחייו, מסר דין לשמים ואמר: "ירא ד' וישפט", ויגקם וידרש דמי עבדו שנשפכו בעת כזאת ובמקום כזה. וכן נעשה דין־שמים בהנעבד ועשו לו ענוים קשים וחלה בחלאים רבים, ועבדיו שזה לא כבר חשבוהו לאלוה, התקשרו עליו והרגוהו.

הדם הזה היה מרתח תוסס ועולה משך של רנ"ב שנה, כשבא נבוזרדן וראה את הדם הרותח הזה נבהל ושאל "מאי האי"! פני היהודים נתכסו קלון ובושו לספר לו האמת, אמרו לו "דם זבחים הוא שנשפך", הוא הפחידם לסרוק בשרם במסרקות ברזל, אם לא יספרו לו האמת. הם פחדו ממנו והגידו לו כי היא סבת דם הרותח, "נביא הוה בן דהוה קא מוכח לן במילי דשמיא קמינן עלויה וקטלינן ליה" ונהרגו עליו רבבות מהסנהדרין, טובים שבאומה, בחירים בתולות ותינוקות, ופסק להיות תוסס רק אז כשאמר רב הטבחים, שבאם לא ינוח הדם יהרג לכולם. והכל בשביל בו"ד יהודי שנעשה ע"ז שצוה להרוג הכיפר בו (קה"ר עה"פ במקום המשפט, דה"י ב, כ"ב כ"ג כ"ה, מ"ב י"א י"ב, איכ"ר, גיטין נ"ז).

יצרא דעבו״ם זה שערשו עמדה בקה״ק שש שנים השחית התיחסות העם לנביאיו ומוכיחיו, הלעיבו במלאכי אלקים וביזו לת״ח עד שעלתה עליהם חמת ד׳ לאין מרפא, כי לא נתכפר להם חטא זה, ובא עליהם גלות בבל והרבן המקדש, (כנה קי״ט) ובשובם מגלותם ידעו זקני כנסת הגדולה שכל זמן שיצר זה יהיה בישראל, לא יהיו נאמנים לגואלם וראוים לשבת על אדמתם, לכן התענו והתפללו עליו שימסרוהו בידם, „ונפק אתא כי גוריא מבית קה״ק, ר״ל מיואש שהיה נחבא בקודש, וטעו בו שרי יהודה לעשותו לאל, ונמסר בידם והם נתנוהו בסיר עופרת כדי שלא יצא קולו (יומא ס״ט), וקולו כלומר קול מכריז על אדם שהוא אל, לא נשמע בישראל עד ימי „אותו־האיש״ שנתלה ותלו בו הזיות והגדות שונות ונתפרסם לבן אלקים שיושב לימין אביו במרום.

תלמידיו הפיצו ספורים בדוים בעולם ששב אל החיים לאחר שנצלב, וקם מקברו. ובמיתתו הביא כפרה לעולם, לסלוח עון בני אדם תחת דתם הראשונה. ונתקבצו כל כתבי תלמידיו בספר אחד ונקרא „דייתיקי־חדתא״, אבל להספר הזה אינו מתאים השם דייתיקי וברית אלא חרב וחנית, כי לאחר שנתפשטה אמונת הנוצרים בעולם, השתמשו בכל האמצעים היותר אכזריים להפוך לבות בני אדם להאמין בנתעה, וכל איש אשר שכלו אינו מוכה בסנורים ולבו אינו לב אבן, ירתע ממקומו למשמע שם ה„אוטו־דא־פֵי״, המקום שעשו בו משפט לישראל, האומרים שבנים רבים לאבינו שבשמים ולא רק בן יחיד.

כל זרעו של אברהם נקראים „בני אל חי״ משום שהחלק שהיה לאביו ולאמו בו, נשרף ונעשה אפר בכבשן־נמרד, שהשליכו לשם ברצון הוריו, וכשניצל ויצא משם בשלום היה כולו שיך למקום ולא היתה בו שותפת שום איש יותר, לכן הגוי שנשתלשל ונבנה ממנו, נקרא „גוי קדוש״ „ובנים למקום״ כמו שכתוב: בנים אתם לה׳ אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, כי עם קדוש אתה וגו׳. ובכלל קדושה זו נכללים כולם אחד אנשים ואחד נשים. (דברים י״ד, יליף קידושין פ״א ה״ז) לכן אין לכם רשות להתאבל על המת יותר מראי, [ר״ל קדושתכם במסכת מהולות אברהם מכבשן האש, היא לכם גאות תקוה נתחית המתים, ועל החיים אין מתאבלים], וכל בני ישראל הגינו על כבוד אביהם שבמרום המחולל ע״י המשיאים לו אשה מבנות הארץ, והאומות עם עם בתי המוקד שלהם, המלקות, ענוים ויסורים באופנים שונים, החרמת

הרכוש, מאסר, מיתה, גזרות, עלילות, חשדים ובלבולים, לא יכלו להזיז את העברי מאמונתו הצרופה באל אחד, והסתכנו ויצאו לקראת המות בחדות רבה ולא הודו בשום אופן כי יש אדם מצד אמו ואל מצד אביו.

נשמת ישראל נחלקת לרשפים, זיקים וניצוצות. יש מהם שנכבו כבר ואינם מאירים יותר בנר הנשמה. יש שמאירים באור כהה, יש שמאירים רק פעמים ידועות בשנה, כמו רשפי שבת ומועד, תפלה ציצית מזוזה וכדומה בארצנו. אבל רשפי אחדות הבורא לא נכבו ומפיצים הורם גם בנפשות האנשים שהתרחקו מכמה מצות, והשמות „מומר" „משומד" „יוצא מן הדת" מחרידים לבם, וגזרו ב"ד על האב שבתו יצאה מדת ישראל, להשתדל בהצלתה, ולצאת בשבת אפי' חוץ לשלש פרסאות (א"ח ש"ו). ולא חפצו להסתכל בפניהם של כהני־הדהה והתרחקו מהם ולא עמדו גם בד' אמות שלהם. והיה מנהג וותיקין בישראל — משום הרחק ע"ז — שלא לשתות היין שנתן העכו"ם עיניו בגוון שלו ונתאוה לריחו אעפ"י שלא נגע בו. (ב"י ט"ר קל"ה), טומאת ע"ז — הגם שהיא מדרבנן — המורה מאוד משום שמוליכה את האדם לטמא נפשו בכל הטומאות שבעולם ולא יחוש לתורה, (עין רמב"ם ד"ה עיבור השנה וגו' בלא השבו לתורה, ובתוס' סנהדרין י"ב.)

התרחקות זו היתה נהוגה בישראל לפנים כשהיתה ה„המרה" באונס, איומים, כפיה, שוטים וענוים שונים. אבל היום כבר בחרו בסתם־הסתה שהיא מקושרת עם רחמנות, צדקה, הכנסת אורחים, אהבת גרים, בקור־חולים ופדיון שבוים, והמסיתים צודי הנפשות להאמונה החדשה נטושים בערי החוץ במקום שנודדים עגומי נפש וגלמודים מצוים שם, ומשתדלים בעדם להמציא להם פרנסה ע"י מלאכה ועבודה, — בבתי חולים — ומספיקים לכל חולה רופאים ורפואות, — בבתי־אסורים — ומשתדלים לפדות את האסירים ולהוציאם מחושך לאור, — וצדים תינוקות במכמרתם ע"י שמחלקים להם מגדנות ודורנות, אח"כ יבואו הבנים שמחים לאמם ומספרים לה כי שם נמצא אדם־טוב שנתן להם תשורות, א"ז יבוא ה„אדם הטוב" הזה, ויבקרם בביתם ובידו נעלים, בגדים וכסף, והאם קלת הדעת מקבלת בסבר פנים יפות את החסדן הזה, וכשמבקש רשיונה להרשות לבניה שיבקרו את בית־הספר אשר תחת הנהגתו, לא תמהה בהם והילדים נכנסים שם ללמוד חכמה ודעת, והראשית דעת שלהם היא שידע התלמיד שיש אחד שאביו בשמים ואמו בארץ.

גדלה חוצפתם של המומרים־המסיתים וכומרי־הדחה שאין מבדילים בין ישראל—בן מלכים—העם היותר עתיק ונאור בעולם, לבין העמים המשתחוים לחבל באיים רחוקים. ובאים להסיר את לב היהודי מאחרי ד׳ גם בירושלים ובכל הערים שרובן ישראל, כמו שבאים בארצות סינים וכדומה, וע״י הסתה זו של אכילה, שתיה וקירוב הדעת, יצלח בידם להשפיע על רבים מהדלים ושבורי לב, ללכת אחריהם ולהתדבק לדתם. (עין חולין ד׳ סנהדרין ק״ו).

אחינו הנאמנים לעמם, בכל מקום שמסיתי־השמד מצוים שם באים בתלונה, תרעומות והקפדה, על הרבנים וצועקים ותובעים למה יעמדו מנהיגי העיר ורבניה מרחוק? ואינם רואים לעשות דבר לעצור בעד הקטב הזה שלא ירבה חללי הדת. והבוגדים בישראל, עצתם היא להתנהג עם המדיחים, כמו שנוהגים שני הנונים המתחרים זע״ז, שכל אחד מרגיל את התינוקות לבוא אצלו, אחד מחלק קליות ואגוזים והשני מחלק שקדים וענבים יבשים (ב״מ ס׳). כן עלינו להתחרות עם כומרי ומסיתי הנוצרים, הם מחלקים תופנים, מגדנות ופירות להקטנים. נעליב, בגדים ונחלים להגדולים, וההסתה והצדקה קרובים אצלם זל״ז ויונקים זמ״ז, כן נקרב גם אנו את ההגנה והשימור על הדת עם החסד ונחלק מיני מטעמים להתינוקות ונעשה ארוחות ומשתאות וסעודות וטיולים להבנים ולהוריהם, וכמו שהמסיתים אינם נכנסים בידים ריקניות לבית איש־עני ומביאים לו מה שחסר לו, כן יתנהגו הרבנים שלנו גם הם, יתנו ויחזרו ויתנו, ובזה נחליש פעולת ההסתה החדשה בישראל.

נואלים הם אלה האנשים, המאמינים להחליש השפעת המסיתים בהתחרות ממון, כי נמוכי הנפש, עניי הדעת וקטני אמנה שיקחו תמיכה מהמדיחים, לא יסתלקו ממנה גם אם ישיגו תמיכה הגונה מאתנו. ובשיטה זו יהיה רק החוטא נשכר בזה שתמיכתו תהיה פי־שנים, אבל לא יחדל מלפנות אצלם ולבוא בחברתם. משום שהמדיחים דומים לזבובים, כהיצה״ר—הדומה לזבוב— שבאים מבחוץ, ולפעמים הם דומים לזבובים מסוכנים ומזיקים, כזבובי מצרים והצרעה שבנינוה שארסם ממית, (שבת קכ״א בס פ׳ נפקא ערא׳תא) וטבעם של הזבובים הוא לשכון על המתים ועל כל המקומות שהם בטוחים שלא תגע בהם יד לרעה. והם נקראים זבובי־מות ע״ש שאוהבים את כל מי שאינו חי ומרגיש, ומוצצים את דמי האדם שנפלה עליו תרדימה גדולה, ואם רואים

עינים סגורות מתקבצים שם עדרים. (עין חולין נ"ט) ואוהבים הם למצוא מנוחה בערש־הילדים בשעה שאין איש עומד עליהם. ונכנסים דרך החוטם— אם נשמת החיים קצרה מלהבריחם—ועוברים עד המוח ומנקרים בו כיתוש של טיטוס ואינם נושאים פנים גם להערש העומדת בחצרות מלכים.

אבל בורחים ונסים מהחיים, והרמת יד אחת מברחת כל מיני זבובים לכן מינקת נבונה במצאה את הילד ישן בעריסה והזבובים שוכנים עליו, תעשה שני דברים בבת אחת, תניק להתינוק והזבובים יברחו מעצמם. ואז כאשר תסור היא ממנו, תבטח ולא תפחד מהזבובים יותר כי תינוק ער ושבע ועושה תנועות בידיו ורגליו בעריסתו, יבריחם בעצמו, ואינו נזקק יותר לעזרת אחרים ולשמירתם, והמינקת שטרודה רק להבריח הזבובים ולא תהלין שדיה להניק להתינוק שנחלש מרעב, זוהי מינקת שוטה; שמוקת להתינוק לא פחות מהזבובים ועקיצתם, כי שקול הוא צער הרעב כצער נשיכת הזבוב.

לכן העצה היותר מחוכמת להבריח הדומים לזבובים, המסיתים שנדחו מהיצת ישראל—כי עפ"י רוב יהיו יהודים שהמירו דתם—להביא חיים וכוחות מוסריים בבני עמנו, ואז לא יקרבו מדיחי־מות הללו אליהם, כי יודעים הם היטב שהילד שנתחנך משחר טל ילדותו להיות נאמן לדתו, ולמד תורה ומצוה בביתו ובבית־ספרו, וכשהתחיל לדבר למדוהו לאמר „תורה צוה לנו משה" „תורה תהא אמונתי ואל שדי בעזרתי", ונקבעה בלבבו אהבה רבה לישראל ותורתו. ילד כזה לא יגש אליהם, לא יקח מהם דורנות, אלא ישקצם וירוק בפניהם, ולא יוכלו להתגושש עמו ולחבל בו מפני שד' אלקי ישראל עומד עליו [עין ב"ר ע"ז].

כל פעולתם והשפעתם מצויה רק בין עניי הדעת שמתה יהדותם אצלם ואינם מגדלים בניהם לתורה ואין השכינה שורה בתוכם, שם יצליחו לצוד נפשות ולהכניס בלבם הריק—מדעת אל אמת—אמונה כוזבת ובערות. מרע"ה התפלל על הפצת האויבים ומנוסתם בשעה שנסע הארון, ומפני טרח הדרך לא עסקו בתורה. אבל בשעה שעוסקין באמרות קדוש ישראל, ומלאך ד' חונה מסביב להם, אין האויבים יכולים לשלוט להזדווג ולעשות רעה לזרע יעקב, כעדות פלסופי אוה"ע הגדולים בלעם בן בעור ואבנימוס הגרדי שאמרו—לאויבי ישראל שבאו להזדווג להם:—לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם, אם התינוקות מצפצפים בקולן אי אתם יכולים להם (פתיחתא דאיכ"ר ב') והתורה שבכתב

והתורה שבע״פ הם השדים המניקות את ישראל ומבריחים הזבובים השוכנים עליו.

זהו הפתרון הנכון להצלת השמד, וההשתחררות מן המומרים המסיתים שמזמזמים כדבורים, יתושים וכל מיני זבובים בערי ישראל.

אבל כל זמן שנתיחס אל ה„צאן קדשים" שלנו כרועי בני הקדם לצאן מרעיתם בשדה, שלא רצו בשביל שלשה עדרי צאן להסיר האבן הגדולה מעל פי הבאר ולהתעמל יותר מכפי כחם, והניחו באמצע היום את צאנם רבוצים אצל הבאר, ולא שמו לבם לצער צמאונם, והיו מחכים עד אשר יאספו כל העדרים. כן גם אתם אם תניחו את בניכם שהם צאן מרעיתו של המקום, להתגולל ברחובות במקום שהדבורים נותנים להם מעט דבש ועקיצות הרבה, ולא תחפצו לעשות יותר מכחכם להסיר האבן הגדולה הסותמת מי־התורה מילדי ישורון, ללמדם חקים ומשפטים ישרים ואהבת תורה ויראת אל. אז גם אם תחלקו להם שקדים ואגוזים, מגדנות ותופנים לא תועיל כלום וילכו בצמאונם לשתות מים אחרים גם אם יהיו דלוחים, עכורים, סרוחים, מלוחים ומלאים רעל, ויתבוללו עם חיות טורפות דורסות ורודפות ויתהפכו להיות כמוהן, כאשר תמצא בכל ערי אמעריקא נערי בני ישראל מתקלסים מיהודי שזקנו מגודל ומורטים שערותיו וידו בו אבן ומתלוצצים ממנו, ותינוקות כהתינוק של החנה האגדית, האם של שבעת הבנים שלא רצה לנשק את הפסל אפילו למראית עין, לבל יאמרו כי הוא בגד באלקי ישראל, לא יהיו במציאות.

האשמה אינה נופלה עליהם בלבד אלא על הוריהם ועל כל יושבי העיר, שהיו כהרועים שיעקב אבינו הוכיחם, וישבו בחבוק ידים ולא עשו מאומה להשקות הצאן קדשים ולשעבדם לאביהם שבשמים, ובתוך כך יצאו לרעות בשדה אחרים ומצאו שם מים, עשבים, רועים וכל מה שחמדה נפשם הפעוטה ונלכדה שמה.

אתם עסקני הצבור אם הנכם חפצים באמת שהאומה המשולה לצאן תחיה ותעמוד בקדושתה, ובניה ובנותיה כל יהיו נתונים לעם אחר, אז עליכם להתנהג עם עדרי ד׳, כמו שהתנהג יעקב אבינו עם עדרי הצאן, שהיה שונה מהרועים שלא גללו האבן מעל פי הבאר גם בשביל כמה עדרים של הרבה בני אדם, והוא גללה גם בשביל עדר אחד של איש אחד. שמעו תוכחתו והכניסוה בלבבכם פנימה! ותהיה חרותה. שם תמיד להזכיר לכם חובתכם לשה פזורה ישראל, „הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה, השקו הצאן ולכו רעו"!

ותהיו בטוחים כי צאצאיכם לא יעברו את הגבול ולא יעמדו תחת השפעת רועים זרים ובוגדים, והזבובים יברחו מהם, ולא תהיה להם שום התחתנות עם המדיחים, ועם המשבה פעולת העכו"ם אין נכנסים בדברים, משום שמתוך טענות מכזיבות ואריכות הדבור והויכח עם הזר דובר שקרים, יתפתה האדם לדבריו, ואף כי לא יתפתה יפקפק בלבו אפי' שעה אחת להיות שום סרך בכזביו, והגם שאין תקומה לדבריו והאמת יורה דרכו ויעיד על דבריו כי שקר בפיו, אעפ"כ חסה התורה עליו לבל יאבד אפי' שעה בפקפוק המחשבה הרעה ההיא, (חנוך מצוה תנ"ו) והבאים לסתור דבריהם ולהתוכח עמהם ושומעים מנגינותיהם ודרשותיהם ברחובות העיר, הגם שכונתם בכדי שידעו לחלוק עליהם אינם אלא טועים ואין רוח חכמים נוחה מהם כי אין מניחים את הדבורה לעקין, בכדי שידעו עד כמה רעה עקיצתה ואינם רוצים גם בדובשה בשביל עוקצה. (ברכות נ"ט כי הוכי דלא לעקצו)

התורה היא הסחורה היותר יקרה וטובה; להחכימין וליודעי בינה (עין קה"ר א' ד' בהלכה מטרונה את ר' יוסי בן חלפתא). בכל עתותי החיים ובכל עתותי היום והשנה, בים וביבשה במדבר ובישוב, בבית, בדרך, בעיר ובשדה, חנותה ומקומה הוא בית־המדרש ובית הועד לחכמים שמרחיבים שם דברי תורה ועליהם אמר שלמה: „חכמות בחוץ תרנה ברחובות תתן קולה". ובשפגע בך מנוול משכהו לבית־המדרש. אבל אין מושכים את בית המדרש, למקום המנוול ואין עומדים בשוק של דגים ובחוצות קריה לפרסם ולהכריז, על התורה שהיא „טובה מכל סחורה" כי המרגלית אינה נמכרת בשוק של בצלים ושומים ואין מוליכים אותה לבעלי ירקות שאינם יודעים ערכה, ואין מוכרים את האמת ברשות הרבים.

רק אלה שסחורתם היא ירק מר, כמוש ונרקב ומדברים בשם הנביא שלא נבא מעולם, (כנוסח קינת „איך אבוא עדיך" בסליחות יום שני בתעניה) הם צריכים לעשות פומבי לדבר השוא הזה, להכריז לפרסם ולבקש קונים בכל מקום שבני אדם עוברים שם, בבשרון תגרני מצוין, ובפרסום צעקני אבל חלילה לנו לזלזל בכבוד התורה הסחורה העתיקה והיקרה שאין דומה לה בעולמים, להפוש בעלנים וקונים עליהם כמו שעושים „מבריחי־זבובים" שלנו באיזה ערי אמעריקא במלחמת־המסיתים, שבשעה שהם יעמדו לדרוש בשבחה של אמונת הנוצרים בקרן אחד, יעמדו הם לדרוש בשבחה של אמונת היהודים בקרן שני

(עין תנחומא בחוקותי בילקוט פסוק חכמות בנתה וגו׳.) ורבי גזר שלא ישנו לתלמידים בשוק ואקפד על אלה שעברו עי׳ גזרתו, ולא התיר אלא ביומא דכלה שהכל באו לשמוע הדרשה (מו״ק ט״ז).

מגבוה וגבוהות יצא תורן וגו׳, משחור ושחורה יצא טפוח. (בכורות מ״ט) ובן הדין במדות ומעלות. אם האב והאם מקמצים מעט, יהיה בנם מקמץ הרבה, ואם הם מפזרים מעט יפזר הוא הרבה, ואם ההורים מצטינים בחכמה בשיעור בינוני יצטין הוא בשיעור גדול. והמעט שיקח הבן מהאב, עם המעט שיקח מהאם מצטרף אצלו לתרי־מיעוטא המזדווגים להרבה. ומספרים על רוצח אחד שבקש את שופטיו לשפוט את הוריו שהם אשמים ברצחנותו, בזה שלא עשו כלום לעכבו ממשובתו שרמדה בביתם וראה אותם שמחים מגבורתו הנפלאה שהראה במלחמותיו עם הנערים כגילו, שהכם ועשה בהם פצעים, עד שנתחנך להשתמש בעזוז וכחו עד כדי רצח אדם, לכן צריכים ההורים להשגיח על עצמם היטב בכדי שיהיו מופת לטובה לבניהם הקטנים שמעשי אבותיהם מצטלם במוחם, וללמוד לבניהם שחילם וגבורתם יהיו לאוריתא שתמרבה בה מרבה חיים, ומחוקת את גופו לבסוף הגם שנקראה תושיה משום שמתשת כחו של האדם עד אשר יקיא חלב אמו, כבנו של רשב״י שהיה גבור נפלא, וכשהכניסו חמרים שבאו לקנות תבואה, עין רעה בתיאבונו הגדול, שאכל כל הכברות שאמו הוציאה מן התנור, ואמרו „נחש רע שורה במעיו של זה, הומה שזה מביא רעבון בעולם״ העלה המוריהם על הגג אחד אחד, והורידם שנים שנים, והיה חוק כהספיר שאינו מתבקע על הסדן, והקדיש כחותיו לתורה עד שאפילו טליתו לא יכול לסבול, ואח״כ האריך ימים והיה בו כח לשבת במערה ולהיות במים וחרובים י״ב שנים (עין בה״מ פ״ה עה״פ מעלפת ספירים, אבות פ״ג, משלי ג׳, סנהדרין כ״ו) ואז יהיו בניהם בני אל חי ולא בנים משחיתים, שהשפעת המסיתים גדולה עליהם, ויהיו ראוים להקרא כהשם הנאה „צאן קדשים או „צאן מרעיתו״ אמן!

והארץ היתה תהו זה גלות בבל. שנאמר (ירמיה ד׳) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו זה גלות מדי שנאמר (אסתר ו׳) ויבהילו להביא את המן. וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין לה חקר כמו התהום, מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים כן, ורוח אלקים מרחפת זהו רוחו של מלך המשיח (ב״ר ב׳).

בכל דור ודור מזמין המקום אנשים־גדולים ואדירי־השפעה, לעורר רוחם של בני הגולה, להצילם מיובש וחוסר תקוה, ויעמדו להם בשעת דחקם וצרתם. בימי כשדים העמידו להם דניאל, חנניה מישאל ועזריה. בימי המן העמידו להם מרדכי ואסתר. בימי יונים העמידו להם שמעון הצדיק והשמונאי ובניו ומתתיהו כהן גדול. בימי רומיים העמידו להם בית רבי וחכמי דורות (מגילה י״א).

בארץ בבל נשתרבב ה„תהו״ ונתפשט בלבות בני הגולה שהיו מלאים הכחשה ואי אומן בתעודת ישראל בעתיד, וכפרו בשיבתו לארצו. אמרו: „יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו״, באו אל הנביא שיתיר להם להיות בכל הגוים וכמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן (יחזקאל כ׳ ל״ז) וערכו עמו דין וסדרו לפניו טענות שהצדק עמהם ואין לו רשות לכנותם בשמות של גנאי ולקרותם חזקי מצח, קשי לב, עם מרי, סלונים ועקרבים (מ״ת תזריע ג׳) והזקנים שהם כנפי האומה, בינה ומאשריה נתעו להאמין בשוא והיו שטופים בהתחקות והתדמות להעמים, וההתבוללות עם המרובים; היתה התבולות היותר רצויה וחביבה בעיניהם, ולא היתה בהם לחלוחית של מצוה, כי עוד בשבתם בארצם נתנו כספם וזהבם לעצבים ונעשו חבירות, פסקיות והומניות לאלילים וחיפו את ההיכל בצלמי כשדים, בשקצים ורמשים ותבנית כל בהמה, והשתחוו לצבא השמים (ויק״ר ל״ג) ואחריהם נמשכו כל בני העם שנשאו נשים נכריות, חללו את השבת ודברי אשדודית ובעטו בעמם ורמסו דת התורה בשאט נפש. שרו שירי־אלילים והתאזרחו על אדמת נכר, לא זכרו חרבן ארצם ושרפת מקדשם ושכחו ירושלים גם בסוף שמחתם, והכבידו אזנם משמוע תוכחת הנביא ומוסרו לשוב אל אלקיהם, וכשהכריז נבוכדנצר מלך בבל שכל העמים יסגדו לצלם הזהב שהעמיד בבקעת־דורא היו כל

בני ישראל בתוך הבאים שם, למראה הנורא הזה תקף רוח יאוש את הנביא והדל להאמין בתחית ישראל בתור עם מיוחד ונבחר בתבל; כי אם בזקנים שדרכם להחזיק בנושנות נפלה שלהבת ונשרפה נשמתם היהודית, מה יעשו הצעירים שיצרם יפחו עליהם ומבקש לטורדם מן העולם?

אבל רוחו של אלקים התלבש—בעת יאוש זו—בלבות ארבעה צעירים לימים שהיו חכמים ומלומדים בלשון כשדים, גבורים, בעלי יופי ועומדים בהיכל המלך שדרכם של עולי־ימים כמוהם לסדר להם תלתלים, להתיפות במלבושי כבוד ולהיות חיי עליזים מבלי לשים לב לאיסורי הדת ומצותיה, ודניאל, חנניה, מישאל ועזריה לא התגאלו במאכלות אסורות וביין נסך, ולא בושו באמונתם ואמרו לשר הסריסים שאינם אוכלים משום שתורתם אסרה עליהם לאכול, לא חפשו תירוצים והתנצלות להכחיד האמת. הגם שהסתכנו בזה כי היה חק המלך להתיז את ראש האיש שימרה את פקודתו. דניאל התפלל בעליתו שלש פעמים גם כשגזרו להשליך לגוב האריות את מי שיתפלל ויבקש דבר מה מלבד מהמלך. חמו"ע לא סגדו לצלם הזהב ואמרו למלך בבל מלך אתה עלינו לגבות מסים שונים, משפט הארץ קדוש לנו ודינא דמלכותא דינא, מלבד בעניני הדת אין אתה מלך עלינו והנך שוה בעינינו ככלב נובח (ויק"ר ל"ג) וכשהפילם לכבשן האש לא נראה בהם שום פחד ובהלה ונתנו נפשם על קדושת השם הגם שיחזקאל אמר להם שאין הקב"ה מתקיים עליהם ולא שינו עצמם מרבנותם כמו שהלכו למשתה ושמחה (כתב"ר ז') מסירות נפשם זו של הצעירים הפיחה את הרשפים העמומים בלבות אובדי התקוה והנגזרים; שבין הבאים בימים ושהגיעו לזקנה, ורוח חדשה החלה לנשב ולהחם את המתהללים באלילים המתבבלים ונכתרסה העכו"ם בימיהם ואנשים יודעי תעודה ושוני הלכות ודורשי דרשות כירבעם, אחאב ומנשה לא נמשכו יותר אחרי ההבל כאשר מלפנים. בזכות המו"ע הדסי־המצולה, צדיקי הדור ואנשי המופת בדורם לא נהפך העולם ללילה ודם. ומ„התהו־הגדול" יצא „אור גדול" לישראל על ידם, והם היו הראשונים בהחזרת עטרת היהדות ליושנה. (סנהדרין צ"ב, צ"ג, ק"ס).

תחית הרוח זו שבאה לרגלי השפעת אנשי הרוח שבמצולת בבל נמחקה, נשכחה ומתה אחרי עבור משך שנים ירועות; והיהודים שלא עלו לארצם ונשארו בארץ גלותם זכו לכבוד גדול, ומהם היו מקורבים למלכות, פרתמים

יועצים ויושבים בשער המלך, ובמדינות המלך אחשורש לא הבדילו לרעה ולא עשו הגבלות לישראל, והיתה להם הרשות לכתוב ולדבר בלשונם ובשפתם ולדתנהג כחפצם בעניני הדת (סנהדרין כ"ג, אס"ר ב' י"ג, אין אונס ביין נסך) רק הם בעצמם פרקו עול, נהנו מסעודתו של המלך בחצר גנת ביתן שלו שנשים שחקו ורקדו שם, לא שמעו לכרוזו של מרדכי: שלא ילכו לסעודה זו שהומינום בכונה להכשילם בדברים אסורים, בזנות, יין ותירוש; שלא בכפיה, בכדי שיהא פתחון פה למדה"ד לקטרג עליהם, אלא הלכו כולם אכלו, שתו, נשתכרו ונתקלקלו (אס"ר ז') ושמחו מגורלם הנעים, כבודם וגדולתם ששמונה עשר אלף וחמש מאות איש זכו לשבת מסביב לשלחן המלך בצוותא חדא עם שרי פרס ומדי השטופים בזמה.

סדרו טענות ואמרו „השתיה כדת". ר"ל השוו את הדת ליין ולכל מיני משקה, וכמו שאין אונס בשתיה, ואין עונש להאינו שותה ויהיה על הלחם לבדו, כן אין כופים על קבלת התורה ושמירתה ומשוחררים הם מעול התורה שנתנה להם באונס, בכפית הר כגיגית ובאיומי־מות שאמרו להם: „אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" אנו נפרש „מעבודה זרה" שקבלנו עלינו בבריתת ברית ברצוננו הטוב בימי יהושע שאמרנו: „חלילה לנו מעזוב את ד'" (שם כ"ד) אבל לא נהיה משועבדים למצות התורה שלא הסכמנו עליה אלא מתוך פחד־הקבר (עיין שבת פ"ח מודעא רבא וכו' ובתוס') ובשהתערבו בגוים ואכלו מלחמם ושתו מיינם וזנו עם בנותיהם ועשו מעשי־שיטום בשושן מיד עמד השטן והלשין עליהם לפני הקב"ה ואמר: „עד מתי תדבק באומה זו שבכל דור מחדשים טענות הרשות להצדיק מעשיהם, בימי נבוכדנצר השתחוו לצלם, ובימי אחשורש נהנו מסעודות אסורות ומפרישים לבבם ואמונתם ממך. כלם, השמידם והעבירם מן העולם". וכתב של כליה ניתן על ידו. אז עמד עליהם המן שהיה קשה מכל הגוזרי גזרות על ישראל שנתנום לפדות עצמם משחת בהמרת־הדת, והוא אמר לאבד כל היהודים מבלי כל פדיון גם אם יבגדו בעמם ויקבלו דת אלילי־פרס ומדי. ובשניתן פתשגן הכתב לאבד את כל היהודים ישבו המלך והמן לשתות באלו החליטו להמית עדרי כלבים רעים, [לא כדעתי יכולו במתעטים ביום בריס מפסח־ית, והבכטים לאחר שהסלימו את יוסף הצורה יכלו לאכול רק לחם אבל יין לא שתו עמנים ובגים בזה (שבת קל"ט) דעת ר' חנין אחרת בזה. וביצאת המן עם המלך לשתות באה לעונש על שמכרו את יוסף מתוך מאכל ומשתה אס"ר ז' כ"ה]

בעת ההיא נוכחו כל אוכלי לחם המלך ונהנים מסעודתו ושמחים מגדולתם והפנים מסבירות שהראו להם בחצר השליט, כי אין כל יסוד לששון־לבם בשושן ולמצבם הטוב על אדמת נכר, ושר גדול שיודע ללמד שטנה היטב, ולסדר עלילות ולטפל אשמות עליהם יכול להפוך משושם לאבל, יגון, בכי ומספד. משום שיד חזקה מושלת על ישראל ואינה מנחת אותם להתערב בעמים ולהיות כמוהם. כמו שכתוב בתורה: „הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב", (עיין במד"ר אסתר ז' י"ג), מרדכי שהיה שקול בדורו כמשה, ואסתר שנקראת הדסה [גם בכל הצדיקים נקראים כן] וזכתה לנבואה, ידעו להשתמש בשעת הכושר זו לכנס את כל היהודים—גם את הלהוטים אחרי גרונם שאכלו וקלקלו במשתה המלך,—תחת השפעתם וללמדם דעת להדריכם בדרך הישרה, התענו שלשה ימים והפחד פתאום ואימת הקבר הולידו התעוררות חדשה בקרבם, לפשפש במעשיהם, לבחור להם חיים חדשים, שיש בהם אהבה ורצון וחבת התורה ומצותיה, „קימו וקבלו", ר"ל קימו מה שקבלו כבר בסיני והיה נס פורים חביב להם מגאולת מצרים, כבדו המועדות, הניחו תפילין, עסקו בתורה וכפרו בעכו"ם, ונהפכו מיהודים מתבוללים ליהודים שואפים להתקיים בתבל. (עין מגילה פ' י"ג)

בארץ־יון התגברו צרות־היהדות עד למעלה וגלות השכינה היתה קשה עד למאוד, גזרו על ישראל שלא יזכירו שם שמים על פיהם, שיכתבו שאין להם חלק באלקי ישראל והיו הדים־וקלים בגזרותיהם הרצופות להחשיך עיניהם ולבם של שומרי אמונים ונוצרי תורה, ונמשלו לנמרים, עקרבים ונגעים. [ר"ה י"ח ויק"ר י"ג) רבים היו מישראל שעזרו על ידם להוציא חפצם לאור והיו הולכים ונבלעים בתוך התערובות של העמים הנכבשים תחת ממשלת־יון; התאוו לחיי היונים העליזים ולבם היה אחרי בצעם וטובתם, ושפת ישראל כמעט ונשכחה והעמידו בסכנה את כל קיומו של בית יהודה, והדור היה דור יתום מאנשי רוח ואלמן משלומי אמוני ישראל אשר היים ברצונם לקדש השם ולהלחם עם מהרסי־האומה ומחריביה מבפנים ועם השמרונים ושונאי בני יעקב מבחוץ.

אז העמידו להם את שמעון הצדיק, שעמד בפרץ והגין על דת התורה ועל המקדש וקדשיו. ותחת דגלו נקבצו חשובי ירושלים והלכו כל הלילה עם אבוקות בידיהם אל אלכסנדרוס מוקדון, לבקשו שיבטל את פקודתו שנתנה להכותים

להחריב את בית אלקים בירושלים. המלך בראותו את שמעון הצדיק—לא הביט על בני פלטין שלו שהיו שונאי ישראל—ירד ממרכבתו והשתחוה לו וחלק לו כבוד גדול והרשה לו לנקום מהשמרונים אויבי נפש היהודים (מ״ר בס י״ג יומא ס״ט.) הרבין תורה, והעמיד תלמידים הרבה וחזק את עמודי העולם והשריש דעות רמות בלבות העם, ובימיו נעשו נסים ושינוים בבית המקדש (בס ל״ט) והשיב את הכהונה לכבודה הראשון ואת ישראל לאביהם שבשמים.

אחרי מיתת הכהן הצדיק הזה נפלה תגרה בין בניו, (כמ״ש בגה״ה במנחות ק״ט) היהודים התמכרו לחיי קלון, ירדו פלאים שנית והעמיקו סרה לחנך את הבנים על פי דרכי היונים המקולקלים, בקלות ראש, בהתחרות לרוץ ולהאבק וכ״ה, בשחוק־נשים, בספרי טועין וזמר יונים ושירי עגבים. הרסו גדרי הצניעות והלכו ערומים עם מסוה על פניהם ולא ידעו בושת. רכבו בשבת, קצצו בנטיעות עץ החיים וסתרו מה שבנו כנה״ג. המירו חק ומחקו זכרונות קדומים מקרב העם.

בשעה שטובי היונים חשבו מחשבות לעצור בעד התפשטות בתי המשחק, ההתאבקות, ההתחרות במרוץ הסוסים, השחוק והרגלי־ערוה. השתדלו המתיונים מבני ישראל וכהני המקדש בראשם, להרחיבם, ובנו בתים מיוחדים לשחוק, הוללות וקלות ראש במרום העיר, ויעצו עצות רעות למלכי יון וטפסריה איך לאבד קניני האומה וסגולותיה, והציעו לאנטיוכס לעקר משרש את היהדות כלה, לאנס את ישראל להמיר דתם ולהתיון. הצעה זו מצאה מסלות בלב המלך העריץ ונשלחו ספרים בכל ערי יהודה—מטעם המלך—שישקצו ישראל נפשם בבשר החזיר והשקץ ובכל דבר פגול, שיקריבו טמאים על גבי המזבח ושלא יקריבו קרבנות לד׳, שיחללו מועד ושבת ויפרו ברית, ועוד גזרות המעיקות את היהדות ושמירת התורה.

היהודים שלא שמרו מצות המלך: נענשו ונתיסרו ביסורים ועונשים היותר קשים, ומי שנמצא ספר ברית ד׳ ת״י הכוהו לפי חרב, האם שהסירה ערלת בנה תלו אותה ואת פרי בטנה על חומת העיר. הסבו שם המקדש לשם אחד האלילים, העמידו צלם בהיכל, הקריבו חזיר על המזבח וזרקו את דמו על ההיכל, בשלו בשרו והיה למאכל להכה״ג וסיעתו ואת המרק שפכו על יריעות ספר התורה. ובת כהן אחד שנשאת לסרדיוט יוני והמירה דתה בעטה ברגלה על המזבח וקראה לו לוקס! לוקס! ומכלה ממונם של ישראל (סוכה נ״ו) וכפו את

ההרדים לכרוע ברך לאלילים ולצלמי יונים, ויצאה גזרת תבעל לטפסר תחלה (כתובות ג׳ ב״ר פ״א), בכדי לערב דמי ישראל עם דמי הגזעים האחרים למען שלא יתפארו ביחוסם ובמחשבתם. עם ישראל אבד את דרכו ובמעט אפסה כל תקוה ממנו לצאת למרחב, ואלמלי נצחו המתיונים שבקשו לעקור את הכל אז לא נשאר שריד ופליט לשונאיהם של ישראל.

אבל אז כשכבר היתה החרב מונחת על צוארי האומה, התלבש מתתיהו כהן גדול ברוח אלקים והעמידו להם חשמונאי ובניו, והם עשו קץ לשלטון אנטיוכוס הערין, ונקמו ממנו נקמת הדת ונקמת בני ישראל המסורים לתורתם בלב ונפש.

הגם שהיהודים שונאי קרב המה, יעקב היה צר לו שמא יהרוג את אחרים והתפלל שלא יחד כבודו בסוד [כל הדבר מעשה בערמה היה בסוד ובהסתר] שמעון ולוי, שלקחו חרב בידם והרגו כל זכר בשכם. ודוד לא בנה את הבית משום ששפך דם רב ויען לישראל שבאו לבקש פרנסה לפשוט בגדוד ונבואת בן אמוץ היתה שהתוכחה, החכמה ומשפט צדק ימלאו מקום הקרב, החרב והחנית ולא ילמדו תכסיסי מלחמה ורצח אדם ביותר ובהתפארות בעולם, (ישעי׳ ב׳) ודבר ד׳ היה אל זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד׳ צבאות (זכרי׳ ד׳).

בכל זאת היה נביא אחד שנבא בשבח הכח וגבורת המלחמה, ישעיה אמר: „וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב" והוא אמר „כתו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני" (יואל ד׳), נבואה זו—שיהפכו כלי עבודת האדמה לכלי נשק, והלשים יתאזרו ברוח אומץ, וזקנים יאמרו צעירים וגבורים אנו, ויצאו להלחם עם התקיפים והרבים מהם,—נאמרה על ימי החשמונאים שראו שהמתיונים רוצים להמית רוח ישראל ברמה ובזדון; וחרב שלופה, וגדודי יון נעצו חרב בבית המקדש להכריח בחיל וכח את ישראל להעבירו על דעת קונו, אז לא היתה עצה אחרת לשרידי הדור המעטים כי אם להשתמש גם הם בכלי זין ובתכסיסי קרב, להתהפך מעובדי אדמה לבעלי מלחמה וממורי התורה להורגים את הבאים להרגם. (עין ב״ר פ״ו סנהדריות אם אלהים.) תשועת אל היתה עמהם ואנטיוכס הגבור הגדול הדומה לשמש שהכל ברחו ממנו וצבאותיו היו מלומדי מלחמה ומוכנים לקרב בפילים ובכלי נשק שונים, נמסר בידי הכהנים שהתחנכו

בהטבת הנרות ובעבודת המזבח והמקדש. אבל לא בעבודת הצבא לירות, לדקור, לרציחה ולהמית ולעשות תחבולות מלחמה שונות. כשום שהתלבשו ברוח אלקים ויצאו במסירות נפש נפלאה לתבוע עלבון דת קודש ובחרו במות מחיים כאלה שאין בהם שמירת התורה ופקודי אל אמת.

את הג׳חנוכות קבעו בחמשה ועשרים בכסלו; ולא קודם בימי הנצחון, משום שאז נעשה הנס עם פך השמן שהיה חתום בחותם הכה״ג. [עיין שו״ת מימי משון הלוי] וגם קטני־אמנה ראו את יד ד׳ שהיתה בהפלא הגדול הזה שהספיק השמן שלא היה בו להדליק אלא יום אחד לשמונת ימים. והוא העיד על המלחמה ונצחון ישראל על אויביהם שהיתה בנס, ברצון הפועל גבורות ובעל מלחמות ולא בדרך הטבע ובגבורת הכהנים שלא למדו קשת מימיהם. והתשועה זו נמשכת עד היום לעודד רוחם של ישראל, כי שומרי ישראל לא יעזבם ויענם ביום צרה וישגבם ויפלטם מהקמים עליהם ויצילם ממצוקתם ודברי התורה לא ימושו מפיהם ומפי זרעם עד סוף כל הדורות.

גלות האחרונה האיומה הדומה לתהום שאין לו חקר, התחלתה היא מהעת שהמשילה רומא החיה הטורפת פחות ושרים עריצים ביהודה עוד בשבת ישראל על אדמתו, באשמת השנאת־חנם ותגרות המפלגות זו עם זו ושנאת עמי הארץ לתלמידי חכמים שהיתה גרועה משנאת העמים לישראל. הכתות עד אין מספר עם דעותיהם, השקפותיהם ושאיפותיהם החוקים ומה שהתרבו בימי הבית־שני, נפלה בת־יהודה בידי טיטוס הרשע, והוא שרף את המקדש והגלה את ישראל מעל אדמתם וכלה חצי זרונו בם, רדפם באף, הגירם על ידי חרב שפך דמי נקיים וצוה להשליך המון אבות ובנים לפני פריצי חיות, אריות ונמרים. החרבן הנורא הזה הביא יאוש בלבות הגולים ולא רצו לישא נשים ולהוליד בנים, לא חפצו לאכול בשר ולשתות יין משום שנגזרו גזרות על מצות התורה ולא נתנו להם לעבוד לאלקיהם באין מפריע, עד שבא הקיסר טראיאנוס ושם עיניו לטובה על גולי ציון. הרשם לשוב לארצם ולבנות בית מקדשם, ועשה תחבולות להקל טרחת השבים לירושלים הושיב שולחנים להחליף ממון ולהספיק כסף וזהב וכל צרכי האדם מעכו ועד אנטיוכיא. והיתה הרוחה לישראל רק זמן קצר, כי השמרונים בשמעם פקודת המלך ושימת עיניו להטיב לישראל, באו לפני המלך והלשינו עליהם שחפצים למרוד בשלטון רומי ויעצו לטראיאנוס לבטל בנין המקדש, בזה שיצוה לשנות

תבנית המשכן שיהיה שלא כדת השמים, והיהודים ימשכו ידיהם מבנינו. הוא שמע לעצתם ויצאה פקודת־ההשתנות שיבנו את המקדש עפ״י התבנית של המלך. אז חרה אף היהודים בהמלך שהתל בם וחפצו בקצפם למרוד בו, הגם שלא היתה להם האפשרות למרוד, ולוא מרדו אז אבדו כמה נפשות ללא הועיל: אז התלבש רוח אלקים ברבי יהושע בן חנניא להרגיע את רוחם והשך את חמתם, בזה שהמשיל להם משל שהיה מתאים למצבם, וא״ל: „דינו שאינם עושים לנו רעות ועוד נדרש מהם טובות״. ונצח את הפרושים שפירשו עצמם מדרישות החיים וממזונותיו של האדם, בטענת אין גוזרין גזרה על הצבור אא״כ רוב הצבור יכולים בה. (ב״ר ס״ד, ב״ב ס׳).

אבל רוח אחרת היתה עם המלך הזה והחל לעשות רעות גדולות לישראל והצר להם במאוד וגזר שמד עליהם. משום שבתו נמצאה הרוגה ואמרו שהיהודים הרגוה, הלשינו עליהם שביום שמתה בתו הדליקו נרות של שמחה, [ימי תענית דף ח.] וביום שנולד לו בן התאבלו והצטערו [יוס התענית בלבד דף ח.] והם אויבי המלך וחפצי רעתו, ומאז והלאה נמשכו והתגברו הצרות על ישראל כל ימי טראיאנוס ואנדריאנוס עד אנטינינוס ידיד רבנו הקדוש. (עיין רב״י תענית י״ח, ירוש׳ סוכה פ״ה.)

טורנוסרופוס פקיד רומי ביהודה היה אכזר גדול מעיק ומציר לבני יעקב וגרם בעריצות לבו הרע למרד בר כוכבא [בהספדת ר״ע.] בעול רומי, שהיה כבד מנשוא ובשלא הצליחו בפולמוס האחרון הזה, נשפכו דמי רבבות אנשים כמים ב„ביתר״ ו„טור מלכא״. ואנדריאנוס גזר עליהם שלא יקברו, וטורנוסרופוס העריץ העביר מחרישה מסביב להיכל המקדש, התוכח עם ר״ע והן אותו להריגה ונגזרה על ר״ע ליהרג. על הר הבית העמידו אנדרטי ועל מקום ירושלים בנו עיר חדשה בשם „איילא קאפיטאלינה״, ואסרו על היהודים להביט על ירושלם גם מרחוק. משך של מאה ושמונים שנה עמדו צלמי־ אלילים על מקום קדש הקדשים ותמונת חזיר בשער העיר. גזרו על ישראל שלא ילמדו תורה, שיחללו את השבת, שיערלו בניהם ויבעלו את נשיהם כשהן נדות וילכו לבי־אבידן. (עין סנהדרין ל״ז גיטין נ״ז. תענית כ״ט. קה״ר. מעילה י״ז, סנהדרין י״ד. שוח.) אנדריאנוס הקבין בערמה את כל היהודים הנסתרים מחמתו והבטיחם לעשות עמהם טובה ולבסוף צוה לשר צבאו וא״ל „עד שאני אוכל קרן גלוסקא זו וירך דתרנגל זה אבקש אחד מהם ולא אמצא״. ולגיונותיו

הקיפום והרגום. (היכ"ר ה' מ"ה) והיה נראה כאילו שקעה שמשה של עם הנבחר ובא קצו בעולם, ויכלה כחו תחת סבלות הגזרות הצרות, הסכנות והשמד.

אבל כבר התפלל ישראל סבא ע"ז ואמר בתפלתו „רבון העולם אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהם (ב"ר פ"ה, י"ג) וזכותה של תפלה זו עומדת להם לישראל בכל צרותיהם, ואמר הקב"ה מעולם לא הכיתי אומה ושניתי לה אבל אתם בני יעקב לא כליתם (תנחומא נצבים), משום שמיד שיגיעו היסורין למרום קצם תבוא הרוחה והרעות תחלפנה והתקופות באות סריגות סריגות אחת קשה והשנית מתונה (היכ"ר ה', מ"ב)

וביום שסרקו בשרו של ר"ע במסרקות של ברזל ומת מתוך יסורים נולד רבנו הקדוש ונכנס לברית בסתר ונשאר בחיים ע"י אהבת אשת המלך לאמו ואח"כ היה ידידו של המלך הצדיק וחסיד אנטונינוס. (קידושין ע"ב, תו"ס נ"ה.) ופסקו הגזרות, הרדיפות והצרות, וישראל ראה אור כל ימי רבי. והוא ובית דינו עשו „מעשים גדולים" לכל תשתכח התורה מישראל וסדרו „בדרי־המשנה" ובימיו נתרחב הדבור העברי וגם שפחתו ידעה לדבר עברית (ר"ה כ"ו, מג' ג'.) וכן הוא מצב ישראל בכל ארצות גלותו המרה, ארוכה, רעה ואחרונה זו, כשהחשך יכסה שמי חייהם בארץ אחת ויתיאשו מן הפורעניות והחקים המעיקים, יזרח עליהם אור החיים בארץ שניה ונהנים מזכיות האזרחים ככל בני האדם. וכשתרד שם היהדות פלאים ותאבד צורתה, פניה, סגולותיה וסימניה המובהקים ורוב בניה ישאפו לטמיעה והתבוללת ומכריזים ברבים שחפצים להיות כהגוים שבתוכם הם יושבים, מעמידים להם שר קשה ומחזירם למוטב במקלו ושבט אפו וזעמו, ומצבם הטוב יחלף כליל מארץ זו ויעבר לארץ אחרת, שכבר שתו מכוס התרעלה וחזרו ליהדותם, חבת עמם וחפצי עמים, ע"י השפעת רוח אלקים שמתלבש בחכמי הדור וגדוליו להגן על תקומת ישראל ותורתו ופורקן נפשו מרוחות זרות ודעות נפסדות.

כל מי שיחפץ להסתכל בהעבר הגדול שלנו ימצא מופת לעצמו להיות יהודי חם, חי באמונתו, בוטח ביוצרו, מוסר כל אשר לו ומחבב קניניו העתיקים והקדושים בכל לב ונפש; שלא להפסיק הקשר בינם לבין אביהם שבשמים על ידי עליה לגדולה, בלשונות, מדעים, חכמה, גבורה, יופי ומעמד גבוה בהחברה. והמלומדים, בנות החן והמקורבים למלכות בגלות־התהום הזה,

ישתדלו להיות כדניאל, חמו״ע, כמרדכי ואסתר, שמעון הצדיק, מתתיהו ובניו ריב״ה, רבי ושארי חכמי הדורות שזכו לגדולה והתפארו בכתרה של תורה והיה חביב להם מנפשם וכל טובם, ולא התערבו עם הגוים מטיביהם להיות כמוהם, והערו נפשם למות על מזבח אהבת הדת.

בכל דור עשו תחבולות להכביד את היציאה מן הדת, עשו גדרים וסיגים, גזרו גזרות, תקנו תקנות בעליות בית גוריון ובעליות אחרות להרחיק את העברי משלחן שאינו שלו ומחתון עם העמים. בח׳ טבת היום שבו נכתבה התורה יונית גזרו תענית (תו״ה תק״פ) והעתקת התורה לשפה זו היתה נחשבת בעיני חכמי ישראל כעשיית העגל. את הרבים בעמים חשבו ליחיד, ואת היחיד שלהם חשבו לרבים, ואמרו כי המעט מכל הגוים הוא מרובה מכל העמים, בזה שאחד מישראל שקול כנגד כמה וכמה מהם, שאינם אלא נגררים תחת השפעת היצר וחפצו, כתשובת זקני־הנגב על שאלת אלכסנדרוס מוקדון—„למה לא תאמינו ביראתנו שאנו הרבים״!—„שטנא נצח״! ר״ל אין כאן רבים שבחרו בשכלם ותבונתם את האמת, אלא יש כאן שטן אחד; שהטעה את הרבים, ואמר להם: על לילה שהוא יום, והם מאמינים לו, והוא מדבר מגרונם של כל המתדבקים באולת זו (תמיד ל״ה) ידעו כי ישראל בגולה עומד בנס כה„מם ו„סמך״ שבלוחות [וסימנך היתה לגמא״] ותקנו להם להודות לא על הניסים, הנפלאות והטובות שעושה עמהם בכל יום ובכל עת, כשהיו צריכים בצירים שיעמדו לפני המלך והשרים לבקשם שיבטלו גזרותיהם מעל ישראל, בחרו באלה שהתלבשו ברוח אלקים ומלומדי נסים. ומה שלא פעל ראובן בן אצטרבולי לבטל הגזירות בהתחפשותו בבגדי נכרים ובתגלחת שער מצחו ועוד תחבולות; שעשה שלא יכירו בו שהוא יהודי; בכדי שיהיו דבריו נשמעים בדברו לטובת בטול הגזירות מעל היהודים, כי דבריו וראיותיו שהביא שראוי לבטל הגזרות, [והציע להם לגמור את הסבת בגדי בלא יתהכרו, למול נכריהם בגדי ביתן רפי־לוס, טיפרטו מגביהם בכתן ויתן בגדי מיתמעטי] הגם שנאמרו בטעם ונתקבלו והגזירות נתבטלו אבל להעלים היהדות ולכסות עליה בבלורית אי אפשר לזמן ארוך, ומיד כשנודע שהמרציא בטולן היה יהודי, נתחדשו כבתחלה, ונתבטלו בנס ע״י רשב״י ור״א בר יוסי שרפאו בתו של המלך שחלתה ולא היה מי שירפאנה, ונכנסו ל„גינזא־דמלכא״ ומצאו „אגרת הגזרה״ וקרעוה (מעילה י״ז) ויהודה בן שמוע וחבריו הלכו בבכי, זעקה ותחנונים

בחוצות העיר וסידרו טענות עד שבטלו הגזירה. (ר"ה י"ט).

אבל היום פסק העבר שלנו להיות מלמד להועיל, והמעולים שהיו בהימים שהיו, אינם משתמשים יותר להיות מופת לטובה. ואדרבה מסתכלים בהעבר לעשות כהרעים שבו להשחית את העולם ברעתם. ונתחדשו בימנו מעשי דור אנוש ודור הפלגה, דור המבול, וגאון ארבע הערים שנאבדו מתחת שמי ד' אין עיר שאין בה פורקי עול שמים, ומתדמים לעכו"ם, מעלימי יהדותם ונהנים מארוחות אסורות, וכהמתיונים לפנים וסייעו בעצתם ובכספם להחליש פעולת הדת מישראל, ויחקו מעשי המקולקלים שבכל העמים והלשונות, ואין זכרון וסימן למעשי אבות שלנו, בבתי אחינו המת„אנגלים"; אין מדליקים שם „נר חנוכה", וימי הפורים בלתי נעשים ונזכרים אצלם, ואינם מכירים את גבורי הרוח ואדירי האומה ארזי העבר־הגדול ומלא מאורעות כבירים—שלנו.

ילדי עמנו העמלים במוחם ומשננים דברי ימי העמים וזוכרים כל פרטי הפרטים שאין להם ערך וממשות, מכל מה שהיה לפנים; אינם זוכרים גם את השש זכירות—שהן יציאת מצרים, מעמד הר סיני, מלחמת עמלק, מעשה העגל, זכירת מרים, וזכירת יום השבת—שצותה התורה לזכרם. וישראל בעת הזאת דומה לגפן בחורף שאין עליה לא ענבים ולא עלים וענפים והיא ריקה ויבישה. אבל הבה נקוה כי יעבר הסתו ויבא האביב והקיץ להחם, להרטיב ולהפריח את ישראל המשולים לגפן (תהלים פ') ויתן את פריו בעתו ועלהו לא יבול עד אשר ישא נס לגוים לקבץ נדחי ישראל ולהביאם לארצם ומקומם ויגדל בקרבו קדוש ישראל.

אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ע"י עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך, אר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים לפיכך הקדים שקליהם לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמעים על השקלים ועל הכלאים (מגילה י"ג)

לבן הרשע שיכול להעיד על יעקב שלא נחשד על הגזל, ובהעשרים שנה שדר בביתו לא לקח ממנו אפילו מחט סכין והמנק אחד. רדף אחריו בחפזה גדולה, ומה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך הוא ביום אחד ורצה להשינו ולעשות לו רע. אלקים בא אליו לאמר לו „השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע" משום שטובתם של הרשעים רעה היא אצל צדיקים. אבל לבן האדוק בתרפיו ובשביל שנגנבו ממנו עשה את הדרך הזה ורדף אחרי בעל בנותיו, לא שמע להקב"ה, ודבר עם יעקב ולא דברים טובים —שגם הם נגד אזהרת המקום—,אלא דוקא דברים רעים של בוז וחרפת וגדופים, קרא לו „גנב", „סבל" „ובורח". ובא עליו בטענות „מה עשית"! למה נחבאת"? ולמה גנבת את לבי ואת אלקי?. (בראשית ל"א. פ"ז ג').

בני בניו בשמעם ממנו טענת גניבת התרפים אמרו לו: „בושנו בך אבי אמנו שלעת זקנותך אתה אומר למה גנבת את אלקי", ויעקב בחרות אפו בקפדנותו ובריבו עם הותנו לא השתמש במהלומות, מכות ופצעים וזלזולים אלא בדברי פיוסים, וא"ל „מה פשעי מה חטאתי, מה מצאת מכל כלי ביתך" וגו'. דברי הפיוסים והתוכחה הרכה שהוכיחו בה יעקב ובניו, לקמואל או בלעם שנקרא לבן ע"ש שהיה מלובן וברור ברשע. (ב"ר פ', ע"ד ובמפרשים) פעלה עליו להחזירו למוטב להודות להקב"ה ואמר „ראה אלקים עד ביני ובינך". אבל רק לשעה, כי מיד חזר לתקלתו ושתף אלקי נחור לאלקי אברהם ואמר „אלקי אברהם ואלקי נחור ישפטו בינינו". (זהר סוף ויצא) ומשום שתרפיו ואליליו היו חביבים לו מבנותיו ומכל אשר לו לבן חשש יעקב פן יגזלם ממנו; כמו שענה ללבן „כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך מעמי" בבדי שלא יהיו ברשותו של אינו מודה בעכו"ם. וזהו שאמר בעל ההגדה לפסח: צא ולמד מה בקש לבן וגו' ר"ל בקשת לבן אינה מפורשת וצריך ללמדה ולמצאנה ביני שיטין.

בשבת יעקב בבית לבן וגר עמו למד ממנו למסור נפשו על שמירת המצות והתפאר בזה „עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי", ודן ק"ו ומה לבן

מחבב ומכבד ומוקיר תרפיו שאין בהם ממש, אף כי אנו מחויבים להיקיר ולהראות חבה לבורא העולם שבחסדו אנו חיים וקימים, וכן אפשר לדון ק"ו ולקחת לקח מבלעם זו לבן (עיין סנהדרין ק"ה) על הזריזות, בטול כבוד עצמו וגדולתו בעת שיקרה להאדם לעשות פעולה טובה ומצוה. ומה בלעם שבל מלכי עולם השכימו לפתחו ושאלו עצתו והיה הגדול והחשוב מכולם, היה מהמר וחבש אתונו בעצמו בהשכמה ובהודרזות בכדי לקלל ולהרע לבני אדם; שבל מה] שעשו היה עפ"י ד' ביד משה, הגם שראה שהדבר רע בעיני אלקים שאמר לו בפעם הראשונה „לא תלך עמהם, לא תאר את העם", אף כי אנו בשעה שעלינו ללכת להטיב לבני אדם ולהעניק להם מברכת אל, שצריכים אנו לרוץ כצבי ולהתגבר כארי בל לחלוק כבוד לעצמו ולהתמהמה עד שיהיה אפשר לעשות הדבר הזה ע"י שליח. וגם מהאיש צר ואויב המן—שנתן כל הון ביתו לאחשורש [אוצ' היה כג עשרי עשרת אלפים ככר כסף] להכחיד את ישראל—(עין מ"ר ג"ג) נוכל־ללמוד בק"ו מדת בזבוז ממון ופזרנות לצרכי הרוח ורצון השוכן במרום.

אבל גם טובה זו שאפשר להוציא ממעשי הרשעים לדון מהם ק"ו על „מעשים־טובים". רעה היא אצל צדיקים, ומוטב שלא להזכיר שמם כלל ושיהא נרקב לגמרי. [כי לא כל אחד יכול להיות כיעקב בברר הטוב מרעות לבן, וכר"מ באכל התוך וזרק הקליפה, כי דקך כולם היא לקלוף התלה ואח"כ לאכול התוך אבל בעת האכילה קבה נתפליד הקליפה], לכן כשגברה שנאת בלעם לישראל וקם בבקר וחבש אתונו בעצמו בחשק גדול א"ל הקב"ה „רשע כבר קדמך אברהם שבטל גדולתו ואהבתו לבנו יחידו והשכים בבקר וחבש את חמורו והלך להעלות את בנו לעולה". [אברהם היה מינה מאדם, לבן ובלעם בבמשו אמרי אל ותמרו את דבריו אדם נלטוה בלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע ואכל ממנו וידע רק את הרע להמליך אשמתו על אשתו ולא את הטוב להודות על שעו ולבקש סליחה, ולכן נלטוה בלא לדבר מטוב ועד רע והכל רק רע]. ועשה כאשר צוה אותו אלקים [אחד מהמכחים הגדולים בתורה על מכה ואהבן ויכהל בעצו כלכבר ניו להם], ומפני שהיה גלוי לפני בורא העולם שישקל המן כל עשרו להמלך לאבד את ישראל ויכול להיות למופת על פזור־ממון להפצת איזה שיטה ורעיון, לצדקה ולעניני הנפש, לכן הקדים שקלי ישראל, ר"ל אל תביאו ראיות מבלעם ואל תקחו לקח משקלי העמלקי—שמצוה עלינו שלא להזכיר שמו על שום דבר טוב (ספרי תצא)—אלא למדו עצמכם שלא לקמץ בצדקה

ולזרו את אלה שאינם מביאים מעצמם חובות המוטלים עליהם להקהל מדור־המדבר ששקלו שקליהם והרבו להביא נדבות למשכן באהבה ובתשוקה ורצון נלהב. למדו עצמכם מיעקב שכספו לא היה נחשב לו למאומה בשעה שקנה חלקו של עשו במערת המכפלה, שנטל כל הכסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו „טול זה בשביל חלקך במערה". ארוחתו ותבשילו שהכין לעצמו מסרן לאחיו בשביל בכורתו. הגם שממון היה חביב לו וחזר בשביל פכים קטנים ונשאר לבדו באמצע הלילה, כי כל הצדיקים שאינם פושטים ידיהם בגזל, חביב להם ממונם מגופם, ומצמצמים מעצמם ואינם מרבים בתענוגי בשר. אבל אינו חביב להם מרוחם ונפשם, וכשבא לידם דבר מצוה מתחסדים ומבזבזים יותר מחומש, כבר בוהין שאכל בעצמו ירקות במושים ולצדקה נתן מדה גדושה של דינרין (תס"ר ב'), וכאבא יודן רמאה, מר עוקבא, ועוד שלא חסו על הונם לצרך צדקה ומגבת חכמים, וכל יהודי כשר יתן כל אשר לו ולא יעבר על לאו אחד (עין יו"ד קנ"ז, חולין נ"ח, גטין פ"ב, כתובות ס'). ומה שלמדו מדרגות אהבת המקום לישראל מפרשת שכם הרשע, משום שאהבת המונה להאשה שחשק בה פוסקת לאחר שהשיג תאוותו באמנון ותמר, וכאן דבקה נפשו בה גם לאחר ששכב עמה מפני כי חפץ בה וביחוסה שהיתה דינה בת יעקב, ויצא מכלל הרשעים שאומרים הרבה ואינם עושים אפי' מעט, והוא אמר מעט, ודבר על לבה לישבו רק בהבטחת ממון, ולבסוף מסר גם גופו ומל עצמו בשבילה, וכוונתו היתה לא משום חמדת נשים בלבד, (ב"ר פ' ועין גם פרשה ל', מן אני כל בר"ד לחה למד).

כל אחד מישראל העשיר והדל וגם הכהן שפרנסתו היתה מהגרנות והמתנות ואין לו חלק בארץ, השתתפו עם הצבור ושקלו שקליהם בבת אחת ולא מעט מעט. והכהן שאינו שוקל נקרא חוטא, משום שגם הכהן אינו רשאי לפרוש מן הצבור והתורה אמרה: „זה יתנו כל העובר על הפקודים" וכן נהגו חברי קהלות ישראל בכל הזמנים, השתתפו עם הצבור וכפו זא"ז לבנות וליסד כל דבר שהצבור צריך לו. (עין חו"מ קס"ג) ותקנו ברכה מיוחדת להעוסקים בצרכי צבור ולהעמלים עמהם ומפקחים על עניניהם. אבל היום יעברו על פקודי אוריתא וגם רבים מהעשירים פורשים מן הצבור ואינם נושאים בעול צרכיו יכופין זא"ז שלא לבנות ושלא ליסד שום דבר, ומנינים על שיטתם־החדשות בכל לבבם ובכל נפשם, עליהם ועל כיוצא בהם

יהיו שקלי המן קטרוג־גדול וגורמים לשלטון העמים עלינו.

באחד באדר השמיעו והכריזו על השקלים ועל הכלאים, ר"ל כל יחשב השוקל שקליו ונותן מכספו למשאת־משה ולכל דבר שבקדושה [מעשית הקדש קנו לתמי גבוה, קרבנות, קטרת, נסכים, בגדי כהונה וכל צרכי המזבח, המקדש, הע"ל והומותיה סופריה ומגדליה] שדי לו בזה, אלא צריך להיות סור־מרע ועושה ומקיים כל המצות הגם שאין מעשיתם הנאה לזולתו בכלאי השדה והכרם. ומחויב לדקדק ולהיות נזהר בהם גם אם מפסיד ע"י שקלים וכברי כסף מכיסו. וצריך להתעורר מעצמו ע"ז מבלי לחכות על הכרזת ב"ד ותוכחת מוכר—[עיין ביד יוסף הלכתי טעם למה לא היתה השמעת השקלים והכלאים כאחד, זכות על שהודה הזה שלא יפול גורל המן בו, והוא משום שלא התעוררו להביא מעצמן והיה צריך לדרוש ולתבוע מהם].

הגם שאין אנו צריכים היום להשמיע על כלאי־אילן וזרעים ובהמה משום שלא נעמד על הקרקע, לא נטפל בבהמות, ולא נעשה בהם מלאכה בשדה, אבל צריכים אנו להעביר קול, להכריז, להשמיע ולעקור את כלאי־הדת וגידולי האיסור שנזרעו ביהדות. והרכיבו בעץ החיים יהודים ושריגים זרים וזרעו בצדו דלועין וקשואין וירקות שונים, ונתפשטה הערבוביא בכל מקצעות הדת. ואי אפשר להכיר את המשולים לתפוחים שהם פרי עץ החיים העתיק יומין.

מפני כלאי הדת התחברות, תערובות והרכבה עם עצי היער וגועים אחרים ירא יעקב לרדת מצרימה, עד שהבטיחו המקום שיהיה שם לגוי גדול, ובניו לא יתבוללו עם המצרים, שתועבה היא להם לאכול לחם עם העברים ולשבת עמהם אצל שלחן אחד, כי שלחן־כלאים שיהודי וגוי אוכלים עליו לא יכול להיות במקום המזבח. משום שעפ"י רוב מבטל הראשון חקיו בשביל האחרון, ואינו חושש או לתקנת שלמה, ברכת הלחם והמזון. ואם הוא מיסב על שלחן הנכרי בביתו יאכל גם מפתו וישתה מיינו ויהנה מסעודתו הלא־כשרה. (עיין יו"ד קנ"ב שלא יאכל עם הגוי אפילו משלו.) ולחוקיהו נחשב לעון מה ששמח בשלוחי מרודך בלאדן שאכלו על שלחנו, וכבדם עד שאשתו בעצמה השקתה עליהם. בזה גרם גלות לבניו ונענש שיוצאי חלציו יהיו סריסים קבועים בהיכל מלך בבל. וכבר אמרו לאמנו רבקה בבית מדרשו של שם ועבר „שני גוים בבטנך" ויהיו שני לאמים, אבל בתנאי שיהיו נפרדים [עי' ולאמים ממעיך יפרדו], אבל אם יתקרבו זה לזה ויתחברו יחדו במשתה, מחול תענוג וחתון אז יהיו כהנהרות המתקרבים אל הים שנבלעים בו ולא נודע

אם היו בעולם. לכן כשבא יעקב למצרים ומצא את בנו בתוך המון מים רבים נקרא בשמו העברי, מדבר בלשון הקודש, עומד בצדקו ומלמד לבניו תורה ולא שכח תלמודו ומתיחס בזה שהוא בן ישראל סבא. צעק ואמר בהדות נפשו, עוד „בני, יוסף, חי״! מצאתיו חי ביהדותו הגם שירכב במרכבת המשנה, ונקרא יוסף הגם שהמלך קראו צפנת פענח, ומתפאר שהוא בני הגם שנשבה לבין הגוים ועלה על פסגת האושר (עין ספרינו יגל סנהדרין ק״ד).

וכבר שאל עובד כוכבים אחד את ר׳ יהושע בן קרחה, א״ל „אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות, בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים ובשעה שאנו שמחים אין אתם שמחים ואימתי אנו ואתם שמחים בירידת גשמים״ מ״ט לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו מה כתוב אחריו הריעו לד׳, כהנים לוים וישראלים אין כתיב אלא הריעו לד׳ כל הארץ, (מ״ר בראשית י״ג) וגם העכו״ם הזה הבין כי אין שמחה משותפת לישראל ועמים יחד, אלא בעניני המחיה והכלכלה ברכת יבול הארץ, מטר השמים, הצלחת המסחור ושלום־הארץ, עניני המדינה ומלחמה. אבל במה שנוגע לאמונה ודת צריך להיות נבדל מכל העמים ולהשאר בסביבה שלו, דוקה בסביבה היהודית.

כלאי־בגדים אסורים רק כשהצמר ופשתים נארגים יחדו. אבל בפני עצמם מותרים וכן כלאי הכרם ובו״ח שאסורים גם בהנאה, הוא רק כשהם מעורבים ומורכבים, ושריים שניהם כשהם נפרדים. כן הם ישראל והעמים שניהם נבראו מאל אחד שהוא אבי כולם ומלכם, ותכלית גדולה לתקומתם בעולם. כל המקים שבע מצות בני נח שקיום העולם ומעמדו תלוי בהן, יש לו כל זכות ומשפט האדם בישראל. אין אנו כופים את ה„גר תושב״, שיאכל בשר כשר וישרה וימלח אותו. שלא יאכל חמץ, ויצום ביוה״כ, והרי הוא חפשי להתנהג כרצונו ולחיות לפי דעתו וטבעו. ואין אנו משתדלים לעשות נפשות מן החוץ, רק נשגיח על נפשותינו שלא תצאנה הן לחוץ, וכל דבר הגורם ומוביל לזה נפחד ממנו ונשמיע עליו; כי אי אפשר הוא הדבר להיות שבני האבות המקימים כלאים באמונתם, יהיו יודעי השם ולומדי תורתו וקשורים באומתם! משום שצאצאי המורכבים עוברים ובטלים מן העולם והם אינם אלא נולדים אבל לא יולדין (מגילה י״ג פרדה זו כלאים שובה פירות, ועין רמב״ן ויקרא י״ט).

השרץ, המזיק היותר נורא הוא הערוד [נקרא גם חברבר]. שאמרו עליו „אוי לו למי שפגע בו ערוד״. נברא כנס מהנחש והצב, [חכינא והרקון] שאין עיבורם

ותשמישם שוה ונזדווגו וילדו זמ"ז נגד הטבע, והיה נס בתוך גם לפורענות ולעונש למרביעי כלאים בבהמות. וא"ל הקב"ה לענה שמצא את הימים במדבר [נקראת בשם זה, מפני שאימתן מוטלת על הבריות, ומכת פרדה לבנה שאמרו עז ביותר לא תתרפא לעולם] והביא פסול לעולם. „אני לא בראתי דבר של היזק ואתה בראת דבר של היזק חייך שאני בורא לך דבר של היזק ונעשה נס ונולד ה„חברברי" (חולין ז׳, קל"ג, ב"ר פ"ב.) בנחשים על שנתחדשה ה„פרדה" בבהמות. (בפסחים נ"ד איתא שאדם הביא הכלאים בעולם.)

שנאת ישראל שהתגשמה בפרעות ומטבח ושפיכת דמי נקיים במים, היא המזיק היותר איום וגדול שמטיל אימתו על היהודים. אוי לה להעיר שפגעו בה היהפים פורעי הפרעות כי הם לא יחמלו נער וזקן טף ונשים, ומדקדקים להרוג תחלה את הטף ואח"כ את הנשים, את הנערים ואח"כ את הזקנים; בכדי שיתרבה צער ההורים בראותם מיתת בניהם בעיניהם (עיין חולין נ"ז) ויש בזה אכזריות יתרה גם לבע"ח והנשר אומר מוטב שיכנסו החצים „בי ולא בבני" והתורה אמרה: „לא תקח האם על הבנים" לכן גם כשצוו לשאול להחרים את עמלק בלא חמלה אמרו לו: „והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק" בל יהשתמש באכזריות יתרה להרבות בצער גדול שאין בו תועלת לביעור הרע מנפצים ומרצצים העוללים אל הסלע,—לא להפך להשליך הסלעים והאבנים על העוללים משום שאבנים כבדות קשה להזיזן ממקומם—שוללים וחומסים ולא ידעו לרחם, ומשתתפים בהפרעות אנשים מכל המפלגות ועושים שלום ביניהם ומזדווגים זל"ז; בכדי לרדוף, להרוג ולאבד את כל היהודים, וגם המרחמים על כל מיני הברואים, וכל כתות וגזעי בני האדם בעלי צבעים שונים מתאכזרים על היהודים מעיקים להם ויורדים לחייהם משום שמכים אותם שבע על הטאותיהם והולכים עמהם בחמת קרי ומביאים מרך בלבבם ומוסיפים ליסרם לרצות עונם, בכדי שיכנע לבבם הערל ויתודו על עותתם ולא ימעלו מעל בה׳.

המוסר והמקל, התוכחה והרצועה מחזירים את האדם למוטב, והמרדות באה רק לאחר שלא הועיל המוסר ובמקום שיש יודעי להוכיח ומקבלי תוכחה, שם אין מכים והורגים מוכים ונהרגים וזהו הכלל הישן שנוהג בישראל בכל דור ודור. כי הפצעים הם לפי הפשעים והמקלות, מלקות, רצועות, מרדות ופצעים שמיסרים בהם את עמנו מבלי חשך באות ומעידות עד כמה שקע העם הזה באולתו בחפצו להתקרב לאויבי

נפשו ולהתדמות להם, גם בבית מדרשו ובעניני הדת ובשבילם מהרסים עוקרים וסותרים יסודות חזקים שעליהם נשען בית ישראל.

בשביל שנקרא נכרי מכירו לשמחת הכנסת בנו לברית, מאחרים אותה עד יום הראשון—,יום השביתה להנוצרים—ועושים אותה שלא בזמנה ומבטלים מצות „וביום השמיני ימול בשר ערלתו". ובשביל שהוזמן גוי אחד שמשותף עמו בעסקים ובנכסים אחד מהקרואים לשמחת חתונת בנו, עושים אותה לא לפי רוח ישראל ובושים במנהגי ישראל ובכל דבר שחותם היהדות טבוע עליו. בכל סעודה שיעשה העברי גם ב„סעודת־הבראה", מזמין איזה נכרים על שלחנו וגם בשמחת חנוך בית הכנסת, סיומא־דספרא באים נכרים ומשתתפים עם ישראל וקונים מצות ואותיות בתורה, כשיזכה אחד מישראל להיות „קרוא" לשלחן איזה „אציל" „שר" ונבחר העם, מהללים אותו ומקנאים בגדולתו ובכבודו שעלה למדרגה גבוהה כזו שיכול לאכול בשר חזיר, מאכלות אסורות ודברים שאסורים בהנאה על שלחנם של מלכים ושרים,

אחד מראשי המקימים כלאים בדת, דר׳ שלמה שינדלר בבוסטון התחרט על מעשיו והנהגתו, ואמר בדרשתו—כפי שנמסרה בהעברי היו"ל בברלין י"ד אייר התרע"א—ואנו נותנים בזה רק תמציתה, „אני שגיתי הרבה, האמנתי בכחותי ובעבודתי חפצתי לכנס את העם לבית הכנסת שהיה ריקם, בני הקהלה עסקו בשבת במלאכה ועבודה, וביום הראשון שחקו בקלפים, האמנתי כי אברא תקופה חדשה, השעה היתה מוכשרת, אתם בניתם היכל הדש העמדתם רב לראשיכם יסדתם מוסדות צדקה וחסד. אבל אתם בעצמכם עמדתם מרחוק, את בית הכנסת לא בקרתם ובניתם אתו בשביל שבניכם כדי שיבואו להתענג על מנגינות המקהלה ולשמוע דרשותיו של הרב, רק לפעמים כאשר חלה אחד מכם, כאשר נטה למות, או כאשר באו בניכם בברית הנשואין—באתם אל ההיכל והעתוממתם: איך זה לא באו שבניכם אלה להשתתף בצערכם או בשמחתכם! ואתם לא ידעתם כי שבניכם גם הם משתוממים עליכם. נסיתי לעשות תקונים־בדת. האמנתי כי באופן כזה אמשיך אתכם לבית התפלה, אבל כלום לא הועיל: גם המנגינות היפות, גם המנהגים החדשים והנוחים לפי רוח העת לא יכלו לשכן המתעצל לבוא. נסיתי לעשות עוד יתרה מזה, בדרשותי התאמצתי לגלות סינסציות כמו שעושים עתוני השוק—הידועה בשם עתונות הצהובה—והייתי למטיף צהוב, אבל לשוא!

נוצרים באו לשמוע דרשותי ואחי בני עמי עמדו במרים ולא פנו אלי ואל דרשותי, טרוד הייתי מבקר ועד ערב בעניני צדקה והשכלה הייתי עסקן צבורי ולא רועה רוחני, סמכתי יותר מדאי על שכלי, על הדוין וספנסר הטפתי לכם על האמונה החפשית, חפצתי להסביר לכם הכל עפ״י השכל, אבל שכחתי כי האמונה אינה יכולה להוסד על השכל. האמונה מיוסדת על הרגש הפנימי של האדם, מעולם לא הגיע איש לאמונה עפ״י שכלו כי אם ע״י הרגשתו הרוחנית

שגיאה יותר גדולה עשיתי בזה, שפרצתי את סייגי הדת ובטלתי המנהגים והדינים הקבועים. אמרתי, כי האמונה האמתית אינה הורשת כל צירמוניה ומנהגים ועתה אני מודה לפניכם, כי טועה הייתי, כי אפילו מנהג קל שבקלים יש בכחו להשפיע יותר על רגשות האיש ואמונתו מכל הדרשות של רב כמוני, כי פרוסת המצה לבדה יכולה להעיר את רגשותיו של איש יהודי יותר מכל ההוכחות והראיות שאביא מסופרים ומלומדים ידועים.

היהודים הנזהרים בהמנהגים הקדומים ודיני התורה הם בנים יותר מעולים של האנושיות בכלל, ובשקדר השמים בארצות המזרח באו הנה והביאו אתם את המסורת העתיקה שתהיה להתרופה אצלנו והצבנו כי כל מה שנשתנה ונדמה לשכנינו הנכרים ייטב לנו, אנו מוטלטלים מארץ לארץ כדי להזק בכל מקום את ידי אחינו המתרפים, אנחנו צריכים להיות נבדלים מהעמים האחרים אם האלף ישוה להבית אז אין צריך כלל באלף הזה.

האמנתי תמיד כי כל אחד יכול להאמין לפי מושגיו הוא, יכול לקרב חלק מהאמונה ולהרחיק חלק, חשבתי כי זה אינו מעלה ואינו מוריד: איך שיקיים כל אחד את הדת, בלבד שיאמין בכלליות הדת, אבל עכשיו אני מודה, כי טעיתי, אין אנו יכולים לסדר צבא, שלכל אחד ואחד מהחיילים אשר בו תהיה לו שיטה מיוחדת, כל אחד מחויב להרגיש כי סר הוא למשמעתו של גבוה ממנו אלמלי זה—לא יצא שום דבר של ממש. אם לא נדבק בחמר את הלבנים אחת אל רעותה לא נבנה מאום, החמר המדביק את הלבנים הוא הוא העיקר, צריכה להיות בינינו משמעת גמורה, אחדות, אמונה משותפת, מנהגים מקובלים שלא תהיה הזכות לאחד ממנו לבטלם ולהקל בם, כי אם להכנע בפניהם, אני מודה לפניכם—אמר הנואם— לא רק כדי להקל את המשא הכבד הרובץ על לבי אלא גם כדי שתלמדו

ממני ולא תוסיפו לעשות את השגיאות שעשיתי אנכי.

לשלמה שהתענג בכל התענוגים ונתן הכסף כאבנים בירושלים נאה לאמר „הכל הבל". לנבוכדנצר ששלט בכל העולם, נאה לאמר „וכל דיירי ארעא כלא חשובין". וליתרו שלא הניח אליל שלא עבדו נאה לאמר „עתה ידעתי כי גדול ד' מכל אלקים". ולרב מתבולל נאה לאמר „חטאתי! שגיתי! טעיתי! והלכתי בדרך עקומה". וגערתו ותוכחתו של הבעל תשובה זה; צריכות לפעול על אחינו אוהבי־הכלאים והתערובות שרגלם האחת עומדת בתוך התחום והשניה חוץ לתחום, לשוב לגבולם ולעקור את הכלאים משדה ישראל (קה"ר י"א ג')

היהודי צריך שימשול הוא על שקליו ולא שימשלו הם עליו, עושה דין בעיר הנדחת; כשיודע חובה אינו שותק, לא יחוס ולא יחמול עליהם, אינו מצדד בזכותם ומקשיח רחמיו מהם ומתאכזר עליהם להמיתם שלא במיתה יפה,—כי לבער הרע מוסרים האבות את בנם הסורר שסופו ללסטם הבריות בידי זקני העיר להמיתו ומתהפך גם הנביא המתבודד בעבודת אלקים; לאכזר; כשמואל ששסף וחתך גופו של אגג וזרקו לבנות יענה (היכ"ר פ"ג), וכפנחס שדקר אנשים ברמח שבידו, וכאליהו שהוריד נביאי הבעל אל נחל קישון ושחטם שם (מ"א י"ח) וכמשרע"ל שהוציא מוחו של המצרי הנוגש במגריפה שבידו (כ"ר).—אבל אסור להנות מרכושם וממונם, דומה הוא משפט עיר הנדחת להקרבת קרבן עולה, ר"ל כמו הקרבן הזה עולה כולו כליל ואין להבעלים ממנו כלום, כן לא תהיה לכם הנאת־מאומה מעיר הנדחת ותהרימו כל אשר בה ואפי' נכסי הצדיקים, ואין עושים—לדעת ריה"ג—בה; גם גנות ופרדיסים (ב"מ ל"א סנהדרין קי"א) ואז לא יפול החשד על עושי הדין שעשו משפט בהעיר בשביל השלל והנכסים, כי לא נדבק בידם מאומה מן החרם, ושמעון ולוי על ששלחו ידם בשלל שכם ונתנו מקום לחשוד אותם שלא תבעו עלבון אחותם, קללם יעקב ולא רצה שיתיחד שמו עליהם. שאול בלחמו על עמלק, משלה חמדת הקנינים עליו ועל העם ולא אבו להחרים מיטב הצאן והבקר והכבשים המפוטמים וכל הטוב ולקחו מהשלל, הוכיחו הנביא על זה ואמר: „למה לא שמעת בקול ד' ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני ד'". לא הועיל לו התנצלותו שאמר „כי יראתי את העם ואשמע בקולם" ונמאס מהיות מלך על ישראל [מה כיעור הזקנים להתכעס להיות עבד להעס לעבות

לעגם וגם להקימם זהו רק בעניני מלכות אבל בעניני התורה ומצות אלקים אין מגינים ואין משעבדים א"ע נגרין אחר אל רבים, גם אם יצוה מזה מזה], כשנעשה נס לישראל בפורים והכו בכל אויביהם מכת־חרב והרג ואבדן לא שלחו בבזה את ידם ושלטו הם על ממון עצמם ושלחו מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.—הגם שהרשה להם המלך לבוז בז.—

אבל היום נתרבו עבדי־השקלים, שנושאים נשים, מקמצים ידיהם מבזים את צלמם, מחללים שבת, אוכלים מאכלים פגולים ועושים כל דבר אסור לשם ממון. העשיר יחשב שאם לא יתן צדקה לעניים, מתנות לאביונים ויפרש מן הצבור וירבה בסחורה שלא במשפט ויעשה עושר ויצבור ממון, והדל יחשב שאם יתן מכספו המצומצם והסיר לנפשו לכן ימנע את עצמו מלשקול על ידי גובי הצדקה. ושניהם טועים, וע"ז רמזו חכמי המוסר ואמרו: „העשיר לא ירבה" מקמצנותו וקפיצת ידו „והדל לא ימעיט" מפזרנות ופתיחת ידו לצדקה ואדרבה בשביל הצדקה נפתחים ארובות השמים להריק רב ברכה ושפע. (אמרי־שפר לרב"ק).

מלבד זה הנהו הקמצן והפירש מן הצבור, ומשתחוה לעגל הזהב, כמו כלוא בבית הסהר, וכמצורע היושב בדד מחוץ למחנה כל ימיו! כי מתחבא הוא מבני אדם מיראתו פן יבקשו ממנו צדקה וילמד, לאשתו לאמר שקר לגוברי צדקה ולמבקשי ממון הסרים אל ביתו „בעלי איננו בבית" ולפעמים יתעקם ויזחל על גחונו להתחבא תחת המטה בשמעו צלצול הפעמון ופסיעות הגבאים, הוא איננו הולך אל אחרים והם אינם הולכים אליו והוא טמא וממונו טמא והנהו כהפרה־אדומה שבחייה לא עלה עליה עול ולא היתה שום תועלת לבעליה ממנה רק אחר שחיטתה ושרפתה. התורה אמרה! „איש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל". והמוסר היוצא מזה הוא שהאיש הנטמא בטומאת מתכת הצהובה ואדומה, ומשתחוה לעגל הזהב וממשלתו פרוש עליו ובשבילו יושב תחת דלתים סגורות, בורח מן הצדקה, ינוס מן החסד, מתרחק מן הכלל ואוהב את עצמו במדה נפרזה, תכרת נפשו מקהל ישראל המסומנים בסימני טהרה שהם, ביישנות, רחמנות וגמילות חסדים, ואין לו חלק עמהם יותר.

כמו השלש פרשיות הקודמות שקלים, זכור, ופרה, תלמדנה לקח להיהודי להיות עפ"י תורתו בתוך כלל אחיו בני עמו, להגן על קניני האומה

ובו׳ להיות עבד לקוני עצמו, בן תלמד פרשת „החודש הזה לכם״ לימוד גדול לעבדי שומני קדושים ושבתותיו, חדשיו ומועדיו שונים מזמני ששון, מנוחה ויום טוב אשר לעמים, ישראל מונין ללבנה והעמים מונין לחמה, המנין המיוחד הזה הוא יסוד גדול שהבדלתה של האומה הנבחרת מכל האומות נשענת עליו, לכן השתדלו שונאי־הבדלתה שחפצו לערבב את ישראל לגוים בכל העתים, להרוס את היסוד והחוק הזה, וגזרו עליו לבטלו, מלבד יון והיהודים המתיוונים ומתיונים ועריצי רומא ופקידיה בא״י, והמן הרשע בשהלשין על ישראל והבליט צרת עין באחדותם שהם עם אחד בין העמים, הבין סוד הדבר הזה ואמר: „אין משתמרים לא קלנדס ולא סטרנליא ומבזים מועדיך ומתענגים בשבת, פסח ועצרת ריש שתא וריש ירחא שילהם״. (תס״ר ז׳.)

לכן חביב יותר השבת שמברכים החודש משאר השבתות, אין אא״ה צדקתך והזכרת נשמות, ומברכים אותו בכונה וברוב עם. גם החרשים, הזקנים והנשים היושבים רחוק מבית הכנסת ובשבת אחרת מתפללים בביתם, באים בשבת זו להתפלל בצבור ומביאים בניהם עמהם, ולא יעצרם מלבוא לא גשם, שלג ורוח סערה. היום שלפני ראש חודש הוא יום כפרה וסליחת עון—ימי הכפרה הם שלשה עשר יום בשנה, אחד גדול ושנים עשר קטנים — ומתענים בו, גם האוכלים מסתפקים במאכלים קלים בסעודתם כמו בערב שבת ויו״ט בכדי שיאכלו סעודת החודש לתיאבון. כמו במקדש הרבו בקרבנות לכבוד החודש, כן מרבים במאכלים על השלחן שהוא במקום המזבח לכבוד ר״ח ועושים סעודה גדולה—גם אם חל בשבת—שיש בה היכרא שהיא משום חביבותא דירחא, מרבים בצדקה, מחלקים לחם לעניים ומשלחים דורונות־דמי חודש—להמלמדים והנשים אינן עושות בו מלאכה,

בביהכ״נ אומרים הלל, מתפללים מוסף, קוראים בתורה ואומרים מתוך צהלה והדות הרוח מזמור „ברכי נפשי״ שנאמר בו: „עשה ירח למועדים״. וכשמתחדש הירח הזה לובשים בגדים נאים ויוצאים למקום נקי בהדור גדול תחת השמים ומקדשים אותו ומברכים עליו, ובזמן מצומצם מפסיקים בק״ש וברכותיה ובקריאת המגילה לקדש הלבנה (ת״ח תק״פ, ניב״ק מ״ה, וכספרים), א״ר אסי אמר רב כל המברך על החודש בזמנו כאלו מקבל פני השכינה כתיב הכא החודש הזה וכתיב התם זה אלי ואנוהו. (סנהדרין מ״ב). ר״ל היהודי שהי

בעולמו הוא, וכמו צבא מרום והשחקים מעל, אינם משנים תפקידם ושמחים ברצון קונם כן יעשה הוא ברצון יוצרו, ומחכה למזל טוב ומאמין שאורו יגדל שבעתים ויתחדש כהלבנה, הוא יחזיק בתורתו, עמו ואלקיו ואהבתם לא תמוש ממנו לעולם, ובכל מדה שימודדו לו יאמר „זה אלי ואנוהו" ואף בגלותו ודלותו שביתו יהיה דירת ארעאי שיכול ליפול ברוח מצויה, יהיה בית אלקים ומוסדות הצדקה בנויים על תלם ומתנוססים לתפארה.

לא נשאו נשים אלא כשהחודש מתחדש (יו"ד קצ"ט), בשמחות ובמסחור— גם אם עשו סחורה עם גוים מנו לימי החדש—ואחד לשלשים יום שאומרים בו „יעלה ויבא" גבו שכר דירה מחשבנים יהיה זמן פרעון שכר למוד להמלמדים ושכר עבודה להפועלים, ולא היה אחד אשר לא ידע בכמה ימים בחודש הוא עומד, אשר לא כן היום שכחו את „מנין הלבנה" לגמרי וגם כרטיסי הכניסה לימים נוראים, כרטיסי הזמנה לברית, החתנה והלוית המת יהיה הזמן עליהם כתוב למספר הנהוג, ויום הראשון בחודש שלהם הוא זמן פרעון גם לשכירות משרתי ורבני הקהלה, ולא אנטיוכס, טיטוס, אנדריאנוס יתן אלא היהודים בעצמם ביטלו את „החודש" גם מבית הקברות ומצבות הקברים שמשתמשים, בחדשי אחרים גם שם, והמקדש הלבנה ומברך על חדושה משתולל הוא בעיניהם.

נקוה כי למודי הספר היוצאים מהארבע פרשיות שיש בהם רמזים גדולים למי שדי לו ברמיזא, והם שבתות השובות מאחדות, (עין כהנת י"ג כח"ס) ישארו חקוקים וחרותים על לוח לבנו להשכיל ולהטיב ולשפר מעשינו.

ובכל מדינה וג׳ אבל גדול ליהודים, וכי יש אבל גדול ואבל קטן [אם בא לאייר בסיס אבל כבד והלעטרו הרבה זהו מפורש בסוף הפסוק בהתענו בכו וספדו והליעו שק ואפר לרבים], אלא לפי שבנוהג שבעולם כל האבלים אבלן מתמעט והולך עד י״ב חודש, אבל זה דהמן כל מה שהולך הוא מתגבר, שבל יום היוצא היו אומרים כבר יצא יום אחד מחיינו, לכך נאמר אבל גדול [בהלך והתגדל .מיום אל יום], ד״א אבל גדול לפי שבאבל דעלמא כשמת לו בן אומרים לו יתיה בנך האחר, ואם לא היה לו אחר אומרים לו הארך ימים אתה, אבל כאן הכל לקוחים למיתה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים—והתגדל האבל בזה שהקיף את כולם מבלי שריד—(אס״ר פ״ח).

בשאלת המדרש על התואר „גדול״ אצל אבלות, כן יש לשאול על התואר „גדול״ אצל שבת, שמתארים בו את השבת שלפני פסח וקוראים אותו „שבת הגדול״ וכי יש שבת גדול ושבת קטן? הלוא בכל השבתים שובתים משקיעת החמה—מוסיפים מעט—ועד צאת הכוכבים וזמן הוספת החול על הקודש שוה בכולם, והשבתות שבתמוז הן בנות כ״ד שעות כהשבתות שבטבת, א״כ למה זכתה שבת זו להקרא שבת הגדול? (עין תוס׳ שבת פ״ז).

המדרש שלמעלה שהעיר לנו לשאול למה נתגדל שבת אחת בניסן ונקרא גדול, יורנו להשיב על שאלה זו ולתת טעם לשבח על שם הזה, והטעם הוא חדש אצלי ולא מצאתיו בין הטעמים הרבים בספרי הדרוש וספרים שונים. והוא, —

השבת שהעולם קדמה לו רק בששת ימים ובשנים היה עתיקה במוהו; כי השבת נתנה לאדה״ר ונצטוה עליו לשמרו. (ב״ר פ״ז) נשללה מבני נח ואין להם רשות לשבות ולנוח בו והעכו״ם ששבת חייב מיתה (סנהדרין נ״ט). אבל האבות שמרוהו והי׳ המדת ימיהם ויעקב נכנס לשכם עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום. (ב״ר ע״ט), הנשיא לבני אפרים הקריב קרבנו ביום השביעי—הגם שאין קרבן יחיד קרב בשבת—ונתקבל ברצון, בזכות אבי אביו יוסף ששמר את השבת עד שלא נתנה התורה. (במד״ר יד). „ויבא יוסף לעשות מלאכתו״

יום שבת היה דכתיב כי בו שבת מכל מלאכתו ומה מלאכה היתה לו שונה וקורא מה שאביו מלמדו. (ילקוט ראובני) וכל בני יעקב שבאו עמו מצרימה היו שומרי שבת ומקדשי שביעי. כשנשתעבדו בסבלות מצרים בא משה אל פרעה והשתדל ממנו שיתן לישראל יום מנוחה אחד, וא"ל „אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים" וכשנתן לו פרעה יום אחד בחר את השבת והיו שובתים בו ממלאכת עבודה ושנו וקראו את המגילות שהיו בידם והשתעשעו בהן בכל שבת ושבת. עד שיצאה גזרת „תכבד־העבודה" שלא יהיו נפישין בשבת „וגזרת „ואל ישעו" שלא ישנו ויקראו מגילותיהם שהיו דברי שקר לדעת פרעה! והשבת הראשון הזה שגזרו עליהם שלא ינוחו בו וזלזלו במגלותיהם ובמנוחתם היה „שבת קטן" וקדושתו הלכה והתקטנה ונשכחה מהם לגמרי מקוצר רוח ומעבודה בלא הפסק שבתון.

שומריו וזוכריו נשארו מעט. כי היהודים־האפלים נקראים כן ע"ש שמתו בג' ימי האפלה—היו להם פטרונים עושר וכבוד במצרים והיו ערלים ונוהגים כבני חם יושבי הארץ, שינו שמם ולשונם וגידלו בלורית והם לא שמרו את השבת, ושמרוהו רק בני שבט לוי שלא חל עליהם השעבוד.

אבל כשמתו היהודים האפלים בימי החשך, וכבר פסקה העבדות ופי פרעה נסתם ונפל פחד היהודים על המצרים ושתקו גם כשלקחו יראתם לקרבן וקשרוהו לכרעי־המטה, לשמרו ולבקרו שלא יהא בו מום, ונודע להם שאין אלקיהם כלום. (עין מ"ר כה ס"י ג' הלך לוי יצי נשבתו). אז חזרו לשמור את השבת שהיתה קדושה להם עד שלא נתנה, לכן—אומרים בתפלות שבת „ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו" משום ששמרוהו טרם שכפו עליהם את ההר כגיגית—והיה השבת „שבת גדול" שכל בני ישראל התענגו מטובו ונחו בו, והלך והתגדל עד שיצא מגנזי המקום ונצטוו עליו במרה, וניתן להם במתנה. והמתנה היתה יקרה אצלם ולא חללוה, והשומרים שהעמיד משה לשמור שלא יחללו את השבת מצאו רק אחד שקשש עצים. (ספרי ש"ה)

בשבת משכימים ובאים לביה"כ וקוראים בתורה ומפטירים בנביא. (כתב"ה.) אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, והטרודים במלאכה בחול עוסקים בתורה יותר מהת"ח שלומדים בכל יום. והשבת הוא בן זוגו של התורה שדואג בעד פרנסתה, קיומה וכבודה, בכניסתם לארץ דאגה התורה וטענה „אני מה תהא עלי"!—עד עכשו כשאבלו

את הזמן היו פנוים ללמוד תורה אבל עתה שעליהם לאסף הגם ולעבוד כל עבודה בשדה, לבנות בתים וגדרות צאן, לגזז צמרים ללבנם ולטפל בם. לכל מיני הפרים והירקות [illegible] וזה יפה לשעה וזה היה לפניו ולזיתו לא יהיה אדם אשר ילמד [illegible] —[illegible] לה הקב"ה שבבת השבוע [illegible] יהיו בטלין ממלאכה ויעסקו בתורה סרה דאגתה מעליה (מו"ה ובור ר"ל.) משום שידעה כי נשואה היא לבעלה [illegible] בשבתות להלחם עם אויביה ומהרסיה שאינם חפצים בהרחבתה ובגאונה ועניין יעבדו את גופ [illegible] ואינו רוצה לבטל חפצם.

התורה נתנה בשבת ללמד להאדם לדעת, שלא יעלה על רעיונו להרהר [illegible] בשבת כמו בהתבטלות, ואין לפנות כפי [illegible] כל שאין [illegible] ואין הקודש [illegible] ואין הממון; ובשם שאין מוכרים וקונים; כן לא ילמדו ולא ילמדו לאחרים ולא יעבדו עבודת הגוף, [illegible] ביום השבתון, אלא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] המשפחה בבית אחד ומסביב לשלחן אחד. [עין ירושלמי פ"ו שבת דעת ר' חגי כב"ר [illegible] לא יתני שבתות [illegible] אלא לאכילה ולשתיה, ע"י בהפנה זו מסבים התירו לו לעסוק בד"ת.]

[illegible] שהיה זה נקבע לעבודת הרוח ויגיעת התורה ונחים בו בסבת רצון־האל ..[זה כונת המקובלים שבות מנוחת הכונה] שהוא, שיהיה יום מנוחה רק מעבודת הגוף, אבל יתכנסו בו ללמוד, לקרות ולשנות ולהתפלל בבית המדרש ובית הכנסת, לכן נקרא „יום גדול וקדוש" בכל חדשי השנה ולא דוקא בחודש ניסן, והוא אחד משלש קדושות והוא באמצע שהם קדושת השם, קדושת השבת, קדושת ישראל. (עין ילקוט [illegible] קדוש, קדש [illegible] קדש ישראל.) והיו זהירים בקדושת הללו גם בשעות הסכנה, וגם „שלפי הגזרה" בימי יון שהיו נשמטים מהשמד ויראו מחמת האויב התכנסו לבתי הכנסת בשבת וקבעו שם מדרש. (כנה ס"ה)

גדולת השבת היתה נכשבת בכל בתי־תושיה בכל דור, והעם התכנס בכל שבת גם לפנות בוקר להשתעשע בדברי תורה ובתשבחות. כל עם ילא

לתאר אור פני היהודי, בשבתו; אצל החומש הפתוח וקרא בו שנים מקרא ואחד תרגום, או מגילת שה"ש. נשים כשרות השכימו לבוא לעזרת הנשים להתענג על מתיקות ערבובי הקולות הנעימים של הקוראים ושונים בניגונים ערבים ומושכים את הלב, כשדרש הרב או הדרשן והמוכיח הקשיבו באזנים קשובות לכל הגה והגה שיצאה מפיהם, הגם שדרשו בענינים נשגבים מבינתם, וכל אחד התברך בהם ואמר: „הלואי והיו בני ונכדי כמוהם" וכבוד התורה ולומדיה היה גדול בעיני הצבור, התורה פתחה לבם ונפשם, רדפו אחרי מצות ומסרו נפשם עליהן והשפעת נשמתם היתרה היתה עליהם גם בחול, בביתם ובכל דרכיהם.

אבל היום אין לקרוא ולתאר את השבת בשם „גדול וקדוש" וגם השבת שלפני פסח שהיה הראשון להקרא בשם הזה במצרים, לאחר שפסק השעבוד, הוא „שבת־קטן", וגם השובתים ממלאכה בו; ואינם הולכים לבית־האומן או לחנות, בכל זאת אינם באים לבית הכנסת שהוא ריקם מבני אדם גם בשעת התפלה וגם בשעת קביעת־המדרש, ונפוצים הם בחנויות הגדולות ובשוקי העיר לקנות סחורה בזול ובפחות ממחיר הקבוע,—כי דרכם של בעלי המסחר היענקים והאנגלים למכור יום אחד בשבוע בפחות ממקח הרגיל והיום הנבחר לזה הוא השבת יום האחרון בשבוע,—ובעד פרוטה אחת או שתים שיש הבדל במחיר הבצלים או שאר הדברים שקונים לצרך הפסח מחמיצים את נשמתם ומחללים את קדושת השבת ומקטינים גדולתו.

להשבת בימינו מתאים השם „אבל גדול", מפני שהוא אבל לכל יהודי הרד לראות איך שמזלזלים במצוה זו ששקולה כנגד כל המצות, ואבלן הולך ומתגבר משבת לשבת, וגזרת „אל יהיו נפישין" ביום השבת אינה נגזרת יותר ממלך מצרים ונוגשיו, אלא מיהודים בעלי בתי חרשת ומנהליהם, כי כל מי שאינו רוצה לעבוד בשבת, הגם שהוא בעל מלאכה מצוין אינם נותנים לו דריסת הרגל ברשותם, והתנאי הראשון שמתנים עמו הוא שיעקר דבור אחד מעשרת־הדברות ושיהיה כבן־נח שמוזהר על־המלאכה ונענש על שביתתו. ונגזרת מיהודים פועלים שאינם רוצים לעבוד עבודה בבית הרשת של יהודי־כשר הסוגר דלתות עסקיו ביום השביעי, משום שאינם חפצים לאבד שכר הקטן של חצי היום—כי מחצות היום ואילך שובתים בלאו הכי.—

היהודי הבא מארץ אחרת מתאבק בעת הראשונה עם יצרא־דממונא, אבל יצר

זה פקח הוא, ובמקום שלא יכול בעצמו לנצח, יפנה לעזרת אחרים העומדים תחת השפעתו וסרים למשמעתו והם עוזרים על ידו ללכוד את האינו רוצה במכמרתו, ובה ילכד הגר הזה ע״י השפעת בניו ובני ארצו המדברים על לבו ומוכיחים לו בדברים המים היוצאים ממעמקי לבם השבוי בידי יצרם לעשות מלאכה בשבת ולהשתכר בכדי שלא יפול למשא על אחרים, כי אז תבוא הממשלה ותשלחנו לעומת שבא. וביון שתקפו יצרו והתחיל להשתכר שכר מלאכת שבת, ימתק לו שכר־האסור הזה וידאב לבו על השביתה ביום הקדוש הזה, והרבן יהדותו מתרחב יותר ויותר עד שימשך אחרים שיעמדו עמדו בשאול זה.

גם אין במה לנחם לאבלי השבת המצטערים ומתאבלים על חלול יום הגדול וקדוש הזה, כי לפנים אם היה לאב־שומר שבת בן שחללו והוא דאג ע״ז, א״ל המנחמים: „בנך האחר ישמרנו״. ואם כל בניו חללוהו אמרו לו „היה אתה משמרו, מקדשו ומכבדו״ אבל כאן הכל לקוחים להשמדת השבת ונשמתה היתרה וקדושתה, הנשים, הבנים והבנות בועטים בו והאבות והזקנים נגררים אחריהם, ואם אפס וכלה כח הזקנים לעשות מלאכה בשבת, מחללים אותו לפחות בהוצאת הטלית מביתם לבית הכנסת, ואינם זוכרים אותו לקדשו על היין ולבצוע על שתי־ככרות, והחבל יוצא, מתמר ועולה מהמאכלים שנתבשלו בשבילם בשבת, והארובה שדרך בה יצא הקיטור ועשן התנור המוסק לחוץ ועולה למעלה, מעידה, מכרזת ומפרסמת על יהדותם שירדה למטה, כי מה לו לעשן־הארובה בקין בבית שאין בו יולדת, חולה וגוי! אין זאת אלא; שבעל הבית הרה עמל וילד שקר וחלה בנפשו, לכן יצלה, יאפה ויבשל לעצמו כנכרי וגוי גמור בשבת.

השבת מעיד על מי שאמר והיה העולם; שברא עולמו בששת ימים ושבת בשביעי, לכן צריכה שמירת השבת להיות נודעת וניכרת לרבים, וזוהי תכליתה כשאחד נח בשביעי הוא ועבדיו, כליו ועסקיו, ובני אדם שואלים: מה לפלוני חנותו נעולה, עבדיו חפשים, כליו שובתים ובהמותיו בטלים ממלאכתן! ומשיבים להם שהוא משמר את השבת, וע״י זה מתפרסם עדותו ומוסיף קדושה לקדש בנ״א במתנת מנוחת־אמת. והרי הוא כעבודת הכהנים במקדש שהיתה במעמדות וברוב עם בכדי שילמדו הרואים זריזות ואהבת מצות מכהני־אל, וגדול הוא שכר השומר שבת בפרהסיא כמו שגדול עונש המחללו בפרהסיא.

גם מצות צדקה שמעלתה ושבחה היא שתהא בסתר, כי לא טוב הוא שיעשה האדם סחורה בחסדו וטובו ומעשיו הטובים להונן דלים ולהטיב עם המצטרכים למתנת בו"ד, בכדי שישבחוהו בקהל עם ויביעו תהלתו, „המעשר פירותיו בצנעה" הנהו אחד מהשלשה שהקב"ה מכריז עליהם בכל יום להזהר בם ומתן בסתר יכפה אף (פסחים קי"ג). זהו רק במקום שיושביו אינם חשודים להפקיע עצמם מחובת המעשר אבל במקום שחשודים על המעשר, שם בכדי להסיר מעליו חשדא ולזות שפתים, ובכדי להיות לדוגמא להאינם מעשרים פירותיהם, צריך האדם לפרסם „עישור פירותיו". והנותן־צדקה בסתר בעיר שיושביה מעלימים עיניהם ממנה אין בו מדת החסידות שהוא „יתן ויתנו אחרים". (אבות פ"ה) כי הרוצה שיתנו אחרים צריך שיתן הוא תחלה והכל יהיו יודעים מזה, לכן פרסמו רשב"ל בבצורה ור"ח בר אבא בטבריא את אלה שנתנו צדקה בעין־יפה ברבים, עטרות המלך והכהן בבית שני—שהיו מנדבות חלם ומוביה באי הגולה—היו תלוים בגובה ההיכל בכדי שפעולתם הטובה תהיה מפורסמת לכל. (מסכת מדות) הבונה מביתו היכל לביהכ"נ ורוצה שיכתב שמו עליו אין יכולים לעכב עליו שהתורה מפרסמת העושה מצוה. (כתה"ט ח"ח קי"ד בשם התשב"ץ) כמו שנתפרסמו לטובה שמות ראובן, אהרן ובועז ומעשיהם הטובים שעשו בשעתם, וחז"ל אמרו שבאם ידעו, כי התורה תכתב פעולתם לזכרון בספר; כי אז עשוה בתשוקה נפלאה, ופעולתם היתה יותר שלמה, משום שממנה תהיה תועלת לבניהם ונכדיהם עד סוף כל הדורות ללמוד מאבותיהם לעשות טוב וחסד עם זולתו. (עין רו"ר ה. בא הכתוב ללמדך באם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם וגו' ומביא ראיה מראובן אהרן ובועז שבודאי היו עושים בטובת דורות הבאים.) כל מקום שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב"ה מקפח שכרו, והדבר נקרא על שמו כמו ביהמ"ק על שם דוד אעפ"י שלא בנאו,—אומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד משום שהחל בבנינו ורצונו היה חזק לגמרו והיה מופת לטובה לבנו ולכל בוני בית־העולמים לשכללו ולפארו ולרוממו ברב פאר והדר, (עין במד"ר י"ב ט', פ"ת יו"ד סוף סי' קכ"ה) כן היה מעלתו של השומר־שבת במנוחה שלמה שיוצרו רוצה בה, לפרסם, להודיע ולהכריז על שמירתו ברבים, ולא שיהיה נחבא אל הכלים מטעם שצריך להיות ירא־שמים־בסתר.

אבל צריך היהודי לדעת שהשבת והתורה משולבות הן עם קדושת ישראל שמקומה ואכסניה שלה הוא חדר־המטות. בחדר הזה שכל אדם לא

יהיה בו מלבד הוא ואשתו שלבה גם בו ואינם בושים זמ"ז לעשות רצון יצרם הרע המצוי בשניהם, אפשר לו לאדם לאבד קדושתו; אם לא יהיה „ירא שמים בסתר", ומקים התורה בצנעא.—בתמיהת ה„מינא" אפשר אש בנעורת ואינה מתהבהבת? (סנהדרין ל"ז)—לכן היה חדר משכבו של יעקב מדור להשכינה, והיו בו שתי מטות אחת שלו ואחת של שכינה (שבת נ"ה), והתורה עשתה סיג לדבריה ואמרה „אל אשה בנדת טומאתה לא תקרב". שהכונת שלא יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים ויישן עמה בבגדיה על המטה, הקדמונים ידעו בחכמתם רעת הנדה בהתקרבה אל בני האדם שגם הבלה מזיק ומבטה מוליד גנאי, והעפר שדרכה ברגליה עושה רושם רע, כשאמרה רחל לאביה „דרך נשים לי" יצא מאהלה ולא חפש בכר הגמל. כשנעשו שטופים בזמה ורודפי זנונים גם עם אשה בטומאתה ושכחו רעת הנדה, באת התורה והרחיקה את העברי מהנזק הגדול, ואמרה: „ואל אשה נדה לא תקרב" ומה שהתירו המלאכות שהאשה נדה רשאית לעשות לבעלה, הוא משום הסרון שפחות. [ראה בעה"ט בעל הטורים והרמב"ן ויקרא י"ח בשבעה בתחלת זיבה אם תביט במראה בזמן ההיא יראו במראה טפית אדומות כטפות דם והמה הם־ממית כל בעלי חיים, הולד שנתעבר בו מטפה מדם הנדה יהיה מצורע ומוכה שחין, וכו' מנפלאות תמים דעים. העולם נוהג שהאשה בנדתה לא תקרב ליין כשהוא תוסס ולא תכבס קטניות וירקות.], דברי תורה הללו שהם רכים כשושנה, גרמו לו להיהודי; כשנשא אשה ובא להזקק לה לפרוש ממנה כשאמרה לו „כשושנה אדומה ראיתי", והם היו כותל ועמוד ברזל ביניהם ולא קרבו זה לזה עד שטיהרה עצמה מטומאתה (אדר"נ פ"ב, מ"ר פה"ב.)

כשמת בחצי ימיו תלמיד אחד שקרא, שנה ושמש ת"ח הרבה, נטלה אשתו תפיליו בידה לעורר עגמת נפש בלבות בני אדם, והיתה מחזרת בבתי כנסיות ובתי מדרשות וספרה שמה המאורע הרע הזה שאירע לה במיתת בעלה הצדיק, ושאלה מדוע פגעה בו מדת הדין אחרי אשר קרא ושנה ושמש ת"ח הרבה? ואמרה: „מפני מה מת בעלי"? [מתחלה כזו אם לא תביא עליה תשובה, תוכל לצאת ממנה תקלה גדולה לתלמידי חכמים המתרופפים בהכרתם את רצון העולמים; כמו שנתקל עמו כיום בפגעו המדת הדין באברהם ונפטר מן העולם, ואמר: „א"כ לא מתן שכר ולא תחיית המתים" כי לפ"ד היה צריך אדם כזה שלא חטא ונתנסה בעשרה נסיונות שלא למות כלל (ב"ר ס"ג)] נזדמן לה אליהו ושאל ממנה שאלות על הנהגת בעלה עמה בחדר המטות ומסביב לשלחנו, ונודע לו שבחדר משכבם היתה רק מטה אחת

וישן בה עם אשתו בבגדיה בימי ליבונה ואכל עמה על שלחן אחד, אז ברר לה מפני מה מת בעלה בחצי ימיו; הגם שלמד תורה שכתוב בה „כי היא חייך ואורך ימיך", משום שלא חס על חייו ולא נתן מקום למטה של שכינה בחדר משכבו, וישן עם אשתו טרם שטבלה לנדתה.

משלחנו וממטתו של אלישע ידעה האשה הגדולה משונם שהוא איש קדוש, כי כאשר יקום האדם ממטתו יעלה ממנה „ריחא מנוולא" וממטתו עלה ריח נגתא דעדן, לא הביט בה מימיו ולא ראתה זבוב על שלחנו וקרי על סדינו משום שגדר עצמו מן הערוה גם בהרהור. (ברכות י׳ זוהר בבל״ח) והאדם המשכן את השכינה בחדרו, ומושל על עצמו לכבוש את יצרו ולצנן את דמו הרותח בקרבו, במקום שאין רואים מלבד עין ד׳ הצופיה על כל מעללי איש גם במסתרים, הרי הוא בחכה״ג ביוה״כ שעבודתו היתה חשאית לפני ולפנים, ונקרא קדוש.

התורה אמרה „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". ר״ל כל אחד מכם צריך להיות כשני הכהנים—כהן גדול וכהן הדיוט—פעם צריך להשכיל מעשיו ולהכריז עליהם ופעם צריך להסתירם ולכהור בצניעות ובמסתרים הכל לפי המצוה הזמן והמקום, ולא היו חושבי און ופועלי רע על משכבותם.

המנהג הרע שנוהגים בארץ זו שבחדר המשכב אין מקום רק למטה אחת, שהאיש והאשה ישנים בה מחופתם ועד מיתתם, מגדל לנו בנים קטני אמנה, מנוערים מן המצות שנשארים קטנים גם בגדלותב, ומכזבים עצמם כילדים שובבים להתקלם ולזלזל בכבוד כל אלה שאינם נוהגים כהגוים כמוהם, והם כהנערים שנתעברה אמם ביוה״כ שיצאו מן העיר להתלוצץ מהנביא אלישע וקראו לו קרח קרח. (כיפור מ״ו) ועוד קשה מזה כי מתפארים בחדר כזה, וכשיבא אחד לבית רעהו מוליכו בכל החדרים ומראה לו תפארת ביתו והדריו המקושטים היטב, ובכללם גם את החדר הזה שמעיד עליו כי נפחת חלקו בקדושת ישראל. נקוה שהשלש קדושות תתלכדנה זו עם זו והעברי יהיה עפ״י תורתו, גם בחדרי חדרים.

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר על שלשה
דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.
(אבות א׳ מ״ב)

עוד לא נמחק מזכרוני דרשה־אחת ששמעתי בילדותי בשה״ג מגדול הדור אחד, בה היה מנחם לאבלי־התורה שהתאבלו על כבודה שירד. השתמש בהפסוק שבהפטרת היום „כי אני ד׳ לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם״, ואמר: ישראל אינון פתילה, אוריתא משחא, שכינתא שרגא (תקו״ז תקון כ״א) שלשה דרגין אינון מתקשרין דא בדא קוב״ה אוריתא וישראל (זוהר אח״מ) ומאשר הפתילה שואבת אורה משמן קודש ומנר ששנותיו לא יתמו וקים לנצח לכן לא ישלט עליה שלהבת־זרה ואש נכר לשרפה ולכלותה עדי נצח, תפיץ אור יקרות לפזר את החושך ולא תתן להחפצים לשפוך את השמן ולהוציאה מנר אלקים לגשת אליה.

כי כל החזיונות המעציבים המופיעים בעולמנו הרוחני, כל הרוחות החדשות הזרות ומוזרות לנו עוד לא חדרו אל תוך שערי־ציון ובתי הישיבות שמגדלים לנו אילנות נאים ונטיעות יפות לאלפים; כחם גדול ועצום להתגבר על הזרם הכביר של החיים החדשים השוטף בשאונו והמונו את הכל, לבם שלם, נשמתם בריאה ונפשם קדוש להקדיש ימיהם לתורה ותעודה וממשיכים את היהדות העתיקה במחם, חלבם ודמם ובלשד חייהם וליה עצמותיהם, אינם מביטים על האומרים „שוא עבוד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני ד׳ צבאות״ ומשהירים עצמם על לימוד התורה לא לשם מו״מ ומסחור—כמו תלמידי הגוים הלומדים מדעים והכמת העולם שכונתם בשביל להתפרנס מלמודם והכמתם—אלא משום הרגשת תביעה פנימית להכמת האמת מבלי תקות גמול לעצמם.

עינינו לשמוח בנושאי דגל התורה הללו שיעמדו באמונתם וצדקתם במסירות נפלאה עד שיבא היום הבוער כתנור לשרוף את כל הזדים וכל עושי־רשעה מבלי השאיר להם שרש וענף, ויזרח שמש צדקה לחושבי שמו ותהלת כל הגוים עליהם תחול כהבטחת האחרון שבנביאים (מלאכי ג׳) כי סגולת ישראל היא לא משום שהם המרובים מכל העמים אלא משום יחוסם

וטבעם הטוב להשאר נמוכי רוח גם בגדולתם וכמו שאין מתאבלים על זה שהננו המעט מכל הגוים; כן אין להתאבל על זה שיראי־ד׳ ושומרי מצותיו הם המעט מכל המפלגות בישראל והפורצים גדרם של הראשונים מרובים על העומדים בגבול־עילם, ובימי עולם ושנות קדם היו מגישי מנחה ועובדי אל אמת מתי מספר, ומדורות המכעיסים לא היו מתהלכים עם אלקים רק נח ומקצת בניו.

החוחים היו רבים על השושנים גם בצאת ישראל ממצרים, ומספרם של השושנים היה רק שנים מששים רבוא, ומכל קהל הגולה הגדול בבבל עלו לארצם חלק היותר קטן מהם, (סנהדרין ק״ח) ואי אפשר לבר בלא תבן ולסלת בלא סובין ומורסן. וגמר דרשתו לפני הצבור שהתקבין לשמעה בהפסוק וערבה לד׳ מנחת יהודה וירושלים [בזה המעט מכל השבטים שגלו והובלו אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הזה הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים (דעת ר״ע בעשרת השבטים אינם חוזרים ואין להם חלק לעוה״ב (סנהדרין ק״י)] כימי עולם—שהם ימי נח—וכשנים קדמוניות—הם ימי הבל (ספרא ויקרא י׳).

הערת רבים מהשומעים היתה שכונת הרב בדרשתו זו היתה רק להצהיל פני החרדים הדואגים על צרות היהדות ועלבון כבוד התורה. אבל הוא בעצמו אינו מסכים לדבריו ואינו מתנחם בנחומים הללו „שדי לנו יהודים כמה שיש לנו ולא איכפת לנו מה שאחרים עושים״. שהרי ירמיה הלך להחזיר עשרת השבטים ולא הסתפק בשבט יהודה ובנימין, (מגילה י״ד) ועוד כמה נגודים שנמצאים בתלמוד ע״ז.

ובאמת רחקו ממנו תנחומים בימינו אלה שהרוחות הרעות מנשבות על נר אלקים לכבותה וידי ליסטים שונים מישראל ומעמים משתדלות להוציא הפתילה משמנה של התורה וכבר הצליח מעשה שטן בידיהם והוציאו חוטים ופתילים רבים מהפתילה שהיתה מאירה יפה יפה עד שנעשית אורה קטנה וכהה והשלשה עמודים שעליהם העולם עומד מתרופפים ונוטים לנפול ח״ו.

א) עמוד התורה—שאליו שיכים ספר ברית האלקים, התורה שבע״פ, בתי מדרשות, בתי אולפנא, החדרים ובתי למוד שונים, גבורי הרוח שלומדים תורה לשמה והתומכים בידם; בכדי שיהיו פנוים במשמרת עמודם זה— התפלין ממקומו, לפנים כשהקיץ חוני המעגל משנתו לאחר שבעים שנה כשלא נהגו בו כבוד כראוי חלש דעתו ובקש רחמים שימות דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא (תענית כ״ג) והיום לו קמו מקברם גם ישיני חברון לא נהגו בהם

כבוד כלל, כי רבים הם המלעיבים ומלעיגים מה„עסקין באוריתא" ובזה מבטלים את בנינו מלמוד התורה כבן־אבויה בשעתו שבא לבתי־הספר ואמר על התלמידים מה אילין הכא? אומנתיה דהן בנאי, ודהן צייר, צייד, נגר והיט וגרשם מבית ספרם. (ירו' חגיגה ב׳).

היהודי דהאידנא נופל בערכו בהתיחסותו לרבניו וגדולי תורתו מכל העמים אשר על פני האדמה; שכולם מכבדים, מעניקים רב ברכה וקניני הזמן לכהניהם, כומריהם ורועי הדת שלהם. סופר מצוין אחד מצייר בקולמסו על הגליון, את „הדומה־הרוסית" ומפלגותיה בעלי הגוונים השונים; בדברו על אודת כתת כהני־הדת היושבת שם אומר: „כומרי הדת הסלאווית עם שערות ארוכות, עם פנים מלאים, דשנים ושקטים המעידים עליהם כי אין להם מלחמה פנימית ולב קרוע, טרדת הפרנסה ודאגת עוה"ז ובכבודם גדול בעיני העם ומושליו". הכושים וגם הגרועים שבהם שעוד כבלי־העבדות תלויים עליהם מוקירים מחבבים ומפרנסים בכבוד גדול ובהרחבה יתרה, את רועם הרוחני ומהדרים את פניו בכל מיני הדור, בחורף תרע"א כשהעלילו עלילות נמבזות על הכושי המלומד וואשינגטאן בכדי לדחותו ממעמדו הגבוה בחברת חכמי לב ובעלי מדעים, בשביל שצבע עורו שחור, לא למדו הכושים ממבזיהם לעשות גם הם כמוהם לזלזל בכבוד גדוליהם וחכמיהם, אלא אדרבה עשו לו פומבי והוסיפו על כבודו, ואצלנו מביטים בעיני לעג על הרבנים הרוחניים מישום שהגוים אינם מכבדים אותם, וטוב הוא מצב כומר כושי הדיוט ממצבו של רב עברי גאון גדול שמזונותיו קשים, הכנסותיו מועטות ודעתו טרודה בעסקי ביתו, ומלאכתו נעשית ע"י עצמו, פניו עגומים ועצביב, ונפשו מרה לו כי כל אשמה, תקלה וכל קטטה משליכים על ראשו ודורשים ממנו שיהיה גם עסקן־צבורי לחזור על הפתחים לגבות ממון לצדקות שונות ומכרסמים כל רעיון נאצל ותקון טוב המתעוררים על ידו ואינם נותנים להם שיצאו לאור.

אוי לו לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לו לדור ששופטיו צריכים להשפט. כשהדין היה מבקש לעשות דין באחד, היה הוא בא ומלקה הדיין, א"ל טול קיסם מבין שניך א"ל טול קורה מבין עיניך, (ב"ב ט"ו רו"ר ה׳) אבל עד כמה גדול השבר וזעקת האוי! אם שופטים את השופטים שאינם צריכים להשפט, וגם זה שאין מבקשים לעשות בו דין בא ומלקה הדיינים ברוח שפתיו ובכל מה שאפשר לו להכות ולהלקות, כשיבא הרב להוכיח לאחד על

קסמי־שניו ויאמר לו: „טול קיסם מבין שיניך״—ר״ל שיתנהג בביתו ברוח התורה וישמר את המצות שבצנעא שהם אינן נראות כהשנים,—יאמר לו „טול קורה מבין עיניך״, ר״ל מה לך להתערב בענינים פנימים ובכל מה שנעשה במקום שאין רואים, מוטב לך להוכיח על הגלוים ויודעים ונראים כהעינים, שבתי הכנסיות ובתי הקברות יהיו מסודרים ביופי והדור, מאשר לבדוק בין השינים.

רבים מתנצלים שמוכרחים לעבור על חלק גדול מתרי״ג מצות דאוריתא וז׳ דרבנן משום שהחרדים והמרנן ורבנן שלהם אינם נוטלים הקורות מבין העינים ומניחים את „התלמוד תורות״ „הישיבות״ ובתי־התפלה „ובתי החיים״ בלא סדר, משטר ותפארת, הכתלים שחורים, הגדרים פרוצים, והקברים ערטילאים בלא פרחים מרהיבי־עין, ובשביל שאין גדר נהדרה על בית העולם פורצים גדרי הדת—דבר שאינו אמת במקום שיש עדה קדושה שמאמינים בהשארת הנפש ובקדושת לבוש האדם.—

כ״פ שאלתי אנשים אחדים מדוע אינם נמנים להיות חברי בית־הכנסת שנוסד מבני ארצם ונוהג ברוח החרדים, השיבו לי כי אינם יכולים להתחבר עם בני ארצם הפראים שאינם מקשטים דירות־הרפאים בצמחי שדה וציצים נאים, ובבית קברם אין סדר וטעם ואינם בושים מהגוים ולא איכפת להו אם ילעגו מהם. והשנים שבבדו את התורה ולומדיה כבר חלפו ועברו, לפנים נהגו כבוד גם במי שהיתה בו קצת ידיעת התורה והתפארו גם בהתוארים „בן תורה״ „בר אורין״ „יודע ספר״, והתקנאו במי שזכה להתוארים „למדן״, „מופלג״ „ותורני״ ולהשמות „הר״ב״ „מו״ה״, „עלוי״, „גדול״ ו„מצוין״ היתה תאות נפש כל איש ישראל, והיום אינם מתפעלים גם מהתוארים גאון, רשכבה״ג ואדמו״ה, והשפעת הרבנים ומאורי־הגולה ואדירי התורה דלה ועניה וגורלם רע ומר לרעות צאנם שאינן חפצות בהם ובמרעיתם.

תכשיטי התורה אינם בגדיה המנתלי׳ והמפה, עצי החיים ופעמוניה, המשי, הכסף והזהב אשר עליה, אלא הוגיה, לומדיה ושומריה ומחזיקיה, שיודעים להחזיק ולתמוך בידי רבניה ונושאי דגלה שתורתם אומנתם, כי היא בעצמה מונחת בארון ויש לה דירה ואינה מבקשת שכירות ואינה דורשת אכילה ושתיה, וכשחסרים לה הקישוטים הללו אז היא ערומה גם בזהבה וכספה ובבגדיה היקרים ועמוד התורה רעוע ואי אפשר להעולם לעמוד עליו. (עין כתובות ס״ג ומה הון כלה לכל וכתה וגו׳)

ג) עמוד העבודה—שאליו שייכים שלחנו של אדם שהוא במקום המזבח (מנחות ל"ג) פתחי הבתים, בגדי האדם, ראשו וזרועו, בית התפלה שרוחצים בו מטומאת הנשמה ובית הטבילה שרוחצים בו מטומאת הגוף, בית המטבחים והאיטלז וגם ממונו וכספו שמחויב לעבוד בהם את אביו ומלכו שבשמים בכל לב ונפש ואהבה בוערה,—כבר עקרוהו הרוחות החדשות ממקומו, השלחן איננו יותר—בהרבה בתי ישראל—"זה השלחן אשר לפני ד'", משום שעומד בבית כזה שאין בו מנורה—להדליק בה נרות לשבת, יוה"כ ויו"ט.—כלי־שריה ודף מליחה—לתקן הבשר כדין—וכלים מיוחדים לחלב לבד ולבשר לבד, ומעלים עליו בשר וגבינה בקערה אחת. אותות היהדות שקובעים במזוזות הפתחים, וקושרים על היד והראש, ונותנים על כנפי הבגדים לראותם בכדי להתקדש במצות ולהיות בחזקת אינו חוטא (מנחות מ"ג כל שיש לו תפלין וכו') אינם נמצאים ברוב בתי העומדים בחצי ימיהם.

הבאים לביהכ"נ וחצרותיו אינם באים שם ברננה ותהלה להודות לאל על כל הטובה והברכה שהריק להם; שזהו רצון שמים וחפצו לראות את מבקריו ובאי ביתו בפנים נאים ולשמוע תפלותיהם כשמתפללים בקול נעים כבתוב: "הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה", אלא באים שם רק בעת שפניהם עגומים מצרה, דאגה ויגון, לאמר קדיש, להזכיר נשמות, לברך את החולים ולהתפלל עליהם בקול מר ואנחת הלב, ולולא מדת הדין ושלטונה עליהם אז לא נכנסו כלל, ורבים הם אלה שגם מדת הדין אינה יכולה להכניסם לחזות בנעם ד' בבית הכנסת ובתי התפלה. (כבר אמרו חכמי המוסר צדיק וטוב לו צדיק גמור, ר"ל עומד בצדקו גם כשטוב לו, וטובו לא יעלנו מצדקתו, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, ר"ל שעומד בצדקו רק כשרע לו. ועתה הסרים אלו גם הצדיקים שאינם גמורים וגם המתפרנסים מקופת הצדקה ומצבם רע במאוד אינם נוהגים כשורה).

הרבה בתי כנסיות גדולים גבוהים ורמים המסודרים בכל מיני יופי, שבגדלם ויפים מפילים פחד על המסתכל בהם, כשאתה בא בתוכם תמצא כי הם אינם בתי כנסיות אלא בתי־קברות מקושטים, שדממת המות שוררת שם, קול אדם לא נשמע רק קול עוגב דומם, וכל החיים־המתים שבו מביטים על האבנים היפות ושומעים קול הלאחי המנגן, ונדמים כאילו כבר שחל"ה.

הרבה בתי־טבילה שטבלו בהן נשי ישראל א"ע ואת כלי הסעודה

שלהב, נעשה להם מה שנעשה לבארות־יצחק בפלשתים, וגוברי הגדה ציו לסתמם ולמלאם עפר, מעום שאומרים שטהרת־הטומאה אין לה מקום בדור הזה שכולם טהורים ושומרי נקיון הם.

בתי המטבחים והחנויות שמוכרים בהם בשר כשר או שארי מיני־מזון, שיש בהם כשרים ואסורים. הם עפ״י הרוב בידי אנשים ריקים וערומים, שזהומת נחש הקדמוני מפעפע בקרבם, ורוצים לבטל את ה״לא תאכל״ ולפרוץ גדרי התורה המבדלת בין טמא וטהור. [כמו שעליפה בתורה נקראים טמא וטהור וכן ויקרא י״א] ושמים התחתים גדולות, צורי מכשול ואבני נגף על הדרך היראים; החפצים להזהר שלא יחטאו במאכל ובמשתה—כי המאכל המתהפך לבשר ודם מכנים טבעו בלב האוכלו, לכן אסרה התורה בשר שור הנסקל—הגם שהוא טהור—משום שרצח אדם, ובני בבל שאכלו נהמא בנהמא ועוד מאכלים גסים היו טפשים (כלה מ״ז), וגנאי הוא לצדיק יותר אם נכשל במאכל־אסור; מאשר נכשל בחלול שבת, (תוס׳ ר״ה כבת י״ב].—יודעים הם נחשים־המוכרים הללו, שעסקיהם הם עם בנות־חוה הבאות לקנות אוכלי־נפש, וכשיהיה הבשר שמן וטוב למאכל ונחמד למראה, לא ישמעו לדברי בעליהם שיצוו עליהן שלא לקנות ושלא לאכול בשר שנמכר באיטלזו של השוד לאותו דבר, שנתפס כמה פעמים בהוצאת טריפה מתחת ידו כי מה שאמרו לו להאדם למשול על האשה—״והוא ימשל בה״—ועל השטן—״ואתה תמשל בו״ אי אפשר לו בשעה שהשטן והאשה עושים שלום ביניהם. לכן לועגים ומתלוצצים כשמאיימים עליהם שבאם לא יעשו כפי שהרב מצוה יכריזו עליהם איסור, ויפרסמו ברבים שחשודים הם על הכשרות.

עוברי דרכים ונוסעים לרגלי מסחרם, אי מצוי להם פונדק שיהא מותר לאכול שב, כי עם מלת ״כשר״ שעל החלון מאַנים רק את ה״אינם יודעים״ ואת העושים עצמם ל״לא יודעים״, שיחשבו כי לא אכלו טריפה, ובאמת אין כאן כשרות כל דהו והמעושן, הכבוש, השלוק, הצלוי, המטוגן והמבושלים וגם הנאכלים כשהן חיים, כהחלב ומיני מאכליו שונים, כולם רחוקים מכשרות, ובהשם המזויף כשר הזה, שכתוב על חלונות בתי מאפה המצות, בתי איטלז ובתי היין ובתי־אכסניה עשו רבים חיל, גדלו והצליחו שלא במשפט.

ג) עמוד החסד,—שאליו שייכים הופות חתנים, בקור חוליב, הלואת ממון, הלוית המת, קבורת מתים, נחום אבלים, עזרת דלים וכל עניני החסד שאפשר

לעשות בגוף ובממון לחיים ונפטרים,—מתמוטט ואין בו כח להיות משען התבל ומעמדו.

גדול הוא השלום, והיהודי צריך לבקשו ולהחזיק בשלום גם עם הגוים. ובשביל ומפני דרכי שלום אמרו רבנן: מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל, וכל הימים שואלים בשלומם, (גיטין ס"א) ויש מקומות שנוהגים לתת בפורים מתנות לאביונים עכו"ם עם אביוני ישראל, בפסח הכריזו „כל דצריך ייתי ויפסח" וקראו לעניי ישראל שצריכים לעשות את הפסח, והכריזו „כל דכפין ייתי וייכול" והזמינו את הרעבים מעניי עכו"ם לבוא לאכול ולסעוד לבם, (או"ח תל"ד פי' מהריעב"ץ), אבל חלילה לו להעברי לעשות את העיקר לטפל או לעקרו לגמרי, כמו שעשו עשירי עמנו בשביל שלום העמים. שמתחלה עשו העיקר לטפל ואת הטפל לעיקר ובטלו דין עניך קודמים והיו מפרנסים עניי ישראל עם עניי עכו"ם, ר"ל עיקר חסדם, בזכות ממונם וצדקתם היו למוסדות הנכ־ים, אבל לא שכחו גם מוסדות ישראל ועניי עמם ונתנו גם להם מעט. (עין יומא פ"ח ב' בתי' תנופה) ובאחרונה שכחו את דל־ישראל לגמרי ולא עשו דבר להטיב מצב עניי עמם. ב„הדייתקאות" שלהם לא חסרו דבר בשדה הצדקה שלא שמו עיניהם עליו והניחו עזבון בעדו, רק חסרו ושכחו את עצמם ואת בני אומתם.

וגם אלה שידם פתוחה לעשות צדקה לבני אמונתם ומיסדים בתי מחסה ליתומים וזקנים מכספם, אוצים הם את זקני עניי ישראל לאכול מאכלות אסורות, ומקצרים בזה את שנותיהם ומחנכים את הנעזבים והגלמודים החוסים בבתיהם ללא תורה, דת ויהדות משחר טל ילדותם ומפזרים הם סכומים גדולים ללמד לבני ישראל שפת הארץ—אשר הרחוב והסביבה האויר והממשלה מלמדים אותה וכופין עליה,—ולא יתנו גם פרוטה אחת ללמד שפת הנביאים ואמונת ישראל ברוח המסורה לבני עמנו.

וגם העמודים השלשה האחרים, שהם האמת, הדין והשלום אינם חזקים וקימים במקדם וגורלם לא טוב מגורל אחיהם העמודים הקודמים. העברי לא יתפלל יותר על שפתיו שתהיינה שמורות מדבר מרמה, ולא יכלם אם יאמרו עליו שאינו אומר אמת. באים לדון בערכאות של עכו"ם שלא ברשות ב"ד ומרימים יד בתורת משרע"ה להלל שם ישראל בעמים. שאומרים שהיהודים הם אנשים רעים ואנשי מדון המתקוטטים ומריבים זה

עם זה בעד כל דבר שאין בו ממש. (עין חו"מ כ"ו).

מפני שאין שלום בין יושבי העיר ומה שאחד בונה השני סותר ואין ענין ודבר שלא יהיו בו שני צדדים צד אחד מקרב וצד השני מרחק, לכן תהיינה ערי־ישראל עניות ודלות שדלותן תגדל מעת אל עת, כי עיר עשירה אינה נקראת העיר שהנויותיה מלאות קונים מבקר ועד שעה מאוחרת בלילה ומעשרות את בעליהן; שהחלפנים, הסוחרים, הספסרים, הסרסורים, האומנים ובעלי עבודה ומלאכה שונים משתכרים, רואים ברכה בעמלם ובמשלח ידם וטרודים לקנות ולמכור להוציא ולהכניס, אלא העיר שיש בה גשרים, שוקים ומרחצאות, בתי חולים שונים, בתי מקלט ובתי מחסה לנעזבים גלמודים, בעלי מומים הלושי כח וזקנים. בתי משפט, בתי סהר, שופטים ושוטרים, בתי־ספר ובתי למוד שונים ללמד לבני אדם חכמת העולם וישובו, גני־טיול, שדי קברות, חוצות מתוקנות, דרכים סלולות, פנסי־אורה ומים טובים לשתיה וכל תקון טוב הדרוש לתועלת דרי העיר ואזרחיה.

כן קהלת ישראל אין לה הזכות להקרא „קהלה־עשירה" ע"י שחבריה הם בעלי בתים רבים בטרבי העיר ומשלמים מסים רבים לקופת־השלטון או ע"י שיש להם כסף לרוב ומעות בבתי־הממון, אלא ע"י שמשתדלים בצרכי צבור ומיסדים מוסדות של תורה, תפלה, צדקה וחסד שונים, ורואים שקהלתם תהיה נשענת ועומדת על ששה עמודי העולם.

משל הקדמוני אומר: „כל ההתחלות קשות", (מכילתא יתרו) אבל אינו שייך להתחלות המתחוללות בערי אמעריקא, כי במדינה זו כל ההתחלות קלות ונוחות, ובראשית צמיחת הרעיון והנחת אבן הפנה נמצאים מסייעים, עושים ומעשים שמתחממים ומתלהבים בהתפעלות עזה וגדולה, ונותנים ממון ומשתדלים הרבה. אבל אח"כ מתקררים הלבבות וההתלהבות של קש—שרגע אחד הלהב עולה ואח"כ נדעך—והתפעלות של עז—שהיא בת קפיצה אחת בגבורות שתים ומיד היא נחה—תחלפנה כליל, והמתעסקים יהיו כזקני ישראל במצרים שהלכו עם משה ואהרן אל פרעה מלך מצרים ונשמטו אחד אחד מאחריהם עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין וכל מוסד של צבור בארץ זו קשה בו ההתמדה וההמשך והם דומים ל„מרור מצרים" שהיה תחלתו רך וסופו קשה. (פסחים ל"ט) ואין שבחו של האדם לעלות בהר ד' ולרדת מיד משם אלא שבחו הוא, שיעלה ויקום שם ולא

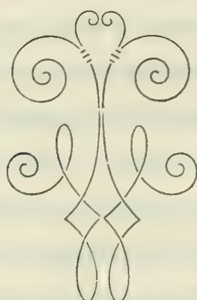
יעזב את עמדו אחרי עבור משך ידוע.

כל תחיה היהדות ועמודי העולם גרועים מעמודי עץ, כשהם נוטים לנפול עושים תקונים במהרה לחזקם ולהצילם ממפלתם, כן מוטלת החובה על יראי ד׳ וחושבי שמו לעשות דבר מה למשען עולמנו הרוחני וקיומו, להציל את התורה מעלבונה, העבודה מבטולה והחסד משפלותו, ולספג את המסורה הדתית, סעיפי ודקדוקי המצות לפחות בבתי הכנסיות, בתי המדרש, בתי הספר ובכל הבתים שבזכותה של הדת הם קימים.

ישתתפו בהקמת הדת כל אנשי־האומה מכל המינים, בגופם, זמנם ובכספם, כמו שעשו בני דור המדבר כשהקימו את המשכן שהקדישו גם את מעשי ידיהם „וכל אשה חכמת לב בידיה טוו את העזים״, והנשים עזרו לשכלל הקמתו כהאנשים; שמלבד שהביאו זהב וכסף ואבני חפץ עשו גם מלאכה בקודש. הסתדרותם היתה גדולה, אחד לא נכנס בגבול חבירו „ועשו איש איש מלאכתו אשר המה עושים״, רוקחי השמן לא תפרו יריעות ועושי הקטרת לא אפו את לחם הפנים, וכל אחד ידע את מקומו, מלאכתו ומה ששיך לו, באחדות וסדר גדול. (עין שבת נ״ח).

כשנטרד גיחזי באו תלמידים רבים לבית מדרשו של אלישע, והיה מקומו צר ודחוק להחזיק את כולם היה נחוץ לבנות בית ישיבה חדש, לא הטילו בני הנביאים את משא הבנין על רבם שהוא ישתדל בבנינו ושכלולו, לבקש נדבות מאילי הכסף ואדירי הנכסים שינדבו נדבות ויתנו חומר, פועלים ומפקחים שיבנו את בית המדרש החדש. אלא הציעו לו שכל אחד מהתלמידים יעשה בעצמו מקצת ואמרו לו: „נלכה נא עד הירדן ונקחה משם איש קורה אחת ונעשה לנו שם מקום לשבת שם״ הצעתם מצאה חן בעיני הנביא ואמר להם: „לכו״, וממנו דרש האחד והמובחר שבהתלמידים רק שיתרצה להיות עמהם ויבקשו: „הואל נא ולך את עבדיך״,—פן יאבד אחד גרזנו יהזירנו לו רבו, וינהל את כולם בשלום ואחדות שלא יתקוטטו, כי זה יאמר כי צריך לקחת קורות ארוכות, וזה יאמר לקחת קורות קצרות, אחד יחפוץ שיעשו המקום לשבת בדרום, והשני יחפץ לעשותו בצפון, אבל אם יעשו מלאכתם עפ״י דעת רבם שילך עמהם ויעמד אצלם אז הכל על מקומו יבא בשלום.—ונענה לבקשתו והלך עמהם (מ״ב ו׳). כן הוא בבניני המוסדות, אי אפשר להם להבנות ולעמוד על תלם אלא בשעה שיעשו כתלמידי אלישע

[וגם מי שלא היה לו כלי-בניה משלו הלך ישאל מאחר ועשה את חלקו בבנין הבית, ולא סמך על מעשי ידי אחרים.] לא ידרשו מהרב שיקח הגרזן בידו לגזור עצים ולעשות מלאכות שאינן שייכות אליו, אלא ידרשו ממנו עצה ותושיה מה לבנות וליסד—אבל הם בעצמם יהיו הבונים והמיסדים. אז תרבינה הערים העשירות בעושר רוחני ובללי, הארץ לא תחנף תחת יושביה והעולם יעמד על עמודיו.

ת״ר שלשה אוהבים זה את זה, אלו הם הגרים והעבדים והעורבים.
(פסחים ק״ג).

מבנן הללו ששנו לנו טבעי השלשה אוהבים, וצרפו עופות השחורים לבני אדם בארץ לא להם, ולבני אדם העושים מלאכת אחרים ואינם ברשות עצמם, באים להשיב תשובה על שאלת „מה נשתנה״, המנקרת מוחו של כל אחד להבין ולדעת למה נבדל היהודי לרעה בעולם?, כל העמים שקטים גם בארץ גלותם ורואים חיים של גדולה, עושר וכבוד גם בהיותם בארץ אויביהם. ועם ישראל נרדף, גרוע ומדולדל ונעתנה להרפה, ומצירים לו גם הגוים הנכבשים שגם הם גלו מארצם?, השנואים זל״ז עושים שלום ביניהם כמדין ומואב לשעתם בכדי להצר לישראל, כל כתה, גוע, שבט ואומה משתדלים לחדש גזרות על אומה זו, בכדי שיהיו מופת לאחרים, לרדוף באף ולהשמיד את בניו של אברהם. שונאיו הם כהצפרדעים שבמצרים שאחת השריצה את כולם, וכהעיטים שהבריחם אברהם, שמתחלה ירד רק אחד ואחרי כן ירדו רבים עד אין מספר ככתוב: „וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם״. (בראשית ט״ו) כמו שעבוד מצרים ע״י ה„עיט־בלעם״ ושמד מדי ע״י „העיט־המן״ שאחד עמד עליהם לשעבדם ולכלותם ונמשכו אחריו רוב בני המדינה?.

כבר שאלו חכמי התורה שאלה זו: למה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים?. והשיבו טעמים שונים משום שעשה אנגריה בת״ח והריק את חניכי־ביתו ונתן להם זהב הרבה כדי שילכו במלחמה ובטלם מתלמוד תורה. ומשום שהפריז על מדותיו של הקב״ה ואמר במה אדע, ומשום שהפריש את בני אדם מלבא תחת כנפי השכינה, וכשאמר לו מלך סדום „תן לי הנפש״ הסכים לזה ולא החזיקם לעצמם להכניסם לאמונה. (עין נדרים ל״ב), אנגריה זו שעשה אברהם בחניכי ביתו ולקחם מעבודת התורה לעבודת הצבא, גרמה שנאת השבטים ליוסף אחיהם וקנאתם בו על שנשתנה לטובה בין הבנים,

כי יעקב עשה כתונת פסים ליוסף בנו ולא לכל בניו, משום שהם היו רועי צאן הנטושים באחו, ברטיבא, בשדות ובמקומות מרעה שונים, אינם צריכים לבגדי משי ומלבושי כבוד, אבל יוסף שהיה בר־חכים ועוסק בישיבת

הרי הוא חפשי מכל עבודה ואינו מוזלזל לעשות מלאכה, לרעות, לתקן הדרכים ופטור מכל מיני מסים וחובות שחיב כל אחד לעשות לטובת החברה, העיר והשלטון (ב"ב ק' י"ד רמ"ג) צריך שיהיה משונה משאר בניו גם בבגדיו [עין ר"ס דעות פ"ה כתב שת"ח ניכר ומובדל מאלו העם בחכמתו ודעותיו כך צריך שיהיה ניכר במעשיו, מאכלו, משקהו והילוכו ומלבוש נאה ונקי], וגם השבטים היו שבעי רצון מזה שנשתנה יוסף בדבר מועט מכל אחיו—כי רק סביב פס ידו נתן מילת ולא כל הכתונת, (ב"ר פפ"ה י)—אלמלי לא הביטו על אברהם צור מחצבתם, שהוא לא שינה לטובה את חניכיו שלמדו תורה אלא טרדם בקרב ולא פטרם מן הסיף בשביל שעבדו עבודת המקום ונקראו אברם בשמו (ב"ר מ"ג), אבל עתה כשראו התיחסות אביהם ליוסף בשביל תורתו שהיתה אחרת מהתיחסותו של אברהם אבי אביהם הסבא למקבלי ומבקשי תורה מפיו, חרה אפם ביוסף קנאו בו ושטמוהו.

אמרו בשלמא יצחק נשתנה לטובה מאחיו ואביו כתב לו דייתיקי, מסר לו הברכות וכל אשר לו, ולישמעאל לא נתן כלום ושיגרו מביתו המדברה ולבני קטורה נתן במתנת רק הדברים שלא רצה ליהנות מהם ושם של טומאה משום שהם היו פראים, רוצחים, מלסטים, מנאפים וטמאים (עין במד' בן הגר מצחק) ויצחק פשט צוארו ומסר עצמו לשחיטה לעשות חפץ צורו, אבל אנו כולנו בני אב אחד אנחנו שמטתו שלמה ולא נמצא פסול בנו למה נגרע בעיני אבינו מאחינו הצעיר שנשתחרר מכל עבודה, לשבת בבית לבוש בבגדים נאים משלנו? אין זאת אלא שתפס אומנתו של דודנו עשו, לצוד בפיו את לב אבינו, שמדתו אמת. ומוציא דבה ומלשין עלינו שהננו זוללים, מתגאים וחשודים על העריות. (ב"ר פ"ד) ואבינו נוטה להאמין שהאמת בדבריו לכן שינה אותו בין הבנים.

כיון שנתפסו במדת השנאה שמקלקלת את השורה, קנאו בחשנוי הקטן שהיה בכתנת יוסף, אבל לא במעלות רוחו וחכמתו שלמד כל מה שלמד אביו, ויצא החטא הכללי [בלא נתכפרה, נמשך ונענשו גם בימי הרוגי מלכות אדירי התורה.] „מכירת הצדיק בכסף בעבור נעלים". ר"ל חטא השבטים שמכרו את יוסף לעבד בשביל נעלי־כתנתו שהיו של משי, [תרגום יב"ע על „בעבור נעלים" הוא, „ושלף גבר ית נרתיק יד ימיניה", והוא הכלי שהשתמשו בו לפנים „לקנין סודר", ולא את הסנדל— לפי תרגום כולם— בתולדתו סימן לזה, אבל ותוספת קושיה, מפני שמאוס ומלוכלך הוא בטיט

האות יאוני להיי נקיות בה וכל דבר המקיף ומוגר נקרא גגא, כין אם מקיף את הגג או את הגג.) בקין בשעתו שנכנס בדברי ריב ומצה, להתעולל על אחיו ולהרגו, על אשר נשתנה למובח מאבין שבשמים, ומנחתו נתקבלה ברצון, והרות אפו וקנאתו באחיו לא פעלו עליו להטיב את עצמו להביא מנחה חדשה מהמובחר שברשותו בכדי שיפנו מן העמים גם לקרבנו. (דעת בגוה נכנה ריב האחים הלהבנים מגין, כבוד ונכס, ב״ר כ״ב)

בשהגביה המקום לאברהם והבטיחו להרבות זרעו ככוכבי השמים האמין בה׳ ולא שאל אות על זה, רק על הבטחת ירושת־הארץ שאל אות ואמר „במה־אדע״?, משום שהסתכל בדורות הראשונים שקדמוהו ומצאם רוצחים, בעלי חמס ואכזרים, מכעיסים ומקניטים, ועברו לנגד עיניו התוצאות מעשי קין, דור המבול, דור הפלגה ואנשי סדום ורעתם, נפל פחד בלבו שמא יהיו גם יוצאי חלציו כמוהם, ואמר להקב״ה „רבש״ע שמא ישראל חוטאין לפניך ואתה עושה להם כדור המבול—שחטאו בחמס—וכדור הפלגה—שהתכנסו והתאחדו לרעתם״—(תענית כ״ז), אז הראו להאב הדואג לעתידם של בניו והחשש שמא יחטאו ימחה, שני דברים שיש בהם לכפר עון, הגיהנם והמלכיות; שידונו באחד מהם כשיפרשו מן התורה והמקדש. אבל לא יעיר עליהם כל חמתו למחותם ולכלותם מעל פני האדמה, כבני המבול ואנשי עמורה, ועפ״י עצת הקב״ה ברר לו אברהם את המלכיות שבני יהיו גרים ועבדים ומעונים בארץ לא להם כבתוב „ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה״ (עיין ב״ר מ״ד) והגלות תהיה „כור ברזל״ לצרף, לזקק, להוציא ולהפריד את סיגי המדות, החטאים והרעות מבניו בכדי שיהיו ראוים לרשת את הארץ ולשבת עליה.—לשון תפלת שלמה „אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל״ (מ״א ח).—

לכן כשנשחתו מדות השבטים ונתערבו בסיגי שנאת אחים, קנאה ואכזריות יתרה להתנכל להמית את יוסף שבא לראות את שלומם, השליכוהו הבורה, ראו צרת נפשו והכבידו אזנם ולא שמעו בהתחננו אליהם ומסרוהו בידי גוים, נשתרבב הדבר וירדו למצרים—כור הברזל—ובאה עליהם צרת השעבוד, הגרות והענוים שמה, משום שהם רפואות בדוקות לרפא בהם את השחתת המדות ומחלות שנאת אחים וקנאת איש ברעהו כמו שתנו רבנן „שלשה אוהבים זה את זה הגרים והעבדים והעורבים״—ר״ל המעונים שנעשים כעורים

ושחורים בערבים—מחמת שטבעם של המשועבדים ונרדפים עגומי־הנפש ומרי הלב, לאהוב זה את זה; להיות אחים לצרה, להרגיש בעקת המעונים כמותם ולהשתתף בצערם, וטבע זה נמצא גם בבעלי חיים וכשהיתה סכנה כללית בעולם ברדת המבול על הארץ גר זאב וכבש, שור וארי, אדם ונחש כולם כאחד בתיבה אחת.

גלות מצרים זו הביאה מרפא לכל קהל הגאולים—מלבד להיהודים האפלים שמתו בימי החשך שהיו בני פלטין שלא שתו מסמי הגרות והעבדות, —וגם דתן ואבירם שהתקנאו בגדולת משה ואמרו „מי שמך לאיש שר ושופט" ומסרוהו בידי התלינים להמיתו נתרפאו ממחלת קנאתם והיו בתוך יוצאי־מצרים [ע״י שהיו כגרים בגושן וסבלו סבלות הנוגשים שהזכירו להם תמיד כי יושבים הם „בארץ לא להם" ועליהם לשלם דמי־דירה במעשה ידיהם ולעשות כל מה שיאמר בעל הבית המצרי „הון מלא" שזהו דבר שאי אפשר לנוס עבד במצרים.] ובתוך מקבלי התורה; שהעיד הכתוב שחנייתם בשכונת ההר היתה באחדות גמורה כאיש אחד ובלב אחד (עין מכילתא עה״פ ויחן ישראל נגד ההר) וקרה במעמד הר סיני דבר פלא וחדש שלא היה לעולמים, בזה שפסקה זהומת נפשות בני יעקב קנאתם ושנאתם זל״ה, ורבבות אלפי ישראל התאגדו לאיש אחד בלא תרעומות מחלוקת, תחרות, משטמה ינבלי און, והרגישו אהבה איש לרעהו מבלי לקנאות איש באחיו הגם שהיו עניים בתוכם (שמות ל׳ הדל לא ימעיט), על עת המאושרה והנפלאה הזאת, אנו אומרים: „אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו" כי ההתקרבות ומעמד זה, לא היה באפשר בימי השבטים שמכרו לעבד את אחיהם בשביל שבגדו היה נאה קצת משלהם.

הגם שיש לשאול על רפואת גלות מצרים זו, האם יעקר הרופא שיני־ החולה בכדי שתרפאנה עיניו, הלא כל רופא משתדל ברפואת החולה ולא בהחלפת חליו! ופה נרפא העם ממחלות השנאה, הקנאה, פרוד הלבבות, לישנא בישא ודולטריא שחלו מכבר ושנה שלמה היו סודות האומה מופקדים בידם ולא נמצא גם אחד שיגלה להמצרים (ויק״ר ל״ב), אבל חלו במחלות חדשות כהמחלות פולחן אלילים, ערלת הבשר, גידול בלורית והלבשת שעטנז, בכל זאת גדול ערכו של המזור הזה לישראל, וכך היא דרכם של רופאים מומחים בעת שרואים שהמחלה מכבר מתפשטת בכל הגוף ועוברת מאחד לשני, לרפאותה גם בהמצעים היותר קשים, ולא איכפת להו אם האדם

יחלה במחלות אחרות, משום שנקל להם לרפא חלי חדש ולהחליצו מהגוף, כאשר היה כן במצרים שמשכו עצמם מעבודה זרה והתדבקו במצות הפסח וכרתו ברית עליו, עד שנתערב דם המילה בדם הפסח, מיד כשאמר להם משה „משכו וקחו לכם צאן.” (מכילתא פ"ר י"ט ה.)

בגימרא דרב „לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים,” הקשו שם התוס', על זה שתלה גזרת השעבוד בקנאת האחים, שהרי כבר נגזר בלאו הכי, דכתיב ועבדום וענו אותם, ובדברינו ניחא, משום שהתחלת התגלגלות הגלות וסבתה, היתה ביום שעשה אברהם אנגריה בחניכי ביתו לשעבדם בצבא־המלחמה, ולא נשתנו ממנו לטובה בשביל תורתם והכמתם, כמו שנשתנה יוסף מאביו בשביל שהיה בר־הכים. וניחא ומובן גם מה שאמר המקום למשה שיבקש את ישראל על שאלת כלי כסף וכלי זהב בבדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, מחמת שהרכוש היה מבחן ומעיד על בריאות נשמת־האומה, שסרה ממנה מחלת הקנאה ומשטמת אחים בשביל שאחד עולה בקניניו על רעהו, והיי קרה שהיה עשיר מכולם היו בטוחים בתוך המחנה, ולא קמו עליו להרגו כמו שקם קין על הבל, וכמו שהתנכלו השבטים להמית את יוסף, ופעולת רפואת הגלות לא שבה ריקם. (שבת י' ברכות ט') ונעשו מוכשרים לאהבת ד' ולאהבת רעים להיות מחזיקי דת משה וישראל שחלק גדול ממצותיה צריכות שתהיינה בחבורה, צבור ורוב עם—,אין פוחתין משלשים בנ"א בחבתה השוחטת את הפסח, ואין אומרים קדיש וקדושה בפחות מעשרה (פסחים ס"ד מגלה כ"ג או"ח נ"ה.) ואין פורשין מן הצבור ודרכיו, ובזה מרבים ומהדרים את כבוד שמים בעולם. (עין ברכות ס"ג אין תורה נקנית אלא בחבורה.)

המקדש היה המרכז לקרב הלבבות ולאגד את כל בני האומה באגודה אחת, לעשות רצון אל בלבב שלם, והרבה אהבת ד' ואהבת רעים בישראל, הגם שבעיר המקדש עלו לרגל, הביאו בכורים ובכורות, מעשר תבואה ומעשר בהמה, עלו לשאול דברים שנפלאו מהם ובאו שם להודות לשם ד', בכ"ז מפני האהבה והאחדות וההתאגדות וקרוב הלבבות והדעות שהיו בתוכם לא אמר אדם „צר לי המקום שאלין בירושלים”, מחמת שגם

רוחב החרב די למשכב שני אוהבים עזים באהבתם זל"ז. (שבת ה. סנהדרין ז. רחומין תוה וכו') הכהנים והמלכים היו נכנעים למשפט התורה ורוחה היתה השולטת ומושלת על כל מעשיהם, ולא היו נזקקים ידעות העם ומחוקקיו, לאשר חוקים ולתקן תקנות ולעמוד למנין לגמור על ענינים שונים מה לקרב ומה לרחק כי הכל היה נגמר ונעשה עפ"י מצות התורה ופקודיה, המלך כתב לו שני ספרי תורה ואחת היתה יוצאת ונכנסת עמו והיה מחויב ללמוד לשמור ולעשות את כל המצוה לבלתי סור מדברי התורה ימין ושמאל. (סנהדרין כ"א.)

כאשר בקשו משמואל שיתן להם מלך לשפטם ככל הגוים, [ר"ל שיהיה „מלך הספר" לעשות ככל הכתוב בספר תורת משה ולא כפי' „מלך העם" שכוונתו לנהנתו ועושה כרצון עמו]. חרה אף ד' בם משום שמאסו במלכותו עליהם ולא נתמלא בקשתם עד אשר שאלו כהוגן ואמרו „תנה לנו מלך ככל הגוים" ר"ל שיהיו דומים להגוים רק בזה, שגם להם יהיה מלך אבל משפטו והנהגתו יהיו שונים ממנהגי ומשפטי מלכי הגוים, והתורה תהיה נר לרגלו בעניניו המדיניים צבוריים ופרטיים.

לכן הפליגו דוד וישעיה בשבחם של התורה ולומדיה העוסקים בבנינה של התבל. שהם מרבים שלום בעולם, דוד אמר: „שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול". וישעי' אמר „וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך" (תהלים קי"ט ישעי' נ"ד). מחמת שבכל שעה ומקום שבוני האומה ומאשריה יהיו צריכים לעשות דבר מה, לסדר סדרים, ליסד מוסדות, לבנותם, לסתרם להרסם ולתקנם, יהיו כולם בדעה אחת וברצון אחד ובלב מאוחד לעשות רק מה שאפשר, מותר ונהוין עפ"י התורה, ואת רצונם ודעתם יבטלו מפני רצון ודעת התורה; כי בתחומם של הבנאים הללו שעוסקים בעניני הכלל לא יכניסו את אלה שאינם למודי ד' שמביעים חות דעתם עפ"י שכלם, ומשונה אחד מחבריו בהשקפותיו על המוסדות ותקוני הצבור. (עיין סמ"ע חו"מ סי' ג' ס"ק כשה"ג יפסקו התלמידים את שני הספרים עיין שם קס"ג מנהגי הקהל כלים יכולים להטות עצמם כדרכי צבור מקבלים שכל אחד יאמר דעתו וכ"ב).

אבל כשחורה מחלת הדולטריא להפיל חללים בישראל ונתפס בה דוד המלך שקבל לשון הרע על מפיבושת ונחלקה המלוכה בין ירבעם

ורהבעם, והתפשטה שנאת השבטים זל"ז שנית כמו בימי יעקב ובניו וצמחה מזה עבודת עגלי־און ופרישת מקדש ירושלים מרכז השלום, ואלפי רבבות מבני האומה מתו במלחמות מלכי יהודה עם מלכי ישראל (עין בנה נ"ו), עשרת השבטים ישבו בטח בארצם ורדפו אחרי תענוגות בני אדם, תאותם פרצה כל חוק, החליפו נשותיהם והסריחו מטותיהם בעבירות, פרצו פיהם בדברי נבלות ושתו יין כזה שהיה מפתה גופם לזנות משחו עצמם בשמן אסטקטון ושמן אנפיקינון להשיר השער ולהצהיר גופם ולהסיר ממנו סימני הזקנה, כדרך העוגבים וכדרך האמעריקאנים שמגלחים שפמם, ורחצו בשרם במרחצאות משובחות, בנו להם ארמונות בנוים כמו רמים והתפנקו במאכלים מובחרים, וכשהיה אחד מבקש לאכול גדי היה מושך כל העדר לפניו ועומד עליו ושוחטו, ולא חסרו בביתם מטות שן כלי שיר, ראשית שמנים מורקי יין, תמרוקים ותענוגים שונים, בתי גזית וכרמי חמד, שבהם התעלזו עם נשי השחין שלהם, שאהבו לזלול ולסבוא ולנסוע במרכבות כבוד והיו שובבות מרוב טובה כפרות הבשן, ובשביל שלא יחסר להם חק תענוגם זה עשקו דלי ארץ המסו וטרפו ועשו עושר ולא במשפט.

אז גברה שנאת העשוקים לעושקיהם, ואיבת הדלים—שאין להם ראשי צרכי האדם—להמתעלזים. המשתמשים בשמנים משובחים ובבשמים היותר מובחרים ואוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק, ופורטים על פי הנבל ושותים יין הרבה, ולא ידאגו לגורל הנדכאים להקל משא דלותם מעליהם [כי מי הוא מחויב יותר מהמכבד עצמו, בבשמים ואפרסמון למנוע את השני מעצביותיה דרישא, מאני וגופא. מפני שהזוהמא הנקבלת היא הרס גדול ונוקב בכח כל הבגדים שאינם מכובסים ובעומק הגוף ומפיץ חלים רעים וגורם עורון-עינים, שעמום ונגעים (עין נדרים פ"א)? והיושב בהיכלי עונג וישן בערסן דפילא ושותה יין בכוסות וגביעי כסף בכל יום צריך להפניה מהאביון לא יתגולל בחוץ או יהיה נקפא מקור בבית רעוע ויהיה לו לפחות יין לארבעה כוסות בפסח] בכדי שלא יכשלו במדת הקנאה,—אם כל פשע והשחתת המדות עד כדי שפך דם אחים,—בתו של הנחש הקדמוני שנתקנא בגדולתו וטובתו של האדם שנתפרנס מן המוכן ע"י מלה"ש. ומשעה שראו רעת קנאת השבטים ביוסף היו נזהרים ממנה הרבה, יעקב צוה לבניו להסתיר שביעתם מעשו וישמעאל בכדי שלא יקנאו בם, והארץ נחלקה בגורל והזקנים נבחרו ע"י פתקין ומפיס אדם עם בניו ובני ביתו על השלחן בשבת, ומטילין חלשין על

הקדשים ביו"ט בשביל שלא להטיל קנאה בין בני אדם. (הו"ח כב"ג. תענית י' סנהדרין י"ז נ"ט) ברכה היא להאדם אם נכסיו רחוקים מהעיר, ובשהם קרובים מהדר להו שורא ורתקא מפני עינא בישא, שהיא פרי בטנה של הקנאה. וחז"ל למדו להאדם במה להכניס אהבה ולהוציא קנאה. (ב"מ ק"ז ב"ק פ"ב).

הנביא בא והוכיחם על פשעיהם וגלה על עונם זה שמסבבים קנאת העניים ושנאתם על עצמם והם "שנאו בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו" ולא שמעו הוכחתו "ולא נחלו על שבר יוסף". ר"ל לא שמו אל לבם צרות יוסף שבאו עליו בשביל שעורר קנאת האחים על עצמו, סלסל בשערו והתקשט בכתנתו ויצא לשאול שלום אחיו הטרודים בעבודה לכן גלו בראש גולים" —ביוסף שגלה תחלה לאחיו—וסנחרב הכה את ה"בית הגדול" (כנוי למלכות אפרים בת עשרת השבטים) לרסיסים ונפזרו בארצות אויביהם ואחריו בא נבוכדנצר והכה את ה"בית הקטן". (כינוי למלכות יהודה) לבקעים והגלם לבבל, בבדי שישהו בבית־החולים וישכבו על ערש דוי וישתו סמי גרות, עבדות ועינוי עד שישובו לבריאותם וישברו גאונם, כבודם שנאתם וקנאתם. והבית־ הקטן שלא נתרוצץ ונבקע לרסיסים קטנים כאחיו הבית הגדול ומחלתו הנושנה לא גבהה עליו כעל בית אפרים ומלכות שומרון—נתרפא במשך של שבעים שנה ושב אל ארצו ובית מקדשו. (עין עמוס ו' ויקרא ה')

כמו מחלות שבגוף, אם שלשה מבני משפחה אחת הוחזקו לבוא לידי מחלה ידועה שלש פעמים אז אין נושאים נשים מבנותיה ואין מתחתנים במשפחה זו, ואמרו: לא ישא אדם אשה ממשפחת נכפין וממשפחת מצורעים, כן ראוי שלא להשתדך עם משפחה מוחזקת להתקוטט ולהתגרות זה עם זה. (יבמות ס"ד לה"ע סי' ב') משום שהמחלות הם כשקד המר שבפירות וירקות שבתחילת צמיחתם טעם המר שבהם בלתי מורגש הרבה וראוים לאכילה באמצע צמיחתם טעמם המר מורגש יותר ואינם נאכלים אלא ע"י תערובות תבשילים, בשר שמן ושומן החלב, כהצנון חורת, תמכא, שומים ובצלים ושקדים המרים. אבל כשנתבשלו כל צרכם אז הם מרים הרבה ואינם ראוים לאכילה כלל מפני הרעל שבהם שמזיק הרבה. [שקדים המרים כשהם קטנים מותר באכלם כפרי העץ, גדולים אלא כשם להוציא ממנו (הו"ח ל"ב).] ובהרבה מדינות אין מוכרים שקדים מרים רק למי שיש לו הורמנא דאסיא לקנותם, כמו שאומרים הנחש שבבצל הוא כהנחש שהולך על גחונו שנזהרים ממנו כשהוא קטן משום

שנעשה גדול ובן נקמה, (פסחים קי"ג), כי כל דבר רע קטן נעשה גדול, ומזיק אח"כ הרבה, בזה שנבלע בדמי האדם ומתפשט בכל אבריו ונמסר מאב לבנו ומבנו לבן בנו עד סוף כל הדורות, וגם לנבדי המצורעים אין מקום בתוך המחנה.

כן הוא במחלות שבנפש, העחתת המדות והפסד הדעות ע"י ההרגל נעשה כל דבר רע אצלו לטבע שני, רואה היהר בכל דבר איסור ורשע, והיתרא דנא מנחיל לבניו, והם יהיו גרועים ממנו בזה שטבעם הזר והחדש ימשל עליהם ולא יוכלו למשול עליו, כהתנצלות של רוצח אכזר ביותר בבית המשפט: „לא יכלתי לעזור לעצמי להתאפק ולהתגבר על תשוקתי לדמי אדם, כשתחבתי הסכין בלב הנרצה ודמי לבו החמים זנקו על פני נתעורר בי חשק גדול וחדש לדמו ולבשרו ונשכתיו בשיני עד אשר פסקה תשוקתי ממני", ובשנחקר הדבר היטב מצאו כי הוא בן אשה ממשפחת רוצחים ובירושה באה לו רצחנותו.

לכן כשבאו בני ישראל לידי מחלות מדניב, התפרדות ושנאת אחים, וההומות נפשם הישנה הורה לוהם את נפש האומה—שעסקו בתורה ובג"ח־ בימי הבית השני בשנאת־חנם בפעם השלישית, גלו מארצם ונתרחקו מעל אדמתם ללכת בגולה ולהתטלטל בגוים מבלי למצוא מנוח שם ולשתות שם סמי העבדות והגרות המרים והחריפים מהסמים הראשונים, בכדי לשרש אחרי מחלות האומה הללו, בל לתת לה להתחזק בחליה הקשה והרע הזה. וזהו סוד רעת גלות האחרונה והארוכה הלז.

שלש שלומות הן נהר, צפור וקדרה. (ברכות נ"ו) הכונה בזה שהאדם צריך להחזיק את השלום עם שלשה, והם „בני ביתו". [שלום בית הזה מסומן „בקדרה" ר"ל בני בית אחד המבשלים כולם בקדרה אחת] „בני עירו", (שלום העיר הזה מסומן „בנהר" ר"ל בני עיר אחת השותים כולם מי נהר אחד.] „וכל באי עולם" [שלום העולם הזה מסומן „בצפור" ר"ל כל האדם והנבראים כולם, יכולים לבוא ולהסתפק בכל מדינה ומדינה, כצפור זו שמעופף בכל מקום ואין לפניה מעצרים נעולים גבולים ופקידים מבקשי תעודות.] וכשמברכים בני אהרן את ישראל בברכת השלום כונתם לברכם בהשלום המשולש הזה.

שלום האחרון הזה שהאדם יהיה כצפור זו העוברת ממקום למקום בלא מכשולים, ורב שלומה בכל העולם כולו, אין לו מקום תחת השמים בדורנו זה, באשמת הגוים העריצים ההולכים על גשרי־ברזל ויורים חצי מות בשלום ישראל ומצבו בעמים, ומלכות אחת מתגרת בחברתה והחילים היהודים הענבדים בצבא מלכות אחת נאלצים להלחם על אחיהם שבצבא מלכות

השניה. אבל מה שנוגע לשתי השלומות האחרות אפשר לו להיהודי להחזיקם גם בארצות גלותו, [כזוהי תכלית הגלות להרבות אהבה שלום ורעות בישראל.] את שלום ביתו יבטיח כשישמח הוא ואשתו בחלקם, ולא יבקשו גדולות ויותר מלמודם ויזכו שהשכינה תהיה ביניהם, ואז לא תאכלם אש המחלוקות והתגרות הבאות בין איש לאשתו בעת שבדי התבואה נעשים ריקים משעורים וחלב חטים. (עין ב״מ נ״ט. סוטה י״ז) והמשים שלום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב באילו משים שלום בישראל על כל אחד ואחד, משום שע״י בניו והנלוים אליו והבאים בחברתו מתפשטת מדה זו בהאומה כלה, (סנהדרין כ״ח), ובשיזכה אחד שמודדים לו במדת הרחמים והריהו בעל נכסים ועושר רב, יחיש עזרה ויתן מהונו לאלה שמודדים להם במדת הדין יפייסם בחסדו, ידבר על לבם ויקל דלותם וצרותיהם וימנעם ממדת הקנאה ורעותיה. (עין אבות פ״ב מרבה צדקה מרבה שלום)

אבל לדאבון לבנו גם בשכבנו על ערש דוי זה, לא נעסק ברפואת נפשנו החולה המסוכנת, והשלום שהוא הרפואה היותר מועילה לה ולאחיותיה החולות להשיב להן בריאותן רחק מהן, השכינה אינה שרויה יותר בין האיש והאשה משום שאינם גדורים מן הערוה, היא נותנת עיניה באחרים ותובעת מאנין וקשוטין מבעלה בכדי שיתנו אחרים עיניהם בה, וע״י התגרות שבבית האדם מתפשטת מדה רעה זו בכל נפשות העם, וגם בהבתים המלאים כל טוב—שאין שם סבת המחסור שגורם ריב ומדון בין איש לאשתו—אין שלום ביניהם משום שאין כח בידי הכדים המלאים ונרתיקי הממון להשים שלום בבית שאין השכינה שרויה בו.

מרבים בתענוגים כהשאננים בציון וכעשרת השבטים לפנים, אי־האחדות שוררת בכל עניני הצבור ובבתי המקדש מעט, פרנסי הקהל, נשיאיו ומנהיגיו וכל העוסקים בהסתדרות הערים והמוסדות, רובם רחוקים מהתורה והמצוה, ורוצים לשנות מכפי הרשום בכתב אמת גם בעניני דשמיא, העשירים מקשיחים אזנם מזעקת דלים ואביוני עמם, והדולטריא ושנאת אחים רבו למאוד, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם.

משום שבני ספרד עמדו בחצרות מלכים והיו פטרונים ורבי המלוכה והתענגו מרוב טובה, לקחו להם פרדות גדולות וטובות למרכבות, אכלו מפרים מפוטמים וברבורים אבוסים, צלו תרנגולת גם בשבת, שתו יין ושכר והיו דומים במלבושיהם ובהנהגת ביתם כרוזני הארץ ואדיריה, אבל את החכמים

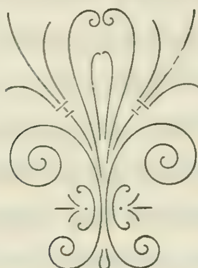
והמורים שבהם נהלו בלהם צר ומים לחין לבשתם ולחרפתם, שגו בשנאתם וקנאתם איש לרעהו והלכו להלשין זה על זה לפני הממשלה, לא חמלו דלים ולא היו מרחמים על האומללים שבתוכם; לכן חפרו גומץ לעצמם ונפלו בו ונגזר עליהם להיות נכרים בבגדי קלון שתו־גנאי עליהם, והיו מושלכים על פני השדה ובשער האשפות. (ראה אגרת המוסר לר׳ שלמה אלעמי.)

העורבים והתרנגולים משונים זמ״ז בטבעם, הראשונים שונאים ומתאכזרים על בניהם ואוהבים ומרחמים את הורים שבבני מינם, והאחרונים מגינים ואוהבים את בניהם ומצירים ושונאים את בני מינם—ואמרו רז״ל שלשה שונאים זה את זה הכלבים והתרנגולין והחברין (פס פסחים)—ואמרי אינשי על שנים שמתגרים בתגרה והכאה „תולשין ומורטים עצמם כתרנגולים”, מחמת שהתרנגולים משונים מחבריהם בנוצותיהם, כרבליהם וכנפיהם והשנוי הזה בולט גם לעיני קצר הראות, תרנגל אחד לבן והשני אדום, והשלישי צהוב והרביעי שחור והחמישי מנומר, ויש בו כמה גוונים, כרבלתו כצמר לבן והרטומו כדיו, רגלו האחת כשלג וכיד והשניה כדם וכיין, כנפו הימנית כקרום ביצה והשמאלית כשעוה ודבש וכל גופו פתוך ומעורב מצבעים שונים ורבים, ורוחם עזה עליהם לחשוב שנוצותיהם הן הנאות ויפות בצבען ונוצות חביריהם כעורות ולא־נאות; לכן יפול התרנגל האדום על התרנגל הלבן, והשחור על הצהוב וכולם על המנומר [כל מה שהוא מנומר נקרא גם מעוקד (נדרים כ״ה)] והוא על כולם, ומורטים ותולשים את הנוצות זה מזה, ובתוכם תרנגל הודו המתנפח ג״כ מטעם זה. וכן מתאכזרים העורבים ועוזבים את בניהם כשנולדים [אלמלי הזמין להם המקום יתושים מאליהם, עברו העורבים וכלו מן העולם] משום שאז הם ערומים ולבנים ומשונים ממולידיהם השחורים, אבל העורבים הגדולים שכולם דומים בצבע נוצותיהם זל״ז, [בני מיני עורבים הם שחורים ולבנים והשחורים כולם שחורים והלבנים כולם לבנים (תוס׳ כתובות מ״ט)] אוהבים זה את זה ואין ביניהם התנפחות, תחרות וקנאה משום שאין האחד יכול להתפאר על חבירו לאמר: „אני נאה ממך”.

גם אנו הנחשבים כגרים בכל מקום גם בארץ הדרור זו שהיהודים לקחו חלק גדול בהתגלותה וישובה, והננו משועבדים לעול הגלות המקצר רוחנו, לא נוכל להתפאר איש על רעהו ולהתגאות זה על זה, כי גם הגדולים שלנו שכבר אוכלים מפתם ושותים מיינם מרגישים בכל אבריהם מה שאמר המקונן „גלתה יהודה”, וזוהי רפואתם שלא ישבו בנפש חפצה בין

האומות אלא ישתוקקו לבוא לארצם ולשוב לגבולם ולהתברך בברכת שמים מעל, על נחלתם, דבר שאי אפשר רק כשיהיה בידם ה„כלי המחזיק ברכה", שהוא השלום וכנוס בישראל הטוב להם וטוב לעולם.

נקוה כי שלום העם והאתגדותו, יבואו ע"י התורה וגעגועים להמקדש ולשיבת ציון, ולא ע"י שפלות גרות וגלות, ומיד כשתעלה ארוכה לנשמתו האי־בריאה, תבוא גאולתו וישועתו לנצח אמן.

אמר ר"ש בן לקיש שלשה עזין הן ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות. (ביצה כ"ה)

לא רק השמים בלבד מספרים כבוד אל כי אם גם הארץ וכל אשר עליה ובקרבה, בעלי הקרנים, הכנפים והסנפירים וכל ברואי האויר, האש והמים השרצים הזוחלים, היתושים והזבובים וכל הנולדים מרקבון, רפש וזיעה, והיצורים היותר דקים אילני סרק ועצי פרי, הארז והאזוב, התבואה והירקות, הקטניות והדשאים המכסים את הארץ, החוחים, השושנים והפרחים וכל מיני העשבים והצמחים, כולם מספרים כבוד יוצרם וגדולתו בעולם.

הנשר שמקבל בכנפיו ולדה של יעלת הסלע. [האכזריה על פרי בטנה בשעה שכורעת לילדה] בהתגוללו מראש ההר ומצילו ממיתת ריסוק אברים, והדרקון שממהר דרכו ורץ וזוחל בחפזה ומסתכן לעבור גם דרך בני אדם אויבי נפשו שמבקשים להרגו, בכדי להציל ממות את האילה היולדת. [אילה זו רחמה צר ובשעה שכורעת לילד דרקון מכישה בבית הרחם ומתרפה ויולדת] והאלפים החורשים בשדה וכל הבהמות העושות מלאכת האדם ונושאים בעול, מאלפים להאדם להטיב לזולתו ולחוס על חיי אחרים (ב"ב פ"ז) וחיות היער והברואים השונים שאינם פועלים, אומנים, קייצים, סבלים, חנונים ותגרנים ומתפרנסים שלא בצער, מלמדים להאדם שצער פרנסתו ומזונותיו הקשים וטרדת מחיתו הם לעונש על עונותיו ומעשיו הרעים (קדושין ס"ב).

הפרדה, התרנגל, החתול, הנמלה, היונה, החמור הנוער, הכלבים הצועקים ובוכים, הצבי, השועל, השבלול, התולעה והחלזון הם מורים חכמה ומלמדים לאדם דעת מה שיעשה ומה שלא יעשה, ופנחס הסתבן והתלבש ברוח קנאה לדקור את זמרי וכזבי משום שדרש ק"ו ומה אם הסוס נותן נפשו על בעליו ביום מלחמה אפילו הוא מת, אני על קדושת שמו של הקב"ה עאכו"כ? והמו"ע משום שנשאו קל־וחומר בעצמם מצפרדעי־מצרים, מסרו עצמם לכבשן מלך בבל, כמו שכתוב: „מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו" (עין עירובין ק' צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה, דרך ארץ מתרנגל, ב"ר ל"ג. פסחים נ"ג) ובכל הזמנים היו גדולי־המדע ובעלי המוסר, [שלמדו לבני דורם תורת המדות ודרכי החיים] מלקטים כל מדה נכונה שנמצאה בבעלי החיים האלמים והציגוה

לדוגמא ולמשל להחיים המדברים, בדרשות לפני קהל שומעים ובספרי חזיון שנתחברו לקריאה, בדרך ספור מחיי בעלי הטלפים, בעלי החרטום והצפרנים וכל החיים אשר לא מבני אדם.

בימינו אלה העלה הסופר המפורסם אדמון רוסטאן הצרפתי את הבע"ח למדרגות גבורי התיאטרון, וכתב מחזה שלם בשם „שאנטקליר". שהוא שם התרנגל האדום־המתהדר בכובע כרבלתו בחברת נשיו.—גבור החזיון, והעמידו על במת המשחקים, בהמחזה הזה מתהפכים בני ובנות האדם לאפרוחים ברבורים, בני־אווז ופסיונים, ומשתדלים לחקות את „דיירי הדיר" בנוצות ובכרבלות ובזנבות וקוראים ודוגרים כעופות גמורים וכתרנגולים ממש. „שאנטקליר" משורר השמש, מתפאר כי הוא גולל אור מפני חושך ואם העבים יעיבו את האור, הוא, משום שלא שר שירו כדבעי לפנות בוקר, ובשביל זה מקנאים בו שונאי האור, התנשמת, הינשוף ואחרים עמהם ומקבצים תרנגולים מגוונים שונים ובהם „תרנגל מזוין" אחד ורוצים להרגו, כשהכלב הפילוסוף „פאטו" שומר הלול מזהירו שלא יאמין בנשיו מפני שבוגדות הן בטבען, השיב לו „שאנטקליר" „אבל הלוא בהן כל אשרי" מציגי החזיון הזה —שעשה רושם גדול על מבקרי בתי־התיאטרון ונהנים הנאה־מרובה מהמשחקים ומשחקות שמתחפשים לכלבים ולבעלי כנפים הקוראים תמיד בגרונם ומצפצפים ומפטפטים — רואים סימן ברכה בו, משום שמהלליו ומשבחיו מפרסמים אותו ברבים כבדי להמשיך את הקהל לבוא ללמוד את למודי המוסר היוצאים מהעופות גבורי החזיון, ויכול היות כי עוד סופרים גדולי האומנות יצאו בעקבות אדמון הצרפתי ויחברו מחזות מחיי הדגים הרמשים והיתושים ונזכה לראות בני אדם גם בדמות נמלים, זבובים ונחשים ודגי הים עומדים ומשחקים על במת התיאטרון להורות לבני אדם טבעם של הברואים הללו כבדי שילמדו מהם מדות ישרות.

כבר אמר רבי צריכים אנו להחזיק טובה לאוה"ע שהן מכניסין „מלמסין" לבתי טרטייאות ולבתי קרקסאות שלהן ומשחקים בהן, כדי שלא יהיו משיחין אלו עם אלו ויבאו לידי קטטה בטלה, ועכו"ם ששבת בא לידי שעמום ומשתבר ויכול לבוא גם לידי שפיכת דמים, כמו שאמרו, עכו"ם ששבת חיב מיתה—ר"ל יכול לבוא בשביתתו לידי כך.—ואמר רבי אבא בר כהנא מה מעורבב השחוק שאוה"ע שוחקים בבתי תיארטיאות ובבתי

קרקסיאות שלהם ולשמחה מה זו עושה מה טיבו של ת"ח להכנס לשם, (ב"ר ע"ט. קה"ר פ"ג. סנהדרין נ"ט.) עלינו להחזיק טובה לאדמון ראסטאן ולכל המטפלים בהאמנות התיאטרונית הנפלאה שנתפתחה ע"י גדוליה ויוצריה שמצילים הרבה בני אדם מבטלה ומבדחים דעתם של עגומי נפש ומורים משפטי המדות ותכונות הנפש להשקועים בחמדת החיים וצבירת הממון, אבל לנו בני ישראל מקבלי התורה [כאשר העיד עליה דוד המלך במזמורות פ"ה, משיבת נפש ופקודיה משמחים את הלב ומאירים את עיני האדם לראות את הטוב והיפה בבריאה ובנבראים הכל] אין שום תועלת מהאמנות זו ואין אנו צריכים ללמוד מוסר ומדות מבני־אדם שנעשים שלוחי הבעלי חיים ומתקשטים בנצות, בעורות ובזנבות כמוהם (עין פתיחתא דאיכ"ר ג. עה"פ (ירמיה ט"ו) לא ישבתי בסוד משחקים ואעלז).

נשתבחו ישראל בזה שהם משולים כיונה־פותה והשבטים נתברכו בטבעי הבהמות החיות והזוחלים.—יהודה גור אריה, יוסף שור, יששכר חמור גרם, דן נחש עלי דרך, נפתלי אילה שלוחה, בנימין זאב יטרף.—אבל התשבחות והברכות הללו אינן שייכות רק בשעה שלהקב"ה הם כיונה פותה, שכל מה שגוזר עליהם עושים ושומעים לו ולהגוים שמבקשים לבטל להם את המצות נעשים כנגדם קשים כחיות, (עין ב"ר פ"א) ולא בשעה שיהיו בלא לב ונפתים כיונה בנקל לכל מה שידרשו העמים, ויעשו קשים כזאבים ואריות נגד חקי הדת ופקודיו, כי כמו שאפשר ללמוד מההולכים על ארבע ומההולכים על גחונם והמעופפים, מילי מעלייתא ומדות טובות, כן אפשר ללמוד מהם להפך מדות רעות ומילתא גנאה דאית בהו, להזיק בלא הנאה כהנחש, לבלוע איש את רעהו כדגי הים ולהיות כרמש אין מושל בו, ושטוף בזמה כתרנגל, סוס והמור, ומתאכזר על החלשים ממנו כחיות היער וכו', כמו שתאר דוד המלך ע"ה את הרשע שמטמין עצמו, ויארב לחטוף העני ואמר: „דמינו כאריה יכסף לטרוף וככפיר יושב במסתרים". (תהלים י"ז) והשוה את ההולכים סביבות האביון ללכדו ברשתם ואת מבקשי נפשו לספותה ורודפיו, לראם זולל, לכלבים, פרים ואבירי בשן, ללבאים, נחשים, פתנים מדברים. (שם כ"ב. נ"ז. נ"ח. נ"ט. ק"ז.) והנביאים קראו להאומות ששלטו בעולם ושעבדו בישראל בשמות חיות ושרצים מזיקים; לבבל, נחש, אריה ונשר. למדי, שרף, דוב וזאב ערבות. ליון, עקרב, ונמר שוקד וכו'. (עין ויק"ר י"ג ובאיכ"ר עה"פ דוב ארב הוא לי אריה במסתרים.)

לכן בימי נח כשהשחית כל בשר דרכו על הארץ, וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו היה רק רע ולא היה בו מן הטוב כלום בא הקץ עליו, ואמר הקב״ה כלום בראתי בהמה אלא בשביל האדם [מדרש ויקרא רבה, ילקוט תזריע ולמד מהם ד״א, מוסר ומדות טובות.] עכשיו שהאדם חוטא [ולמדו שלמים להיות כחיתו יער וכפראי המדבר.] בהמה למה לי. (סנהדרין ק״ח) כי אי כדאי לקיים גן חרולים ושדה קוצים שאין בהם זרעים ונטעים, כי האדם השחית את כל הברואים ואפי׳ בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן (שם).

וכיון שהודיעו לנו חז״ל מי הם העזים שבעמים, חיות ועופות, רצו בזה שנלמד מהם את מדת העזות והחוצפה לטובה—התאר עז שנאמר בשלשה העזים ושרשו „עזז״ שעניננו תוקף כח וגבורה, לא קאי על תוקף השרירים, כח האברים וגבורת הגוף, כי התרנגול חלש וכחו כאין בפני כח העופות הדורסים, והנשר החזק כחשן כלע שישכן עליו, עולה בגבורתו ותוקף גופו על כל בני מינו, שממשלתו פרושה עליהם, אבל לא התרנגול שנער קטן מסבבו מסביב לראשו בעיוה״כ להתכפר בו, ואינו יכול להציל עצמו מידיו ולפתח הרצבות חוטים הדקים אשר עליו. ודל הוא כח הכלב וכאפס יהיה נגד כח הנמר, הראם, הליש והלביא שעצמותיהם אפיקי נחושה וגרמיהם כמטילי ברזל, וכל הבהמות הטפשים השור והחמור, הסוס והפרד עולים בגבורת גופם על העז הפקח הזה, וכן היהודי שנשתלש עמהם ונכנס במספרם לא יוכל להתפאר בגבורה יתרה על שדה ההתאבקות והאגרפים, ועברי אטליטון שבקי בפרק החובל בחבירו נמצא לעתים רחוקות, אלא קאי על גבורת השכל ועזות הרוח שבהם מצטינים הכלב בחיות והתרנגול בעופות וישראל באומות כמו שיעיד הנוסח שבמדרש ג׳ חצופין הן וכו׳ (ש״ר פמ״ב).

הכלב מכיר את קונו גם אם ירעב אצלו ללחם וילון בחוץ, ומוסר כל חושיו ואבריו לעבודתו ומשתדל להצילו מנזק ואסון, רועה הלב חלב ובא נחש ושתה ממנו, הכלב הסתכל בזה וכשבא הרועה לשתות החלב החל לנבוח ולא הניחו לטעום ממנו ולא פסק נביחתו עד שנודע כי ארס נחש בהמשקה וכשיבא מלה״מ בעיר יבכה ויחוש שמא ימית את רבו (הוריות י״ג. ב״ק ס׳ ירושלמי תרומות פ״ח) וכשם שבהול על שמירת חיי בעליו כן יבהל לשמור רכושו ונכסיו מגנבים לסטים ושודדים, עושה עבודת „שוטרים״ „מרגלים״ „תירים״ ו„צידים״ ועולה ומטפס בהרים ובכל מקום שאי אפשר לבר נש לבוא שמה, ולא יחת

מפני כל ועד רגעיו האחרונים כל עוד נשמתו בו ולבו ידפק בקרבו יחרף נפשו על מזבח אהבת אדונו, ונשאר באמונתו לקונו גם כשדוקרים בו וזורקים בו חצים ורוצים להרגו, ובכחו זה להסתכן גם בשביל הצלת אדוניו שרחפו בגערה החוצה ועמד שם בלא מזון גם בעת ששרר קור גדול, עת ארוכה מבלי לסגת אחור מבליסטראות, חניתות, יסורים ומיתה עולה על כל היונקים הנוראים רבי האונים וכבירי הכח, ושליט הוא באילותו וחוצפתו זו על כל ההולכים על ארבע, והאבר שמעיד עליו כי הוא חצוף וגבור ברוחו ונאמן לבעליו [גם ברעבונו כשבלע הכניס לפרנס קיבתו הריקה] הוא גרונו שדרך בו יעבר קולו שמשמיע, ירעים וירעיש ויצעק להקיץ בעליו הנרדם בבוא עליו צרה וסכנה.

התרנגל המתאוה לאור (סנהדרין ג"ח) משבח לכבוד העליון בשעה שעצי גן העדן מזלפין בשמים ומשום זה אלוין הוא להיות ער כל הלילה להשמיע רנונו וקולותיו התדירות, וכשיגיע זמן קריאתו לא ימנע עצמו לקרוא בקולו גם אם הושיט ראשו לאויר כלי זכוכית שיש בו זרעים באותה שעה ולפעמים ישבר הכלי בקולו, וגם כשמוליכים אותו לתוך האש והלהב אוחז בו יקרא קריאתו אם הגיע השעה הקבועה שלו, (ב"ק י"ח) ואיננו סוכר פיו להקיץ נרדמים לעורר ישנים ולבשר ביאת הבקר ועלות השחר גם כשהוא בהיכלי מלכים שדרכם לישון עד שלש שעות, (ברכות ד') ואינו מאבד או מטמין כשרון ההבחנה שלו, להבחין בין יום ולילה בכל מקום שיהיה, ותמיד מתעורר לשבח למי שנתן לו הכשרון הזה, הגם שמקללים אותו ומבקשים שיסכר גרונו, וקוראים לו מפריע מרגוע ומשבית מנוחה. ובאומין רוחו זה עולה על כל העופות והנחו התקיף והעז שבהם.

עזות רוחנית כזו, הוא עזוז של ישראל, שבשבילו נתנה לו התורה שעשו לא רצה לקבלה, משום ששאל „מה כתוב בה" והשיב לו הקב"ה שכתובה בה „לא תרצח", ועמון ומואב לא קבלוה משום שהשיב להם שכתוב בה „לא תנאף" וישמעאל לא קבלה משום שהשיב לו שכתוב בה „לא תגנוב" „ולא תגזול". כל אחד מהם התנצל כי התורה מתנגדת לטבעו וטבע אבותיו. עשו אמר שהוא בן למי שכתוב בו „ועל חרבך תחיה". ועמון ומואב אמרו שכל עצמה של ערוה שלהם היא שנא' „ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". וישמעאל אמר שהוא יוצא חלציו של הלסטים הפראי שכתוב בו „ידו בכל

ויד כל בו", וכבר קנו אבותיו את יוסף שנגנב מארץ העברים ומבית אביו ומכרוהו לעבד במצרים, והרגישו את עצמם דלי כח וחלשים לקבל על נפשם את עול התורה ואזהרותיה, שאמר להם הקב"ה שבתובים בתורתו, משום שבכל אחת ואחת מהן נכללות כמה וכמה אזהרות שונות שהאדם מוזהר עליהם וצריך להתרחק מהם בשב ואל תעשה.

מהלאו „לא תרצח" נמשכים סוגי רציחה שונים ביד ובלשון, בעדות שקר ובעצה רעה, והמקפח פרנסת רעהו, ומלבין פני חבירו, וכובש שכר שכיר נקראים רוצחים, נוטלי נפש האדם ושופכי דמים, (יבמות ע"ח, בשאול המית הגבעונים ב"מ נ"ח ע"ב) ולאו זה נאמר גם לדייני נפשות, שעליהם להרבות בטכסיסי המשפט לחפש אחר זכותו של הנדון כראוי, וסנהדרין ההורגת ומשתמשת בהסייף אחת בשבוע ולדעה אחרת אחת לשבעים נקראת „חובלנית" (מכות ז'), ואסור למקבל התורה לראות בצערם של בעלי החיים, וכשהבהמה רבוצה תחת משאה צריך לפרקו מעליה, ואין לו להתאכזר עליהם לצודם ולירות בהם חצים, גם במקום שצריך להם, ולית בזה משום צעב"ח ובל תשחית. כמו שהשיב רבינו מוהר"י לאנדא נ"ע, „לעשיר אחד ששאלו: אם מותר לו לירות „בקנה שרפה" לצוד חיות ביערותיו?", הגם שמותר מצד הדין, בכל זאת אסור לו לעשות כן משום שמכניס עצמו לסכנה וגורם הזכרת עונותיו ומכניס בלבו מדת אכזריות המגונה. (מובא בבאה"ט יו"ד כ"ח) [ומה שיש להקשות מדוד מלך ישראל שירה חצים בלפידי במיא ויצא לצוד חיות ועופות, (סנהדרין צ"ה ע"א) יש לומר שבדיק גירא, כמו שמצינו לרבא דהוה בדיק גירא לר' יונה בר תחליפא, ושחט בר עופא בהדי דפרח (חולין ל'). וקיים מצות ושחיטה כמו שצוה הקב"ה גם ביער.]

ומהלאו לא תנאף נמשכים הנאופים בפה—שאסור לנבלו בדברי עגבים ונבלות, ועונשו חמור מאד להפוך גזרות טובות לרעות (כתובות ח')—ובאזן—וקול באשה ערוה— בעין—אסור להסתכל גם בבגדי צבעונים של אשה—ובלב—אסור להרהר ביום משום שמביא לידי טומאה בלילה—ותנא דבי רבי ישמעאל „לא תנאף" לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל, ואי נכון לרכוב על הגמלים, ולישא אשה קודם שבגרה, ולהשיא אשה לבנו קטן ולהשהות בת בוגרת, ולא תלמד אשה סופרים, והתורה אמרה לא ילבש גבר שמלת אשה וכלי גבר לא יהיה על אשה משום שלא יתערבו אלו עם אלו תמיד

(חגיגה קמ״ב), ובמקום שמעורבים יחדו ישלט יצר הרע, לכן אין אומרים שם „שהשמחה במעונו״. (עין באה״ע אה״ע ס״ב) ובבי הלולא יש רשות לרקוד לפני הכלה, אבל לא עם הכלה, ובנביאים וכתובים נאמר „אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו״ (ירמיה ל״א) „בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים״ (תהלים קמ״ח) ולא בנוסח בני עמון שהוא „בחורים עם בתולות זקנים וגם נערים״, ואין להם שמחה כלל כשיהיו הזקנים עם הבחורים יחדיו, וגם לשם מצות צדקה אסור לעטף את יצרא־דעברה באיצטלא דצדקתא ורחמנותא ומיחן ענייא לצאת במחול זוגות זוגות של אנשים ונשים, כי חמור הוא הדבר הזה וכל הנמשך ממנו ואינו נדחה גם בפני פקוח נפשות. (עין סנהדרין ע״ה, מאחד בחלה מאהבת אשה פנויה אחת.) ואפי׳ בשעת הספד וצער צריכים להיות האנשים לבד, והנשים לבד, ותיקנו במקדש שיהיו נשים רואות מלמעלה ואנשים מלמטה (סוכה נ״א נ״ב).

ומהלאו „לא תגנב״ שעיקרו גנבת נפשות שבו דבר הכתוב נמשכים כל מיני גנבה שבממון ושבדעת ושבלב וקחת דבר מה בסתר ע״מ להחזיר, או דרך שחוק, או בכדי שיהיו לו תשלומי כפל, והסחורה בדבר שלקח מן הגנב כולם נקראים „גנבה״ (חו״מ בס״ה קדושין ל״ו, לאו עבירה גנבה אלא הורה.) ובלאו דלא תגזל נכללים כמה מיני גזלות, השואל שלא מדעת הבעלים, החוטף משכן שלא ברשות ב״ד, אינו מחזיר שלום, (גזלת העני בבתיכם ברכות ו׳) פוסק הספקת העני שהיה למוד לתת לו, [אל תגזל דל כי דל הוא וכי יש אדם גוזל דלים וכ׳ אלא אם היית למוד להיות מפרנסו וגו׳ ואת מונע שלא ליתן לו דע שאתה גוזלו תנחומא בהר] מונע הלכה מפי תלמיד, אינו נותן מתנות להלוי והגר, [נא דיו לעביר בעומד כריות ועני בלעבר אלא אף גוזל ממנו מה שנתן לו הקב״ה וכ׳ במד״ר פ״ה] עושה עושר ולא במשפט, לוקה חפין באלמות הגם שמשלם, כולם נקראים גוזלים והומסים [עין מ״ת תלא ב׳ עה״פ קורא דגר הקורא הזה מביא ביצים אחרים מבאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאים מקליפיהם ויצאו אפרוחים והם עולים אחריו ומורטים את כנפיו ואוכלים אותו, כשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו כנפיו, מצא אותו חיה או ברך אוכלו מי גרם לו על שגזל ביצים שאינו שלו].

אבל ישראל הראו גבורתם העזה והחזקה ביותר, ולא היה להם עול התורה ומלכות שמים למשא ואמרו נעשה ונשמע. [עין ויק״ר א׳ עה״פ גבורי כח שעושי דברו בשומרי שביעית הכתוב מדבר בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחדש אחד יעי׳] והתורה היתה חביבה להם מנפשם וחייהם בשעות השמד והסכנה, ולא זזו מלהבבה גם כשנתיסרו ביסורים קשים ונעצו לוניריות של

ברזל בגופם, וסרקו בשרם במסרקות פיפיות ועשו תחבולות להשהות מיתתם בכדי שיצטערו מיסוריהם כמו שעשו לרחב"ת שהניחו ספוגין של צמר על לבו שלא ימות מהרה. ולא רק הגדולים בלבד הערו נפשם למות על קדוש השם בגבורה ואומץ רוח נפלאה, אלא גם הפעוטים והקטנים היו עזים ותקיפים בדעתם ולא רצו לותר על הכרתם הגם שידעו כי חמת עריצים תשיגם, כבני חנה שלא רצו לנשק להצלם וכהעשרים וארבע מאות ילדים וילדות שטבעו עצמם בים כשהרגישו שנשבו לקלון, (גיטין נ"ז) ומגזרות אספסינוס עד אונסי הקנטוניסטים שנשבו לעבודת הצבא בימי ניקולאי הראשון, היתה היהדות חזקה ועמוקה ועומדת בתקפה גם בלבות הקטנים, והשבוים לצבא בקטנותם לא נשקו להצלם, לא אכלו טריפות, וכשרצו להכניסם בברית החדשה מסרו נפשם לקטלא ומתו תחת ידי נוגשיהם ע"י שזב דם הרבה מגופותיהם החלשים, ועמדו על דעתם כחמו"ע בשעתם ואמרו „שמע ישראל!" גם כשעינו אותם בעינוים מבהילים וקרעו התיכות חתיכות בשר מהם, והגינו על דתם בחוצפה ועזות נוראה ועלו באמיצות לבם הרוחני על מעניהם גבורי השרירים ותקיפי הבשר, וכשנשארו בחיים ושבו לביתם אחרי ימי עמל במשך ארוך של חמש ועשרים שנה, היו בעלי מומים, דלי אונים, גלמודים ובודדים שכבר מתו הוריהם וקרוביהם, התפרנסו בצער ובדחקות גדולה, היו נטורי־קרתא ושומרי גנים ופרדסים בקיץ, חוטבי עצים ושמשים בבית המרחץ, סבלים, שואבי מים ועושים עבודת פרך בשכר מועט, בכל זאת שמחו ממצבם אחרי אשר זכו לשבת בתוך אחיהם ולהשאר ביהדותם, ולמשמע האברים הנושרים שהמירו דתם ולא עמדו בנסיון,—הגם שזה הועיל להם לעלות לגדולה ולהיות עשיר ומאושר בעולם—לעגו וירקו וקראו למו בוגדים מוגי לב, ושוטים מאבדי עולמם. ומכל במות השריפה, המטבח והתליות, ימי הדם שנשפכו, הרצבות היגון וכורי הברזל, כל הסימטאות העמומות של חיים שוממים צנומים וזועפים התגבר היהודי על העמים שרדפוהו באף גדול ויצא עם תורתו בידו שלמדה ברבים גם כשהסתכן עליה כר"ע ותלמידיו.

עזי האומות שהם גבורים לשתות יין ולמסוך בשכר ולהכות באגרף רשע ולמסור נפשם על הזנות וחמדת נשים, ובשביל חמדה זו יוצאים גם למלחמת שנים, גם הם אדוקים באמונתם ועל קהל המאמינים הם נחשבים ושומרים הרבה ממצותיה בכל דקדוקיהן, אבל הם שומרים את הדת רק בזמן

שנהנים ממנה ויונקים משדיה טוב החיים ואשרו, ומיד כשיצטמקו השדים, יפסקו לשמרה ולהיות אדוק בה, משל למה״ד דומה לשתי נשים שנזדמנו לבית תפלה אחד, אחת עשירה ומקושטת בפנים צוהלים ותכשיטים יקרים, והשניה עניה עם פנים זועפים ונקמטים ולבושה בבגדים קרועים ומטולאים, הראשונה ישבה בראש והאחרונה אצל הדלת, כל הנשים עמדו מסביב להראשונה והיא שבחה לפניהן את בניה וספרה להן שאין על עפר משלם, כי הם מכבדים ומוקירים ומחבבים אותה בכבוד גדול ובחבה יתרה, וכשתצא לרגע קטן ברחוב יחכו עליה בכליון עינים מתי תשוב, וכראותם אותה כשבאה רצים לקראתה ומחבקים ומנשקים את ידיה באהבה רבה. האשה העניה בשמעה תשבחות העשירה, נגשה אליה ואמרה לה: גבירה! לשוא תפארי ותרבי בשבחם של פרי בטנך לחשבם לאוהבים ומכבדים את אמם, כי באמת לא אותך מכבדים כי אם את ממונך, ולא את אמם הם אוהבים, אלא את תשורותיה, צעצועיה ומגדנותי׳ שמביאה בבואה מן השוק, ומחכים הם בכליון עינים על ביאתך משום שיודעים שלא תשובי ריקם ותביא להם דבר מה, לרנן ולבדה את לבם, והגדולים מבניך שנוהגים כבוד בך ובבעלך אין זה סימן חבה ואות אהבה לכם, כי מראים הם אהבתם להוריהם רק מפחד העברת־נחלה ולא מצד הכרה פנימית וחבה אמתית, והזכות להתפאר בבנים מכבדים אבותם שיכת רק לי, כי אני קפצה עלי הזקנה מחמת דלותי וצרותי ובני נמכרו לעבדים ולשפחות בבתי אחרים, ואוכלים שיורי המזון שהבעלים זורקים אותם, ופרנסתם מצומצמת ועבודתם קשה, ובכל זה אינם שוכחים אותי ובעתותי מנוחתם אינם הולכים לישון כי אם באים לבקרני ולדרוש בשלומי ונותנים והוזרים ונותנים לי לצרכי־מחיתי, הם בנים טובים אשר להם נאוה תהלה משום שאוהבים את אמם גם בעניה, ודלותה.

כן אין לאמר על בני הגוים שהם אדוקים בדת ושומרים פקודיה, משום שהגוי ע״י שהוא דתי ונמנה בין חברי הכנסיה נפתחים לפניו שערי הגדולה, כי גם בארצות הדרור, ובכל מדינות אמעריקא אי אפשר לשבת על כסא הנשיאות וכסאות למשפט למי שאינו בן־דת ואי אפשר לו להכופר להתקבל גם בין עדת ה״בונים חפשים״, ואדיקותם בדת היא רק בשביל התועלת היוצאת ממנה, והזכות להקרא שומרי אמונים, נוצרי תורה ומחזיקים בדת נתונה רק לישראל שהם מעונים וסחופים ושמם לשמצה בשביל יהדותם,

ושערי העולם הגדול נעולים לפניהם באין כל סבה אחרת מלבד מה שנקראים בשם ישראל, ובכל זה רק מעטים מן המעטים נחלשו בדרכם, ועשו שורה אחרונה עם רבונם. אבל הרוב הכביר הם הוקי־הרוח ואמיצי המוסר אשר יהדותם בנויה על מסירות נפש והם יהודים שביהודים בהתלהבות עזה שאין דומה לה בכל העמים. ובלא גבורת־עם, שליטים אדירים, אניות־קרב וכלי זעם וגשרי ברזל היו לעם אחד בארץ, ובניו היו מצוחצחים, תמימים והגונים, בעלי הרגשות עדינות ורעיונות נאצלים ושאיפות מוסריות, שהלכו בקומה זקופה ולא בושו בדגלם, יחוסם ומחצבתם, ושמעו לקול מאשריהם שרי התורה גם להמית א"ע, כהעובדא ביארק שבאנגליה בימי ריכארד, בעת שנפלטו למבצר העיר מחמת ההמון שעשה בהם הריגות עצומות יען להם רבינו יום טוב מחבר הפיוט „אמנם כן" ליוה"כ, להמית את עצמם ועשו כן, והקשיחו אונם מהצעות הבוגדים להמיר דתם ולפדות חייהם בשנוי הדת, בגבורה נמרצה ובתקיפות ועקשנות נפלאה, שבאו להם בירושה מאבות האומה ובוניה, „ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו", (יומא כ"א) ר"ל הרוחות של שטות ושל זנונים ושארי רוחות רעות שבעולם אינן יכולות להזיז את היהודי מדתו ותורתו אחרי שנטוע בו גבורת־יצחק ואומץ לבו ותעצומות נפשו לפשוט צוארו על גבי המזבח שערך אברהם שם עצים במערכה, ושם עליה אש והעשן יצא ממנה. [עיין בספרים ותמצא טעם למה הצטער ר"ע על הפסוק ובכל נפשך אפי' נוטלים את נפשך מפני שהיה מבני בניו של סיסרא ונתגלגלה מאומה שחסרה לה הגבורה המוכרחת לבוא במים ולילך במו אש על קדוש השם].

שלשה מלבושים הם שהאדם מתלבש בהם. הגוף, הבית והבגדים וכולם שמלותיו ומלבושיו, וההבדל ביניהם הוא שהבגדים הם מחוטי צמר או פשתן, קנבוס, צמר גפן וצמר גמלים וכל הראוי להיות שזור נטוה ונארג. והבית הוא מעץ ואבן, חומר וסיד, ברזל וזכוכית. והגוף הוא מעור ובשר, מוח ודם, גידים ועצמות, עצבים ושרירים, וגם הוא נקרא מלבוש וכסות וסוכת האדם, כי האדם הוא הנשמה האצורה בשמלת־הבשר זו, ולא בשרו ועורו, ככתוב: „עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשככני" (איוב י'). בשביל לקים מצוה אחת ממצות התורה, צריך האדם לאבד בגדו ומה שחביב לו, והמהלך במדבר ושחט עוף ואין לו עפר לכסות דמו שורף טליתו ומכסה [עפר המדבר לוי' ל"ז

לכסוי], היה מהלך בספינה ואין לו עפר לכסות שוחק דינרי זהב ומכסה. (חולין פ״ח) וכמו שמוסר ממונו וזהבו לשחיקה וטליתו לשרפה בשביל מצוה אחת, כן יססר בשביל שרוצים לבטל ממנו כל המצות, את טליתו היותר יקרה חשובה וחביבה לו שהוא גופו ובשרו, לכליון ליסורים ומיתה ואת הכל מקריב העברי בשביל חמודי־נפשו וסגולותיה.

היהודי הנאמן לאלקיו מחויב לעשות אותות בכל בגדיו להזכירו כי הם אינם העיקר והם רק מלבושים וטפלים לעיקר האדם שישכן בהם, בבגדי־מטוה ובגדי עין שלו די לו באות אחד לכל אחד ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, אבל בבגד הבשר שלו ששם, שם קן לו האויב היותר נורא להאדם שהוא יצרו השולט בו משעת יציאתו לאויר העולם. (סנהדרין צ״א) והנם שמשונה אדם מחבירו בדעתו ויש אדם שמשקיע כל כספו בביתו לקשטו ולפארו, וניחא לו לקמץ על זה גם ממזונו ולחמו, ובלבד שיהא לו דירה נאה, ויש אדם שלא איכפת לו מה שיאכל ובאיזו בית תהיה דירתו ורק שיהיו לו בגדים נאים, אבל רוב בני אדם עיקר דאגתם הוא לפיהם וקיבתם ושמלת הבשר שלהם, ומקדימים את המאכל ומשתה לכל צרכיהם ורוצים ומשתדלים שהבגד הזה יהיה נאה, בריא, חסון ומלא דם וע״י הדם הרב שנוזל בו עלול להטוא ולעבור על יהדותו, לכן ישים בו אותות—ולא די לו באות אחד— וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ומשלש עשרה שנה ואילך יניח תפילין בראשו ותפלין בזרועו, והמלך שלתענוגיו אין גבול צריך לאות נוסף על שאר העם, ונזקק לזכרון מיוחד להזכירו שגם בגדים מגוהצים וכתר מלוכה אינם עיקרו של האדם, לכן כתב לו שני תורות ואחת יוצאה ונכנסה עמו. (סנהדרין כ״א) ואמר ראב״י כל מי שיש לו תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו [וכנגדו אל הדלת ישים אל לבו זכרון יום האחרון, בעת שלא ילך בעצמו יותר דרך בה כי אם יביאוהו במטת המת] הכל בחזוק שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ד׳ סביב ליראיו ויחלצם (מנחות מ״ג).

מלאך ד׳ זה נתן עז ועצמה להיהודי לשחות נגד הזרם בין המון מים רבים ואדירים, וידע כי הוא גוי עתיק שכל מה שנמצא בעולם בנוגע למדות, מוסר וצניעות ותעודת האדם משלו הוא, ומה שנמצא בספרי העמים מן הטוב אינו חדש ונאמר ונשנה בספרי חכמינו ומה שהוא חדש איננו טוב.

וכל מה שהיה קשה להעמים היה נקל לישראל שמלאך ד׳ עודדם וחונה מסביב להם, והיתה השה פזורה ישראל עזה כנמר וגבורתה היתה גבורת אריות לעשות חפץ צורה וגואלה, שנתן לה את תורתו ובחר בה להיות סגולתו, משום שהם העזין שבאומות שלמדו מדת העזות מהחיות והעופות לעשות רצון יוצרם והיו יהודים תורנים בעלי תריסין במשנה וגמרא ובעלי תרבות גבוהה ושלמים בלא קרעים; שהיו נכונים בכל שעה ורגע למות מות גבורים וקדושים על דעותיהם וקדשיהם.

אבל יש שיהיה היהודי קשה עורף, עקשן, ועז הרוח לאידך גיסא, למרות את פי ד׳ ולנאצו ככתוב: „כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה״. ויקחו לקח מה„עז שבחיות״ ומה„עז שבעופות״ להרע, ומחקה מדותיהם הרעות והמגונות, וילמד מדות הכלבים והתרנגולים לשנוא זא״ז ולהתנפח, (פסחים קי״ג) ודרכו של הכלב כשמכים וזורקים עליו אבנים לבוא ולישוך לחברו. (זוהר במות מ״ה)—מדת כלב זו נתפשטה בין היושבים מחוץ לתחום המושב ברוסיא, כשמגרשים אותם לתוך התחום באים ומלשינים על חבריהם ונושכים להם באמרי פיהם—ולכלבא ארמי ליה גרמא ילחך עפר רגלך, לכן הרוצה שהכלב הרעב לא יזיק לה, יהיב ליה בשרא למיכל, או נהמי וישקי ליה מיא. (זוהר לח״מ בס פנחס רמ״ח) וכשאדם נותן לו פרוסת לחם סוכר את פיו ואינו נובח, וכלבין אכלין ומדיישין (ירושלמי פאה פ״ה ע״ז כ״ב כדי ליה היתלה ומסריך ילקוט ישעי׳ נ״ו עה״פ כלבים אלמים) והשודדים והמובהקים יודעים היטב טבעי הכלבים שאין דרכם להניח המזון (מכות פ״ב) לכן לא יבואו עליהם ברמחים מקלות וכידונים, אלא משתיקים אותם בפרוסת לחם, בעצמות שמנות ובהתיכות בשר שמשליכים לפניהם ואז לא יחרצו לשונם, ונותנים להם לבוא במחתרת ולקחת מה שיחפצו וגם להרוג את אנשי הבית. במדות הכלבים הללו החזיקו אחינו שבארצות המערב באירופא ובכל המדינות שמסתירים הרמחים מהם, ומשליכים להם לפנים פרוסת לחם וחתיכת בשר ועצמות יבשות, הם מלאים הרהורים וספקות, חסרי רגש עצמי, תקוה, כבוד אבות וגאון לאומי ומלחכים עפרות רגלי מיטיביהם ושותקים ואינם משמיעים את קולם קול יעקב יותר, ונותנים להעמים הורמנא לעשות עם קדשי בני ישראל כפי שירצו, והם כתרנגולים המנקרים באשפה למצוא גרעינים שם, בעת שגרעיני התבונה בת השמים מוכנים וערוכים לפניהם, וקריאתם היא קריאה משונה כקריאת העורב

מגרון התרנגול שהוא קול טמא מגוף טהור שהגידים הדופקים בו פוסקים לדפוק.

וגרוע מכולם הוא אם האדם ישמע לקח מהכלב שוטה שרוח רעה שורה עליו, ונובח גם כשאין קולו נשמע ופיו פתוח ורירו נוטף, וכמו הכלב ישרה עליו רוח רעה תמיד ופיו פתוח תדיר להתלוצץ מהיהדות וממחזיקיה וידרש דרשות של דפי גם במקום שאין קולו נשמע ואין מי אשר ישים לבו לשטותו ואולתו, ורוצה לטנף ברירו את הנערין לישראל.

פעם אחת שמעתי דברי און מנואם אחד בעל פה־פתוח שהמטיר אש וגפרית על היהדות, ואמר בתקופה זו שהדברים הישנים עוברים ובטלים כמו העגלות הנמשכות בסוסים, והבתים בלא ארובות עשן ואינם עוד אלא לצרכי אגדות באזני התינוקות, מכונות התפירה, האניות והלוקמוטיבים הראשונים הם שמורים בין גנזי העתיקים ויקרי המציאות, ואלה שמשתמשים בהם בעת כבר פשטו צורתם הקודמת ולבשו צורה חדשה הטובה ומסודרת יותר מהישנה, והשעון של הדור הזה, נשתנה ונחלף מהשעון בדור העבר, ולא חסו על הישן שנחלף ועבר ואין לו מקום בין החיים, אחרי אשר הטוב ממנו ממלא מקומו ונתהדשו תלגרפי־מארקאני, הרדיום, אנטי־טאקסין, התלפון, הפאנאמא ועוד.

כל העולם הוא מלא מרד ושנוים, והאדם פושט צורתו צורת ולד ופנקס קפול במעי אמו ומתלבש בצורת יונק חלב שדים, ויוצא מבטן אמו לערשו ואח״כ משנה מקומו זה ויוצא למקום אחר, שהוא הרחוב, ואח״כ לבית הספר, והשנוים נמשכים, ויצא מהראשון להשני וכ׳ עד שיצא מעולמו וימות, הנהר נקפא בחורף ומשתמש למעבר, ובני אדם עוברים בו ונעשה דרך הרבים, אבל כשיזרח עליו השמש ימס הכפור ודרך הרבים שהוחזקו בה בטלה לגמרי ולעבור את הנהר צריך לנסוע ולשוט בספינה, ולא תועיל טענת החזקה שיאמר האדם „מה לי ולאניה כמו שעברתי תמול כן אעבר היום״, כי אם יתעקש לעשות היום כמו שעשה אתמול לא יראה יותר את המחר וימות באולתו, והשמש המאיר מבטל כל החזקות ומפקח העינים לראות כל הנעשה מסביב.

כן היום, העת אשר שמש ההשכלה כבר הדרה לתוך לבות בני אדם והאירה את חשכת דעתם, והאור הגדול של חכמה והמצאות בוקע גם למקומות האפלים, והקיטור מושך מכונות רועשות ושורקות גם ממעל לראשנו

והמגדלים פורחים באויר ומתרוממים לעוף בים התכלת שבשמים, אין מקום להדת הישנה והתורה, ואין לטעון עליה טענות חזקה ונחלת אבות כי כבר באה עתה להפטר ולהבטל מן העולם, ולא פסק פומיה מזילותא עד גמר נאומו.

התורה שנמשלה לכלי־שיר שונים, ומשולה ונקראת גם בשם „כנור" (יעיד היה יודע נגן במקרא יודע מה נפלאו מ"ל רית סנהדרין נ"ג) משום שיש בה סגולתו למשוך בני אדם לשמוע נעימות קולה הערב והנעים, וכמו שמתקבצים בני אדם ויהנו הנאה נגונית מהמנגן בכנור כשידע חקי הנגינה ומטיב בשיר עליו, כן יתקבצו בני אדם ויהנו הנאה־נפשית אם ינגן בכנורה של תורה איש היודע חקיה ומשפטיה, אבל אם גורף ביבין שידיו למדו לאחוז במרא והצינא ומגרפת האשפה, ינגן בכנור, אז יברחו בני אדם מבני־זמרה ויודעי נגן מהמקום שעומד ומנגן שם, משום שאי אפשר להם לשמוע הקולות המשונים והשריקות היוצאים מכלי השיר הזה שנפל בידי הגרפן הזה, כן אם יעשו את התורה כבנור שמנגנים בו גוים ולצים (סנהדרין ק"א) ואנשים ששנו ופרשו ועזבו את כנורה של תורה והסיחו דעתם ממנה או שלא למדו כלל לנגן בכנור זה והם באים לדון להרצות ולדבר אודת היהדות, התורה, האמונה, הדת, והמסורה, ומדמים הת־אל ומצותיו לבתים, עגלות, מכונות, אניות ושעונים וכלים שונים שנעשו בידי אדם ואפשר בהם הפריקה, הסתירה והכליון, אי אפשר למי שקרא ושנה לשמוע אולתם וטפשותם.

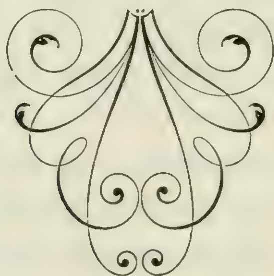
לוא בא ואמר נשתנו סדרי־בראשית בני אדם יעברו את הנהר ברגלם, ויכולים לחיות במים והדגים ביבשה, והכפור והקור והחורף והשלג אינם יותר במציאות, ושמים חדשים וארץ חדשה נבראו בעולם, ופרים עם כנפים ונשרים עם קרנים עפים וסובבים בתבל, ועושים גבינות מדבש דבורים ושעוה מחלב בהמה, וכל אוכלוסי־הבריאה נשתנו מכמו שהיו לפנים ובני אדם דומים זו לזו, ואין לראות יותר כושי, גיחור, לווקן, קפח, ננס, הדרניקוס, בהקנים ובעלי מומים שונים, והילד הנולד יצא בקומתו ובצביונו להיות שלם ומשוכלל מיד בגיחו מבטן אמו, שפסקה להתעצב ולהצטער מההריון והלידה כאשר בימים מקדם, ונתמעטו אברי האדם, ושינו מקומם, והלב משכנו בראש והמוח משכנו מתחת להחזה וכדומה שינוים והשתנות במעשה בראשית, אז היה לו מקום לתבוע שינוים באמונת האדם והכרותיו ולבטל את חזקת החזקות מבלי לשאול את הזקנים ככתוב: „שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך".

אבל עתה שעולם כמנהגו נוהג ואין כל חדש תחת השמש וחוקות הבריאה ומשפטיה נשגבים מבינת האדם, וההמצאות והכלים והמכונות הנפלאים שנעשים בידי אדם הם רק הזדווגות ונשואים של שני כחות זל״ז, כמו הקיטור הנולד מהשתדכות האש והמים ובעזרתו יחדש האדם דברים כבירים ונפלאים, אבל האש והמים עצמם לא נתחדשו ולא נשתנו והמים מכבים את האש, והאש מרתיח את המים כמו בימים הראשונים (עין ב״ר י׳ עברה דברים קדים נבראו וכו׳). אין רשות לשום בן־דעת לשנות מדתו והתיחסותו ליוצרו, א״ל הקב״ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם, שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר (קהלת א׳), וזרח השמש ובא השמש, הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה, שמא זרעתם אותה ולא צמחה, או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר, ואם חוטאין אין מקבלים פורעניות לא שנו את מדתם, אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורעניות על אחת כמה וכמה, (ספרי האזינו ובר״י עה״פ העדתי וגו׳) וכמו שקצרה השגת האדם ובינתו להשיג ולהבין רזי־הבריאה וסודותיה [רואה אתה את האלון והוא גדול וחזק, כיל ממנו את המים ואת הדם המעורב ברחמי עיקריו אם יקום אף יום אחד, ואת המוח ואת הדם הזה אין אתה רואה, ואי אתה יכול להכינו בידים ולקנותו בחנות ובשוק, זהו ממנה בסאדמה מניקה את האלון וממנה בכוח קולט מן האויר ונהנה מאור וחם השמש, ממעמקים מתהפכת סודות היצירה עולה לפניו פה אלון ושם התאנה, גזע עץ, מהגוף גס, גמרת מגושמת, דליות פארות, סעיפים, סנסנים ועלים, ואי אתה יכול לבנות במגרעין־זית יומה גפן, ונשגב הדבר מהאדם לדעת למה שונים זמני גדולי הלוז והאגוז, תות ותפוח, תבואה, גפן, זית, דקל, בנות־שוח והרוב זמ״ז. יש מהם שנגמרים לימים ויש מהם שנגמרים לאחר עברות שנים ולאחר ימי מלך דוד? וכן שונים זמני ההריון בין החיים, התרנגולת לכ״א יום והכלב לחמשים וג׳, והאדם לתשעה ירחים, הקוף והקיפוף לכלב שנים והגמל לשבע שנים והאפעה לשבעים שנה (בכורות ח׳)], בן קצרה דעתו והשגתו לדעת חקי התורה כדרשת רבי שמלאי: תרי״ג מצות נאמרו לו למשה. שס״ה לאוין כמנין ימות החמה, רמ״ח עשה כנגד אבריו של אדם (מכות כ״ג), ר״ל כל זמן שהשמש לא ישנה מדתו וגלגל החמה יעלה ממקומו ואברי האדם יהיו כמו שהיו, צריכות המצות גם כן להיות כמו שנתנו, ואי אפשר לבטלן ולשנותן, כמו שאמר שלמה המלך ע״ה: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ד׳ (משלי כ״א) ר״ל להשתמש בחכמת האדם

להביא ראיות להיות נגד ד׳ זהו אי אפשר משום שהרקיע, הארץ וכל צבאה הם מוכיחים להאדם את החפך.

ובכל אופן אל לו לבן דורנו להתגאות במדעיו לאמר „אני יודע" ואבותי לא ידעו, משום שיש כמה דברים שהם ידעו ואנחנו לא נדע, או שנודע לנו זה לא כבר, כמו לרכך את השן שיהא נמשך כשעוה ולהקשות את הדבש שיהא בריא כאבן, וידעו לעשות עשת ברזל ששובר וכותת את הברזל הרך, [זין הוכל זין] וידעו לעשות פשתן דק וטוב שבגד גדול ממנו היה נקפל כאגוז וחצי, ולצבוע תכלת בצבע חזק שאינו נמחק מחם השמש, ולפתח באבני שהם ויהלמים, ולהנוט גופות המתים שלא ישלט בהם הכליון, והמזבח היה בנוי מעפרת, סיד וזפת, ועוד כמה דברים נפלאים שאדירי החכמה בדורנו עומדים ומשתוממים איך יכלו לעשות כן. (עין בה"ב ג׳, סנהדרין נ"ח, תפ"י סוף מדות, גיטין נ"ט, שבת נ"ו אלף מיני זמר. ערכין ו׳, י"ג מיני נפס.)

הוו עזי־רוח והחזיקו במדות העזות שבשבילה נתנה לכם הוד השמים, טהרו לבכם מהדיוטות ואז תבינו להבדיל בין הטמא והטהור ובין דברים שיש להם שחר לבין דברי און ופטפוטי מלים ותעמדו בצדקתכם תמיד. אמן!

את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמין. חטאו בראש, (מנהיג ומחבר מתעה) דכתיב: נתנה ראש ונשובה מצרימה, ולקו וג׳ כל ראש לחלי, חטאו בהוא, דכתיב: כחשו בד׳ ויאמרו לא הוא. [כדרך הכופרים לאמר על הכל בנעשה מאליו] ולקו בהוא וג׳ דכתיב והוא נלחם בהם [נאלצו על אפס להודות כי מן השמים נלחמים עמהם] ומתנחמים בהוא דכתיב אנכי אנכי הוא מנחמכם [ר״ל אנא עבדית דאנא ואנא אנא ולרחם (עין ילקוט ישעי׳ במדרש בזה למה נאמר בתי פעמים אנכי)] חטאו בכפלים שנא׳ חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ד׳ כפלים וג׳, ומתנחמין בכפלים שנאמר נחמו נחמו עמי (מ״ר איכה)

הוכפלו חטאי ישראל לפני חרבן נבוכדנצר ולפני חרבן טיטוס ונכפלים גם היום אחרי אשר נתיסרנו ביסורים כפולים, ומימי בן יצהר עד עכשיו רוצים, האינם רוצים בציצית ובמזוזה להקרא קדושים, ונועדים על ד׳ ומתמרמרים על פקודיו ומבקשים כהונה והתנשאות, לעמוד בראש העם ולהנהיגו לפי דעתם וחפצם, ומשום שדרך ההמון לישא פנים לעתירי נכסין לכן יצלח בידם להתרומם מעל לעם ולעלות לגדולה גם אם הם דלי־מעש ולא עשו כלום לתועלת הקהל שנמשך אחריהם.

אח״כ בשיעלו לגדולתם ויזכו לכבודם, יפרצו את הגדרים ויחבלו את הכרמים ופירותיהם ואין מוחה בידם; ואדרבה כל אחד מביע תהלתם משום שיודעים דרכי־המסחר ומשתדלים להשתמש בהם להרבות הכנסות הקהל ואינם חוששים שמא הם נגד הדת, כמו שעושים ראשי־הקהל וגבאי בתי הכנסיות ובתי התפלה, עם בתי המקדש מעט שלנו, בחודש תשרי או בעת שיתפלל ש״ץ מנגן יפשט בית הכנסת צורתו הרוחנית וילבש צורת תיאטרון. ועוברי אורח, גרים ודלים, שלא הספיקו או שלא יכלו להצטיד בכרטיסים נהדפים לאחור, ולפעמים ע״י שוטר מזוין, שומר הפתח שממעל לו כתוב, „פתחו לי שערי צדק״ וכ׳ או „זה השער לד׳ צדיקים יבאו בו״. והאומללים הללו שבשביל מצבם נדחים מכל מחיצה ואין להם יכלת לבוא במגע עם יהודים, והמקום האחד שאפשר להם להזדמן עמהם במעמד אחד ובתכונת נפש

אחת, הוא בית־אלקים והולכים שם כאדם שהולך אל בית אביו בגעגועים גדולים ובלב מלא רצון, ולבסוף בעמדם על מפתן הבית באים בעלי־הממון בוני או קוני הבית וגודרים לפניו הכניסה ואומרים לו „אל תכנס לרשות שאינו שלך", לא אתי שפיר, אין הלב מסכים ואין המוח סובל להסתכל במראה זו שגם בבית אלקים עוסקים בהגנת שלי ושלך והאיש שהתלהב בקרבו הניצוץ הדתי ונשמתו צמאה לתפלה בצבור וברוב עם, אם רק אין לו ממון ותפלתו היא „תפלה לעני כי יעטף" אין לו מקום אלא בבקתא וברחוב. האם גם על המיחדים בתי כנסיות לתפלה בשבר שקוראים לבית הכנסת „רשות־היחיד" אנו מתפללים בכל שבת שיתברכו הם ונשיהם ובניהם וכו'? הנעלת דלתי בתי המקדש מעט בפני הנסחפים עם הטרדה והדלים הוא ענין מגונה ביותר, ותקונו מאד נכבד בחיי הדת, וכובשי הקהלות צריכים לדון בזה להסיר הקלקלה הנוראה זו.

משכן העדות נהפך למשכן העזות להלעיב בנושאי דגל הדת אם מוכיחים ומבקרים מעשי המתנשאים שלפעמים מרשים לעשות בבית הכנסת מה שחרפה לעשות גם בבית מרזח, ומחללים את השבת גם כשספר התורה פתוח וקוראים בו, ואוי לו להרב הפוגע בכבוד המנהלים האלו ומוכיחם על עונותיהם וחטאיהם בבית הכנסת. ביום הבחירה יתבעו עלבונם מהרב ויחבלו תחבולות כשיעמדו למנין למנות את הרב שיהיו האומרים „לא" רבים על האומרים „הן" והרב מתפטר ממשמרתו והוא ובני ביתו בוכים, והם וסיעתם שמחים ומתעלזים מנצחונם שהצליחו לשלול כבודו ומעמדו של הפוגע בכבודם.

בבית התפלה שמארכת ימיו של אדם אין נכנסים בסכין שמקצרם (ת"י ק"א) האם אינם אמירת „לא" או האותות שנעשים לזה ב„קימה" או ב„הרמת־יד" סכין המקצר חיי האיש שקפחו בהם פרנסתו? האם אין זה נצר וסעיף מחטא הריגת כהן ונביא במקדש ראשון?.

גבאות אחת בעיר אינה מניחה לישון לבעלי המחלוקת והם מרבים מריבות מציתים אש ושופכים שמן במדורה עד שבית כנסת גדול מתחלק לכמה בתי תפלה קטנים ולפעמים מתפללים בעדה־מצומצמת בבנין צר ומלא רפש, וכל חברה נפרדת מחברתה פרוד גמור וחבריהם שנואים זה לזה בחייהם ובמותם, וכמספר בתי התפלה יהיו מספר בתי־העלמין ושדה הקברות,

ובשיחסרו האמצעים להחברה להחזיק ולכלכל את הוצאות בית התפלה ובית העולם יבא הנשה ויכריז עליהם למכרם בפומבי.

האם אין זה בנו של עון חלוקת הכתר לשנים לרחבעם וירבעם, שחלוקתו גרמה אח"כ להתחלקות המצנפת לשנים, לראשו של הכהן מבני לוי בירושלים, ולראשו של הכהן מקצות העם בבית אל, כי המלך החדש חשש בשתתי' המצנפת אחת, תשוב גם עטרת המלוכה להיות אחת ע"י השפעת הכהן הנושאה, ויצאה פקודה מירבעם שכל העולה לרגל ידקר בחרב וגברה התגרה בישראל עד שבני לאה החפופה בבנים נתנו ידם למלך אשר לא מזרע אמם, ובנימן מזרע רחל נתן ידו ליהודה שהיה רק אחיו מאביו, משום שגדול כח המדון להפריד בין אחים (מ"א י"ב סנהדרין ק"א) כי גם היום מושכת חלוקת הגבאות את חלוקת הרבנות ושנים משתמשים בכתר אחד של הוראה ורבנות דלה שאין בה לפרנס גם את אחד, ומתקוטטים הרבה בשביל זה עד שיקרה שהבן לא יכיר את אביו ואח את אחיו והקטטה מפרדת בין חברי המשפחה וגם בין איש לאשתו, ויש שאחד משתמש בשני כתרים שגם אחד מהם אינו הולמתו, והחטא הזה נמשך מזמן שיבת עולי בבל שאיש אחד מבני לוי השתמש בשני כתרים והיו בראשו מצנפת הכהונה ועטרת המלוכה והיה מנהיג מדיני ודתי באחד. [עין בספרים טעם למה לא הזכיר רבינו הקדוש במשנה מגלת חנוכה מפני שכעס על הכהנים שלקחו גם עטרת המלוכה לעצמם.]

אם יחטא אדם בחוצות קריה ומתגולל בבתים מיוחדים לחיי עליזים ומתענג שם במאכל ובמשתה בחברת פוחזים שאין להם בעולמם אסור ומותר, אבל בכניסתו לבית־הכנסת תפול עליו אימתה ופחד ויתהפך לאיש אחר וירגיש עצמו כי במקום נורא וקדוש עומד ולא בבית משתה ובית מרזח ובית נתיבות וידע כי יש אלקים במקום הזה, לכן יתפלל, ישמע קה"ת, יענה איש"ר ויכנסו דברי המוכיח בנפשו, זהו איש אשר חטאיו אינם כפולים, אבל אלה שאינם מבדילים בין בית־הכנסת לבית־עסקים ועושים שם גם מה שיכלמו לעשות בביתם וברחוב הם אנשים שנכפלו חטאיהם ועליהם מקונן מחבר קינת „אלי ציון" ואמר להגור שק ולהתאבל „על ביאת מחרפי אל בתוך מקדש הדריה". כי אין האבל גדול כל כך אם המחרפים הם רק ברחוב ואינם באים לתוך המקדש, ועיקר הצער ותוגת הנפש הוא כשהפריצים באים ומחרפים ומגדפים מזלזלים ומחללים קדושת הדת גם לפני ולפנים.

יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות (איכה ה׳) צרך כל המלים בהכתוב הזה שכל המפרשים דברו בו, הבנתי מאשה אחת שסרה אלי לבקשני שאדבר על לב בעלה שיגרשנה, משום שאי אפשר להם לדור בכפיפה אחת אחרי אשר התגרה מצויה בביתם תמיד, שלחתי לקרוא את בעלה ושאלתיו למה מדאיב לב אשתו עד שלא תחפץ לשבת עמדו, והשיב לי כי בתור יהודי דתי אי אפשר לו לעבור בשתיקה על מעשי אשתו שתכין הכל בשבת ליום הראשון כמו אשה כשרה שמכינה הכל ביום הששי לשבת, אשתו נכנסה לדבריו ואמרה לו „דום פרא אדם!, נמלה! חמור!—ועוד זלזולים כאלה—מה תחשב כי הנני קנין כספך ומחויב אני לציית לך, נשי אמעריקא הן ברשותן כאלמנות ויכולות לעשות מה שתתפצנה והבעל איננו רשאי להתערב בהנהגתן ולא איכפת להו אם שומרות את השבת או בוחרות להתענג בנעימים ביום מנוחה אחר, ועליך היום לבחור באחת משתי אלה, או תרשני לחיות כרצוני או תגרשני״.

בעלה השיב לה אמת שאת כאלמנה, משום שבני הם כיתומים ואין להם אב, הגם שלא חפרו לו קבר ולא התאבלו עליו, משום שבהשפעתך עליהם גרמת שיהיו משתכרים בעצמם לפני העת שיהיו ראוים לעמוד בלא השגחת אחרים עליהם, וממך למדו לחשוב אותי למת שעבר ובטל מן העולם, והגדלות קפצה עליהם לרעתם ואסונם כי אין מעצור לרוחם ומתחברים עם רודפי קלון ופועלי און ומדברים תמיד מפריצות, שובבות ונבלות, ואת ניחא לך בכל אלה מחמת שמביאים חלק מפרנסתם ומוסרים לידך, ותחפצי שיהא לך נחת מבניך אבל לא תעשי מאומה שיהא לבניך נחת ממך. כי בשביל שני טעמים אסרו הממשלות לנערים וצעירים לשלוח ידם במלאכה א) משום חולשת גופם שלא התפתח כל צרכו. ב) משום חולשת נפשם ושכלם שצריך להחלימה ולעסוק בעבודת המוח. בכדי שיהיו מזוינים בנשק מוסרי כשיצאו לשוט בספינת התבל, ובניך הם ערטילאים ואין להם מושג קל מהנשק הזה.

הנשים [בנקראות בית ישראל או בית יעקב ע״ש „כל כבודה בת מלך פנימה״] (שבת קי״ח) והכהנים [בנקראים בית-אהרן ע״ש „ושבתי בבית ה׳ כל ימי חיי״] שניהם מתפרנסים משל אחרים הראשונות משלחן בעליהם או מנכסיהם וזוכה בד׳ דברים ומתחיב בעשרה (אה״ע ס״ט). והאחרונים מתפרנסים משלחן גבוה שערוכים עליו עשרים וארבע מתנות כהונה, אבל אין להם חלק ונחלה בארץ, ונשים וכהנים בעלי אחוזות

שדות ורכוש אי אפשר רק ע"י ירושת אבי אמם. ובשביל שנותנים להם זוכים במתנות המקדש, ירושלים והגבולין והבעל מחויב לכלכל כל צרכי אשתו מזון מעון כסות ועוד משוחררים הם מדאגת־המחיה ועמל הפרנסה ואינם צריכים לעבור ארחות ימים ולנוד לארצות רחוקות ולהתטלטל לחזור אחרי מזונותיו של אדם שלפעמים יסתכן עצמו בשבילם, יתלה עצמו באילן, יעלה בכבש ויעבר דרך גדודי חיות ולסטים; כמו שעושים „נותני לחמם".

הזכות הזאת להתפרנס מעמל־הבעלים לא נתנה לבנות האדם ולבני אהרן בכדי שיהיו חפשים ובטלים לנוח ולישון ולהנות ממה שאחרים הכינו בעדם, אלא בשביל שיהיו פנוים לשמור ולעשות תעודתם וכל מה שמוטל עליהם לשרת בשם ד' ולהורות משפטי צדק לבני־ישראל אשר לזה דרושה גם עזרת „אם הבנים" וכהן אוכל בתרומה ומתפרנס מן הצבור ואינו בן תורה יאבד זכותו ולא יהיה כהן לע"ל (ב"ר ל"ז) ואין חולקים תרומות לכהן ע"ה, ובשאינו יגע בתורה ונהנה ממתנית כהונה עתיד ליתן את הדין (ב"ר ע"ט חולין ק"ג) ורבקה אמרה „עלי קללתך בני" ר"ל כל קלקלת הבנים שראוים לקללה, אשמה בזה רק האם; שהיא עקרת הבית ומגדלת את הבנים והם סמוכים אצלה תמיד. וכל גדולי העולם והמצוינים שהצטינו בשלטון, חכמה ובדומה היו בני אם־נבונה שלא אכלה לחם הסד ועצלות משלחן בעלה, ובלי גבר לא היו עליה להתערב בענינים שאינם שיכים לה, ולא השתתפה בעסקי הגברים רק שמרה ערשי־ילדיה והשפיעה עליהם משחר טל ילדותם ונטעה על תלמי לבם חבת ההצטינות ושאיפות רמות להתרומם ולעמוד על מדרגות גבוהות בחיים.

יצחק לא נבדל מישמעאל אחיו המצחק באלילים וחומד נשים ושופך דמים אלא בהשתדלות אמו שרה שאמרה לבעלה „גרש את בן האמה"! ובמרום הסכימו לדבריה ודאגותיה בעד פרי־בטנה שלא יהא בחברת רע ופראי, ואמרו לאברהם „כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה", משום שתמיד כשמתחברים שנים ביחד ואחד מהם טוב והשני רע ילמד הטוב מן הרע ולא להפך, רק במקרים בודדים היוצאים מן הכלל. ורבקה הכירה את בנה הטוב וידעה להבחין בין בנה הגדול ובנה הקטן, וזרעה של רחל יפיל את זרעו של עשו ויתגבר על יצרו גם בגלותו ויהי' עומד בצדקתו גם בין הגוים, ועיני לאה זלגו דמעות ובכתה כששמעה שתפול בחלקו של עשו.

אהלי האמהות ואהלי הנשים המתיחסות אחריהם מקושטים בנר דולק מע״ש לערב שבת, בברכת העיסה, בענן קשור על האהל ובבית פתוח לרוחה. כלומר החשך שמחשיך בתי עשירי העמים ובתי הנוהגים כהמקולקלים שבהם ע״י העדר מנוחת הנפש ושמחה במה שיש לו, משום שטבע הנשים להפון בבתים ובגדים מצוירים, ודירות נאות ובגדים נאים חביבים להם מעגלות פטומות ומאכלים טובים אשר גם אותם התפצנה והן גרגרניות שהומות לאכול אף מן הגרגרת וחשודות גם לגלות קדירה של חברתה ובשמריה לה התבשיל לאכול ממנו, והן צאתניות, קנאניות ועצלניות וצרות עין ומכבידים עול ההוצאה על בעליהם שיחזיקו שפחות ועבדים שונים ומהם שומרי וסוגרי דלתות הבית שלא יכנס שם עני או דורש חסד (עין אס״ר ג׳. מגלות ז׳. ד״ר י׳) אבל הנשים הכשרות והצדקניות כהאמהות ונשי דור המדבר „להם יאיר נר של שבת״ ר״ל נשמתם היתרה [הגמרא נקראת נר והגמרא היתרה גם כ״ס] שמביאה בכנפיה השקט שלוה ומנוחת אמת, לא יצאה מהם גם בימי החול, ונתנו מפתם שתכינו בעצמן לאביון, והרננו לבו בדברי פיוסים, והוא ברכם בכל לשון של ברכה, [ברכה מלייה בשפה] ואהלם היה קשור בענן מבלי להסתכל בבתי אחרים לדעת מכל הנעשה לפנים מקלעי שכניהם ולתבוע מבעליהן יותר מדי כי אם השגיחו על חינוך בניהם שיהיו הגונים וגדולי המעלה. וממעי יוכבד ומרים יצאו משה ואהרן ובצלאל, ומחנה המסדרת תפלתה ואומרת: „ונתתה לאמתך זרע אנשים״ (עין ברכות ל״א) יצא הרואה הגדול שמואל שהיה שקול במשה ואהרן, ומבת־שבע שהיתה שונה מכל נשי דוד ואמרה: „יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות״ יצא החכם מכל האדם שבחר בלב שומע מכל המודי העולם וכל רזי עולם היו גלוים לו, וכששתה יין ונשתכר; אמרה לו תוכחה וכפאתו על העמוד עד שחזר והודה לה, ומהאשה הגדולה במעשיה בשונם יצא חבקוק הנביא, ואלמלי זכות אשתו של עובדיה שעזרה לו להחביא את הנביאים ולדאוג לכלכלתם היו ישראל אבודים באותה שעה ולא נשאר גם נביא אמת אחד (ברכות ל״א סנהדרין ע׳. זוהר בלק. תנחומא תבא.) ונשי דמחוזא השליכו שרשרות הזהב שלהם שיקחם גבאי הצדקה (ב״ק קי״ט)

אשתו של און בן פלת הצילה את בעלה ממיתה בתחבולות שונות ובדברים של טעם ופרעה שערות ראשה וישבה אצל הפתח למנוע בני אדם

מביתה שישן בו בעלה שתוי יין, ואביגיל כפרה חמת דוד ומנעה אותו מבוא בדמים, וצפרה הצילה את בעלה ואת בנה מהמבקש להמיתם, ודבורה הנביאה השתדלה שבעלה יביא פתילות לביהכ״נ ויזכה לעוה״ב, ויעל ואסתר נשי האהל באו לעזרת ישראל בגופם ובכבודם וכונתם היתה לשמים, והולדה שהשפיעה על בעלה שלום בן תקוה שישקה צמאים בדרך זכתה לנבואה והיתה אחת מהשבע נביאות שנבאו לישראל (עין סנהדרין ק״ט, ב״ק כ״ה, תנדב״א פ״ה, נדרים ל״ב, פדר״א ל״ג, מגלה י״ה, נזיר כ״ג.) ובתיה בת פרעה שמעה יותר למדת החמלה שבלבה מאשר לגזרת אביה והצילה את משה, ורות עזבה היכלי מלכים ובאה לחסות תחת כנפי השכינה וקבלה על עצמה לסבול הרבה בעד הכרתה זו, והרבה דיו וקולמסים נחוצים לכתוב גם מעט מפעולות והשפעות הנשים לטובה בדברי ימי עולם ומאורעותיו. וכשהיו שבעה אחים ששמשו בכהונה גדולה לא שאלו לאביהם „מה עשית שזכית לכך״? אלא שאלו את אמם הקמחית, והיא השיבה שזכתה לכך בשביל צניעות יתרה שהיתה בה. ועל אם ר״י בן חנניא אמרו „אשרי יולדתו״ משום שהוליכה עריסתו לבית הכנסת בבדי שיתדבקו אזניו בד״ת. והחמין והשמן שתסוך האם את בנה בילדותו יעמדו לו לעת זקנתו (יומא מ״ז. ירושלמי יבמות ד״ה. חולין כ״ד.) וא״ר פנחס הכהן בזמן שהאשה צנועה בתוך הבית, כשם שהמזבח מכפר כך היא מכפרת על ביתה שנא׳ אשתך וגו׳ (תנחומא ויגלה ו׳) משום שהאשה הצנועה בכל אבריה והושיה ואין בה מהמדות המגונות שמנו חכמים בנשים, ובושה לעשות בביתה ובחדרי הדרים מה שלא עשתה במעמד משה וזקני ישראל, מוליכה את בניה ללמוד ותטע אהבת תורה ולומדיה בלבות בנותיה שתהיינה צדקניות כבנות צלפחד שלא נישאו אלא להגון, (עין ב״ב ק״ט) ועי״ז מתרבים ההגונים בעולם, כי הבחורים משתדלים תמיד למצוא חן בעיני הבתולות, וכשידעו שבלא תורה, מוסר ומדות אי אפשר למצוא חן בעיניהן אז ישקדו על דלתות החכמה ויתענגו מטובה. אשה נאה כזו מעשרת את בעלה בעושר רוחני ומרשה לו ללכת לבי רבנן גם אם מתפרנסת בקרמי־דאגמא ובצער גדול (עין ברכות י״ז. כתובות כ״ח) היא בונה את האומה ומחזקת קיומה בתור גוי גדול אשר לו אלקים קרובים והרי היא דומה לבהן־המקדש שגם הוא עוסק בבנין העם וקיומו.

אין הבעלים מחויבים להטפל בתרומה להביאה מהגורן להעיר, וגם

הכהן הגדול, שבמקדש נוטל חלק בראש; חוזר על הגרנות באחיו ההדיוטים לזכות במתנות הגבול אבל לא היתה לו רשות לסייע בבית הגרנות, לחטוף ולשאול חלקו בפיו אלא נוטלו בכבוד (חולין קל״ד. יומא י״ד. ר״ס תרומות י״ב), משום שיש תועלת גדולה מבקורם של הכהנים ברשות הבעלים, כי בעל הגורן והשדה בראותו הכהן בא קרא בקול לכל הנמצאים שם „עמדו הכהן בא״! [בדבר כהוא בא אחד לקולן נוהג גם הדור כיס בו הסכון כיס (ירוש׳ בכורים, יו״ד רמ״ד)] ושמח שמחה גדולה שגם בשדהו עומד שלחן־גבוה ובזכות שלחן זה יתברך גם שלחנו (ב״ר ג״א מי בלוני מעבר נא יהי׳ לי מה נעבר וכ׳) ולבו היה מלא חדוה ופניו האירו בבימי מועד וזמני ששון והוא וכל משרתיו עושי מלאכתו התקבצו מסביב לכהן־המקדש לשמוע דרישת שלומו, דבריו וברכותיו, הכהן ברכם בשם אל־ישראל ועוררם לקיים מצות „ושננתם״ „ודברת בם״ „ולמדתם״ למען שיהיו הם וזרעם בקרב הארץ וספר בשבחי הבנים העלוים והמצוינים שראה, בכדי שישמשו למופת לאחרים. הקטנים שהיו באותו המעמד הצטלם במוחם המחזה הנהדר הזה והכבוד הגדול שחלקו להכהן, וידעו תמיד שהנוחל כבוד הלז הוא מורם מעם איש קדוש ודגול ששמחים בביאתו ושומעים את דבריו ברצון גדול.

ספורי הכהן שבחיו ודבריו, נכנסו בלב האשה ועוררו בקרבה קנאת סופרים, ונגשה אל בעלה ואמרה לו: הכהן טרוד בעבודת המקדש, בסוטות, נגעים, ריבות, הוראה ועסק התורה בכדי שיהא הגון למשמרתו וקדושתו לשרת בשם השם, אינו יכול לבקר בתי הבעלים—שהם לא מועטים—לעתים קרובות, והרושם שעושים דבריו על לבות הבנים יחלף כליל אחרי משך ידוע הגם שהחמו לבותיהם בשעתם הרבה מאד; לכן עלינו החובה לשמור פעולת הרושם זה שיפעל על צאצאינו מבלי הפסק ושכחה, לעורר בלבם את רגש האמונה, להרגילם למצות ומעשים טובים ולחנכם מקטנותם לחבב את קדשי הדת, והסגולה היותר בדוקה לזה היא שאנו נהיה להם למופת במעשינו והיינו והיה הכהן והאשה [בהכנוי בלעדה הכהיס לו עזה, שמחה ברכה כפרה וחייס (יבמות ס״ב)] שותפים בהשפעתם על הקטנים והגדולים שיהיו יראי ד׳ יודעי שמו ולומדי תורתו באהבה.

ועליהם אמר נעים זמרות ישראל ברכתו הכפולה: ד׳ זכרנו יברך יברך את בית ישראל [תהלים] יברך את בית אהרן: יברך יראי ד׳ הקטנים עם

הגדולים: יוסף ד׳ עליכם ועל בניכם: (תהלים קט״ו) ר״ל משני הבתים הללו שהם הכהנים והנשים בשהם ברוכי ד׳ תרבה יראת שמים בין הגדולים והקטנים, וברכת אל תחול עליהם ועל בניהם. ועליהם אמר שהע״ה „ואשה בכל אלה לא מצאתי״ ר״ל אשה שאמרה „אלה אלקיך״ על האוכל עשב לא היתה גם אחת, בשעה שאדם אחד מאלף מצאתי, כי מספר חוטאי העגל היה שש מאות איש, (עין בענף במ״ר מספטים).

אדע אשה אחת שמסרה לבניה טעמה, אהבתה ורגשתה להיהדות עם חלבה, וחנכה אותם מילדותם בחנוך מועיל, שהעלימה מהם מעשי אביהם המחלל שבת, ובערב שבת קשטה את עצמה וילדיה בבגדים חשובים ושלחם עם מלמדם לבית הכנסת, בשובם הביתה מצאו שלחן ערוך ונרות דולקים ולחם משנה מונחים ומכוסים במפה מצוירת, חותם השבת ומנוחת אמת היה טבוע על כל פנות הבית, ולמדה אותם לאמר בכניסתם „שבת טוב״ ולא ערב או בקר טוב כמו שאומרים בחול משום שמצוה לזכור את השבת גם בדבורו, ופעלה מבעלה שביום השבת לא יבא אל ביתו, בכדי שתוכל לאמר לבניה שאביהם יצא מן העיר. והתקוטטה עמו בסתר, כשהבנים היו ישנים על אשר מחלל את השבת, עד ששמע לקול אשתו ויצא מבית־האומן ונעשה רוכל ונתעשר, וספר מתוך הרחבה כל מה שקרה עמו איך שהשתלשלה הצלתו מרשתו של השטן ע״י אשתו, ואלמלי היא כי אז נטרד לבסוף, הוא ובניו מהיהדות הצרופה, באותו פעם עלה על רעיוני המעשה שהיה עם חסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת שלא העמידו בנים זה מזה, אמרו „אין אנו מועילים כלום להקב״ה״, [בשביל תכלית גדולה זו מבקשות הכברות להעמיד בנים בעולם] עמדו וגרשו זא״ז, הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע, הלכה זאת ונשאת לרשע אחד ועשתה אותו צדיק, אשה חסידה כזו ממשלת בעלה עליה רק לענין תשוקה, שהוא מושל לומר ולהוציא תאות לבו (עין ערובין ק׳ וזה״ק ויקהל דף יפ׳ זו היא מדה יפה בבנים) אבל בשאר דברים מושלת היא עליו, ועקרת בית זו יכולה היא בממשלתה והשפעתה לנהל את האב והבנים לטובה גם יחד, ואינה מאבדת חזקת כשרותה ונאמנותה על דברים אסורים גם כשנשאת לאינו נאמן, דלא כר״ש שמביא מעשה [תוס׳ מן הכלל] מאשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפלין על ידו, נשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו (עין ב״ר י״ז, ר״ס פ״ו, מהמ״ע, ע״ז ל״ט,

ברכות ס״א) בלשון המשנה לפעמים נקט שנשאת ופעמים שניסת ע״ש ב׳ בחינות שבאשה, לעזר וכנגדו, בזמן שהיא לו לעזר, היא לו במתנה, כמו וישא משאות מאת פניו; ובזמן שבנגדו היא לו לנסיון (תפארת ישראל יבמות פ״ו מ״ב)

וכשם שגדולה השפעת שני הבתים להיטיב, להשכיל ולבנות; כן גדולה השפעתם להרע, להכשיל, להמיט אסון ולסתור, כחוה שהביאה והמיתה ויללה בעולם וכבנותיה בעת שהחל האדם לרב על פני האדמה שבני אלקים נלכדו ברשתן ורבה רעת האדם בארץ וקרץ בא על כל בשר.

ממשלת האדם פרושה על היצר והאשה ככתוב „ואתה תמשל בו״ [יצרו] „והוא ימשל בך״ [אשתו] אבל נשים כזליכה אשת פוטיפרע, וכבזבי בת צור, וכבנות מואב עושים שלום עם יצרן ואז תמשלנה בהגברים לומר ולהוציא ולהשתדל בדבר תאות לבן ואמרה המצרית ליוסף „שכבה עמי״. והמואביות הלכו כחוה קודם החטא וקראו לעם לזבחי טעותהן, והמדינית כזבי החטיאה נשיא שבט מישראל, והפלשתית דלילה, דלדלה כח שמשון ובסבתה נסתלקה השכינה ממנו. (סוטה ט׳) והזקנה קפצה על החכם מכל האדם ונסתלקה חכמתו ממנו ונעשה הדיוט ע״י בת פרעה ונשיו האחרות שהטו את לבו בל ימשל על עצמו ומזה נשתרבב הפסק מלכותו גם מאחרים, [בן בנים לזקנה ושלמה היה בן נ״ב במיתתו] ובחרבן מקדש ראשון, היתה גבהות בנות ציון [ומתגלגלותן להרבות תאוה בתוך בחורי ישראל בקומתן הזקופה] אחת מסבות חרבנו (שבת ס״ב יומא ט׳)

גבוהות כאלה שבוטחות בבלי זינן שעליהן [תכסה בלי זינה עליהם ע״ז] ורודפות אחרי הגאוה והגדולה באשת קרח (סנהדרין ק״ט) וגורמות מרת רוח להוריהם כבנות חת וכל נשי עשו ליצחק ולרבקה, וכל דאגתם היא רק לעצמן כאשת לוט שנאמר „ותבט מאחריו״ ר״ל התבוננה והסתכלה בגורלה לאחר מות בעלה, כדרך נשי לוט שמאמינות רק במיתת אחרים, ואמרה לנפשה „ממה אנבה כתובתי אחרי אשר בעלי נמלט רק על נפשו מבלי כלום וכל רכושו נשרף בסדום״?—כי עוד טרם היו „חוי הברזל״ בעולם, כי לו נהגה תורת בטחונות ואחריות החיים בימים ההם, בטח השתדלה אשה הקמצנית וחומדת ממון זו; שקראה למתן מלח לעניים מנהג רע, שיבטח לוט את חייו באחריות גדולה, בכדי שתהיה בטוחה בעשירות באלמנותה, והיתה שמחה

יותר לו הצילו המלאכים אותה והרכוש, מאשר הצילו לה ולבעלה — ולא הביטה מה שיהיה מאחריה, ר״ל מה שיהיה אתה אחרי אשר תעזב עולמה שלא יקללוה על שהולידה בנים רעים בעולם, כבנותיה שזינו את אביהן והיו עיקרי של ערוה, שיהיו פרי בטנה תמימי הדך ועובדים את רבונם, הן מרות ממות ורעות מכל רעה שבעולם, וקודם שנשא אשה כזו היה לפחות חצי אדם, ומשישאנה יאבד גם את החצי הזה, אשתו תמשל עליו להכשילו ולהטותו לרוחה, ואם יעמד על דעתו תגנה דרכיו בפני בניהם ותלעג ממנו ומבית מדרשו ששוהה בו שעות ידועות ביום, תקרא את ארון הקודש „ארנא״, שהוא שם להארון שנותנים בו מתים, ואת בית הכנסת שעומד בו בית־קברא ואת בעלה שהולך שם שובה (עין בבא ב״ב. אהלי־פת עט, תענית אותי בועד) וממילא כשבעלה נמצא בבית הקברות יש לה רשות להיות כאלמנה ובניה כיתומים, בראות האיש המתיהדי הזה שאיננו אב לבניו ובעל לאשתו והוא וסיעתו הם כמשוגעים בעיני בניו שנוהגים כגוים גמורים גם מסביב לשלחן ביתו, מצבו זה ידאב לו הרבה עד אשר יצר ויצר לו ואז לא יעמד בנסיון ונעשה איש טמא שעושה רצון אשתו המושלת עליו להורידו לירכתי שאול ואבדון כאחאב שעשה רצון איזבל אשתו. [אין לך סימן גדול מזה לשמלה כעבית כלין אשה רעה] וגם אם היה חסיד גדול שברח ממנה ומחמתה גם לביהמ״ק כהחסיד שהקניטתו אשתו בשנות בצורת [אולי מפני שאין לחשמ״ים יבזבז להם ממונו] שהלך ולן במקום שהרוחות מספרות (ברכות י״ח) אם אך ישוב אליה לדור עמה בכפיפה ובמדור אחד סופו שיתהפך להיות כמוה. והחסיד יאבד מן הארץ, ישר באדם אין, בן מנבל אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, ואויבי איש אנשי ביתו, הוא בשביל שלא שמר עצמו משכבת חיקו שעליה הזהיר הנביא משכבת חיקך שמור פתחי פיך (מיכה ז׳).

לא נתכהן פנחס, ולא נתנה לו ונכרתה עמו ברית כהונת עולם עד ששם שלום בין השבטים בימי יהושע כשבנו מזבח בעבר הירדן ויושבי ארץ ישראל בקשו לעשות עמהם מלחמה ומנעם מבוא בדמים (יהושע כ״ב) כעובדא דאהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומברך את ישראל בשימת שלום. (עין זבחים ק״ו), אבל כשהתעו הכהנים את העם, נעשו בעלי זרוע ובעלי אגרופים, כבדו את עצמם וחללו קדשי שמים ומלאו כרסם מהם, פרצו חקי המוסר, אהבו נשים, כפרו בתושבע״פ ולא הבינו בכתוב, והכה״ג קנה כהונתו בכסף

הגם שהיה הדיוט ובלתי מלומד בתורת ד׳ ובתוכם היו ערלי לב וערלי בשר (עין פסחים נ״ז, מנחות ק״ט. יומא ט׳. בנית המעיס תקנ״ה) לא היה מי שיתערב לעשות שלום בין איש לאשתו, ולא די שלא השרישו בני אהרן אחרי רעת גבהות הנשים והשפעת ממשלתם לרעה על בעליהן ובניהן, אלא עוד היו להן למופת ללכת בדרכיהם הם ולהרע כמותם כדברי ר״ש בר נחמני כל מה שהגדולים עושים הדור עושה וכו׳, מי גרם לכל הדור לחטוא הנשיא תחלה, (ד״ר פ״ב י״ט) ולמדו מהם ק״ו ומה אלה שמתפרנסים מהצבור ושלחן גבוה אינם שומרים מצות התורה ומגדלים את בניהם ללא תורה ומע״ט ומתחתנים עם בעלי ממון נגד רוח היהדות, אנו שאין אנו תלוים בדעת הקהל לא כש״כ שרשאים אנחנו להיות כעמי הארץ, והיו הכהנים משחיתי ברית הלוי ובאשמתם התקלקל הדור, עד שהתאלמנו הנשים, והתיתמו הבנים בחיי אביהם, וחטאו בכפלים הכהנים והעם, האבות והבנים, הנשים והבנות, הקטנים עם הגדולים, ונתרבו אויבי ד׳ גם בבית שכינת עוזו.

פעם אחת למדתי מה זה חטא כפול, בחצר בית החולים שישבו בה חולים ושאפו אויר צח. אחד היה חולה שנקצצו רגליו וישב בקרון מתגלגל והיה שרוי בצער מאסונו שקרה לו, צערו זה חלף ועבר מעל פניו בראותו יהודי נשוא פנים שפרקו היה נאה וזקנו מגודל עובר דרך החצר, לגלג ממנו וקרא לו יהודי נבזה! עברי ארור! עושה סחורה בבהמות, גר וגנב וכדומה, יהודי זה שהיה מכובד נתמלא עברה ורץ למנהל בית החולים לעשות קבלנא על החולה החצוף ומגדף אנשים הלז. הרופא המנהל הלך מיד לתבוע עלבונו של הנעלב זה, מאת מביישו, ושאל את המתבייש מי הוא החולה שמלאו לבו לבזות אנשים בעברם דרך החצר! פני המתבייש נתכסו בקלון ונתאדמו מבושה, כשהראה על החגר שנקטעו רגליו שהוא היה מעליבו ומביישו, בשמעו את דברי הרופא״המנהל: „הלוא גם הוא יהודי כמוך״. האם אין זה חטא כפול שחולה ילעג בחליו מאחיו בן עמו ודתו! האם לא יגדל החטא פי שנים ע״י האדם, המקום והזמן!.

ופעם שנית למדתי להבין מה שאמרו „חטאו בכפלים״. מבני אב השוב שמת, בחייו התרחקו הבנים ממנו ולא באו לראות פניו, משום שהוכיחם ותבע מהם כבוד אביהם שבשמים שאינם מכבדים אותו להתדבק במדותיו וללכת בדרכיו, אינם מתפללים ומניחים תפלין ואוכלים מאכלות כשרים

והנויותיהם אינן בגורות בשבת. ובמותו שכבר שפתו אין אתו התקבצו כולם מסביב למטתו ונדרו לעשות רצון אביהם הנפטר במשך י״ב חודש, לאמר קדיש, ללמוד משנה, ללכת בדרכי היהדות ולהיות שומרי מצוה. הספדן הספיד את הנפטר הגדול שתבע כבוד שמים ואמר במספדו: „מה שלא פעל הנפטר הזה על בניו כשהיה חי וקים, פעל עליהם כששבק חיים לכל חי, אבל לא זו התכלית הנרצה, התורה אמרה „ואתם הדבקים בד׳ חיים כולכם היום״ ר״ל „אל תחכו להתדבק במדות ד׳ עד שלא תחיו כולכם, ותהרהרו בתשובה במעמד הארון השחור, והתכריכים הלבנים; אלא התדבקו בד׳, בעתותי משוש וזמני גילה והיים״.

אבל אם גם הארון והלויתו, האנינות, הקבורה והאבלות, והצבת המצבה אינם יכולים להמשיך את הבנים ליהדותם והכל נעשה לא לפי רוח־הדת; גם בעת שהמת מוטל לפניהם, ואינם נכנסים לבית הכנסת גם לאמר קדיש ולהזכרות נשמות, האם אין זה חטא היוצא מגדר הרגיל שעונו כפול?!

נקוה כי יתמו חטאים מן הארץ, ונעשה ונסגל לנו מצות כפולות ומכופלות בסתר ובגלוי, מעוני ומעושר והרחבה, בפה ובלב, בין אדם לאדם ובין אדם לבוראו ובתי־ישראל יעסקו וישתדלו לפדות עדרי אל שנשבו לבין הגוים לפדותם ולהחזירם לגבולם אז יפדה אל את עמו מכל צרותיו אמן!.

הייתי שחוק לכל עמי. כתיב (תהלים ס"ט) ישיחו בי יושבי שער, אלו אוה"ע שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות. ונגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגין בי (איכ"ר פ"ג ה').

גדולה תוגת אומתנו בגלותה; אויה לה! מאויביה ומהנראים באוהביה בשביל הנאתם ותועלתם, והפצעים הגלוים והנשיקות שהם רק לפנים, שניהם מורידים לארץ ראשה ומעפרים בעפר את כבודה וערכה; כעדותו של רבן גמליאל [בימי אביו רבי יהודה הנשיא השיבו אדוני הארץ בהרבות הכח והגלגון כידם לישראל והתקרבו אליהם והראו למו אותות חבה.] על הנראין כאוהבין בשעת הנאתן שאין עומדין לו לאדם בשעת הדחקו ואהבתם היא לפעמים כלפי המלך או כלפי הבריות או בשביל שלא יאמרו עליהם שהם קטלנים ורוצחי נפשות נקיים. אבל בסתר מעסיקים היהודים את מוחם ומנדדים שנה מעיניהם, ועל משכבם בלילה יחבלו תחבולות ויחפשו עצות איך להפטר מאומה זו לגמרי, ואנטינינוס האוהב וידיד רבי באמת היה אלוין להכתיר עוזת־ידידותו אליו מעיני בני עמו (אבות פ"ב. פסחים פ"ז. בבא נתתין וכ' ע"ז י"א.) ולפעמים גרועים האוהבים לצורך עצמם מהשונאים הגלוים ששנאתם נאמרת באזני כולם, משום שהם מדברים עלינו ואנו נדבר עליהם ונדע להזהר מהם ובמדה שמודדים הם לנו נמדד אנחנו להם, אם רק מודדים במדת דין ולא במדת־דם, כי במדה־אדומה זו לא יכול העברי למדוד גם כשבאים לקראתו לשפוך דמו ולקחת את נפשו, כטבעו של יעקב סבא שירא מעשו אחיו הגם שהיה מוכן למלחמה, ובחר יותר בהדורן מבקרב, ואין כחו אלא במלחמת־הקולמוס להראות צדקתו ולהגיד ישרו על גליוני שדה־הקרב זה, ולהשכים ולהרוג את הבא להרגו, על זה לא יצלח בן יעקב. אבל עם המוחקים רשמי שנאתם למראית־עין ובבדי להתפרסם בעולם ליוצא מן הכלל ידבר טוב לכל באי עולם ויכליל עמהם גם את זרע־אברהם, וישכיל להטמין במצפוני לבו גרעיני האיבה לעם זה, עד שאי אפשר לאדם שאינו סמוך אצלו לדעת מזה. לו לא נוכל לאמר „שקול טיבותך ושדיא אחיזרא". ואסור גם להטיל ספק ולפקפק באהבתו, והבר־דעת שאינו רוצה להאמין בהתקרבותו של הסניגור בפה וקטיגור בלב יתלוצצו

ממנו ויקראו לו אדם רע וכפוי טובה.

תבירנא כשהושם א. דרייפוס במשמר בעון בגידה, ובשנת תרנ״ח שללו תואריו ושברו את חרבו ובגזרת ב״ד נסגר באי השדים, אז יצא חשד על השופטים שהיו מושפעים מהעתונים־האנטישמיים ושפטו שלא כדין ודרשו מהם לבקר את המשפט ולדון את הנאשם הנקי שנית, גם עמיל זולא, אחד מסופרי התבל הגדולים נספח על מעריצי דרייפוס וצדד הרבה בזכותו של היהודי דרייפוס, ע״ז נתפרסם זולא לאוהב ישראל ופרקליטו שאין לו בעולמו אלא אהבת עם הנרדף הזה.

היהודים בכל ארצות תבל לא קפחו שכרו ושכר כל העוסקים בתביעת עלבון שר הצבא הנמול לשמונה, ובכרטיסי שנה החדשה ציירו תמונת גאון מצד אחד ותמונת גוי פרקליט מצד השני, בתי מסחר ספרים נקראו בשמות „זולא״ „פיקאר״ והיו באלה שקראו לבניהם בשם עמיל לאות תודה להאיש הזה שהקריב כבודו על מזבח אהבת עמנו. גבאי בתי הכנסת שרצו להשמיע על הצבור שלא ישוחחו בעת חזרת הש״ץ וקה״ת פגעו במבטי ועם מהמשוחחים ואמרו להם: „אנחנו לא נדבר דברים בטלים ושיחות ריקות, שיחתנו היא מחסידי אוה״ע שקנו עולמם במשפט דרייפוס״.

ולבסוף יען עמיל זה שנענש בשביל הגנתו על היהודי העלוב לשבת במבצר שנה שלמה, שהיהודים צריכים להתבולל עם הרבים, לרשום קו אחרון לחשבן נפשם הישן ולהחל חשבן חדש, שיביא פתרון לשאלות היהודים שכבר אכלו את בשרם ולשד עצמותיהם היבשות. משום שגם השקפתו על תקומת היהודים והיהדות איננה שונה מהשקפת השונא היותר גדול.

אצילי אנגליא, מחוקקיה וכל נתיניה שהתיחסותם היום לישראל היא באמת היותר טובה בתבל, גם היא פקעה כבלנותה והחלה לחדש גזרותיה על היהודים הנכנסים בארצה, והלורדים ורבי המלוכה שמחו בשנכנו וגמרו לנעול שערי הארץ בפני הזרים, כי אנגליה לא שינתה טעמה ורוח אחרת לא היתה אתה בנגיע להיהודים,—גם אחרי אשר פסקה לעשות פרעות בהם, או לגרשם מארציתיה ולהצר להם בכל מה שאפשר, כמו שעשתה במשך של שתי מאות וחמשים שנה לערך, ועלילת הדם הראשונה על ישראל, לערך שמונה מאות שנים לפנים היתה בנארוויטש ענגלאנד.—והפצו תמיד להפוך לב העברים לאמונת־משיחם, והשתדלו להרבות מומרים ועוזבי דת בישראל,

בכל האמצעים שבעולם שאין בהם אכזריות למראית עין. ומה מאד השכילו לקרוא לכבודנו בגוים „כבוד־דל" משום שגם בעת שמוכרחים לכבד את ניני אברהם ולהראות להם אהבה ולהכבם, גם אז חותם הדלות טבוע על כבוד זה ששונה הוא מהכבוד שמחלקים לאחרים ואיננו בעין יפה ורצון נפש, והוא כמו נשיקות עשו ליעקב הנקודות למעלה.

משחקי התיאטרון מתלוצצים מהיהודים ומתקלסים מדתם, אמונתם ודרכי חייהם, לפנים הציגו גמל מעוטף בחלוקן ומומם בצורה משונה, לבושה על פניו וראשו מגולה. וקראו להיהודים אוכלי חרובים בחול, ואוכלי הבל בשבת, גוזלי הוחי הגמל [היהודים הללו שומרי שביעית הן ואכלו החוחים של הגמל והוא מתאבל עליהם] מתעפרים בעפר, מיקרי השמן ושוברי־מטות לעצי הסקה, ואמרו אלו לאלו כמה שנים אתה רוצה לחיות? והשיב „בחלוקא דיהודאי דשבתא", שהיא מבלה את בעליה עד שמורישה לבני בניו (ועי"ל שם בחדושי הרב"ם), והיום אינם מסתפקים בלצנות בלבד להתלוצץ מדלותו וקמצנותו של היהודים, אלא מציגים אותו בתמונת עשיר המפזר ממון שעשה לא במשפט, לכל מה שעינו רואה ולבו חומד. וקוראים לו לוקח־רבית, גוזל מנוחת העם ואוכל בשרו, מיקר משי וקשוטין, ובתי המשחק מפיצים משטמה ואיבת עולם לעם עולם ועיני המבקרים האוהבים והאויבים גם יחד רואים ושבעים רצון ומוחאים כף, וזהו „ישיחו בי יושבי־שער" ר"ל גדולי העמים, השופטים, המלומדים, השרים והסופרים וכל אנשי מעלה, מהם בגלוי ומהם בסתר מדברים אודותי, איך לבלעני ולמחות תקומתי מתחת השמים.

גם הסבלים רוב ימיהם בבתי מרזח שממשכנים בגדיהם ונעלי רגליהם לקנות יין ושכר והולכים ערומים ויחפים ומתגוללים בביבין ובאשפות. הגרועים, הדיוטים, פחותים, פראים, רעים וגסים האלו גם הם מלגלגים מיהודי העובר לפניהם וקוראים לו בשם היותר מגונה בעיניהם והוא „יהודי", וקוראים אחריו בשריקות בוז כאלו היה בזויה עמדה לנגדם, ועי"ז מקונן הנביא „הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום" משום שבני דורו לקחו להם קלון לקללו ולבזותו ככתוב (ירמיה ט"ו) „לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללני" ובשחוביה להם מומם לענו ממנו, ועריצי עמו חשבוהו לבן בלי תרבות שמצוה להרחיקו, לכן בא עליהם העונש הכפול להיות שיחת יושבי שער ונגינות שותי שכר. והיה גורל ישראל בעמים כגורל הנביאים בישראל, ועל

שהיה ירמיה נגינת עמו; היה עמו נגינות העמים, וגם השותי שכר והגרועים שבתוכם שחקו ממנו. (עין פסחים מ"ט גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ את החכמים יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל ובפתיחתא דאיכ"ר ט"ו).

כי לולא חטאי ישראל לא שלטה בהם שום אומה, כדברי ריב"ל עה"פ קחי רחים וטחני קמח. כל עמא טוחנין חטים ואת אמרת קחי רחים וטחני קמה, אלא כך אמרה ירושלים לבת בבל אילולי ממרום עשו מלחמה אתי, את היית יכולה לי! אילולי שלח אש בעצמותי וכו'. הוי קמחא טחינא טחנת ואריא קטילא קטלת ודרא יקידא יקדת (פס"ז ג', ד'.) והעמים גבורתם והצלחתם ברדיפת היהודים הם כגבורת החילי בצבא צרפת שהתפאר לפני מצביאו שחתך ראשי גבורי צבא אשכנז ולא עמדו כנגדו, משום שהיו מתים מכבר. ולולא החלו בעצמם להחריב את המקדש בהריגת כהן ונביא ובזלזולי מוכיחי מומם ובהתמלאות חוצות ירושלים בדמי אדם, לא החריבוהו נבוכדנצר ונבוזרדן בראשון, וטיטוס ואספסיינוס בשני. ואמר המקונן: לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים וכו' (איכה ד') ולוא לא בוש היהודי בעצמו בפרצופו וקלסתר פניו אז לא בחרה הזונה באשקלון לבזות חברתה הזונה בזה שאמרה לה: „פניך דומים לפני יהודית", ונפקת ברא זו לא הפצה להתפיס ולמחול לה על עלבונה זה (איכ"ר א').

בית המקדש לישראל הוא כהצואר להאדם ומה הצואר יעברו דרך בו מזון המוח ופרנסת מלך האברים, ודרך הושט עוברת כלכלת כל הגוף, והקנה מספיק אויר־נשימה להאדם, והגידים והעצבים שבו מחברים את הלב עם המוח ואת הקיבה עם העינים ובשהיא ריקה מבלי מזון תחשכנה העינים מראות ובשיכאב להאדם אצבע שברגלו מתפשט המכאוב בכל הגוף ויחלש לבו וראשו עליו כגלגל, ובשנשחטו ונחתכו הסימנים או רובם מיד ימות, כן בבית המקדש לפנים ובבתי המקדש מעט היום יעברו דרך בם מזון־הרוח ופרנסת נשמת האדם, והמקדש מחבר את השמים והארץ ומפנה מסלה לתפלות האדם ותחנוניו ופותח לפניו שערי שמים. וע"י עבודת המקדש התפרנסו כל ישראל וגם אוה"ע, והכהן והמלך שהם מוחם ולבם של האומה היו מחוברים ומושפעים זמ"ז וזל"ז ע"י הצואר־המוסרי זה. ואילולי שחתכו ישראל בעצמם את סימני—צוארם וחלקום לשנים,—בבית ראשון,—ועשום לאחד בבית שני היה צוארם זה כצוארו של משה שנעשה כשיש ולא

שלטה בו חרב נבוכדנצר וחרב טיטוס, כמו שלא שלטה חרב פרעה בצוארו של הרועה הנאמן.

אבל לאחר שעשו התחלת השחיטה בנפשם, אז לא שהה מלך בבל ובא וגמר השחיטה וישראל גלה מעל אדמתו ונחרב ביתו ועבדים משלו בנו ופורק אין מידם לולא הקב״ה שמשרה שכינתו בבתי המקדש מעט שבגולה (עין לקו״ט עה״פ עבדים) משום שבלא השראת שכינה זו אי אפשר לו להיהודי להחזיק יהדותו בסביבה זרה כהסביבה שבגלותו וכשאמרו לר׳ יוחנן איכא סבי בבבל [יהודים זקנים בחו״ל ימים בגולה] תמה על אפשרות זו ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב ר״ל כשיהודי יושב בארצו והכל מסביב לו עשוי ומתוקן ברוח היהדות יכול גם הוא להזדקן ולהאריך ימים ביהדותו מבלי לעבור על רצון קונו, אבל כאן בארץ כשדים שהכל הוא לפי רוחם והיהודי כאן הוא כמו זבוב קטן ביער גדול, איך אפשר לו להתחבר עם אחיו הנבלעים במעי אדוני הארץ? א״ל משכימים ומעריבים לבי־כנישתא ושם יתאגדו כולם ונעשים אגודה אחת לשמור תעודתם ובסביבה זו שוהים כמה שעות רצופות ביום. אמר „היינו דאהני להו". להזדקן, להתקשר ולהתאחז בקדשי האומה בגולה. (עין מגלה כ״ט. ברכות ח׳. ובלקו״ט עה״פ על צוארנו נרדפנו על בגדנו בצוארנו נרדפנו. ובכה״ב פ״ד ו׳)

הבנים יבכו לזכרון העדר אביהם ודאגתם משברת גופם ולבם, ומתעצבים עוד יותר אם לא עמדו בשעת יציאת נשמתו ולא היו מלוים אותו למנוחת עולמים, והבנים נוסעים למרחוק, גם אם יש להם דירא דממונא ואבוד־זמן, כשמבשרים להם שאביהם נוטה למות, ואם מצאוהו כבר מת ונקבר ותוגתם מתגברת עליהם על שלא זכו לראות פני אביהם רגע לפני פטירתו ולהיות במעמד ויבולא בתריתא שלו הולכים לפחות ומשתטחים על קברו ומרטיבים אותו בדמעות עיניהם, ובזה ירוח להם ויגון נפשם יסור מהם כי כך היא דרכה של העגמת־נפש שמכבדת משא הצער על האדם רק כל זמן שמתאפק לבכות, אבל משיבכה ועיניו תולגנה דמעות יקל צערו, טבע הבנים לצאת לקברי קרוביהם ביום האבל בכל שנה, בת״ב, בעיוה״כ, לפני החתונה או בעת צרה ר״ל, ובזה מתנחמים קצת להביא מנוחה בלבם פנימה שלא יצטערו יותר מדאי, אבל אין תנחומים לצער הבנים והקרובים שהנפש האהובה להם מתה במגפה־הנקברה בבור אחד עם כמה מתים—או במלחמה—ואינם יודעים

איה ומתי מתה—אי שנטבעה וירדה במצולות ים והדגים אכלוה [כאשר קרה להתאנה אני־הטיטאניק, האניה היותר גדולה שנבנתה עד היום וגדול בעולם כשהתנגשה בצוק הקרח וטבעה כ"ו ניסן התרע"ב אחרי חצות הלילה היא וכל עברה מאות איש עמה ויללת קולי הנטבעים בלא מציל היתה: ואלו יכלו לתת עפר קברם ולהשתטח על אדמתם"] ומשום שהמים עזים ואין להם סוף יהיו הבנים יתומים ואמם אלמנה אבל אין לה רשות להנשא (אה"ע י"ז ל"ב)

הנביא בתוכחתו והתראתו לישראל שישובו מדרכם הרעה הראה להם על עונש הכפול זה, שאבותיהם מתו בחרב ובשבי וברעב והשיגום דברי הנביאים שנבאו להם עתיד רע, וא"ל: „אבותיכם איה הם"? ושמא תאמרו כי גם המוכיחים והנביאים אינם חיים עוד כאבותיכם, תדעו כי יש הבדל גדול בינם לבין אבותיכם משום שהם מתו על מטתם ובניהם התקבצו מסביב למטתם ונקברו ונספדו כהלכה, ובכל עת אפשר להם לבניהם להשתטח על קברם ולהשתעשע בגעגועי־נפש פנימיים המתהוללים בנשמת הבנים בעמדם אצל קבר־האב. אבל על אבותיכם קצף אלקים ולא תדעו היכן קבורים. (זכריה א' סנהדרין ק"ה)

ויש שעושים פרעות בחיים וגם במתים ודברי ימי הבינים מלאים מעשים תעתועים באלה שהגוים שתתו בתי הקברות וישברו את המצבות לרסיסים, וינבלו את המתים והרסו דירות החיים וקברות־המתים ועשו שמות בעיר ובשדה הקברות, והבנים לא ידעו אבותם איה הם. וכל זה בא עליהם בשביל עונותיהם וחטאיהם הכפולים שהתיתמו ואמם נתארמלה בחיי האב ועמדו ברשות עצמם, ונהגו למרות מהאת־הבעל בשבת כבחול, אפו, צלו ובשלו וכל מנה יפה ובגד נאה הניחו ליום אידם ששמחו בו יותר מהגוים שנא' והיתה יד ד' בכם ובאבותיכם (ש"א י"ב) ואמר רבה בר שמואל זו חטוטי שבבי דאמר מר בעון חיים [במתים כימי אדם וחוה] מתים מתחטטים ואח"כ לא ידעו הבנים־החיים אבותיהם המתים היכן הם. (עין יבמות ס"ג נהרו על הקבר— בלא יאכלו בשר בחופה—מפני המתנות בלא נתנו להכהנים זרוע וגו')

כששר ואויב בא בשערי הארץ והמלוכה זקוקה לשלום בארץ מבטלת היא את החקים המעיקים המבדילים מצב עמים הנכבשים לרעה, וכן יצא דבר מלכות להיטיב לכל אזרחי המדינה באין הבדל בין עם לעם, בעת שיעלה מלך חדש על כסא המלוכה או כשינצל מפגע ואסון, אבל

היהודי יסוריו כפולים ומעיקים לו בכל הזמנים, וכל האזנים המקשיבות אנחות הולכי על ארבע ומתאגדים להלחם נגד צערם; אטומות הן משמוע אנקות היהודים המתרפצות מלבם הפצוע וכל גדולי העולם הם—מלבד יוצא מן הכלל קטן—כהעצבים שבהלל „פה להם“ לדבר לדון ולשפוט על שאלות התבל וחיי העמים ויוצאים במחאה אם הגדול רוצה לבלוע את הקטן ממנו, „ולא ידברו“ כשירצחו ירדפו ושוללים מהיהודי את רכושו ומעמדו. „עינים להם“ לראות גם את הכושי והצועני וכל העמים שלא נגה עליהם אור השכלה, לנבראים בצלם כמוהם „ולא יראו“ את היהודי לאדם כמותם שיש לו הזכות לשאוף אויר בעולם. ומאשימים אותו על זה שריאתו נושמת. „אף להם“ להריח את ריח אבק־השרפה ועשן היריות מבלי קרב בשדה־קטל, והמיליונר קארנעגי מבזבז מליונים להחזיק את השלום בארץ שלא ישא גוי אל גוי חרב, „ולא יריחון“ את ריח עצמות ילדי ישראל הנפוצים אל הסלע וריח עשן בתיהם השרופים באש לרחם עליהם ולמנוע מגפת היחפים מהם. וכן יעשו יעשו בידיהם ורגליהם וכל חושיהם ילכו, יתנו ממון, ישימו אל לבם להקל משא הצרות מהמעונים אבל לא יתנו כלום להסיר יגון צרה ואנחה מישראל.

הדלים מקנאים את העשירים וקוראים למו עלוקות, מוצצי דמי פועלים, עושקי דלים ועושי עושר ממוח עצמות אדם ועוד תוארים כאלה, אבל לפחות כדאי להקרא בשמות הללו אחרי שהוא באמת עשיר ורב נכסים, אשר לא כן גורל העברי, הוא נקרא בשמות האלו גם בשעה שהוא עני גמור וגורלו הוא בידי נושין שיכולים לעשותו להפר־להם ברגע אחד, האם אינם עונשי עמנו עונשים כפולים?.

ומתנחמין בכפלים דכתיב נחמו וג׳. צורת היהדות מטושטשת ומקולקלת ואינה מה שצריכה להיות, וכל בני האומה נבהלים ממנה ומצטערים מפרצופה והוותה הלא־נורמלי ורגיל, והדת מפרכסת ואינה לא חיה ולא מתה ובהשומרי מצוה בן הפורקי עול נשארים כנדהמים ממצב הפרפור הזה, והרי הם דומים להרופא והתליון ששניהם עגומים לראות אדם מפרפר וגוסס, הראשון מצטער על שיצא מכלל חי והאחרון על שלא בא לכלל מת, ר״ל הרופא דואג שכל כך עמל לרפא ולהחלים את החולה ולא עלתה בידו וכבר באו אותות המית המנתקים את פתיל חיתו ומקרבים קצו, והתליון דואג שנבחר להמית בני אדם ואור הלציו בזאת הפעם להמיתו בבת אחת, ולבסוף שוהה המות לבוא ואינו

פירש כנפיו השחורות לגרש את סימני החיים המעכבים קצו. ומהיהודים ההצאים, שבידם אחת אוחזים את „המגן דוד" ו„דגלי ציון" ובידם השניה אוחזים נפות וכברות וכוברים ומנערים דרך נקביהם את הסלת והקמח המשובח שביהדות, ומעריצים ומקדישים ומוקירים את המוין והסובין ומורסן שנשאר שם, מסתפקים בחפוי כר ריק (pillow case) ובנרתק שאין בו כסף, ומהטפוסים הזרים השונים שהם בקדרת השותפים שאינה לא קרה ולא חמה ובבין השמשות שאינו לא אור ולא חשך [עת המסוגלת להבדלה בזמן הגלות ולפי' עפ"י הקבלה לגאולת הנשים] ויפסחו על שתי הסעיפים וישפכו מים הרבה לתוך היין עד שאין בו טעם יין ומראה מים והשותהו אינו יודע מה שותה, מים או יין, ודולגים מרעיון לרעיון ומשיטה לשיטה והם כהמולאטים בני האירופי והכושית שהשחור ולבן משמשים בערבוביה בצבע עורם והם חצאי יהודים וחצאי גוים, כעבד של שני שותפים שהאחד מהבעלים שחררו והשני לא, שיש בו צד עבד וצד בן חורין משום זה אינו יכול לישא אשה. ומהיהודים האלו שיראים את המקדש ונוהגים בו כבוד גדול ואינם נכנסים בו לא בחמה ולא בגשמים ואינם שומרים את השבת ואינם יראים ממי שנתן את השבת כמו שצותה התורה „את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ד'" (ויקרא כ"ו) אינם שבעים רצון לא „החרדים" ולא „היורדים" שעינם צרה גם ביהדות הדלה הזאת שמעורבת בה היראה והכפירה, מנהגי ישראל ומנהגי גוים והשתדלות לגיירם ולמצוא עליהם היתרא [לא הרבה יכולים אלה על בהשמידו הבריתם על דין תורה ר"ל כל מה שעשו נגד דת ישראל הפכו למצוה להיות על זה בתורה] והחרדים קוראים לאלה הטפוסים הזרים שקו עגום של ספק והרהור עובר על מצחם, את דברי אליהו הנביא „עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ד' האלקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו" (מ"א י"ח) אבל בל תהיו אוחזי החבל בשני ראשנו לסגוד ביום להשמש ולכרוע בלילה להירח ולעבי שחקים ביום סגריר.

רגילים הם המנחמים להרגיע את רוח החרדים ולהשקיט המית לבם שהצוררים מבחוץ והבוגדים מבפנים דוקרים בו ונאצו בקרבו עמוק עמוק את פרסותיהם הטמאות, באמרם להם שלא דבר חדש הוא בעולם שיתבוששו ויכבשו פניהם בקרקע מזה שהורתם ולידתם היתה ביהדות וכבר היה כן לעולמים. תנחומים הללו דומים לתנחומי המבקר חולים שמנחמם כי יש עוד חולים בעולם ולתנחומי האסירים שמספרים להם שבכל דור היו בתי סהר

בעולם והיו מלאים מבני אדם שהיו אסורים שם, הלב הדואב ומצטער על אבדן קניניו הנפשיים איננו מתנחם בזה שדורו אינו האחד בדברי ימי העולם הארוכים, אלא רוצה בתנחומים שיש בהם הבטחה ותקוה לימים יבואו כתנחומי־הרופא שיתן סמי־מרפא להחולה ומבטיחו שיתרפא, וכתנחומי הפרקליט המשתדל בפדיון האסיר ומבטיחו שיצא מבית מאסרו, והם התנחומים ששבחם הנביא ואמר „מה נאוו על ההרים רגלי מבשר [אבל לא מבשר ומזכיר צער אחרים כתלמידי ריב"ז שנכנסו לנחמו כשמת לו בן שנחמוהו בהזכרת צרת־אחרים, ר"א א"ל אדה"ר היה לו בן ומת, ר"י א"ל שאיוב היו בנים ובנות ומתו, ר' יוסי א"ל שאהרן הכהן היו שני בנים שמתו ביום אחד, ר"ש א"ל שדוד המלך היה לו בן ומת וקבל תנחומין, אף אתה התנחם, והוא השיב לכל אחד מהם „לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אחר" (אדר"ן פי"ד)] משמיע ישועה, מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך (ישעי' נ"ב) תנחומים כאלה שיש בהם השמעת ישועה ובשורת טובה הם תנחומים כפולים. שעליהם אמר המקום נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. והבטיחם שיתגלה כבודו וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר.

כשמכניסין את האדם לדין שואלים אותו גם שאלת „צפית לישועה" משום שמי שאינו מצפה לישועה רובצת עליו קללת שדי [על קללה זו אנו מתפללים בתחל׳ על אלפי המלשינים שלא תהא להם תקוה] ואין לו מה לאבד ואז דרכו להזיק ולפעמים גם לאבד את עצמו לדעת. לכן כשיצאו ישראל מארצם ורצו ירתבצר בגולה שלא יאבדו סגולותיהם וקדשיהם קבלו עליהם בשבועה לזכור את ירושלים ולצפות שיתקיימו דברי הנביאים וישובו לציון ברנה, ואמרו: „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" ר"ל אם לא תהי' לי תקות תחית ירושלים השוממה, אז אשכח גם את דתי ותורתי שנקראת „ימין" ע"ש „מימינו אש דת למו" משום שהשש שאלות ששואלים את האדם בדינו שהם אמונה במו"מ וקביעת עתים לתורה וכו' אחוזות וכרוכות זו בזו והאיש שאבדה תקותו ממנו יהיה מוכרח להשיב על כל השאלות תשובת „לא". כי התקוה היא גלגל העולם וישובו, ולולא התקוה הורה התבל לתהו ובהו, הפועל לא החליף כח בעמלו והחולה בחליו והרעב ברעבנו והדל בדלותו והיו כולם מתיאשים אובדי דרך דרך החיים; כמו שאבדו אחינו החורגים את חיי יהדותם אחרי אשר מחקו מתפלותיהם כל דבר שיש בו שיכות לתקותו וישועתו בעתיד ואינם אומרים „את צמח דוד" בשמ"ע „ובנה ירושלים" בבהמ"ז, ומששכחו ירושלים שכחו

גם את תעודתם להיות עם לבדד ולהגן בזה על עצמם מכליון והפסק־החיים והתערבו בגוים ע"י היתון והמרה כי אין לנו מבצרים, אניות מלחמה, היילות, כלי תותח וכלי נשק שונים להגן על עצמנו כמו להעמים הצעירים, ורק הצפיי לישועה היא התרים בפני היאוש.

התחזקו בתקוה לעת המאושרה שיתקיימו התנחומים המשעשעים נפשות נדכאות וקוו לגואל ישראל שיגאלנו שנית במהרה.

ת״ר עשרה דברים נאמרו בגרע מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה יושב ואינו יושב ועינו צרה ועינו רעה אוכל הרבה ומוציא קמעא וחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפ״ד. (קדושין פ״ב)

הַגָּרָע הזה שבני אדם מוסרין נפשם לידו להקיז דמם מציג לפנינו תמונת איש מתגאה, קמצן [במלאכתו לאכול מאכלי המקיזין כמה פעמים ביום לחם נקי ובעל בטן ילאי מלאה ממעי כלים] ומתעצב כשבני אדם בריאים ואינם צריכים לאומנתו לכן מביט על החולים בשמחה ועסקו עם הנשים וחשוד גם על עריות, גזל ושפ״ד. וכן הם תמונות הרבה בני אדם שהצלחה האירה להם פניה ופרנסתם מזומנת ומצויה להם בהרחבה ויכולים לפנק ולעדן את עצמם במאכלים משובחים, כי התפנוקים תירוש ויצהר, חמאת בקר וחלב ודבש, חלב כרים ועתודים ובליות חטה מכניסים בלבו גסות וגאות ורמת רוחא ונעשה בועט באביו שבשמים וכופר בעיקר (סוטה ד׳) ועלול הוא האינו־מאמין זה בשביל טובתו ותפנוקיו ליטול גם את חיי רעהו אחרי שאין עליו יראת עלמא דאתי ודין שמים.

הגרע הגרוע הזה הריהו דומה להסוס שנאמרו בו ששה דברים אוהב את הזנות אוהב המלחמה ורוחו גסה ומואס שינה אוכל הרבה ומוציא קמעא ומהלך על צדי דרכים וי״א אף מבקש להרוג בעליו במלחמה. (פסחים קי״ג) שוה, וכל מה שנאמר בכתבי הקודש מאומץ לב הסוס ורגזו, הוד נחרו וצוארו המלובש רעם ובעתה, מאהבתו לבנות מינו וזרמתו לא נאמרו אלא על סוסי המלך והצבא הבטלים שאוכלים ואינם עושים ורק לעתים רחוקות ירכב עליהם האדון הבטל כמוהם או ירתמם למשוך קרון קל שאופניו הם של גמי ומתגלגלים מעצמם לכן הם נוחרים, צוהלים, דוהרים, יגמאו ארץ, ידלגו ויטילו אימה ויזדרזו וירעישו כארבה בהריחם ריח מלחמה מרחוק ובועטים ורוצים להרוג גם את הבא לקרצפם ולקשטם ואינם מבחינים בין מיסרם ומקשטם כי אין לך כפוי טובה יותר מהסוס גס־הרוח שאוכל הרבה מאכלים משובחים ויפים.

ויפה תרגם לי מלמדי בילדותי את הפסוק: „וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישועתו״. „וישמן״ נעשה עשיר „ויבעט״ נעשה סוס בועט, „עבית״ עלית בהצלחתך עד עבי שחקים „כשית״ קנית נכסים (ת״א עה״פ דברים ל״ב) משום שהעשיר המוצלח ומתנשא עד

לכוכבים ועבי שחקים ישכח ישועת מלכו וצורו ויעזב יהדותו ומנבל שפתיו ואוהב את הזנות וכו׳, כהסוס העומד וצוהל מתוך השתובבות של שעמום.
בהלכי מהחדר פגשתי בסוס מושך עגלה טעונה משא כבד שכל גופו היה מכוסה זיעה ולא עמד להנפש גם בעלותו ההרה וראיתי עוד סוסים טעונים משאות שהיו עיפים ולא היה גם אחד מהם שיהא לו די אונים לגמא ארץ ולבעוט ברגליו משום שהיו עושים הרבה ואוכלים מעט, אז נתעוררו בלבי הצעיר רגשי חמלה על הבהמות האומללות הללו וכעסתי על העגלונים והאכרים שמכים בהן ואומרים להם „משבו בעולכם״. והקפדתי על מלמדי על אשר קרא את הסוס בועט והורג אחרי אשר עושה מלאכת בעליו ומטה שכמו לסבול את כל אשר מוטל עליו ולא יגע לרעה גם בזבוב מזמזם ונזכרתי במה שפרש״י עה״פ „ישכר חמור גרם״ וז״ל חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד, רובץ בין המשפתים, כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא. ואמרתי לנפשי במה זכה החמור להגדולה הגדולה ז: שסובלי עול תורה יהיו נקראים בשמו, ובמה הפסיד הסוס שהחמרים ובעליו השונים מעבידים אותו ולא יתנו לו לנוח כשהוא רוצה גם בין תחומי עיירות שהעוזבי תורה והמזנים אל אשת חבירם וכפויי טובה וגסי־הרוח יהיו נקראים על שמו? וכשבאתי למהר החדרה שאלתי מיד את מלמדי למה נבדל הסוס מהחמור לרעה בעיניו? ברר לי שטבעו של הסוס הוא כשיעמוד על אבוס בעליו ואינו עושה מלאכה לבעוט ולצהול ולא ירצה לשאת גם בעול קטן ומנתק את ההרצובות מעליו, ועושה מלאכה ומושך בעול רק כשהוא קנין עני שלא יתן לו לאכול כדי שבעו ואין בו כח לבעוט וטבעו זה הוא ממש טבע הסוס בן שתי הרגלים שדרכו לבעוט מתוך עושר ולנתק כל מה שלא ירשה לו להיות שובב והולך בשרירות לבו הרע.

„האדם שיש בו מע״ט ולמד תורה הרבה דומה לסוס שיש לו כלים נאים ואדם שאין בו מע״ט ולמד תורה הרבה דומה לסוס שאין לו רסן לבלום כיון שאדם רוצה לרוכבו זורקו בבת אחת״. [כ״מ בכתוב מע״ט וגם מדות טובות הכונה על מצות מעשיות צדקה, גמ״ח, שבת, ק״ש ותפלה וכיוצא] (אבדר״ן פכ״ד ובכסא רחמים שם) כלי הסוס הנאים הם רסנו ומתגו וכלי האדם הנאים הם חסדו ומעשיו הטובים שמעידים עליו שהנשמה מושלת על גופו, וכל חושיו כחותיו

ורגשי לבו משעובדים לממשלתה, ועל האנשים הערומים שאין עליהם הכלים הנאים האלו אמרו חכמי המוסר את הפסוק „לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי" (קהלת סוסים בכרכבי פרעה, רש"י בה"ש א') ר"ל כמו סוסי רכבי פרעה שינו דרך הארץ שהיא: „סוסים מושכים האופנים ונהפך הוא שנמשכו הסוסים אחרי הסדינים" (פירש לאהרן ב"פ) כן שנתה „רעיתי" את דרכה בזה שגופה מושל על נשמתה והיא נגררת אחריו והגוש עפר זה ישלט על החצובה מתחת כסא כבודו וכל כשרונותיה וכחותיה נתונים להפיק' חמדתו ותאותו, והאדם הזה מגיס דעתו, רוחו ולבו ומשתרר על אחיו ופורק עול הצבור מעל צוארו עד שלעניני ישראל יהיה כעכו"ם גמור והשכינה מיללת עליו (עין סוכה כ"ט. סוטה ה'.) ומגמתו היא להרבות הונו גם אם יעשק שכר שכיר, ויצא למלחמה על כל העומדים לו לשטן ואינם מניחים לו לעשות עושר ולא במשפט ומואס בשינה ויומם ולילה לא ינוח מבלי לחוש שמא ירדו נכסיו לטמיון והוא לירכתי שאול.

שקוע בבהלה גדולה לחטוף מהאי־עלמא ולהתענג בעליזות נפש גם ממה שאינו רשאי ונשמתו שבויה בידי גאון־רוחו שאינו מבחין בין אסור ומותר, ישכח חסדי אל ולא יראה שחת בעיני־הרוח שלו כדרשת רבא בר רב עולא על הרשעים שלא די להם שאינם הדין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להם כאולם גם כשמספרים מדרכי המיתה ואחריתם בפיהם ירצו סלה (שבת ל"א ע"ב ת' תרבע הדגה) וכספם וממונם חביב להם מגופם־המת, ואומרים: „לא איכפת לנו מה שיעשו עמנו כשנמות", אבל אינו חביב להם מגופם החי שעליו מוציאים כל ממונם להספיק לו כל חפצו במדה גדושה. (ילקוט יבמות כ"ב י"ב כי מתר נמית) ואמרו שבית־החיים וההסתכלות בעיני בשר באחרית האדם הם רופאים נאמנים ומובהקים לרפא את הנשמה המשעובדת להגוף שסופו לעפר; גם לאלה שהזכרת יום המיתה במחשבה לא תועיל להרגיז יצרם הטוב על יצרם הרע.

פלוגתא היא לחז"ל בטעם היציאה לביה"ק חד אמר „הרי אנו חשובין לפניך כמתים' וחד אמר „כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו" והאיכא־בינייהו בין שני הטעמים היא קברי־עכו"ם שלטעם בקשת רחמים אין יוצאים משום שעכו"ם אינם בני־רחמים ולטעם הרי אנו כמתים יוצאים גם לבית קברות עכו"ם. (תענית ט"ז) ויש לאמר „איכא־בינייהו" חדתא בין שני הטעמים, ולטעם

הראשון אין צריכים לצאת לביה"ק אלא עשירים וטובי לב שהחיים חביבים להם, אבל לא העניים החשובים כמתים שחייהם מרים להם ומחכים הם להמות שאמרו עליו „והנה טוב מאד זה המות" משום שעושה קין לצרות העני החי וחשוב כמת, ודירתם מטתם ושלחנם מזכירים להם שהם־מתים ואינם צריכים לצאת לשדה הקברות. ולטעם השני יוצאים רק המתפללים על החולים, הדלים וכל אלה שמדת הדין מתוחה עליהם שצריכים רחמים לרחמם ולפרקם מאסונם, חלים נזקם וצרתם. כי קברי־אבות שיוצאים להשתטח על קברי־הרפאים הוא מנהג ישן בישראל עוד מימי בן יפונה שהלך להשתטח על קברי ישיני חברון ולהתפלל על עצמו שלא יפול בעצת המרגלים (סוטה ל"ד) ויש שנוסעים למרחוק הדך ימים או דרך מקומות סכנה ביבשה בכדי להרטיב באגלי־דמעה את קברי־האבות והנפשות־האהובות בחודש אלול, או לפני תקופה נכבדה בחיי האדם כמו כלה לפני חופתה ואשה לפני לידתה, והנשים קוראות להשתטחות זו „קריעת קברים" והיא אינה שיכת להעשירים שמודדים להם במדת הרחמים.

מה שקוראים ליציאת סתם בני אדם לביה"ק „יציאה לקברי־אבות" הוא לא במובן אבות הורים ומולידים; אלא במובן מורים ומלמדים כמו פרקי אבות, משום שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ולכן נקרא אברהם אב המון גוים ואליהו אבי אלישע ובני אהרן תולדות משה. (סנהדרין י"ט) ע"ש שהשפיעו מתורתם על אחרים להיטיב ולשפר מדותיהם והנהגותיהם. וע"ש זה נקראת השתטחות הקברים והיציאה לבית החיים בתענית, באלול, ער"ה ועיו"כ „קברי אבות" מפני שמלמדים להבועטים מחמת עשרם זהוחי הדעת השטופים במיני שעשועים ומשתגעים, לשנות דרכם הרעה ולישר ארחות חייהם העקומות. ומספרים על כילי אחד שלא השתתף בצרכי העיר ולא נתן כלום להחזקת מוסדות הצבור, פעם אחת נתמנה לראש־הקהל נבון אחד שהיה עסקן צבורי גדול, שהשתדל לגבות גם מהקמצן הזה ולא מצא עת יותר נאותה להשתדלותו זו, אלא בשעה שיצא לביה"ק ואחז בידו את „המענה לשון" והקיף את בית העלמין, ושם מצא הגזבר מקום לגבות ממנו, בהראותו לו באצבע על סוף ימי האדם ותועלת הון ביתו בבוא קצו, ואמר לו ביאור בדרשת חז"ל עה"פ „אדם כי ימות באוהל" אין התורה מתקימת אלא במי שממית עצמו עליה. שהכונה שכל מצוה שבאה ליד האדם צריך לעשותה מבלי התנצלות „אין לי פנאי"—ואם היא מצוה

שיש בה חסרון כיס—„אין לי כסף", ועליו לצייר כאלו מת ונקבר וישכב בקבר, וכמו אז לא יעשה דבר בעסקיו ובביתו, לא יקנה וימכר ולא יגלגל את הגלגל במכונת בית מסחרו וטרדותיו, כן עתה יאמר בלבבו אלך ואקבע עתים לתורה ואפזר לצדקה, ואמות לשעות ידועות ביום מביתי ומחנותי ומטרדותי וממעותי. הדברים לא החטיאו את המטרה ונכנסו בלב העשיר המצמצם הזה שנעשה אח"כ פזרן ונדבן לעניני הקהל ביד פתוחה.

היהודי לא יקרא את חצר־המות שלו בשמות־מתים כמו „מקום קבורה" „קרקע לקבורה" (Buryingplaze, grare-yard) כי אם בשמות חיים כמו בית עולם, בית־מועד, מקום טהור, מקום טוב, מקום קדוש ומקום־נצח ושדה־החיים או בית החיים, ונוהג בו קדושה כמו בבית הכנסת ובית המדרש מבלי לעשותו קפנדריא ולנהוג בו קלות ראש. [יו"ד בס"ח) ומעשה באחד שנדחה ממחיצת הח"ק בשביל שקרא לבית העלמין „שדה־מיתה", משום שגדולה היא השפעת הבית־מועד לכל חי מהשפעת האהל מועד, והשפעת הקברים מהשפעת המזבח. כי המקדש והקרבן החזירו את האדם החוטא למוטב ע"י שראה שם ונוכח לדעת שע"י הולכה והבאה אחת בסכין השחיטה ישאר הבעל חי שזה עתה דלג, קפץ, צהל ושמח והי, בלא תנועה וחיים ויתבונן לדעת כי עולם כזה שחברול חוק ממנו לא כדאי למסור נפש בשבילו ולעמול הרבה למלא תשוקת הדמים הרותחים בהעורקים קודם שנחתכו לשנים, כי מה שאפשר לעשות להבהמה אפשר לעשות גם להאדם, אף כי שיחזור מדרכו הרעה בראותו קבר אדם כמותו ולפעמים אדם גבוה ממנו בכח וגבורה שהיה חסון כאלון וכחלמיש שלא ידע מכאב מעולם ונקטף בדמי ימיו ע"י נשיכת־מזיק או הרעלת הדם מנעיצת מחט שהעלה הלודה ובדומה. במזבח־האדמה ראה כבשים בני שנה תמימים שעלו כליל על האש ופה בשדה־הקברים יראה תינוקות בני שנה תמימים שלא טעמו טעם חטא שבים לעפרם וחוזרים לאדמתם ושופרא דילדותא בלה בארעא וחיים צעירים נקמלים בתחלת התפתחותם ופריחתם וישים אל לבו שאלה צעירי הצאן שלא חטאו לא מתו אלא בעון אבותיהם וישכיל להבין מה שהחטא גורם ויפחד מהחותם השחור שמלאך המות מניח על הפנים השמנים והאדומים וכשיעמד בדוכתא מנוולתא יעבר לנגד עיניו תמונת החותם השחור זה ויביא חשבון בנפשו כי יורדי דומה וגופים בלים אינם יכולים למשול על בת השמים ואין

ללכת בקומה זקופה שתהי׳ כפופה בקבר ורמה שולטת בה (עין מגילה ג׳ א׳ קאי במקום הטינופת לימא עיזא דבי טבחי במיני מינאי ר״ל גם לבע״ח יש גוף במן ואיך יתגאה בו האדם) וכשיאמר פיוטים בבהמ״ד שהאדם משול כחרס הנשבר, כענן כלה, אבק פורח, חציר יבש ורוח נושבת יכנסו הדברים עמוק, עמוק בלבבו ובכל מקום שילך ילך הרעיון הזה עמו ותמיד לא ישכח כי הוא רק ציץ נובל וצל עובר ובזה ינצח את אויב נפשו הרוצה להדיחו מדרך הישרה לעשות כל הישר בעיניו.

ונהגו היוצאים לקברי אבות להקיף את בית העלמין ולמדוד הקיפו בחוטי צמר־גפן ועשו מהם פתילות לנרות בית המדרש או בית הכנסת והיו׳ נקראים „נרות־שדה״ ולאורם למדו והתפללו והסתכלו בהם למען יזכרו את יום צאתם מן העולם הפרוזדר להעולם הטרקלין, ולא ישכחו את תורת האבנים הקרות וישמעו את מוסרם ותוכחתם להמואסים בשינה [בכדי לשחוק בקלפים ולרדוף קלון בחברת בני־שחק ועושים כל דבר־און ביום להשיג ממון ולעשות עושר באין לו כנפים לעוף למעלה גם לגרמי הגפן והם מופקים כסוסים נמורים] ושוכחים טובת מחוללם ונושכים בועטים ומזיקים לכל הרוצה לבלום ולהשים רסן בפיהם המדבר נבלות, שקר ורכילות; שכל מי שיש לו אזנים קשובות שומע שפת המצבות האלמות שאומרות לו „בן אדם סופך לדור בדירה שאין בה פתחים, חלונות, אויר ואור; רק רמה ותועלה ולמה יגבה לבך בדרכי יצרך הרע״! ואור הכהה של נרות השדה האיר את מחשבי נפשות אילי הכסף לראות את הנולד ולהסתכל באחריתו וסופו, והבינו זוודא ועשו להם צידה לדרכם הנצחית.

כל יהודי מאמין דאג לצרכיו לאחר מותו כמאמר ר״א צריך אדם שיהא לו מסמר או יתד קבוע בבית הקברות כדי שיזכה ויקבר באותו מקום וגם העני שפרנסתו היתה מצומצמת דאג לקבוץ ולקמץ מגופו החי לצרכי גופו המת שיהא לו תכריכים ואחוזת קבר משלו (ב״ב ק״ג ויקרא רבה ה׳.) וצוו בזמן פטירתם על הלבשתם ותכריכיהם משום שלבם היה שלם באמונת התחיה בביאת המשיח ור׳ ירמיה מפקד אלבושוני היוורין חפיתין אלבושוני בנרסיי יהבון מסנאי ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטרא אין אתי משיחא אנא מעתד. (ירוש׳ כלאים פ״ט, אבל אנו נוהגין לצאת בכלי פשתן כתקנת ר״ג דיבנה ומושכב כדרכו לפרקו עין מ״ז ס״ה בהשמט״ס, ונוהגין אחרת) והרתו על מצבת קבריהם מלים ותיבות מעידים על אמונתם בהשארת הנפש ובהתחברותה שנית עם גופה כמו ז״ל, הנצב״ה, בג״ע תהא מנוחתו, נפשו בטוב תלין, בצל שדי יתלונן ומנהגו של

היהודי שונה ממנהגי הגוים שנוהגים בהלבשת בגדי היים להמתים ועוד מוסיפים לקשטם באבני הפין ותכשיטי זהב בקברם, ונוהג בהלבשת בגדי מתים להחיים כמו הקיטל שילבשנו בסדר של פסח, ביוה״כ ובשעת חופתו; בבדי שידע כי הולך הוא לבית עולמו ולטרקלינו אשר שם תהיינה אבנים יקרות, צמידים, קערות כסף וכפות זהב, שני לוחות הברית, עשרת הדברות, צדיקי העולם ונושאי דגל התורה והמצוה (כ״ל ס״ו, במ״ר י״ג).

היהודי הזה שיתן אל לבו לדעת תכשיטי עלמא־דאתי, הוא לא יבזבז מכספו להניח ידי פרחים על הארון המובל לקבורות בקרון מבריק שחלונות זכוכית בו; כמו שנוהגים אחינו־העשירים דלי־הרוח לקשט קברי המתים ולאבד ממון על צמחי־יגון ופרחי־אבל כמו שעושים הגוים שזהו דבר שאין בו תועלת להשוכן עפר שאינו מריח ואינו רואה את דורן־המות שמביאים לו אוהביו. מוטב היה לו הוציאו הממון הזה לצדקה להלביש את המתעסקים וחופרי הקבר שרובם גרים ודלים וגלמודים, ומי שיש רחמנות בלבו ומוח בקדקדו בראותו, את פיזור־הממון להוצאת המת ולציוני הקברים וקישוטי הבית־עלמין ותלי־העפר שממעל לראשי הרפאים שעולים בדמים מרובים, בשעה שהחיים החשובים במתים גועים ברעב יאמר ויקרא קריאתו של ריב״ל כשעלה לרומי וראה שם עמודים של שיש מכוסים בטיפטיאות מרוקמים עם גוונים שונים בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו, וראה שם עני אחד ומחצלת קנים על גביו ומחצלת קנים תחתיו, על העמודים קרא „צדקתך כהררי אל״ אן דאת יהיב את משפיע ודי להם גם לקשט את הדומם שאינו מרגיש, ועל העני קרא „משפטיך תהום רבה״ אן דאת מחי את מדקדק, ואי לו גם כר להניח עליו ראשו, (ויקרא רבה כ״ז) ולו השכילו לפחות בשעה שרואים קין האדם ואחריתו להשתמשבהרי־הצדקה לטובת זולתם, אז הוציאו מתהום המשפט את האביונים הנטבעים בו והקילו מעט משא ענים, כי בעד מחיר מצבה אחת של שיש אפשר לבנות בית או בתים שישמשו לדירות החיים החשובים כמתים.

ועוד גרוע מזה עושים אלה שיצרם מבטיחם שהשאול יהיה בית מנוס להם ולית דין ולית דיין לדרוש חשבן על המעשים שיעשה האדם בחיו ואין שארית ושריד לנשמתו הם ישרפו גוף המת „במשרפות־הרפאים״ (Crematorium) ועושים התחכמות נגד פעולותיו של הקב״ה, (עין בפ״ת יו״ד בס״ג) בעונשו של

יהויקים שנעשה בו נקמה על חטאיו הרבים בדור של צדיקים, שבצבצה גולגלתו מקברו ואדם אחד עטפה במשי והטמינה בארגז ואשתו השבת שזהו ראש אשתו הראשונה והסיקה את התנור ושרפתה (סנהדרין ק״ד).

ואבני המצבות שנותנים בהן תמונות השוכבים מתחתן, שהצטלמו בחייהם בראש מגולה ובזקן מגולח. אין להתיחס עמהן במקום קדוש הזה שעל האדם היוצא להשתטח על הקברים, לתאר את סופו של השוכן עפר, שמצעו רמה ומכסהו תועלה, בבדי שיזדעזע ויעבר רטט בעורקי גוו החי, ובזה יבלם מרוצתו לכל אשר תמשכהו משובתו הפראית והסוסית, וגם אי אפשר לשום ציר לצייר ולצלם לצלם פרצוף האדם ומחזה פניו בכל ימי צבאו בתמונה אחת שיהא אפשר לאמר עליה כי היא תמונה שלמה וגמורה מהשוכן בקבר הזה, משום שהאדם ותוארו משתנה לכמה אנפין גם ביום אחד, קודם שאכל יש לו שני לבבות עם פנים נזעמים וזעפים, ולאחר שאכל שתה וישן יש לו לב אחד עם פנים שקטים ושמחים. שמע בשורה טובה נעשה שמן ועלה, שמע שמועה רעה נעשה נקמט ועגום, ושונות הן תמונות האדם בתקופותיו וזמ״ז, שבעה עולמות רואה האדם בחייו בן שנה דומה למלך שנתון בעגלת צב שהכל מחבקים אותו, בן שתים ושלש נקרא ילד שעשועים, מתחיל להשיח וחביב הוא על אביו ודומה לחזיר שפושט ידיו בביבין, בן עשר שנים קופץ בגדי, בן עשרים שנה כסוס נחים מפשר גרמי׳ ובעי אתתא, נשא אשה הרי הוא כחמור, הוליד בנים מעיז פניו ככלב להביא לחם ומזונות, הזקן הרי הוא כקוף, ועוד הן תמונות מתחלפות למאות בין ימי המלך לימי הקוף ובין ימי הנעצה להוימים שהולך על שלש והוא כעבר ובטל מן העולם, וההולך להחדר איננו זה שישן בערשו והעומד תחת החופה איננו זה התינוק של בית רבן והשוכב על דף הטהרה איננו זה שעמד תחת החופה. (קה״ר א׳. ב׳. ויק״ר כ׳. מ״ת תג״ה)

אם ירצה אדם לצלם את תמונות האדם מבואו ועד צאתו ועד בכלל ולהחזיקם באבן על קברו, צריך להציב על קברו מצבת אבן גבוהה וגדולה ולמלאנה בתמונותיו מכל עבריה, ואז למד האדם לפחות פירושם של הדברים „כי הולך אדם לבית עולמו״ וראה איך שיום המות מתחיל להופיע מיום הולדו ומתחלה ימות היונק, התינוק והילד ואח״כ הנער, הבחור, הבן כח, הנבון, היועץ, וכו׳ אבל תמונה אחת מלבד מה שיש לפקפק בהצטלמות

האדם שהוא לא לפי דקדוקי הדת (עין יו"ד קמ"א ובמקומות המסומנים בציונים לפרצוף אדם) פוגמת הרהורי הנשמה הנרדמת בהחי שיצא לביה"ק שמביט על התמונה הנתונה באבן ואינו חושב מכליון האדם הנורא וקצו מתחת להאבן.

בני האבות, תלמידי משה והנביאים עדרי אל וצאן מרעיתו השתדלו לשפר מעשיכם בהמשכת המנוול לבית המדרש (עין ויק"ר בזכות יוצאת האבן נתנה לו פרשה „על כל מת לא יבא".) ולא בהיציאה לבית הקברות, ויהיו הספרים ולא הקברים מלמדיכם דעת אל ותורתיו. פנו לכם להארבעה השלחנות הערוכים שהם ישברו את לבכם האבן ואל תהיו נזקקים לפנות אל הארבעה־גרמידי ולמצבות האבן שהם מספרים שפלות החומר העכור שבו מתפאר מלך האביון, ורבי תנחומא פתח ואמר בשם אחרים שישראל מקבלי התורה צריכים לזכור כל מה שעשו להם ולשלם לאיש איש כמפעלו לטוב טובה ולרע רעה, [עין מ"ה תצא עה"פ זכור וגו' אל תהיו כסוס כפרד אמר הקב"ה לישראל אל תהיו כסוס כפרד שאין בהם בינה ומה טבעו של סוס אם אדם הולך ליתן לו מאכל ליתן עליו הכביצין בולם ועוקם אותו ומבעטו וכן הפרד אבל אתם אל תהיו כן אלא הוו זהירין למזגיה לטבא טיבותי' ולמזגיה לבישא בישתי' לטבא טיבותי' לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לבישא בישתי' זכור את אשר עשה לך וגו'] אף כי שצריך האדם לזכור חסדי יוצרו שעושה עמו תמיד כדרשת רז"ל עה"פ „מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי" מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מלל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית וכן קדם המקום להסוכה, הדמים להלולב, הטלית להציצית, השדה להפאה, הגורן להתרומה, העיסה להחלה והבהמה להקרבן, (ויק"ר כ"ז) ודור המדבר שבעטו ומרדו בגואלם שהוציאם מאפלה לאורה וכפו בטובתו וקראו ללחם־האבירים שהמטיר להם מן השמים להם הקלקל והיו כסוס וכפרד אין הבין בא עליהם עמלק הכפוי־טובה שנצטוו ישראל שלא לקחת מארצו ולעשות לו רעה ונלחם עמהם [(עי' תנחומא בשלח כ"ח) יבוא עמלק כפוי טובה ויפרע מעם כפוי טובה וג' יבואו אלו כפויי טובה—בני עמון ומואב—ויפרעו מיואש כפוי טובה שנאמר ולא זכר יואש המלך החסד אשר וג' ויהרג את בנו ובמותו אמר ירא ד' וידרש. (עין בעה"ט סוף ויצא)]

אל תהיו כלוט והצרפתית שאמרו שניהם דבר אחד, ולוט שכח חסדי אל עמו שהיו בזכותו של אברהם. ואמר „עד שלא הלכתי אצל אברהם היה

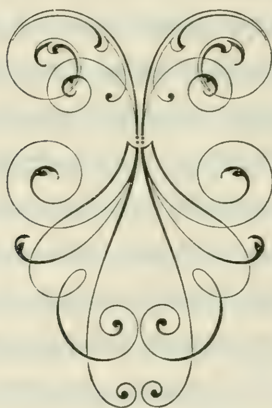
הקב״ה רואה מעשי ומעשי בני עירי ואני צדיק ביניהם עכשיו שאני הולך אצל אברהם שמעשיו מרובים משלי איני יכול לעמוד בגחלתו״ וכן אמרה הצרפתית לאליהו „עד שלא באת אצלי היו מעשי רבים על בני עירי וגו״, ובשביל זה נקראים „שני בני אדם״ ר״ל החזיקו במדת אדה״ר, שלא הכיר והודה בטובתו של הקב״ה, שנתן לו עזר שמעמידו על רגליו ומאירה את עיניו, ותלה קלקלתו בה באמרו האשה אשר נתת וגו׳. (עין ב״ר ג׳. פ׳ ה׳.) התרחקו מהמדה המגונה זו שהחזיק בה שר המשקים שלא זכר את יוסף, ובשבילה נהרג כהן ונביא במקדש.

משרע״ה ששמו העיד על הכרת טובה להעושה דבר טוב. ואמר לה הקב״ה לבת פרעה משה לא היה בנך וקראתו בנך אף את לא את בתי ואני קורא אותך בתי, שנא׳ אלה בני בתיה בת־יה, ובנך זה שנקרא בעשרה שמות לא יהא נקרא ממני אלא בהשם שקראת את לו, הכיר טובה ליתרו ובשעה שאמר לו הקב״ה „ועתה לכה ואשלחך אל פרעה״, א״ל רבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן בית ומי שהוא פותח פתח לחבירו נפשו חיב לו, ולא יצא מביתו עד שהרשה לו חותנו, ומשום שפתחה הצרפתית פתחה לאליהו והתגורר בביתה, היה זהיר בכבודה יותר מבכבוד הוריו. וכשנמסר מפתח התחיה בידו, לא החיה את אביו או את אמו, אלא את בנה של האשה שנתנה לו פונדק בביתה. וכן עשה אלישע כשהיה מפתח של תהה״מ בידו החיה את בנה של השונמית שהתאכסן בעלית ביתה, ולא החיה את אביו שגידלו והצטער ממנו הרבה. משום שקרבת ורחמי האב לבנו הם לא רק מצד המוסר בלבד, אלא גם מצד רגשי הטבע שנוהגים גם בין בעלי החיים ואפילו האכזרים כהיארוד והעורב דואגים לגורל בניהם. ומצד החשבון שהבן הוא הוטרא לידא דאבא ודאמא לעת זקנתם ומרא לקבורה ללכת אחרי מטתם וללוותם לבית עולמם ולהעלות נשמתם מיד שאול. ולפי זה החשבון והטעמים הנאמרים יהיה האב מחויב ועושה, אבל הנכרי שאינו מחויב ועושה רק משום רגשי־המוסר ופקודת אל שצוה על אהבת רעים, זה ראוי להביע לו ברכה ולהחזיק לו טובה על מפעלו המוסרי הזה.

יעקב אבינו החזיק טובה להמקום שנהנה ממנו ושלח להם דורונות ותקן להם תקנות מטבעות, שווקים, מרחצאות, (ר׳ה ב״ר ע״ט, ויקר״א פרר״א מ״ח. ב״ר ה׳.) ורשב״י ובנו הרגישו חובה בעצמם לעשות דבר מה לטובת העיר

טבריה שנהנו ממנה, וציינו בה מקומות הטומאה. והמוצא דבר אחד טוב בספר אחד לא ילעוג עליו בשאר דברים שמצא בו משום שאין זורקים אבנים להבור ששתו ממנו מים פ"א. (ב"ק צ"ב ובענף ספ סבת ל"ג)

בנוהג שבעולם אדם שיש לו שדה נותנו לארים למחצה לשליש ולרביע אבל הקב"ה אינו כן משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות ולא אמר להפריש לפניו אלא א' מעשרה (מ"ת רלה פ"ז) אל תהיו כפויי טובה לבעוט מרוב טובה ונחת, עשו צדקה ותחי נפשיכם לנצח! אמן.

תודיעני אורח חיים וגו׳ (תהלים ט״ז) אלו שבע כתות של צדיקים שעתידים להקביל פני שכינה ופניהם דומות לחמה ולבנה, לרקיע, לכוכבים, לברקים ולשושנים ולמנורה הטהורה שהיתה במקדש וגו׳ איזו כת החביבה והנעימה שבהן תרין אמורין חד אמר זו שבאה מכחה של תורה ומכחן של מצות, ואוחרנא אמר אלו סופרין ומשנין שמלמדין תינוקות באמתן שהן עתידין לעמוד בימינו של הקב״ה הדה״ד נעימות בימינך נצח (ויק״ר ל׳.)

האחרון שבנביאים בנבואתו לבני דורו איים עליהם שמשפט אל לא יתמהמה, ועליון יקרב להעיד ולדון את המכשפים והמנאפים ונשבעים לשקר והעשקים שכר שכיר אלמנה וכל אלה שהם תשושי כח שאין פחדם מוטל עליהם. (מלאכי ג׳) אבל טרם אשר השיגם משפט שמים לבערם מן העולם, ורבים הם גם בדורנו המתימר בהשכלתו, האמגושים, הקוסמים והמנחשים בגורלות, בקוביא, בחולדה, בעופות, בפת, במקל ובכל יתר הדברים והסימנים שנהגו בהם המכשפים לפנים, ורואים הם ברכה בהבליהם שמפרסמים עליהם בעתונים ובהפצת כרוזים ומודעות, ואשה האיטלנית שהתפארה בהשבעת גופות המתים המתגלים לקרוביהם ומספרים להם מכל הנעשה בעולם האמת, הוליכה שולל גם את אנשים גדולים ומלומדים כהמומחה לתבונות הפושעים לומברוסו. ובפתחי הבתים שאין מזוזה קבועה בהם, קבועות שם פרסות ברזל לסימן הצלחה, והכופרים באמונת השגחה וצפית כל המעשים מאמינים שהנשים הצועניות או התרנגולים שקוראים בעורב יודעים הם את המחר והעתיד של בני אדם. והמנאפים תקיף יצרייהו ושליט בהו ומביא אנדרלומסיא בעולם ונושא אדם אשה בשתי מדינות, ואשה נשאת לשני אנשים ועוזבת את בעלה ובניה ותלך לשבת בצל בעל שעזב את אשתו ובניו, ועבד ימלך ויתעלה לגדולה ע״י הכסף שגנבה האשה מבעלה ומסרה לידו, ושפחה תירש גבירתה שבעלה קין בה והשאירה לאנחה ודאבון לב ואין מספר להנשים הנוגות והגלמודות והעגונות המתרבות באשמת המנאפים ונשי־הזמה.

והנשבעים לשקר מתרבים מיום אל יום בין כל הכתות והמינים מבלי הבדל בין עול־ימים למי שעברו עליו רוב שנותיו וכאיש כן האשה נכשלים

בחטא „שבועת שקר" עון שהוא חמור לבני אדם שגם פועלי און העושים במחשך מעשיהם חוששים לקדושת השבועה והנשבע למרמה נכתם עונו ונדחה ממחיצת החברים ובשנת תרע"א בשנלה גענארא חבר ה„קאמארא" [כס הגדת ליספים בהשלה פדה על כל יפני היעלי] את מעשי חבריו איימו עליו להמיתו על אשר עבר על שבועתו שנשבע למרמה בכניסתו להאגודה בשרפת בשר הזרוע ונטף דם כמנהגם. ואון בן פלת שנספח לעדת קרח לחלוק על משה רצה להתחרט אחרי דברי אשתו שאמרה לו: „מה לך בשררה זו אם ינצח משה מ"מ אתה תלמיד ואם ינצח קרח אתה תלמיד" אבל ירא מפני שבועתו שנשבע להם ללכת עמהם ואמר לאשתו „מה אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו". ולולא חכמת אשתו ותחבולותיה כי אז נבלע עמהם (סנהדרין ק"ט) וגם המחריבי קרתא הפורצים גדרי מצות וסייגיה וסותרים כל מה שנבנה ונתקן בעניני דשמיא בעיר, משמשים בשבועה לחזק חבורם וכנוסם שהוא רע להם ורע לאחרים, ומתנצלים כי אינם יכולים לקבל תקנת־הקהל מפני שבועתם שנשבעו שלא לקבל, וכשמורים להם שהנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועתו שבועת שוא אינם רוצים להאמין (עין יו"ד רכ"ה ג"ע) ומתנכר השולח גט לאשתו מקבל באלה חרם ושבועה שלא לבטלו (אה"ע ק"מ. וכלה מהומר השבועה בשבועות ל"ט) ולהוציא מלב המעלילים על היהודים שהם משתמשים בדם של נוצרים לפסח נשבעו חמשים רבנים בקינגרס הרבני שהיה בשנת תרס"ג מן ט"ז עד י"ט מנחם אב בביהכ"נ שבקראקא שאין בינינו איזו כתה או אנשים פרטים שיעשו הדבר הרע והמשוקץ והמתועב הזה, משום שיודעים הם כל באי עולם שהמירא להו לאינשי עון שבועת־שוא ונזהרים בהם גם החשודים על עבירות־חמורות, ונהוגה היא השבועה בכל בתי משפט וערכאות שלהם וקודם שנשבע האדם לאמת את דבריו אין מקבלים ממנו עדותו. כי כל הנברא בצלם אלקים נשבע על טהרת נשמתו שיהא צדיק ולא רשע בגיחו מרחם אמו (עין נדה ל' מהבישן היתו י"ג) ומחללים שבועה זו ונותנים נפשם על הטומאה, הקלקלה והתעובים ואינם משמרים נשמתם כפי שקבלו על נפשם בצאתם לעולם ובמעמד הר סיני שמושבעים ועומדים מהר חורב זה.

בשבועת שקר זו נכשלים גם המעולים והעומדים בראש העם, הרבנים, השובי"ם, המלמדים והשצי"ם והעושים סחורה בדברים כשרים, וכל המתפרנסים על חשבון הדת, שצריכים לעמוד לימין המקום ולהיות אהובים חביבים

ונעימים ליוצרם. לא אדבר בדרושי זה מהרבנים שאינם באים מבחה של תורה ומצות, שדרכם למכור היתרים על נשואי תערובות והסכמות על קבלת גרים בלא מילה וההתדמות להעמים, כי לא על זה אני דן עתה, משום שזהו אחד מהחזיונות המעציבים, שהתאזרח בין הטועמים מצוף החיים החומריים, שבדרשות הרבנים החרדים, אי אפשר לשנותם לטובה. והנני רוצה לנגוע במקום הפצע המכאיב ביותר שמתפשט בין הרבנים נושאי דגל המסורה העתיקה, בזה שאינם נזהרים בדבריהם ובכבוד חביריהם וחלק השוב מסבות הגורמות לירידת הדת צריך לזקוף על חשבן זה.

כי דרך האדם הוא, להציג למופת את החשוב ממנו, ואומר: „אם הוא רשאי לשתות תה אצל גוי מותר לי לשתות יין אצלו", „ואם הוא מטמין בצונן בשבת מותר לי לבשל בשבת", ואם הגדול יעשה דבר היתר שנדמה בעיני הקטנים ממנו לאיסור, יגרם בזה שילמדו ממנו להקל באיסורים חמורים, (עין שבת נ״א) וכשיהיו הגדולים שנים אחד אוסר והשני מתיר שומעים יותר להמתיר, ועדיף הוא להם מהאוסר, וילמדו מהיתרו להרבות בהיתרים, גם בדברים שאין לפקפק ולהסתפק באיסורם, כמו שקרה עוד בימי רבי, שהיהדות היתה בתקפה. שדרש שחשותה חומין ביוה״כ חיב משום שהוא משיב את הנפש, ורב גידל מבירי דנרש לא היה נזהר בכבוד רבי ובדבריו, ודרש לפני בני מקומו שלא אבו שמוע לדבר ד׳, (עין חולין קל״ז אמר ר״נ אמר רב נכנסתי נבוקך מיכליך לפי שכולם היו רעבים ומחזקים לגנבים) שאין הלכה כרבי וחומין אינו מבטל את הענוי, לשנה הבאה יצאו כולם, מזגו ושתו הלא ביוה״כ, ר״ג כששמע מה שעשו בני נרש והתקלה שיצאה מהשלש תיבות שאמר בדרשתו „אין הלכה כרבי" שזאת גרמה שעיר שלמה לא התענה בצם העשירי, איקפד ואמר שהוא דרש רק שחשותה פורתא, חומין חי בדיעבד, פטור. אבל חומין מזוג, טובא ולכתחילה לא אמר מעולם. (עין יומא פ״א) ורבים מרבני דורנו נקראים לאמר: „אין הלכה כהמחמיר" במחיר ממון, ומתירים לקנות דברים שיש להוש בהם לאיסור אצל אנשים שאין לסמוך עליהם, ושכבר הכשילו את הרבים, ומשום זה הכריזו עליהם וקנסום שלא ימכרו כל דבר, (עין חולין ל׳ בקוס רבה לשבת תמיד למכור אמנוי) ואם יש מן הביעור והניוול לקנות רבנות ולהתמנות בכספא, „וא״ר דיין זה שהוא מתמני בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור". (ירו״ש בכורים פ״ג) אף כי

שמבוער, מגונה ורע הדבר הזה שמוכרים הרבנות בכספא ובשוחדא, ואין להתרעם אם אין מחלקים כבוד, אין עומדים ואין קורין רבי, לרבנים הללו, ורק יש להצטער על אשר מאשימים באשמתם גם את הרבנים הנזהרים ומגינים על כל עניני הדת.

השובי"ם שעוסקים בשחיטה וזביחה יכולים להשריש בלבם מדת האכזריות לכן צריכים להשתדל שיהא לבם פתוח בתורה ודלתות ביתם פתוחות לעניים ויהיו זריזים במצות ובמעשים טובים, רבים מהם אנשים אמידים שטרודים בצבירת ממון ומחמת טרדתם בעסקים שכחו גם את דיני שו"ב היותר נחוצים וכשנשאלתי על עו"ב אחד שחלה במחלה אנושה וארוכה, אם מותר לו לעסוק בשו"ב לאחר ששב לבריאותו מבלי קבלת חכם חדשה משום שהחולי והצער וטלטול הדרך גורמים שכחה כרב יוסף שחלה ושכה וכר"י שחסרה דעתו כשחסר כספו וכשתבעו מיניה אורייתא לא ידע ואמר: דעתא בליבא תלי' וליבא בביסתא תליא. (כתובות, ירושלמי תרומות, ועין שבת ל"ג ויפה יעקב שלס) וזה השו"ב חלה ונצטער ונתטלטל במסעיו לרופאים שונים ואבד את כספו על הוצאת־הרפואה. והשבתי שזהו מפורש בשו"ע התניא שבענין שיש לחוש שמא שכח עיקרי ה"ש צריך לבדקו כאלו בא לשחוט בתחלה, ונמצא בספרים שחיישינן שמא אבד הרגשתו ומהראוי לברר הכל ע"י הבחנה־חדשה, אבל שאלתי למה מקפידים דוקא על השו"ב העני והאומלל שמא שכח עיקרי דיני השו"ב ואינם חוששים לשחיטת השובי"ם ששכחו משנתם מחמת טרדת הרכוש והנכסים והרחבת־הדעת כבני רבי חייא שיצאו לערי השדה לעסוק בעבודת אחוזתם ואשתכח למודם וכר' נהוראי ששכח לקרוא עברית מחמת נחת ונעקר תלמודו ממנו עד אשר קרא בספר במקום „החודש הזה לכם" „החרש היה לבם" כי כן הוא טבע היין המשובח, המרחצאות במים מלוחים התענוגים וחברת המתענגים ומתעלזים לבטל את האדם מלמוד התורה, (ברכות י"ח, שבת קמ"ח) ובסביבה כזאת נמצאים חלק גדול מהשובי"ם שלנו שרעתם רחבה עליהם וטרודים הם תדיר בדברים שמבטלים מעסק התורה עד שאינם יודעים לקרוא עברית שאינה מנוקדת והם חוסמים הדרך בפני השובי"ם המובהקים ששחיטתם אומנתם ומתקדשים בה בכל פרטי הזהירות, ואי אפשר להוציאם מחזקתם גם כשאינם נוהגים כשורה במינוים ואפשר להמליץ עליהם דברי הנביא (ישעי' ס"ו) שוחט השור־מכה איש. ר"ל זה השו"ב שצריך לרחם על הבריות מתאכזר

עליהם והשוד ועלול הנהו גם להכות איש, זובח השה עורף כלב. ר"ל להוט הוא אחרי השחיטה והכנסת השו"ב שגם את הכלב היה עורף בשביל רבע דל"ר והניח עליו חותם כשר והעלה גם את דם החזיר למנחה, כי לא איכפת ל"ו ולבם לא ידאב שמא פן ואולי תצא תקלה מת"י.

אחרים מהשצי"ם שרובם מוהלים אין להם המעלות שמנו חכמים בהעובר לפני התיבה להיות שלוחא דצבורא ונכנסים לבית הכנסת רק משבת לשבת ומתפללים רק תפלת הורת הש"ץ אבל לא התפלה שבלחש שאין מקבלים בערה שכירות וישנם חונים באלה שמגלחים זקנם יום אחד לפני אמירת „הנני העני ממעש", ומשתדלים שיהיו עניים במעשים טובים ועשירים במעשים אשר לא יעשה, ובשביל חמדת הממון ודמי המי־שברך שמקבצים ביום שביתת הנוצרים שהכל באים לסעודת הב"מ מאחרים את הכנסת־התינוק לבריתו של אברהם עד יום הראשון, ועושים את המילה שלא בזמנה, ובאשמתם מתבטלת המצוה הגדולה שנכרתו עליה י"ג בריתות. (נדרים ל"א) והנם שהעוגב הרומם תפס מקום הש"ץ החי בבתי הכנסת להמתקנים, בכל זאת מחקים הם החונים מעשי המתקנים ומנהגי הגוים שלהם ומכניסים אותם גם לבי כנישתא דידן להתפלל בשמלות הכומרים ובלא טלית מצויצת ובלא חליצת הסנדל ביוה"כ ובט' באב לבטל ב"ב וזובנם במועד ורגל, ולברכה בחופת חתנים, ומנהגי ישראל הישנים שחותם היהדות טבוע עליהם לזרא בעיניהם, ומחזיקים רק בהמנהג לברך מי שברך בשעת קה"ת וזמנים שונים משום שהוא מעניק להם ברכה. (עין רש"י מכות כ"ג ד"ה הבאת מעבר בגם הגוים בעבדו עכו"ם הלכו לקחת מעבר ועברו רק על מצות התורה שאין להם תועלת מהן, אבל לא על מצות עבר העבר שאחרים נותנים להם והם מקבלים)

המלמדים שהם השרים־היהונים להניק מחלבה של תורה לבני ישראל ללמדם חקי חיים, תורה מדות ומצות, כשמוסרים לידם את התינוק לינק משדי־החכמה ולהתפרנס מחלב הרוחני, משום שהאב בעצמו שעליו מוטל ללמד לבניו תורה הנהו טרוד ואינו יכול להיות אביו ורבו של בנו, צריכים להשגיח על מיניקות המוסרית זו, שתהי' לא פחותה בערכה מהמיניקות הראשונה שמסורה בידי הנשים [כי המניקות המה היו בידי הלועזים ולכן לא תלמד ספרים] שגם אז צריכה האם בעצמה להניק לפרי בטנה וכשנצטמקו שדיה ואין לה במה להניק לא תחטף מינקת מן השוק ומוסרת את בנה לרשותה,

אלא תדרש אחריה והולכת עמה אל הרופא שיבקרנה אם היא בריאה ואם יש חלב די הצרך בשדיה, ומביטה שלא יהא שקד צבה בצוארה, נגעים בבשרה, שינים וחניכים זבים דם על נקלה ועוד, ולא תקח נערה מבכירה אשר לא תדע עוד להיות אם, ואשה שהלבה עכור וכחוש, ותחזר אחרי אשה שאין בה המגרעות הללו ושיש בה מעלות הרבה, ומשלמים לה שכר הגון ואם אוכלת דברים אסורים לרפואתה ישכור האב מינקת אחרת משום שהחלב הזה מטמטם הלב ומוליד טבע רע (עיין יו״ד פ״א) ואם האם תניק את בנה לא תאכל דברים רעים כמו כשות, חזיז, דגים קטנים וכל שממעיט את החלב ומעכרו, וגם התענית נדחה בפני המינקת, משום סכנת הולד בשלא יהי׳ לו מה לינק (פסחים מ״ד) ופוחתין לה ממעשי ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה ונותנין לה יין וחלב (כתובות ס״ד וס״ה) משום שזה הילד שהיניקה שלו היתה בצמצום ולא אכל כדי שבעו בשהיה בזרועות אמו ומוטל בערסו יהיה דל, רז, כחוש וחלוש ועלול למפגע, מחלה ונזק בכל שעות חייו מפני שיסודו רעוע, אשר לא כן הילד שינק חלב שמן ובריא כל צרכו הוא יעמד נגד פגעי הזמן וחליים שונים ויצא שלם מכולם, לכן כשמזכירים „גידול הבנים", מוסיפים עוד מלה אחת ואומרים „צער גידול בנים" ע״ש שצער ההורים גדול לגדל את בניהם ולטפל בם בינקותם וקטנותם, וכשיפול תינוק למשכב לא יאמרו האבות שסגי לו ברופא־קטן מפני שהחולה לא־גדול, ואדרבה משום שהוא קטן ואינו יכול לדבר קוראים להרופא היותר חכם ומומחה שדי לו ברמיזא לדעת מה שנעשה עם הילד.

כן היו צריכים להוסיף בחוברת „חינוך בנים" את מלת צער ולהצטער ולהשתדל ולבזבז ממון ולחזור אחרי מלמד הגון בעל יראה, מהיר לקרוא ולדקדק, שעושה מלאכת ד׳ זו באמונה (עין יו״ד רמ״ה) ולא לקחת פת של שהרית מלחם שלא נאפה כל צרכו שהאוכלו אליבא דריקנא מסתכן, ר״ל בל למסור הבנים המתחילים ללמוד לחיט שנזדקן ואינו יכול להשחיל חוט במחט משום שאין לו פרנסה אחרת, הגם שהוא בעצמו צריך ללכת לבית הספר להתחנך בקריאת עברית בלא שבושים. וכמו בכל חיובי האב בבנו—מלבד חובות המילה והפדיון שמתחיב האב בהן כשהבן קטן ואין בו דעת—(עין קדושין כ״ט האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי״א אף להשיטו במים) מחזר הבן על הדברים שצריך להם, הולך אל

בית־האומן, יצא אל הנהר, מחזר על האשה שהיא אבדתו (קדושין ב׳ אין דרכה של אבדה וגו׳) והנהר אינו נעקר ממקומו לבוא לבית הבן לבקשו ששוט בו כן צריך האדם לחזור על אבדתו הרוחנית שהיא התורה שלמד ושכח ואבדה, בצאתו לאויר העולם (גדה ל׳) וללכת לבית רבן ולגלות למקום תורה שהסביבה שם היא סביבה מוסרית, ולכתת רגליו מעיר לעיר וממקום למקום עד שימצא המקום הראוי לחנוכו, וע״י הגלות המאושרת זו יתרבו בישראל קנקנים חדשים מלאים דעת זקנים וטעם נבונים שיהיו תפארת ישראל והדרו, ועל זה היתה תקנת ריב״ז להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר להכנים שם הבנים שילמדו בצוותא ויצאו מבית־האב שהשפעתו מתנגד להנוכם, ומוטב ללמוד בחדר פעם אחת עם עשרים וחמשה תינוק מאשר ללמוד עשרים וחמש פעמים עם תינוק אחד בביתו, שאין לו שם במי לקנא ולהוסיף אומץ, והאם עומדת ואומרת „די יהיה לו להיות כלוא וסגור בבית ילך לשחוק עם בני גילו״.

ומשום זה שהמלמדים אינם יודעים תפקידם ואינם מוכשרים להיות מאלפי בינה, וההורים מתיחסים בשויון־נפש לחנוך בניהם ואינם מצטערים על זה כלל ורק מפני הבושה בלפי הבריות נכנס המלמד החוזר על הפתחים לאיזה רגעים בביתם נתרבו עמי הארצות וההדיוטים בינינו במספר נפרז, הן אמת כי לא הדלו בורים והדיוטים מקרב ישראל בכל דור, אבל הם היו חסרי כשרונות ששכלם היה דל לקבל ולתפוס למודי התורה, וכל ילד בעל מוח וכשרון ישב על ספסלי בהמ״ד עד שמלא כרסו בש״ס ופוסקים וחכמת התורה ומחיתו היתה מצויה לו בכל מקום שבא, כי פרנסת בני העניים שעוסקים בתורה היתה אחת מראשי צרכי הצבור בכל אתר ואתר, והיום נהפך הסדר וכל בעל כשרון מעולה ומצוין שכחות נפשו מסוגלים לרכוש חכמת האמת ולהתעטר בה הם בורים גמורים ובעלי מומים־נפשיים שנשמתם הגרת גדמת וסומא מבלי אבר שלם, והם מכברים את התאוה על התבונה ומהדרים פני אשה שפגמה משפחתה ולא יהדרו פני זקן שקנה חכמה אחרי אשר לא למדוה ולא הכירוה לדעת כבודה וכבוד עוסקיה. בנים כאלה בשמעם דרשות דופי ולגלוגים על תורת ישראל ודתו נקלטים במוחם הריק עד שנעשים אויבי ד׳ ושונאי ישראל, המבזים ומחרפים גם את זכרון שם בן. אומתם.

הן אמת שכל אלה הנמנים לכל דבר רשע ואון, המתבולל גייגער והמומר חבלסון, המפר ברית שלום אש וסעיתו והמפיצים דעות כוזבות בעולם; שה„אני" של האדם יהיה קדוש כל כך עד שיהא רשות לכל אחד לעשות ככל הישר בעיניו ומלעיגים מהתורה שאמרה „ועשית הישר והטוב בעיני ד'". הם למדו תורה מפי מלמדים שלמים ביראתם ובדקדוקם וידיעתם את תפקידם, וכל זה לא הועיל להם שלא יתחמצו ושלא יצאו לתרבות רעה, א"כ יאמרו המתעקשים מה לנו לאבד ממון וזמן ללמד לזרענו, אחרי שאין בו כח להגן עליהם שיעמדו באמונתם ויהדותם אדרבה מוטב שיהיו שוגגין וגו'. על זה כבר אמרו חכמי־המוסר „לפתח חטאת רובץ" ר"ל אם סגר איש את דלתו והגנב בא דרך מחתרת ולקח כל אשר בבית אינו יכול להאשים א"ע, אחרי אשר הוא עשה כל מה שאפשר היה לו לעשות בשמירת ביתו, אבל אם השאיר ביתו פתוח ולא סגר את הדלת והגנב נכנס וגנב מכל אשר מצא, אז האשמה רובצת עליו שלא ידע להיות נזהר. כן אם עשה האב את שלו וקים את מצות תורתו ללמד ולשנן ולדבר ולספר לבניו את אשר עליהם ללמוד לשמור ולעשות ואח"כ נסחפו עם הזרם עד שיעשו מעשים מקניטים ומשחקים בקלפים ומעשנים דוקא לפני אור הנר של שבת שברכה עליהם אמם בהדלקתן וסועדים עוגת חמין מטוגנות בחזיר על שלחן אביהם בפסח אז לא בו האשם, כי הוא עסק בעסק שהיה קרוב לשכר ורחוק מהפסד. אבל מי שאינו מגדל בניו לת"ת ואינו מחנכם ומחכמם, והם אינם מתאבקים עם מזיקי האמונה, ואינם נלחמים עם פגעי הדת וישתו מי רעל ויין תרעלה ולא יעמדו בנסיון שום דבר אז האשמה נופלת עליו, על אשר שפך את החומץ לתוך היין, ועונו חמור מאוד ואמרו עליו שהוא חשוד על שפ"ד ואינו בכלל אחיך. (פסחים מ"ט, ברכות מ"ו, ואין מתלוין עמו בדרך.)

כשנתפשטה בצרפת שתית סמי העיקרין ובקהל עם שבחו ורוממו להעצים היבשים שאין להם שרש וענף בעולם ואינם מעמידים תולדות והנבלות גברה בארין ושירי עגבים נשמע גם במושב זקנים, יצאה הממשלה להלחם נגד התפשטות זו להסיר הכליון מעל עמה שלא תהיינה בנותי' כפרות וחזירות שיצאו מאלכסנדרי' של מצרים חתוכות האם שלהן בבדי שלא תלדנה (סנהדרין ל"ג) [כי רשות הן בנות צרפת ואין בנות ישראל המושלות בחכמן א"ע למות בלא בנים ועמו בכבן נתוחים והשתדלו שיהיו להם זרעא חיא וקיימא כרחל וחנה, והם בני דור המבול בחקיקתין

ובמלות תלויות תביבים להם מהלולים שמעכבים עליהן כניסתן בסיד מבחקים הגגים בבית שינה.] ושמה עונש ממון על מוכרי הסמים ואומרת להטיל מס על הרווקים הזקנים ולתת פרס להמשפחות המרובות בבנים. כן היו צריכים אנו ללחום עם ההתפשטות ההדיוטות בכל האמצעים ולהשתדל בזה יותר מכחנו, כי הכנסת הכלה והלוית המת, החופה והארון, המי־אדיר וצדוק־הדין, הברכות והקדיש, הכתובה והצוואה, סעודת הנשואין וסעודת־הבראה, השדכנים והקברנים בדהני־התתונה ומתעסקי הטהרה, המסדרי קדושין והמזכירים נשמות שמלות החופה והתכריכים, טבעת קדושין והחיצנא שחופרים בה את השאול, בית החתונה ובית הקברות, אחוזים ודבוקים זה בזה ולולא הדברים האחרונים לא היה מקום להראשונים, ולו לא היה בית האבל ודור ההולך בעולם לא הורה התבל לתהו גם בלא בית משתה ודור בא. אבל עכשו טרם אשר בלע המות לנצח תלוי קיום העולם ב„דור הבא“, ואם יהיו ההולכים רבים על הבאים זהו הרבן איום גם להבאים שתרפינה ידיהם לזרוע ולנטוע ולעמול בישוב העולם, כשמצא אנדריאנוס זקן אחד נוטע נטיעות תאנים ושאלו בשביל מי הוא עמל האם יזכה הוא בעצמו לאכול מנטיעותיו? השיב לו „אם אזכה אכל בעצמי ואם לא אזכה יאכלו בני“ ובני אדם אוחזים במדת הקב״ה שגם הוא נטע עצים בעדן לאחרים (מ״ת קדושים) אבל לוא ידע הזקן הזה שעמלו יהיה להבל ולא יהיה מי שיבא אחריו, אז לא עשה כלום בגנו ובשדהו, כי האם יעבד האדם ויעמל בשביל העומדים על מפתן השאול כמותו? וכן הוא בעבודת הדת אם „אין קטנים אין גדולים“, ר״ל אם הגדולים יראו את דור הבא שיהי׳ דור שלא הכין לבו לעמוד ביהדותו ותהוכה, תרפינה ידיהם ולא יעבדו עבודת הדת ולא יעשו צדק ומישרים וינהגו עצמם כקטנים שאין עליהם אחריות שום דבר, משום שגירסא דינקותא דברא, משפיעה על גירסא דזקנותא דאבא שמוסיף אומץ ברכושו הרוחני שלבו בטוח שלא יאבד גם לאחר פטירתו.

כשמלך אחז צעקו מלה״ש זעקת „וי שמלך אחז“ ולא צעקו וי שמלך אחאב! וי שמלך ירבעם! אמון מנשה ויהויקים משום שלהם היתה התורה חביבה וכבודה והיתה יקרה בעיניהם מכל מחמדיהם ודרשו כמה פנים גם בתורה שבע״פ, אבל אחז משך המינקת מישראל ואמר „אם אין קטנים אין גדולים“ וכונתו היתה לא רק על הקטנים שהם לא יתגדלו

ביהדות וישארו תינוקות השוכבים בערשם ושומעים שירי־שינה גם כשילבינו שערותיהם, אלא גם הגדולים שכבר נתגדלו ונתעלו והיו בני בינה עצה וחכמה יחזרו לקטנותם ולערשם ויהיו „אבות קטנים" שאוחזים מעשי בניהם בידיהם ושומעים לפקודתם וממלאים רצונם גם לגלח זקנים, לשרוף תפליהם ולהתפטר ולהשתחרר מכל דברי התורה, כי קשה הוא להיות גדול בין הקטנים, לכן כשאחז בבתי כנסיות ובתי מדרשות לגרש משם את הקטנים שלא ידעו ויכירו ויאהבו את רבונם [כי מתוך העסק בתורה מכיר האדם את רבונו ואהבתו נכנסת בלבו] שזוהי הסבה לשכחת התורה גם מהגדולים שנשרשו וגדלו בקדושה אמרו מלה"ש לפני הקב"ה „רבון העולמים וי שמלך אחז", שהתם את התורה ע"י הקטנים שהגדולים תלוים בהם כמו שהם תלוים בהגדולים. (ב"ר ס"ג).

ע"י שכחת התורה מהגדולים מתקימת קללת ירהב הנער בזקן והנקלה בנכבד, משום שהזקנים אינם יותר בעלי מקרא, משנה תלמוד ואגדות, מתגברים ביצרם, דנים דין אמת ויודעים לשא ולתן במלחמתה של תורה ואינם יכולים לסקל אבני הנגף שמשליכים המנוערים מן המצית על הדרך ד', שהם יודעים כל מה שאלו אינם יודעים כי בקיאים הם במקרא—גם לא מהמקור העברי —הרבה יתר מהמלאים במצות כרמון ויודעים להעמיד דבריהם על הפסוקים שמבניטים בהם כונות נפסדות, וצדות בהן לבות התמין והקטנים הנפתים ונמשכים אחריהם, ולו ידעו זקני־האומה וישישיה לתרגם פסוק כצורתו ולהסביר להעם זיופי־הכונות המעקמות את הכתובים בזדון בכדי להוליך שולל את העומדים בתומתם, אז לא העיזו מנאצי אל ומהרסי הדת הללו לנסות עצמם לדרוש ולעקם ולהכניס כונות זרות בדברי התורה והחז"אל והיו כחרשים לפניהם בשעה שפתחו פיהם בדברי תורה, אבל דא־עקא שהנשואי פנים והיועצים שלנו הם כחרשים בשעה שאחד מהבאים מכחה של הפקרות פותחים פיהם בדבר בלע ואון, ומביאים ראיות על שובבותם מן התנ"ך ואגדת חז"ל. וזוהי דעת ר"א שידע האדם מה להשיב לאפיקורס ואפי' ר"י שאמר לא שנו אפיקורס עכו"ם אבל אפיקורס ישראל שהכיר וכפר כ"ש דפקר טפי אינו פוטר את האדם משקידתו בתורה להיות מזוין בידיעתה בכדי להציל את האינם כופרים הניפלים ברשת דעותיהם וכונותיהם העקומות ונפסדות של מבזי הדת. (חגיגה י"ג, סנהדרין ל"ח)

האשכלות היו לפנים אנשים שהכל בם תורה ויראת חטא וגמ"ח (תמורה ט"ז). והיום הגם שמושכים פרנסתם מהצבור והם מאשריו ומדריכיו אין בהם לא תורה ולא יראה וחסד, ואינם כלום והנם הכל. ולמה הוא דומה הממונה מהקהל בערי השדה הלא גדולות—ולפעמים גם בהכרכים המרובים באוכלסי ישראל—להכלי־גולה, שהגולה ומתטלטל בדרך משתדל להקל משאו ועושה כלי אחד שמשתמש לכלים הרבה, חמת נותן בה קמח ונותנה תחת ראשו והוא שק וכר גם יחד, קערה אוכל בה ושותה בה, שטיח לישיבה וישן עליה, ומשמש לכסא ולמטה, ורשב"ח אמר שהכלי־גולה הם קופה של ארבעת אזנים שמחזקת הכל (איכ"ר א'. כ"ג.) והאומנים בדורנו השכילו לחבר כלי סעודה ותשמיש שונים בנרתק אחד והנודד הנוסע בדרך יש לו קתא חדא שנמצאים בו סכין, כף, מזלג, מחט, קולמס, מרצע לפקקים, מספרים, גרפן לצואת האזנים ועוד דברים הנחוצים לאדם, כן הוא הכלי קודש הזה שהדיוטותו בקופת הגולה ויראתי כנרתק הנודד, כל בו שלם ומתמנה לרב ומוכיח, חזן, שוחט, מוהל, מלמד, סופר, קצב, בלן, שמש וקברן ותגרן שעושה תגרנות בספרים, יין, מצות, מנורות וכדומה והנהו ספרא וסייפא משחיז סכין השחיטה ומתקן קולמס הכתיבה [עיין במ"ר באמרו אין מדותיו של הקב"ה כמדת בו"ד, שבו"ד אינו יכול להיות לוחם סופר ומלמד תינוקות וגו' (ש"ר כ"ח) אבל הכלי קודש זה גבוה מבו"ד פשוט ויכול להיות גם מה שאי אפשר להיות...] ומדפיסים מודעות בעתונים בזה הלשון להקהלות הרוצות ברב מורה ודאין ושו"ב מומחה המוסמך מגאוני הדור", ש"ץ, מוהל ופדגוג נפלא ומובהק, דרשן, מבקר ספרן ונואם מצוין המזוין במדעים ומלומד בחכמת ישראל וספרותה עסקן צבורי שכל המפלגות נשמעות לו, יפנו במכתב כפול, ולא יאחרו וכל הקודם זכה.

גם לפנים חפשו בני ערי השדה איש אחד שיהא ראוי לשרת בבמה משרות, אבל לא האמינו לכל מי שבא ואמר: „אני הוא הגבר המורם מעם". אלא פנו אל גדול הדור ובקשו ממנו שיבחר בעדם אשכול אחד שיעשה להם כל צרכי הדת, כבני סימוניא שבאו לרבי ואמרו לו „בעית תן לן חד בר נש דריש ודאין וחזן וסופר ומתניין ועבד לן כל צרכנן (ירוש' יבמות פי"ב הל"ו) כי אנשים גדולים ומצוינים אינם מתגוללים בחוצות ואינם מכריזים על עצמם להעמידם על אבן הטוען וצריך לחזור אחריהם, ולא כמו שנוהגים בני קרייתא.

היום שאין מבחינים בין אחד לשני ואין מציעים שום הרישות רוחניות מאת המכריז על עצמו כרישגלי, רק שתהא לו שמלה נאה, טבעת באצבעו ומגבעת מבריקת בראשו בכבודו של הרבן שהקצינות היתה נקנית בסודר נאה ככתוב „כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לך קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידך" (ישעי' ג') והתיה ככפל התקשטו עצמם והצטינו בבגדים, משום שבוהריה לא היו בני תורה והיתה גדולה בעיניהם מעלת מלבושי־פאר ממעלת החכמה. (עין שבת קמ"ה לקן בני תורה בחכמה במנוסם הת"ח והגעט"ב היו הדיוטים) והמון דרכו לחלק את בני האדם לשתי כתות „ליודעים הכל" ו„לא יודעים כלום" ואינו מסכים שאפשר שלא ידע אדם דבר אחד הגם שהוא אדם גדול (לפי כל דלא ידע הא נמי גברא רבה הוא, גיטין ו') וחושב שהלומד מסכתא חדא צריך להיות בקי ויודע כל המסכתות ומחויב להשיב על כל מה ששואלים אותו, וכשבא תלמיד ר"ע למקום אחד והציעו לו לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה וא"ל שאינו חכם לזה, לענו ממנו ואמרו שלהם קוראים לו רבי, אחרי שאינו יכול להיות ש"ץ ואי כדאי להתגלגל בו, והוזו לבבדו רק לאחר זמן שבא שם ועבר לפני התיבה, וקראו לו ר"א חסמא שחסם פיו בפעם הראשונה, ור' יונה למד לתלמידיו גם ברכת אבלים כבדי שיהיו אנשים בכל דבר שלא יאמר עליהם ההמון שאינם ראוים לכבדם. (ויק"ר כ"ג)

פעם אחת שאלתי את מו"ס אחד מה הוא מוכר יותר מספריו ואמר לי את הסידור „כל־בו". שיש בו הכל זמירות, סליחות ופיוטים, קינות, תחנות ומעמדות, תהלים, מחזור, מענה לשון ומעבר יבק, פרקי אבות, מגילות ותקון שבועות, הגדה, תפלה זכה ואגרות מוסר, כללי הדקדוק, משלים ודינים מלוקטים, ותקונים קופצים על סחורה זו שכוללת כל מה שצריך האדם לתפלותיו ותחנוניו ותשבחותיו בכל עדן ועדן, הגם כשבא אדם להשתמש בו מתבלבל מוחו וכשרוצה למצוא „ברכת כהנים" יקרה שידפדף ויעלעל וימצא „כל נדרי" וכשחוזר ומדפדף ימצא אלי ציון, מה נשתנה, וידוי הגדול ועוד ובתוך כך יגמרו הכהנים ברכתם והוא עוד לא מצא מה שרצה, אבל יכול להתפאר שיש לו הכל בכריכה אחת ושלא יחסר לו גם מענה־לשון ומעבר יבק. וכן קופצים על האיש שכולל הכל בו ונותן האפשרות לעדתו להתפאר שיש להם רב, ד"ר רוחני מנגן והופר־קברים ועוד הגם „שהכל בו" הזה הוא כישמעאל „הכלבו" שדרשו רז"ל עליו שהוא וכלבו שוים, ומה הכלב אוכל טרפות אף הוא אוכל טרפות. ויתר הוא עליו

בזה שאינו אוכל רק בעצמו אלא מאכיל גם לאחרים ומשתלם במאכלות
אסורות (ב"ב מ"ה). ולפעמים והיה עליו ומנבל הכרמלי שנקרא אבליבו אשר
שהיו כלו רע ותוכו היה כברו לרעה (ברק ב"ה פ"ח) ואף קוראים לו הקך
ה"ה השוחט, מוהל מו"ס ע"ש המלאכות והתגבות שעוסק בהן אלא קוראים
לו רבי ושהוא השם התואר הנותר זקר בישראל, הגם שאינו יודע בהוראה
כלום. שמואל הנה לאחר שמת רב להקרא מר"ר "רבינו" שלח לו לוח של
ששים שנה והראה לו כי בקי הוא בתקופות ויודע לעבר השנים ונהירין לו
שבילי הרקיע כשבילי נהרדעא, אבל מ"מ לא קרא לו רבינו ואמר "השתא
הושבנא בעלמא ידע" והכיר גדולתו וקרא לו רבינו רק אז כאשר שלח ותלמד
גלילי ספיקי טריפתא ואמר יש לי חב בבבל אלך לראותו (חולין צ"ה) והם קוראים
"רבינו" גם לזה שאינו יודע לעסוק גם בהוי דטריפתא שגם השם רש אינו
ראוי לו כי סומכים רק על דבריו שאין בהם גם קורטב אמת, ושמתפאר כי
הוא מוסמך וגם גמר חק למורים בפולניא ...
... וכמו כל הסעודה המתחברים בניתק אחד ואם נגרד רק הסכין וצריך
נעיצה בקרקע נעוצים כולם עמו ולבעל הנרתק אין גם כלי אחד ומטר
הסידור כלבו אם נקרע ונטשטש שאי בלא כלי ואין לו במה להתפלל לא
בשבת, מועד, תענית ולא בשום פעם שצריך לספר ואינו יודע בע"פ. כן
הוא עם "הכלבו" הזה אם יצא עליו דינו שהטא ואשם את תושבי העיר
בלא בשר כשר ושארי הדברים הנצרכים שהספיק להם ויחסרו להם בעל
תוקע בעל קורא, מתפלל, דרשן, ספר וגם קבלן ומורה פילפול ...
... התינה לפנים כשהיו קהלות ישראל עניות ומצבם היה רע מאוד (כמו
... (ח"א ...) ...
צריכות להפש אחרי האשכולות כבדי למעט בהוצאות הקהלה; אבל היום
שבמר זכו לעושר וכבוד ועלו לגדולה והורתם לא תהיה הכלבו אתך
כמו שהיה נהוג בבתי ישראל בימי עני גדולתם שהדה אחד היה "הכלבו"
והוא משמש לעמידתה שמבה ומשבה ובו היה חדר המטות והוא הסעודה
בית המבשלות וחדר התרנגולים, בית המאפה ורפת בקר לשבת ותפרים ואוצר
העצים. אלא כולם יושבים בארמונות במים כמו ברמים שיש בהם חדרים
מחדרים שונים לאכילה ולשתיה לשינה לאורחים ולהכנת המזון מבור

מקטנים מצבי הנפש, ומה שצריכים לעשות עשרה בני אדם יעשה אדם אחד,
ואם יש לקוות לתוצאות משמחות מאיש כזה שעומד במקום אחר ומחשבתו
נתונה במקום שני? [illegible]
[illegible] בתקופה זו שגם חכמת ודומן ההינוקי בבנינים בנוים לתלפיות והמעשיה
התפתחה עד שכל מיני פסולות מתהפכים לדברים, שמש בהם תועלת
ומטפלים בקטני פרחח בשעתה ופרסותיה לעשותם לדברים נצרכים, ואך
מניחים לשום דבר שילך לאיבוד ואם מניחים לבעלי כשרונות שלנו שילכו
לאבדון כזה שעוברים גודלם כמו האשפולות שלכם לבצעם? ולמתן שכרם
ומרנדים להחזיק הנשגבים כדי שתתפתח בשכלם, כי כל התלמודים שמלמדים
לחכמים אין בהם כדי שביעה למשקים רעבון נפשם לפתות בידיעה עיקרית
בכתבי הקודש ובמפרשיהם. וספר שכתב באותיות רש"י הוא ספר החתום
גם להיודעים לקרוא עברית, והבית רבן שבו יושבים התנים הוא עפ"י הרוב
בית שאין בו אויר ואור ויופי חיצוני. ביאות וצורך להיות בבית שמגדלים
בו התורה. האם יש בקריאת דברי ימי ישראל כדי מזון להחיות בהם
נפשות הצעירים שעומדים ומתפלאים מדוע שבח המלמד והאב מאחרים
העבר שהרבו לספר בשבחם? כמו ששאל ילד אחד שספרו לו מר"ע שמסר
נפשו על תקנת הנביאים ולא אכל לחם בלא נט"י בבית האסורים שהיתה
קשה ביותר הבאת המים לשם (עירובין כ"א) מדוע אבל אבי בלא נט"י גם
כשהמים מצוים לו? וכי אפשר הוא החפץ לכל התלמידים שיהיו טובים
מהוריהם שהוטאים ביודעים? [illegible]
[illegible] וזהו דבר רחוק מהאפשרות
והמציאות הטהורים שיצאו מטמאים מאבותיהם וחוקיה ועוד מעטים הם
ונער יכתבם, והסדר הוא שמשרתי מושל מקשיב על דבר שקר הם רשעים
ובני אבות ותלמידי מורים פורקי עול, אינם שומרי מצוה, ומשרש נחש
יצא צפע והרע למקום רע. לפיות ואחאב שאין לו חלק באלקים שפך
דמי נביאות ומי שכחש בעמיתו מעל בה' התלה, והכפירה באלקים קדמה
לכפירה המצוה (...) [illegible]
[illegible] ולבניך למורי ה' ורב שלום בניך", הפסוק הזה נאמר גם על האב
שבישראל אם הוא מקיים בהם מצות "ולמדתם" "ושננתם" "ודברת בם"
והתורה נבלעת בעורקיהם היא תורה להם איך להיות בעולם אז יושבים

כולם מסביב לשלחן אחד בשלום ורעות ואין ביניהם תגרה, אבל אם בניו אינם למודי ד', וכל אחד מהם פנה לו למקצוע אחר ואחז בשיטה אחרת, ונמנה על הגל מפלגה השונה ממפלגת אחיו כשמתקבצים בבית אביהם יתקוטטו ויריבו זה עם זה ואין שלום ביניהם ולכולם אין שלום עם אביהם גם אם טוב יהודתו כי כל אחד מהם רוצה שאביו יסכים לדעתו ויהי' כמוהו, בעניני אמונה, כלכלה ומדינה ויתן היתרון להשקפותיו על השקפות אחיו, ואברהם נקרא אהות־קטנה משום שבכח האמונה איחה את הקרעים בין כל באי תבל ואחדם לדעה אחת כאדם שמאחה את הקרעים, ר"ל כחייט הזה שמניחים לפניו קרעים שאינם דומים זל"ז ומאחדם ומאחם ועושה מהם בגד ללבוש. אבל בלא כח התורה אין אפשרות גם בידי האב לעשות שלום בין בניו (עין בסב"ת) שבקיאים בעניני העולם יותר ממנו ומרהיבים בו ואינם חוששים לכבודו.

הבנים האלה הם מבקרי מומים והאי־נגעים, אבל היפך הכלל שאמרו רז"ל כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו (נגעים פ"ב) כי הם אינם רואים מגרעות, חובות ומומי אחרים ורק מומי־עצמם, ותחת שאמרו אין אדם רואה חובה לעצמו (שבת קי"ט) אינם רואים זכות לעצמם ודנים לכף זכות גם את העמים שמצירים לישראל אבל לא את ישראל, כל מה שעושה הגוי הוא נאה ומשובח, וכל מה שעושה היהודי רע ומגונה, וטוענים שאוה"ע הם חסידים ומוסריים נבונים וצדיקים ואמונתם צרופה ולכן אין רשות לבני ברית להקרא בשם מבחר־העמים וסגולת הגוים.

לפנים היה היהודי נגוש ומעיק לישראל בכלב נובח והיה מורפת ובנחש מטיל ארס בעיני היהודי, ולא התהפך לכלב ונחש בשביל שרודפיו הם כמוהם. ולא למד מהם לעשות כמעשיהם ולהתנהג במנהגיהם, אבל מבקרי והחפשי מומי עמם היום, חושבים הם את המשטינים ומצירים לישראל לשופטים ומיסרים, שרוצים לבער את הרע מן העולם ולהסיר כל מדה מגונה ועקשנות מישראל, המחזיקים בנושנות ואין עושים קו אחרון מתחת לשורה האחרונה, וסובלים יסורים בעד דבר שעתיד להבטל מן העולם; לכן מתדבקים במדות השופטים המנומסים ומדברים בלשונם ומסתירים על מוצאם ואין מוציאים גם הגה אחת בשפת היהודים הפראים הרעים והשוטים. ואינם נותנים עבודה לבן עמם, ואינם באים במו"מ עם סוחר כספר וסוחר יהודי והושדים את כל

בן ברית שיאנה וירמה ויגנב וישקר ויחטיא ויחמס את כל אשר לא לו, ושנאתם להיהודים מקלקלת השורה עד שאומרים עליהם מה שלא יעיזו לאמר השונאים היותר מפורסמים מהגוים, ומרגלא בפומא דיהודי מתהלך מאחיו „האם עברי יאמר אמת? האם ממנו תקנה סחורה לא מזויפה?" וקוראים להשומר מצוה שוטה! צבוע, נבוב אחיו, מבלה עולם וחשובו, שמרמה את עצמו ואת אחרים כי ה„מפשין סברין דבורא עלמא מפשין" והרשעים העצבים שכולם רשעים וכל מעשיהם הטובים הם רק לפנים (מ"ר קהלת).

הם מאורגנים ואגודים ולהם סופרים יוצרי דעת הקהל שכותבים מאמרים מלאי־רעל על הדת, ואומרים: „שוא עבוד אלקים", וגם העתונות עבריית בושים לכתוב „כי אין תועלת ללכת קדרנית ולשמור משמרת התורה" גם הם חושבים כי היהדות איננה שתיל רענן לגדל בדור זה יהודים מניחי תפלין, נושאי ציצית שומרי שבת, אוכלי כשרות ובוני מקואות, ימריעים ומשמיעים ומספרים מגדולת היהודי שהוא „מגן דוד" בבגדו ותמונות גדולי ישראל ואנשי שם תלויות על קיר ביתו הגם שאין מזוזה קבועה בפתחו, והשדיך המובחר שמרבים ביהדות לעצמם כשבאים להשיא בנותיהם אין שואלים להחתן אם הוא מאמין בבורא עולם ואם ישמור מצות התורה, אלא שואלים אותו על עסקי הצלחתו במו"מ, ובת איש חרד שנתגדלה בבית ששומרים בו יהדות בכל פרטי פרטיה נשאת לאיש מבעיט ומקניט ליוצרו, ובן איש שומר אמונים שכל זמן שהיה לו קשר עם בית אביו התנהג כשורה ישא אשה שלא תדע מצות האשה וחובה לבוראה, בעדת נדה וטבילה ובהמשכן לב תביט על מעשה־המטה כשתכן מזון מסר לשולחנו, וע"י הנשואים הללו נעשה התהום מפסיק בינו לבין בנו ובתו עד שלא יאכל על שלחנם ולא יטעם מהתבשיל שנתבשל בביתם. ואם הוגים בני האדם לאחרית עץ־הדעת ולפתוי־המבהות שפוחתים והולכים ואבדין ולא משתכחין [בסוף ימי גלותנו כל החוצפה התחזק וכולי תלות הברית בוואשינגטון הבירה לדון ולפסק עליו ולמלאות המלאכים בילתמו עם העדר וכלזון רכוב הפכע והבו בנמבך ק"ג בנה תפלנה לבני התקן הבחורות מן העולם] אף כי שצריך לדאוג לאחרית „האדם עץ־השדה", השדה שלנו שרק שבלים בלות מזקן ורועים בו.

הורדת הדמעות על מיתת שני בני אהרן היא סגולה לשכול בנים ר"ל, כלומר האב שמרגיש בצערם של בני אהרן שעזבו עולמם ולא הניחו בנים אחריהם ובוכה על אבדה זו שלא היתה לה תמורה, הוא ישים לבו לבניו

כשיגדלם לתורה, שלא יבקשו תורה מפי מורה נשבע למומר בלי תנאי; וכשיכניסם לחופה, שתהיינה בנות הזוגה נשים צנועות ולא נשים שהן שהתיאטרון חשוב בעיניהן מבית הכנסת; ולא ישא לשוא נפשו להסתפק בכל שהוא לאמר: "שלום לי בני לא ישא נכריות, ולא המיר דתו, וקדש את אשתו כדת משה וישראל" אלא ידקדק ויתפלל וישפע שבניו יעשו מעשים טובים שימצאו חן בעיני אלקים ואדם. אבל הורדת דמעות, בלבד מבלי השתדלות ולא כלום היא, והמסתפק בדמעות מבלי צרוף מעשים לחן אינו אלא תינוק זקן שישיש ילדותו וכבר יגן בין פרי החומץ; אי אפשר שריח החומץ לא יהא נקלט בו ויבול הוא כי גם סמוך לקברו ישוב גם הוא מהרכב התשובה פיוטון כה"ג שנעשה צדוקי בן פ' שנה, הגם שנמנו בו כל הכללים שמצילין את האדם מעבירה וחטא; משום שבעת מגפת הדעת עלול גם מי שעברו עליו רוב שנותיו המובהקים את הרבים להטוא, וע"ז אמרו "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" (אבות פ"ב) והשאור שבעיסת אחרים מחמיץ גם עיסת הצדיק. ובשביל ששמואל הקטן היה כתוב שאינו כדאי להשראת השכינה" נסתלקה השראה זו. גם ממנו כהעובר בבי בורסקי שנקלט בעליו ריחו הרע, הגם שבגדיו מבושמים (סנהדרין)

"והשבת הלבבות" שעליה נקוה בביאת המבשר אינה שיטה אלא רק בשיקוע לבית דופקים, חיים כואבים ומרגישים באבק דור סלאום העתיק והדרת דתו הצרופה ויסתדרו ויתאגדו כל הכתות העתידות לקבל פני השכינה ויעמדו ליפין הקב"ה פל הבאים מפתח של תורה ומצות, ולפתות אלה שפרנסתם היא מהרת לא יהיו נשבעים לשקר ומטמאי נפשם ונפשות אחרים ובזכות זה נזכה ליום הגדול במהרה אמן.

החתן דומה למלך, מה המלך הכל מקלסין אותו, כך החתן הכל מקלסין אותו; מה המלך לובש בגדי כבוד, כך חתן לובש בגדי כבוד; מה המלך משתה ושמחה לפניו כל הימים, כך החתן משתה ושמחה לפניו כל ז' ימי המשתה; מה המלך אינו יוצא לחוץ לבדו, כך חתן אינו יוצא לשוק לבדו; מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך חתן פניו מאירות כאור החמה שנאמר (תהלים י"ט) והוא כחתן יוצא מחופתו. (פדר"א פט"ז)

חתן נבדל משאר בני האדם בחמשת הדברים, שהם קלוסים, בגדי כבוד, ימי שמחה [illegible] ששבינות ואור הפנים, וקודם פולמוס האחרון היה מתעטר בעטרת תפארת והיה כתר בראשו כבראש מלך ושלטון וכמוהו כן היתה כלתו מעוטרת בכלולא של מתכת יקרה או של וורד ושל הדס, ובכבודו ובכבוד כהן היה מיסב בראש, שנאמר (ישעי' ס"א) כחתן יכהן פאר, מה כהן בראש אף חתן בראש (עין [illegible]) ובשבתם של רבים מגדולי הרבנים נאמר שהיו כפופים ויושבים אצל החתן, ובשתין צריכים להורות במסבתו אמרו לו שנאמר הוא החתן [illegible] ומוכר הכל כפי ההוראה [illegible] והכלה צריכה נוי כל לו, לכן התירו לה רחיצת הפנים [illegible] דכתיב בו מלך ביופיו תחזינה עיניך (ישעי' ל"ג)

[illegible] כן צריך שיהיה נבדל משאר בני אדם ועולה עליהם בזה שיתפס במדת האמת ולא יכזב ולא יוציא שקר מפיו ולא יחלל דברו, כמו שאמרו וקניהנגב לאלכסנדרוס מוקדון שנצחוהו בדברים לאחר שהבטיחם שלא יעשה עמהם רעה אם ישיבו לו על שאלותיו והוא איים עליהם, וא"ל: „קטליגא לכון בגזרת מלכין" „לא יאי למלכא כדב" [illegible] כי בראות העם את מלכם שאינו שומר הבטחתו ועומד בדבורו ילמדו גם הם להבטיח ולא לקיים ובזה יהרס שתות הישוב ובפני הדברים האלה נכנע תקיפות התקיף הזה ולא די שלא עשה להם רעה אלא עוד הטיב להם

והלבישם מלבושי ארגמן ותכשיטי זהב (תמיד ל"ב) וצריך שיפול עליו חרדת היום שהוא לו יום כפורים וסליחת עון להתרחק מדבר שקר ושפתי כזב כי גם ע"ה שחשוד על המעשר בחול נאמן הוא עליו בשבת משום שירא לשקר ביום קדוש כשבת מלכתא (עין כתובות נ"ה בתוס' ד"ה ובתרומות).

אזנים שלא ישמעו מה שאחרים מדברים הם אזני אלילים ושאינן שומעות מה שבעליהן בעצמן מדברים, הם אזני בני אדם שלא טובים הם מהאלילים האלמים שרק ההרגל מדבר מתוך גרונם, כמו כל אלה שבאים להתפלל ובתפלת „בריך שמיה" מתפאר בזה שהוא עבדו של המקום שמשתחוה לפניו ולפני יקר תורתו בכל עת, ומתפלל שיפתח לבו באוריתא, או בתפלת הקדיש [בזה"ל תפלה זאת וכנה גדול (ברכות ג' תוס' ועיין) גם האוספים במפעל מהיר מהיהדות אומרים אותה ומזכירים בהבינותה] כשמתפלל על קבלת תפלת ותחנוני ישראל לפני האב שבשמים, אינם שומעים מה שמוציאים בשפתם, אחרי שכבר פסקו להוקיר את התורה ולהשתחות לנותנה ואיך אפשר להם שלבם לבדיו הסגור ומסוגר בריחו, אין יוצא ואין בא [ר"ל לא יצא מעמקי לבם אנחת יגון על ירידת התורה וכבודה, ולא יבא מן החוץ אל תוך לבם כוס הפגעה לשמות הדבר הרעה, כי נסגרו קירות לבם בדלתים ובריח] להתפאר שהם עבדים נאמנים ליוצרם? אבל כבר לא נשים לב להכזבים הגמורים שנאמרים בקול רם בשמחה, בשירה וזמרה ובמקהלות בבתי כנסיות, מפני תדירותם שנאמרים ונשנים ונשלשים. לכן גם המתפלל ביוה"כ פעם אחת בשנה לא יבלם לאמר: אשרינו שאנו משכימים וגו' ואומרים פעמים בכל יום „שמע ישראל" שזהו שקר גמור לגבי דידיה שחסיר עצמו מתפלה כל השנה.

אבל להשקר שנאמר באזני כל מפי מלך ובחן ביום הכפורים שלו פעם אחת בחייו ביום שמחת לבו תחת אפריונו צריכים אנו להתבונן ובל לעבור עליו בשתיקה, אולי כשנדגיש את דברי החתן ונבארם לבחירתו תברח ממנו בחפזה ולא תחפוץ לדור עמו.

ולמשל צעיר לימים שבעניני מאכל ומשתה, כסות ומעון ותענוגות בני האדם עושה את החול שבת וחגי חגים והוטף וגוזל ומלסטם את הבריות בדרכים שונים ובעניני שביתה ומלאכה, מנוחה ועבודה עושה את השבת חולי חולין ואינו שומע לדברי חכמים שאמרו לעניני מאכל ומשתה „עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות" להיות גאה ברוח ובן חורין בנפש לאכול

ממה שיש לו ובלבד שלא יצטרך לבריות, ומשחק־בקלפים אחרי אמירת כל־נדרי, והוא טפוס זר המתנכר ומתרחק מקדשי עמו ומתיחס לקניני האומה ולפקודי הדת וחובת היהודי כאל דבר שאין בו ממש, והנם שאין עליו עול אשה ובנים, בכל זאת לא ישא בעול הצבור, לעשות צדקה בכל עת בזה שיתן מכספו לגדל יתום ויתומה ולהשיאן, כי קשה הוא לקיים „הצדקה בכל העת" עם בניו ובנותיו וגם עם בנים ובנות עזובים וגלמודים (עין כתובות נ' בתי הדרשות עה"פ (תהלים ק"ו) אשרי שומרי משפט) ומצוה זו שיבת יותר להרווקים שאין רחיים בצוארם, ולו לא השתחררו הצעירים את נפשם ממשא „הצדקה בכל עת" אז לא נתגדלו היתומים הקטנים במוסדות ומקלטי העיר בסביבה נכרית ובחנוך זר ובמזון המטמטם לבם ומטמא נפשם בילדותם והיה בכל קהלה יהודית „בית מחסה ליתומים עברי", ושגור על שפתיו הכלל שיצרו להם בחורי־דורנו „מי שאינו נשוי אינו נושא בעול הקהל", פ"א נתבע בחור עשיר לצדקה, והשיב להגבאי „הנני שומע לדרכה של התורה שאמרה שעל האדם לישא אשה אחרי אשר רכש לו בית וכרם תחלה (סוטה מ"ד) ובארצות הגולה כשאין לו להעברי בית־וכרם שישמשו מקור לפרנסתו צריך שיהא לו ממון, ובזה הנני טרוד בכדי שאוכל להפטר ממצבי „הלא־טוב" כשאשב בלא אשה, ובכן סלח נא גבאי יקר כי לא אתן לך כלום עד אחרי חתונתי", הגבאי השיב לו הצדק אתך בגלותנו לא נעמד על הקרקע והמעות הן בתינו וכרמינו והד"א הוא שיקבץ האדם ממון לצרכי הנשואים ולצרכי מחיתו כשיהיה בעל אשה ובנים, אבל למה לך לקמץ ממצות הצדקה שעליה נאמר: עשר בשביל שתתעשר והיא סגולה בדוקה לצבירת־ממון, מוטב לך לקמץ ממצות יצרך שמצוך להרבות בחליפות־שמלות ובתענוגים ותפנוקים ובקורי תיאטרונים ובתי קרקסאות שונים שבולעים ממון בלא גבול ומאבדים רכושו של האדם, וכמו שתדאג לעתידך אחרי נשואיך כן עליך לדאוג לאחריתך ועתידך בכלות ימי צבאך בעלמא הדין, אבל אמרי המוסר לא הועילו ובלא בושה אמר „אינני דואג דאגת מחר לאחר מותי" וקפץ ידו ולא נתן.

כי שתי המלים „צידה לדרך" שהם דברי מר עוקבא המחלק ומבזבז נכסיו, שאמר: זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא (כתובות ס"ח) שהשתמשו בהם גבאי־צדקה לפנים בשלא רצו לתת להם, ובהם סברו פיות הקמצנים שדברו וטענו וחפצו לברר שהם אינם יכולים לבזבז לצדקה, אינם פועלים כלום על לבות

צעירינו הרווקים ויקרה להם כתנת־מגוהצה, מפרנסת משפחה רעבה שבהוצאת הגיהוין אפשר להחיות נפשם ולהשקיט רעבונם ויגונם.

בחור עשיר בכספו ובהטאים בזה יבנים לחופה את בחירתו ואהובתו ונגדה נא לכל הקהל משים הטבעת על ידה ואומר לה „הרי את מקודשת לי״! חביבה, השובה וקדושה את בעיני ולא אזליל בך ולא אחלל קדושתך כל הימים, ואבי־הכלה ישמח בזה שמצא מי שיוקיר ויקדש ויכבד את בתו, שזהו שקר גלוי, והוא בעצמו חוזר מדבריו ומפרש כונת דבריו שהיא שאשתו תהא מקודשת לו בטבעת זו „כדת משה וישראל״ ר״ל תדעי כלתי כמו שלא איכפת לי בקדושת הדת והנני מעשן בשבת, ושותה שכר בפסח ואוכל ביוה״כ ולא אבדיל בין טמא וטהור ואסעוד על שלחני עכו״ם ורחוק הנני מדת משה וישראל בכל ימות השנה ורק דרך אגב יקרה כי אתן מעט מכספי לצרכי הדת זו, כן לא איכפת לי בקדושתך וכמו לפני החתונה כן אח״כ, כשאהיה בעל אשה ובנים אלך עם מי שאחפין ואעשה מה שלבי רוצה וחומד וגו׳.

ואהבת־הנשים בימינו אינה אהבה טהורה כאהבת יצחק לרבקה ויעקב לרחל אלא כאהבת שכם לדינה, אהבה שבאה מתוך בהלה ונשיאת עיני בשר ביופי הילדות, שידעו השבטים שהמשכת האהבה הבוערת זו לא תהיה רק בעת שתהיה הילדות והחן והיופי על אחותם וכשתצא מילדותה ימאס בה ויעזבנה ויתחרט על מה שמל עצמו בשבילה, ובן החמור זה שאמר „קח לי הילדה הזאת לאשה״ יאמר קח לי ילדה אחרת, וכל ימי חייו יתור אחרי עיניו הלא טהורות, ויחשק בבנות־ילדות, ואת נשיו הראשונות יעגן או ידאיב את רוחן לתת עיניו באחרות גם כשיהיו שותפים בבנים ובנות ובזרעא מעליא; כי אין ארך ימים להאהבה התלויה בחמדת בשרים, כאהבת אמנון לתמר שקין בה ועזבה, (עין קהלת ט׳) וזה היה חזיון נפרין שירגז הארין תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גבירתה (משלי ל׳) לפנים כשהדת היתה קדושה בעיני המקדש את אשתו, והאהבה המקשרת את היופי, נעם ותענוג והשלום בין איש לאשתו, אין לה מקום בבתי רבים מאחינו שעושים מילה שלא בזמנה ואומרים: „כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמע״ט״ ומדקדקים שגם החופה והנשואין לא תהיה בזמנה כשהוא בן שמונה עשר או כשהוא בן עשרים, אלא לאחר שעברו עליו ימי הכח וקפצה עליו זקנה לפני עתה.

ואז כשכבר הורגל בחיי קלון אי אפשר לו יותר לעשות מעשים טובים להיות בעל לאשתו ואב לבניו ולהתנהג בביתו כפי שהורו לו חכמי התורה.

וכן לא טוב הוא גורל האיש הדתי שנשא אשה שאינה חוששת לדת משה וישראל כי אשה זו צועקת לא רק כשכלו השעורים מכדי־ביתה (עין תמורה כ״ו שהתמיד שאין לו מאכל והאשה שאין לה תבואה מיד צועקים) אלא צועקת ומדאבת רוח בעלה בשביל כחל ושרק, קישוטין ושמלות, תענוגי תיאטרונים ומחול משחקים וטיולי גנות ופרדסים, ודואגות בשביל הכחשת יפין וחפצות להאריך ימים בלא זקנה וחולשה וכשפרנסת בעלן אינה מספקת אלא רק לראשי צרכי האדם ההכרחיים, אז חייו אינם חיים, אחרי אשר עיני אשתו מטייפות ולבה חומד דברים שאי־אפשר לו להשיגם לכן תהיה „להט חרב מתהפכת" בלשונה המדברת דברי גדופים וזלזולים לבטל ערך אישה עד שהחיים יהיו מרים לו מהמות. וע״ז שרו לפנים בחתונה שתי פעמים „וי לן דמיתנא"! וי לן דמיתנא"! (ברכות ל׳) ר״ל אם ח״ו מצאנו אשה רעה שחפצה לפזר יותר משידה משגת, ותחשק שושנים פרחים יפים וצמחי־חמד בעת שאין לה רק לחם לאכול, ותחמד עדיים, נוצות יקרות, אבני חפץ, תכשיטי זהב בשעה שאין לה רק בגד ללבוש, ותחסר לה מדת ההסתפקות והשמחה במה שיש לה, ומה שיהיה נחמד למראה יהא טוב לה למאכל הגם שהמות כרוך בו, אז אין לנו מקום בגן עדן־התחתון שהוא ביתו של האדם שהשלום בין איש לאשתו שרוי בו ושניהם שמחים בחלקם ואוהבים זא״ז. והרינו נחשבים כמתים שהחשך סתרם, וע״י אפשר לנו לאבד גם את עולם השני ואז ה„וי"! שלנו כפול כי אוי לנו ממיתת עוה״ז ואוי לנו ממיתת עוה״ב. אשר היא מצודים וחרמים שהיא צדה בים וביבשה ר״ל מאבדת את בעלה מהעוה״ז שדומה ליבשה ומעוה״ב שדומה לים. (עין קה״ר מאיש אחד שנגלגל ע״י שהטבעה אשתו ממנו הלך ללסטים ולקפח את הבריות והיא קשה מכל הדברים הקשים שנבראו בעולם]

כי הנשים הגדולות שעליהן נאמר: „מצא אשה מצא טוב" (עין ברכות ח׳) הסתפקו במועט ולפעמים התפרנסו בקרמי־דאגמא כשבעליהם היו בבי־רבנן ואשת רהב״ד לא אמרה לבעלה „עד אימת ניזול ונצטער כולי האי?" רק אז כשנודע להשכנות שלה כי אין לחם בביתה על שבת, וכשבקש בעלה רחמים ונתנו להם משלחנם המוכן בעדם בבא, רגל זהב אחת ואמרו לו שרגל זו תחסר בשלחנם לעתיד ויהיה רק בן תרי־כרעי ופתורא דדהבא של כל הצדיקים

יהיה בן „תלת כרעי", בקשה מבעלת שיתפלל שיקחו בחזרה מתנתם המחסרת את עולמם־הנצחי (תענית כ"ה) אבל האשה שהתפוח חביב לה ממצות יוצרה היא מאבדת שני העולמים בשביל קלות דעתה ברגע אחד.

מצוה לספר בשבחי החתן והכלה ולהללם ומשום זה נקרא בית החתונות בי־הלולא שמהללים משבחים ומפארים בו את הזוג ואומרים עליו תשבחות ורז"ל אמרו „אגרא דבי הלולא מילי" (ברכות ו') ובכדי שלא אקפח אגרא זו בזה שעשיתי את הבי־הלולא לבי הלולא, כי בו הללתי כבוד הדומה למלך והנינפי, וקראתי להמלכים שמלכותם נמשכת שבעה ימים, פורשים מדרכי צבור קמצנים, שקרנים ומרגיזי ארץ, ולנינפותיהם קראתי מרות־ממות הרבות־ מתהפכות, דוחות מצות בשביל תפוחים ועוד, אבל כל זה אמרתי על החתנים שפרקו עול מלכות שמים מעליהם, אשר לא כן החתן הזה ובחירתו הם יוצאים מן הכלל צעירים וצעירות שחוטאים במאכל ובמשתה ובכל החטאים המנוים בוידוי רבא, כי אם התענו בערב חופתם והתודו על עותתם ומעודם לא נכשלו במאכלות אסורות ובחלול שבת והלול שם שמים ועושים רצון קונם בששון וגילת נפש ואהבה רבה גם בסביבתם הלא־רצויה ולהם נאוה תהלה על היותם ענבים בין הקוצים ושושנים בין החוחים.

הזוג הזה מקטרג ומחייב את החרדים שאחזו בשיטת חזקיהו לחוש שמא יצא מהם „בנין דלא מעלי" ואינם נושאים נשים ואומרים כי בדור הזה על האדם לבחור באחת משתי אלה, או לשבת תהו או לישא אשה בת נביא (עין ברכות י') כי הם נולדו בארץ זו עוד טרם שהתישבו אחינו פה במספר רב והיתה קשה שמירת הדת להשומרי מצוה ונוטרי כרם התורה לקים ולשמור את כל אשר תדרש מיהודי חרד ודתי, ובכל זאת אינם נופלים ביהדותם נגד כל הבנים הטובים שמתברכים בהם בארץ־הישנה.

ראוי ונכון הוא שיתפלל האדם על זה שיתברך בבנים הגונים כמו שהתפללו על זה אברהם ודוד אברהם אמר ואנכי הולך ערירי: רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים להכעיסך מוטב לי ואני הולך ערירי. ודוד אמר אם עתיד אני להעמיד בנים להעציבך מוטב לי ונחני בדרך עולם (ב"ר מ"ד) אבל שימנע עצמו מנשואי אשה מחששא שמא יעמיד בנים מכעיסים ומעציבים לרבון העולם או משום שהמלכות גוזרת גזרות קשות ומבטלת מישראל תורה ומצות ואינה מנחת ליכנס לשבוע הבן וג' זוהי שיטה נפסדה שאסור

לבני אדם קצרי הראות להחזיק בה. כי „כבשי דרחמנא״ כמוסים ומכוסים, זיכול היות כי בני הצדיק יהיו רשעים ובני הרשע יהיו צדיקים, ולו דן נח מבני דורו על עצמו לאמר שבניו יהיו רעים כבני אחרים ולא נשא אשה אז לא נולד „האיתן צור מחצבתנו״ שהאיר את העולם בלמוד האמונה הצרופה. וא״ל שמואל לרב יהודא שיננא לא תהוי בי עיבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא (ב״ב קל״ג) משום שאפשר שנבדיו ונינו מהברא בישא יהיו בנים הגונים, ובני הברא טבא יהיו מגונים ורעים. ונאמנו דברי מרים־הנביאה לעמרם אביה שפירש מאשתו בשביל גזרת „כל הבן״ וממנו למדו בני דורו לפרוש מנשותיהם בכדי שלא להוליד בנים לטביעה והשלכה ביאור שאמרה לו שגזרתו קשה מגזרת פרעה, כי גזרה עבדי דבטלי, אבל מי שמת והפסיד ישותו ומציאותו בעולם, בזה שלא הניח שרש וענף אחריו אין לו תקנה בשום פעם ואם כל אישי־האומה יעשו כן יכחידו מציאת אומתם מן הארץ.

לכן הזהיר הנביא לבני הגולה בבבל ואמר להם בשם אלקים „קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו״ (ירמיה כ״ט ו׳) ור״י בן אלישע שאמר בגלות רומי דין הוא שנגזור ע״ע שלא לישא אשה ולהוליד בנים אלא הנח להם לישראל שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין זהו רק על אלה שכבר היו להם בן ובת (ב״ב ס׳ ותוס׳ ד״ה דין) ונדב ואביהו נענשו על שלא נשאו נשים הגם שנמוקם היה בזה, בכדי שלא יהיו טרודים בחיי המשפחה ובגדול בנים וטיפולם ואז יהיו פנוים לעבודת העם באין מכלים כשיהיו מנהיגי הדור אחרי מות משה ואהרן שהיו זקנים כי להשגיח על הבנים ועל עסקי הקהל אי אפשר ואחת נדחית בפני חברתה, ואם מתטרד בעניני העם אז יהיו הבנים עזובים לנפשם כבני משה שהיו גרועים מתלמידיו ומשרתיו שהיו באהלו ובבני שמואל שלא הלכו בדרכיו משום שסבב בערי ישראל ולא השגיח עליהם, ואם מתטרד בעסקי משפחתו אז יהיו עניני הכלל באין מדריך ומנהל, (וזהי שיטת הקתולים שאסרו הנשואים לכומריהם והיא שטה זרה למקבלי התורה שצריכים לעשות מה שנלטוו ומה דניחא קמי קודשא בריך הוא לעביד).

כל המשמח חתן וכלה כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ד׳ (ברכות ו׳) ר״ל מבאי תבל

אפשר שיהיו באי־ארץ שיבואו לארץ ישראל לבנותה ולהקימה מעפר שפלותה וגם המתבוללים בעמים יכולים ע"י מקרה לשנות דעותיהם פתאום לטובה ולהתדבק באהבת ארצם, אמונתם, שפתם ותורתם כמו שהיה במצרים שהמראה על הים פעל להכניס אמונה בלבות בני ישראל כעדות הכתוב וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וג' מה שלא פעלו הנסים, הנפלאות והמופתים באדמת בני חם [אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך ולא זכרו את רוב חסדיך וימרו על ים בים סוף ואולתם נמשכה עמהם ועבר בים צרה וג' זה פסלו של מיכה סנהדרין ק"ג] אבל אם יחזיקו בשיטת עמרם וחזקיה ולא יעמידו בנים בעולם מי ישוב לבנות את חרבן הארץ?

ומשום שהנשואים הם בנין האומה והרבנה לכן התירו את השחוק בחתונה ורוקדים לפני הכלה ומסתכלים בפניה, ורב אחא הרכיב לה אכתפיה [כדרך בזמנים אצל בליצים במחול] ואמר גם לאחרים לרקד עמה אם יכולים שלא להרהר, [כתובות י"ז) והיו מבדחים ומרננים לבות המחותנים בדברים ובמעשים המעוררים התול ורננה, ובחרו בבדחנים עליזים ובעלי תבונות משמחות להפיק יגון ולתת משוש בלבות הנאספים בבית החתונות שהיו עגומים ומצטערים ואומרים „דין הוא שנגזר על עצמנו שלא להוליד בנים בגולה שגורל היהודי רע מאד" כמו שהתירו בפורים להתלבש בשמלת אשה וללבוש כלאים דרבנן (כלאים דאורייתא אין להתיר, מפני שמצות זו רק היא בזמן מ"ב עליה ואין כה טעם) ולהטות זה מזה ולברך על הדבר הנחטף בכדי להשכיחם יגונם הגדול המדאיב לבם בקריאת המגילה, איך שאדם אחד היודע להשטין ולהלשין על ישראל יכול להוציא לאור גזרת כליון ואבדון על אומה שלמה, ואין גם אוהב אחד שיתנגד וימחה בזה. (עין בט"ז יו"ד קפ"ב, ערוכין ל"ב איסורא זוטא ודעת לאסור על כל ההיתרים בחתונה ובפורים) ואומרים ברכת „שוש תשיש" לעודד רוחות הנשברות של הזוג והמחותנים שקשה להם להעמיד בנים שחוששים שהתהום יפריד ביניהם ויתרוצצו עמהם ובמקום שילך האב לא ילך הבן, ובמקום שתלך הבת לא תלך האם. ומפיחים רוח תקוה בלבם שתבוא שמחת ציון ויתקבצו בניה לתוכה בשמחה ומברכים על שמחת הז"ב גם בגולה ששבת משוש לבנו.

רבי היה אחד ממתנגדי השחוק ההתול והבדחנות בנשואים שבגולה, לכן בהלולא דר"ש בריה לא הזמין לבר קפרא שהיה בדחן, בר קפרא הקפיד והתרעם על שיטת רבי זו, וכתב לו על בית החתנות „רמ" דינרים

הוציאו על בית גננא זה ולא חסו על ההוצאה הגדולה הזאת ועשו הכל ברוב פאר והדר בכדי להרחיב דעית עגומי־הגולה, ולא אומניה לבר־קפרא שיכול בדבריו ובתנועותיו ובמעשיו להרנין לשמה ולבדח את הנאספים בלא הוצאת ממון", וכר"ע שהתלוה בדרך עם ר"ג, ראב"ע ור"י שבכו בשמעם ברחוק ק"ב מיל קול המונה של ארם והצטערו על שהמקטרים לעצבים יושבים על אדמתם בהשקט ואנו יושבים על אדמת נכר ובית הדום רגלי אל שרוף באש, שחק ונחמם ודן ק"ו ואם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה שהמקום ירחם עלינו, ובהגיע להר הצופים הגם שקרע בגדיו בכל זאת שחק ותקותו היתה חזקה שכמו שנבנת הרבן ירושלים הראשון כן יבנה גם חרבן האחרון, ועליון ישמיע רחמיו שנית לעמו הסחופים ומעונים בארץ לא להם לגאלם מגלותם. כן דן בר קפרא ק"ו זה ואמר הלאה כל תוגה, כי תקותנו אתנו, „ואם לעוברי רצונו כך וגו' עלינו רק להשתדל שבנינו יהיו עושים רצון קונם ומתחבבים על אביהם שבשמים ואז יהפך לב השרים שבידו, לטוב עלינו, ויבטל הגזרות הקשות מעל עמו ישראל. הדברים של טעם הללו שנאמרו מפי ר"ע ונתקבלו מאדירי דור־החרבן שאמרו לו „עקיבא נחמתנו"! „עקיבא נחמתנו"! נכנסו בלב רבי והזמין לבר קפרא, למשתה בנו.

כשהיה בר קפרא בין הקרואים ונתכבד לדבר דברי־בדוחים וניבים משמחים לפני המסיבים אמר להם „לעושי רצונו בעוה"ז כך לעוה"ב עאכו"כ". ויש בזה המאמר תוכחה ומוסר ונחומי נפש גם יחד, והנהומים הם לעושי רצון יוצרם שרבי משמש להם לדוגמא בזה שזכה לשני שלחנות ערוכים בכל טוב, בחכמה עושר כבוד וגדולה וסריסי המלך שומרים עליו שלא יפגע שום איש בכבודו (כתוב' ס"ז) וכמו שזכה לשני שלחנות כן יזכה לשני־עולמים ואם הפירות שאוכל בעולם הזה הם כך הקרן העומד וקים לעוה"ב עאכו"כ שיהיה, ביד רחבה. והתוכחה היא, שהקדושים כרבינו נשיא ישראל פזרו ממונם לעוה"ז ולפעמים הוציאו כ"ד אלפין רבו אין דינרין לבניק־אחד לפי שעה לצורך חתונת בנו, אבל לעוה"ב פזרו בלא שיעור ורבי פתח אוצרותיו בשני בצורת לעניים ויפרנס את תלמידיו ורבים היו אוכלי שלחנו ולעצמו הכין כגון קישות חזרת ושארי מיני קשואים שקשים לגופו של אדם כחרבות ולא נהנה מן העולם מהדברים שאפשר בלעדם (עין ב"ב ח', ע"ז י"א ובתוס' בס) ויותר משעשה לפרנסת גופו עשה לפרנסת נפשו (עין נדרים נ"א ובעין יעקב בס)

רבי היה מכבד עשירים, אבל לא נהג כבוד בבעלי ממון סתם שמפזרים ממונם לצרכי עולם ושלחן אחד ובשעה שהשלחן אשר לפני החומר מלא כל מה שהפה יכול לדבר, מאה מיני מזון מהביצה וחמש מאות מהחטה ומכל דבר מאכל עושים כמה מינים באופנים שונים מרסקים מטגנים ומשלקים ועוד (עין קה״ר עס״פ כל הדברים) יהיה השלחן אשר לפני ד׳ ריקם ואינם יודעים לדרוש גם פנים אחד בתורה. ונהג כבוד רק באלה שנקראים עשירים ע״ש שמקימים מצות מעשר תבואה ומעשר כספים כיעקב אבינו שאמר עשר אעשרנו [מזה יל״ה הדין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש אבל יתן יותר משיכול] אבל הלילה לנו לכבד עתירי־נכסין בשביל שבונים בנינים גדולים ומוציאים עליהם הרבה כסף ואינם מקמצים מצרכם והנאתם.

יש שמיחסים את השיר שבו נאמר הנה לא ינוח שבט הרשע וגו׳ לאחת מהתפלות שהתפלל דוד ע״ה על זיווגו של אדם שיעלה ליפה ויהי׳ נכון נאמן אהוב ונחמד וגו׳. אבל לשום זיווג אי אפשר שיעלה למדרגה הגבוהה זו אלא א״כ הרכבתם וזיווגם הוא כהרכבת ענבי גפן בגפן ולפחות ענבי סנה בסנה וזהו שאמר דוד „הטיבה ד׳ לטובים״—שהם ענבי גפן—ולישרים בלבותם שיתחתנו זע״ז ויהיה השידוך מקבל וטוב. „והמטים עקלקלותם—שהם ענבי סנה—„יוליכם ה׳ את פעלי האון״ שהם לא טובים מהמטים עקלקלותם, אז יהא גם זה הזיווג נאמן ואדיר ולא יתקוטטו זה עם זה ויהיו „רעים אהובים״ כי ישנם רעים־שנואים והם אלה שאינם שומעים לעצת החכם שאמר: הוקר רגלך מבית רעך (משלי כ״ה) אבל איש ואשה ששניהם עומדים במדרגה אחת ודומים זל״ז במדותיהם מעלותיהם ויחוסיהם והשקפותיהם הם „רעים־אהובים״ ומחבבים איש את משנהו הגם שנמצאים תמיד בבית אחד.

נברך את הזוג באהבה טהורה ושלמה איש לרעהו ושניהם לקניני העם וקדשיו ושיהיו עושי רצון בוראם מתוך עושר והרחבה אמן.

תקוני טעות:

דף	במקום	צ"ל
ה.	מזהומים	מזוהמים
שם ע"ב.	יצורת	יצירת
ח.	אלא	ולא
י.	לשחרור	לשחרר
י"א	בנתי	בינתי

ד. ע"ב	גם אם	גם את
ה. ע"ב	לא ימעט	לא ימעיט
ו.	בצבורת	בצבירת
" "	החניות	החנויות
שם ע"ב.	קמצונתו	קמצנותו
ט. ע"ב.	משלשים	משלשלים
י"א ע"ב.	גדולה	גדלה
ט"ז. ע"ב.	יעזב את	לא יעזב את
" "	חלישי כח	חלושי כח
י"ז. ע"ב.	ויש לח	יש לה
י"ח	לביאים	לנביאים
כ. ע"ב.	שנעבדה	שנעבד
" "	זרזי	זרזרי
כ"ב.	ומושכן	ומושחן
שם ע"ב.	רב	רק
כ"ה. ע"ב.	תרמות	תרמית
כ"ט. ע"ב.	גרונו	נחונו
ל.	ידוע	ידעו
ל"א.	הסרות	הסרת
ל"ג. ע"ב	רומיתני	רמיתני
ל"ד.	ולא	לא
ל"ה.	שאיני	שאינו
מ.	מיובש	מיאוש
מ"א.	שיפום	שיטים
מ"ד	בלשונות	בלשנות
מ"ה.	וסייעו	יסייעו
שם ע"ב.	ויבישה	ויבשה
מ"ח. ע"ב.	אתו	אותו
נ"א. ע"ב.	היה	היא
נ"ד	סי' קכ"ה	סי' קפ"ה

תקוני טעות:

דף	במקום	צ"ל
נ"ד. ע"ב.	המדת הדין	מדת הדין
נ"ז. ע"ב.	שאיליו	שאליו
ס. ע"ב.	לשעתם	בשעתם
ס"א. ע"ב.	יטחאו	יחטאו
" "	שבני	שבניו
ס"ב.	בהמצעים	בהאמצעים
ס"ד ע"ב.	שתענף	שתעוף
ס"ו.	והאתגדותו	והתאגדותו
ס"ט. ע"ב.	לוניריות	לוניכיות
ע"ב. ע"ב.	של דפי	של דופי
ע"ו	? ? ?	!
ע"ז.	והרננו	והרנינו
פ"ב.	מקלליני	מקללוני
פ"ד.	המתרפצות	המתפרצות
שם ע"ב.	ראשנו	ראשיו
" "	ונאצו	ונעצו
פ"ה.	וכתנחום	וכתנחומי
פ"ח.	Buryingplaze	Buryingploce
" "	grareyard	gravesjard
שם ע"ב.	ותועלה	ותולעה
פ"ט.	ואי לו	ואין לו
" "	Erematorium	Crematorium
שם ע"ב.	תועלה	תולעה
צ.	מי מלל	מי מל
צ"ב.	מניכריך	מני כריך
צ"ג. ע"ב.	מיניקות	מינקת
" "	מהמיניקות	מהמינקת
צ"ד. ע"ב.	תקנת ריב"ז	תקנת ריב"ג
צ"ה. ע"ב.	חוצנא	חיצנא
צ"ו.	לגלח זקנים	לגלח זקנם
צ"ט.	שבעליי	שבעליהם
ק"א.	זוודאי	זוודא
ק"ג.	ואמד להם	ואמר להם
ק"ד.	רבו אין	רבואין

המחיר ג רו"כ.

!! מודעה לעם הספר !!

מחברים ומולי"ם הרוצים שספריהם יודפסו באותיות

חדשות, בסדר יפה, בהגהה מדויקת וב„ארץ-ישראל",

יואילו לפנות לדפוס „הגליל" בצפת וימצאו את מבוקשם.—

דפוס הגליל בצפת, מקבל להדפיס ספרים וחוברות באותיות שונות (רש"י ומרובע) בתנאים נוחים ובמחירים ממוצעים.

דפוס הגליל בצפת, כבר קנה לו שם טוב, בהדפסת ספרים, הן בארץ ישראל והן בחו"ל

בדפוס הגליל בצפת, נמצאים מכונות גדולות וכל מיני אותיות בשפות שונות והודות לזה, יש ביכלתו לעשות את כל עבודות הבאות מחוץ אל הקדש, משוכללות בטובן ויפין עצהיו"ט ונעלה

דפוס הגליל בצפת, עונה — ע"י מכתבים — לכל הפונים אליו בדבר הדפסות שונות

דוגמאות ישולח חנם לכל דורש.

המען :

Imprimerie „HAGALIL"
Saffed (Palestine)